ספריית עממית בטורונטו
יודישע
פאלקס ביבליאטעק
מאנאטעק
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

JEWISH PUBLIC LIBRARY
TORONTO
ספרית עממית בעזרת
פאלקס ביבליאטעק
יידישע
סאַ-אנסע

מ. אַלגין

האוורילע און יואל

(דערציילונג)

פארלאג „פרייהייט"
1927
ניו יאָרק.

Copyright by M. J. Olgin
New York, 1927

Astoria Press, 61 E. 4th Street, New York.

חאורילע און יואל

ערשטער קאפיטל

דאָס איז די געשיכטע פון דעם שיינעץ האָוריליע און דעם בחור יואל, ווָאס צווישן מאָל האָט זיי דאָס לעבן צונויפגענעפירט אף א מערקווירדיקן אופן.

אז האָוריליע איז נאָך נעווען א פיצל קינד, האָט ער מורא געהאט פאר חזירים, ניט־גוטע און אידן. מיט חזירים איז נעווען אזוי: די „מאמקע" האָט אים, א פיריאָריקן, איבערגעלאָזט אין הויף און אליין איז זי אוועקגענאנגען שניידן אָסאָקע*) אין דער לעוואדע**). איז צונעגאנגען א גרויסער חזיר און ראשית אָנגעהויבן קייען האָוריליעם העמדל, נאָכדעם האָט ער דערשמעקט דעם ריח פונם לייב און נענומען קייען דעם שיינעצם פיסל. דער יאָט האָט נעמאכט א גוואלד, אָבער ביזקל וואנען שכנים זענען זיך צונויפגעלאָפן, האָט שוין בא אים נעפעלט א שטיקל ליטקע, בלוט האָט נעיושעט, ווי פון א נעקויעטן חזיר, און באם חזיר אליין איז דער פיסק נעווען רויט פארמורזעט. פון יענער צייט אן איז בא האָוריליען נעבליבן א קאַרב אף דער לינקער ליטקע און א מורא פאר חזירים. פלעגט ער דערזען א חזיר, פלעגט ער ווערן דערציטערט, אָנהויבן קוויטשען, ווי ניט אין זיך, און לויפן העכדום־פעכדום. אזוי איז אוועק א צוויי יאָר, ביז אן עלטערער שיינעץ האָט אים נענעבן א עצה, ווי אזוי זיך צו באוואָרענען פון חזירים. האָוריליע האָט זיך באוואפנט מיט א גראָבן שטעקן,

---

*) אזא חויך גראז.

**) א וועלדל באם טייך.

באם עס סוקאוואטע. וועז א חזיר איז צוגענאננען נאנט אוז אויסגעשטרעקט די גע'לבלאכע מאדע מיטן רירעוודיקן „פיא־מאקל", ווי ער וואלט נעוואלט א שמעק טאן דעם קליינעם האוו־רילען, האט יענער אויפגעהויבן דעם שטעקן אוז מיטן נאנצן כח נענעבן א טראסק דעם חזיר צווישן די אויגן. דער חזיר האט זיך צעקוויטשעט מיט באנומענע חזירשע קולות אוז זיך גע'לאזט לויפן, צופאלנדיק אף די פערשטע פים אוז שאק־לענדיק מיטן פעטן הינטן, וואו עס האט זיך נעבאמבלט א פער־דרייט עק'ל. האוורי'ע איז דעם חזיר ניט נאכגע'לאפן, נאר ער האט זיך ווי א גרויסער אננעשפארט אפן שטעקן אוז נאכגע־קוקט דעם אנט'לאפענעם שונא.

דאס איז נעווען דאס ערשטע מא'ל, ווען האוורי'ע האט דערפיל'ט דעם כח פון זיינע הענט. פון דעמאלט אן האט ער שוין ניט מורא געהאט פאר חזירים.

מיט די ניט־נוטע איז נעווען א סך שווערער. די ניט־נוטע האט מען ניט נעקענט זען, אבער זיי זענען נעווען אי אפן אויוון, אי אונטערן אויוון, אי אין קאמער אף דער פאליצע, אי אין שטא'ל האבן זיי נעפל'אכטן צעפע'לאך פון דעם פערדל'ס נריווע. האוורי'ע האט זיי קיינמא'ל ניט געזען, אבער די „מאמ־קע" האט זיי ניט אויפגעהערט דערמאנען. ווען אינדרויסן האט געהוושעט די זאוערוכע און מיט אייזיקע לאפעס אננעכאפט א'ע פיר עקן פון דער סטריכע, אזש אט־אט נעמט זי און רייסט ארא'ף דעם דאך און בלאזט אים אוועק איבערן טייך און איבערן וואלד העט־ארויף, צום הימל צו, און דאס פלעמל פונם קייניצל האט זיך נעבוינן אהין און אהער, אט־אט ליינט זיך עס אוועק שלאפן אפן בלעכל לעבן פענסטער, און פלינגלדיקע שאטנס האבן נעטאנצט א הוידע־טאנץ אף דער וואנט און אפן אויוון, אט א האפ ארויף און אט א פליוך ארונטער, און אט זיך אויס־נעשפרייט ווי זיבן שווארצע פלאכטעס, האט די מאמע שטיל נעצ'למט די פלאכע ברוסט און נעשעפטשעט: „ניטשיסטא סי־לא" — די ניט־נוטע האבן זיך צעהוליעט היינטיקע נאכט. און וועז אין א זומער באנאכט איז די שמעקעריקע פינסטערניש

נעקראָכן פון הינטער דער שאָפע אין שטוב אריין דורך דער אָפע-
נער טיר, און די קעלבלאך האָבן געמרוקעט פון שלאָף און זיך
געפאטשט איבער די זייטן מיט די קורצע עקלאך, כדי צו פאר-
טרייבן די דערעסענע קאָמארעס, און די וואנשל-בוימעלאך
האָבן נעמורמלט איינס צום אנדערן אזא סוד, וואָס נאָר האָוו-
רילע האָט אים נעהערט, און פון יענער זייט טייך, פון די וואר-
בעס אין דער לעוואדע, איז נעקומען א פייכטע קילקייט, און
פלוצים פלענט זיך דערהערן אן אויסנעצוינענער שרייענדיק-לא-
כנדיקער נעוויין, וואָס איז נעקומען פון אלע פיר זייטן, נעשניטן
די נאכט ווי מיט שארפע קאסעס און זיך אזוי נעקלאָגט, ווי מען
וואלט בא אימיצן נעריסן אלע ציין פון מויל, פלענט די מאמע
אויפהויבן דעם קאָפ און ארויסקוקן דורך דער טיר פונם פא-
דער-הויז און באלד ארויינרוקן צוריק דעם קאָפ א דערשראָקענע.

— מאמקע, וואָס איז דאָרט? — האָט האָוורילע נעפרענט
און נעשטופט דאָס ווייסע קעפל אין איר שאָרסטקע „פי-
טעטשקע" *).

די מאמע פלענט אָנטאָפן דאָס קעפל מיט א הארטער
ברעטלדיקער האנט און קוים ארויסשעפטשן:

— ניעטשיסטא סילא, ניעטשיסטא סילא.

איינמאל האָט מען די מאמען ארויסגעשלעפט פון צווישן
די נרינע אָסאָקעס אין טייך. זי איז נעווען א נרינע, מיט
בלאָטע אף די פארמאכטע אויגן, מיט א סך פארוויאנעטע נראָזן
אין דער גרויסער פאטשיילע און מיט מאָך אין די פאלדן פונם
קלוידל. די גוים זענען נעשטאנען ארום אין א רעדל און נע-
קוקט ווי דערשראָקענע שעפסן. אָן א זייט האָט דער לאנגער
מיקיטא, דער וואָס האָט זי מיט א הוק ארויסגעשלעפט פון
דעם וואסער, שעמעוודיק אָנגעטאָן די לייוועטענע הויזן. וועו
האָוורילעס טאטע האָט זיך ארייננעקלינעוועט אינם רעדל און
זיך א וואָרף נעטאָן אף דער נאסער גויע און זיך געשלאָגן מיטן
קאָפ אָן דער נאסער ערד, האָבן גויעס און שיסעס זיך נעשטויסן

---

*) אונטערשטע ראנד פונם העמד — זעט זיך ארויס אונטערן
קלוידל.

איינע די אנדערע אן זייט און געשעפטשעט:

— ניעטשיסטא סילא, ניעטשיסטא סילא.

דעם אפדערנאכט האָט האוורילעס טאטע נעטרונקען ברענפן פון א באנק, נעקוקט מיט פארסארפעטע אויגן אפן שיינעצל און אף די צוויי עלטערע שיקסלאך, געוואונקען מיט א פינגער צו דער רייגער העלפט פון שטוב, וואו די מאמע איז נעלענן אויסגעצוינן אף דער ליימענער פאדלאָנע, און האָט נערעדט מיט א קרום־ווייגענדיקן שמייכל:

— הערט, בייסטרוקעס, די ניט־גוטע האָבן צוגענומען אייער מאמע.

אומעטום זענען נעווען די ניט־גוטע, אָבער עס איז נעקומען א צייט, וועו דער קליינער האוורילע האָט מלחמה נעהאלטן מיט די ניט־גוטע און זיי ביינעקומען פונקט אזוי, ווי ער האָט ביינעקומען דעם חזיר.

האוורילעס טאטע האָט אים אוועקגעשיקט אין וואלד אריין פאשן דאָס פערדל אף א גאנצער נאכט. האוורילע האָט מורא געהאט ניין אליין אין וואלד אריין, אָבער דער טאטע האָט געשמייכלט מיטן קרום־ווייגענדיקן שמייכל און געסארפעט מיט אן אויגל, און דערפאר האָט האוורילע מורא געהאט מער ווי פאר ניט־גוטע. האוורילע האָט נענומען דעם טאטנס וואטאווע לייבל און דעם טאטנס לאנגע בייטש, זיך ארויפגעוואָרפן אפן דארן רוקן פונם פערדל און — הוידא איבער דער בריק און צווישן די קארנפעלדער צום וואלד־צו. אין וואלד זענען ארומגעגאנגען שארכען ארומגעפלויגן שאטנס, פאדים האָבן זיך געצויגן פון איין שטאם צום אנדערן און נעגלעט האוורילען איבער די אויגן. אָבער האוורילע האָט זיך נעמאכט הארץ. ער האָט סטרינאזשעט*) דאָס פערד, זיך אָנגעטאָן דאָס לייבל, אויסגעקליבן א פעניאָק**) לעבן א גרויסן בוים און זיך צוועקגעזעצט וואַרטן. עם האָבן נעקנאקט די בוימער, עס זענען נעקראָכן אונטער די פים אלערליי

---

*) צונויפגעבונדן צוויי פֿיס פון דעם פערדל און דאָס שטריקל באַפעסטיקט באַם אָנגעבויגענעם קאָפּ.

**) געבליבענער ווארצל־טייל פון אן אונטערגעהאקטן בוים.

זשוקעם, עס איז אפטמאל דורכגעשפרונגען א וואלד-מייזל און אויפגעשארט די טויטע בלעטער, און האלבע נאכט האט די סאווע אנגעהויבן שרייען איר ווי־נעשריי פון א געדיכטער ליפע*) ארויס. דאם קול האט געשניטן די נאכט ווי מיט זענז. דאם קול האט געווויינט מיט אן אומגליקלאכן יאמער. דאם נעשריי האט זיך נעקייקלט, ווי א גלעכטער פון טויזנט שיכורע מכשפות. האוורילען האבן זיך די הער אויפגעשטעלט ויי די נאדלען. האוורילע איז ארויפנעקראכן אפן פעניאק און נעוואלט קלעטערן אפן גרויסן בוים. אבער די קארע איז נעווען גלאט, און ער איז אראפגעפאלן און זיך אפגעקלאפט א פוס. עס האט זיך אים אויסגעראכט, אז ער איז אריינגעפאלן אין א פינ־סטערן גרוב, וואו מען זעט ניט און מען הערט ניט גארנישט. וועז ער איז ווידער געקומען צו זיך, האט דאם קול זיך אלץ נאך נעשלייננלט פון דער ליפע, זיך נעוואנדרפן אף אים ווי בייזע הינט, אים נעשטאכן און נעצופט און נעביסן, און האוורילען האט זיך אויסגעראכט, אז אט־אט שפאלט זיך בא אים דער קאפ. ער וואלט מסתמא אליין ניט געקענט דערציילן, וואס מיט אים טוט זיך. אין אמתן איז געקומען אזא מינוט, וועז ער האט מער ניט נעקענט אויסהאלטן איינער אליין און ניט טאן נאר־נישט. ער האט זיך נעמוזט רירן, ער האט נעמוזט מלחמה האל־טן, כאטשבי קענן טייוול. ער האט דערזען אין דער ליפע צוויי נרינע לייכטנדיקע פינטעלאך, ווי די אויגן פון א קאץ. האוורילע האט דערפילט, אז זיין נאנצער קלייענר גוף ווערט שטייף ווי האלץ. שטיל, אליין ווי א שאטן, האט ער זיך אנ־נעבוינן נאך א שווערן שפאן, וואס איז געלענן לענן פעניאק. מיט אן אומגעווויינלאכן כח האט ער א ווארף נעטאן דעם שפאן אהין, וואו עס האבן נעבלישטשעט די צוויי נרינע פינטעלאך.

די צווייגן האבן א רויש נעטאן, דאם זענדיקע קול האט זיך איבערגעריסן אף א קרעכץ. לעבן האוורילעם פים איז עפעס אראפגעפאלן. האוורילע איז אונטערגעשפרונגען און האט אליין ניט נעוואוסט ווי אזוי ער איז ארויפנעפאלן אף עפעס

*) לינדן־בוים.

א פלעדערדיקס, א צאפלדיקס און א ווייכס. האוורילע האט נעקענט שווערן, אז דאס איז א פעטע הון. אימיצער האט אים א בים נעטאן אין לינקן פוס. ער האט א קנאק נעטאן מיט דער האנט און אפגעריסן פון זיך דעם בייסער. דאס פערד האט א הירזשע געטאן און פון דעם פלוצימדיקן אויסגעשריי איז האוורילען קאלט געוואקרן אונטערן לעפעלע און ער איז געבליבן ליגן אף די פייכטע גראזן פונם וואלד.

אז ער האט אויפגעפנט די אויגן, איז שוין געווען טאג. א גראע ליכטיקייט האט זיך נענאסן פון די טויבאפייכטע גראזן, און אין איין זייט זענען נאלדענע פעדים געקראכן צווישן די בוימער. דאס פערדל איז געשטאנען מיט אן אראפגעלאזטן קאפ און נעדרעמלט. לעבן האוורילען איז נעלענן א טויטער פויגל מיט א פנים פון א קאץ און מיט א קרומען שנאבל צווישן צוויי בושיקע פארמאכטע אויגן. האוורילע האט נענומען א שטעקל און איבערגעקערט דעם פויגל. נאכדעם האט ער אים אננענומען בא די לאפקעס, זיי צונויפגעבונדן מיט א שטרוי, דורכגענומען א שטעקן און אים פארווארפן אף די פליצעס צוזאמען מיטן טאטנס לייבל. האוורילע איז נענאנגען אהיים מיטן אננעפאשעטן פערדל און מיטן ניט־נוטן, וואס ער האט ביינעקומען אין דער פינסטערניש פון א וואלדיקער נאכט. פון דעמאלט אן האט האוורילע שוין מער ניט מורא געהאט פאר „ניעטשיסטא סילא".

ער איז דעמאלט אלט געווען ניין יאר.

צוויי טער קאפיטל

פאר אידן האָט האוורילע מורא געהאט לויננער ווי פאר אנדערע שונאים.

נאָך אז ער איז געווען נאָר א שנעקל און האָט נעקרעכצט באנאכט, ווייל עס האָט אים ווייי נעטאָן דער בויך פון צופיל קאפוסטע, האָט די מאמקע אויפנעהויבן דעם קאָפ פון דער לע-זשאנקע און געשיפעט ווי א דערשראָקענע:

— שטיל, שטיל, זונעניו, אניט קומט דער זשיד און וועט דיך אריינגעמען אין דער גרויסער טאָרבע.

האוורילען פלענט זיך דאכטן, אז ער וועט א הויכן מענטשן, העכער פונם קלויסטער, מיט א לאנגער קאפאָטע ביז דער ערד, מיט א ווייסער באָרד ביז אונטערן נאָרטל און מיט א גרויסער האָרבאטער טאָרבע אף די פליצעס: אין דער טאָרבע לינן א סך קליינע האוורילעלאך צונויפגעדרייט, ווי הינדלאך אין א וואָגן, וועו מען פירט זיי אפן יאריד. פון דער געשטאלט פלענט האוורילען קאלט ווערן אין הערצל, און ער פלענט פארשטשעמען די ציין און אויפהערן קרעכצן, כאטש אין בויך האָט נעגריזשעט מיט אזא ווייטאָק, ווי דעמאלט וועו דער חזיר האָט נעקייט די ליטקע.

איינמאל אין עטלאכע וואָכן פלענט אין דאָרף זיך בא-ווייזן דער איד, דער שמאטניק. אף א וועגעלע אָננעשטאָפט מיט טויזנט זאכן איז נעזעסן איינער א שווארצער מיט א שמויסן היטל טיף איבערן שטערן, מיט צוויי שווארצע צעפלאך לעבן ביידע אויערן און מיט א נאז, וואָס איז נעקראָכן איבערן מויל צו דער שווארצער, לאנגלאכער באָרד. דער שמאטניק האָט נעהאלטן א פוזשעלע*) מיט דעם עס פון אן אפ-

*) שטעקן פון בויטש.

נעשמיסן בייטשל, נעכוואשטשעט איבערן פנירהדיקן ווייסן פערדל מיטן בלינדן טרערנדיקן אויג און נעשריען מיט א היי-זעריקן קוויטשיקל:

— שמאטיא, קאסטי, שק-ו-רקי! *)

גויעם פלענן ארויסגיין צום וועגעלע מיט טראנטעם, מיט קנוילן וואל, מיט פלאקס, מיט א שטיקל לייוונט. דער איד האט יעדע זאך ארייננענומען אין זיינע צוויי שוואַרצע הענט, נע-טאפט מיט די לאנגע פינגער, נעשמעקט מיט דער לאנגער נאז, אנגעטאן א פאר גרויסע ברילן און געקוקט און געשטעלט א מקה. צאלן פלענט ער מיט אויריגלאך, מיט פינגערלאך, מיט סמאלע, מיט נאז,**) מיט צוקערקעס. די גויעם פלענן זיך לאנג דינגען, און דער איד פלענט עפעס רערן אף א משונהדיקן לשון, וואס קיינער האט ניט געקענט פארשטיין, און אמאל פלענט ער וועלן אין כעס און א וואַרף טאן די גויעם די שמא-טעס אין פנים ארויין, א שמיץ טאן איבערן פערדל מיטן אפ-געטריפעטן בייטשל און שרייען אף דער נאנצער גאס.

— דא טשארטא, דא טשארטא! ***)

זיינע הענט מיט די ברייטע ארבל פון דער קאפאטע פלענן דעמאלט אויסזען ווי צוויי גרויסע שוואַרצע פליגל. די גויעם פלענן בלייבן שטיין האלב-דערשראקענע, די שוואכערע צווישן זיי פלענן זיך צלמ'ען און שעפטשען:

— ניעטשיסטא סילא, ניעטשיסטא סילא.

באטאנ איז נאך נעווען ווי ניט איז, אבער באנאכט האבן אלע גויים מורא נעהאט פארן שמאטניק. ער האט געקלאפט אין א סך טירן, זיך געבעטן מען זאל אים אריינלאזן, אבער די גויים האבן אדער זיך נעמאכט ניט הערנדיק, אדער ארויסגעשריען פון די הייזער:

— אוועק פון דאנען, שוואַרצער טייוול.

איינמאל האט די אלטע אלמנה מאקאריכע אף אים רחמנות

---

*) שמאטעס, בויגער, פעל!

**) קערבסין.

***) צום טייוול!

נעהאט און אים אריינגעלאזט נעכטיקן אין דער לוידיקער צוויי־טער העלפט פון איר שטוב. חברה האבן אריינגעקוסט דורכן פענסטער און נעזען, ווי אזוי דער איד האט אננעצונדן א ליכטל אפן טיש, זיך אוועקגעשטעלט פארן טיש מיט פארמאכטע אויגן, זיך נעבוינן ארויף און אראפ און אלעמאל זיך נעקלאפט אין הארצן. חברה האט זיך נעזאגט, אז דאס רעדט ער מיט ניט־גוטע. שפעטער האט דער איד נענומען שפייען אף רעכטס און אף לינקס, האט ער אזוי דערשראקן די שקאצימלאך, אז זיי זע־נען זיך צעלאפן פון דער מאקאריכעס הויז.

האוורילקען פלעגט אנכאפן א ציטער, ווען ער האט דער־זען דעם שווארצן אידן. האוורילקען פלעגט זיך דאכטן, אז אפן דנא פונם אידנס וואגן לינט א גרויסער מעסער, אזוי לאנג ווי א דראבינע *), אז באנאכט נעמט דער איד ארויס דאס מעסער און שטעלט זיך אוועק אינמיטן גאס און פאכעט אין א ראד, און טאמער טרעפט א איינל אין דער ראד, שניידט ער אים אף דעם קאפ. די נאכט, נאכדעם ווען דער איד איז דורכגעפארן אי־בערן דארף, פלעגט האוורילע זיך ווארפן אין שלאף און ווי־נען און מורמלען:

— ניעטשיסטא סילא.

איינמאל האבן די שקאצימלאך אננעכאפט דאס פערדל פאר די שטריקענע שלייעס, צוויי האבן זיך אננעטשעפעט אן די פעדערשטע רעדער און דריי האבן נענומען קריכן אין וואגן. האוו־רילע איז נעווען דער קלענסטער און איז געשטאנען אן א זייט א נריגע פון שרעק. דאס איז נעווען הינטער די קלוניעס **) ארויף־בארג-צו, וואו מען פארט צום צווינטער. ***) דער איד איז נעווען אליין, די דערוואקסענע גויים האבן נעארבעט אין פעלד. די שקאצים האבן נעקענט טאן ווי זייער הארץ גלוסט. צוויי האבן נענומען קריכן נאך די צוקער־סעס, א דריטער האט ארויסנעשלעפט דעם צאפן פונם פעסעלע

*) זייט פון וואגן אין דער געשטאלט פון א לייטער.

**) שפייכלער.

***) בית־עולם.

סמאלע. דער איד האט פריער נעשריען „דא טשארטא" און נע־מאכט מיט די שוואַרצע ארבל פון דער קאפאטע, ווי מיט פלינל, נאכדעם האט ער עפעס א שיט נעטאן די צוויי פארערשטע שקאצים אין די אויגן ארײן. יענע האבן אויפגעהויבן א שרעק־לאכן יאמער און זיך צוועקנעלאזט איבערן גאס. נאך זיי האבן זיך א יאג נעטאן די איבעריקע. דער איד איז אראפגע־שפרונגען פונם וואגן, פארקאטשעט די לאנגע פאלעס פון דער קאפאטע, נעלאפן נאך די שקאצים און געשריען מיט א קוויטש:

— דא טשארטא, דא טשארטא!

האוורילע איז נעווען דער איננסטער און האט ניט נעקענט אזוי לויפן, ווי די איבעריקע שקאצים. דער איד האט אים דערײַנט. האוורילען האט זיך נעדאכט, אז מען האט אים אַנ־נענומען פאר די אויערן מיט צווויי פייערדיקע צוואנגען און עפעס א שוואַרצע לאך האט אים געהויכט אין פנים ארײן, ווי א הייסער ווינט, און נעקריצט מיט די ציין:

— דו באיסטרוק*) אייגער, איך וועל דיר אויסמאַטן די קישקעס.

פון דעמאלט אן פלענט האוורילע זיך באהאלטן אין שטאל אין א ווינקעלע פון דער זאסיעקע.**) ווען דער שמאטניק איז נעקומען אין דארף. האוורילע האט מורא נעהאט פאר די אידן אוז האט ניט נעזוכן קיין מיטל, ווי אזוי מלחמה צו האלטן אנט־פענן אט־דעם שונא.

***

וועו אים איז נעגאנגען דאס צענטע יאר, האט אים דער מאטער אפגעשיקט אין שקאלע. דער פאטער האט ניט ליב נעהאט קיין נעלערנטע, און אז ער פלענט זיך אנטרינקען מיט בראנפן און אנהויבן פארפען מיט אן אויג, האט ער כסדר נע־רעדט פון די נעלערנטע „אבלאקאטן". יעדער נראמאטנער מענטש איז בא אים נעווען אן „אבלאקאט", און די „אבלא־

---

*) ממזר.

**) אפגעצאמטער מויל, געברויכט אנצושרעקן תבואות.

קאטן", האָט ער נעזאָגט, האָבן בא אים צונעמען דעם טאטנס ירושה.

קיינער אין דאָרף האָט ניט נעדיינקט, אז האָוורילעס טאָטע זאָל ווען ניט איז האָבן אָנגעווארן א ירושה, און קיינער האָט אין יענע מקומות קיין נעלערנטע אדוואָקאטן ניט געזען, אָבער אז די ליימענע באנקע פלעגט ווערן האלב לוידיק און אפן פנים פון האָוורילעס טאטן, צווישן די קנייטשן און דער גראָאכער שטשעטינע, פלעגט זיך באווייזן דער קרום־וויינענדיקער שמייכל, פלענט דער נוי דרייען מיטן פינגער אין דער לופטן און ברומען:

— דער'הרג'ענען דאָרף מען די פארשאָלטענע „אבלאָקאטן". נעמען אלע נעלערנטע און זיי דערטרינקען אין טייך, צווישן דער אָסאָקע.

האָוורילעס טאטע האָט אים ניט נעווּאָלט שיקן אין שקאָלע אריין, אָבער דאָס אינגל האָט אים אזוי לאנג נעבעטן און האָט אף אים אָנגעשיקט דעם לערער, ביז ער האָט א מאך נעטאָן מיט דער האנט און נעזאָגט:

— טא, ניי צו אלדי שווארצע יאָר, סאי־וי איז שוין וויניטער. אָבער נעדיינק, זאָלסט צו מיר ניט קומען נאָך נעלט, דו וועסט בא מיר קרינן אָט־וואָס, ניט קיין מטבעות.

און דער פויער האָט נעוויזן א שווערן האָריקן קולאָק.

דער לערער איז נאָר קיין לערער ניט נעווען, נאָר א פסאָלאָמשטשיק, א זאָגער אין צערקווע, און ער פלעגט העלפן דעם גלח תפלה טאָן אונטער א זונטיק אָדער א חגא. די שקאָלע איז טאקע נעווען אין א זייטיקן צימער אין דער קירך. דער גלח האָט זיך נערעכנט פארן הויפט־לערער פון דער שול און האָט נעקראָגן באצאָלט, ווי א לערער. אָבער אזוי ווי ער האָט זיך מער ליב נעהאט צו פארנעמען מיט פלאָדיען האָלענדער קי און זעצן א נייעם סארט אמעריקאנישע קארטאָפליעס, האָט ער פון זיך אונטערגעדונגען דעם פסאָלאָמשטשיק פאר עסן און דריי קארבאָוואנצעס א חודש.

דער פסאָלאָמשטשיק איז געווען א לאנגער נוי מיט אייגענעם א נרויסן אויג און אייגעם א קליינעם, און מיט א פאָר

וואנצעם, וואם זענען אראפגעהאנגען ביזן האלז. סיין למרן אין וועלט־זאכן איז ער ניט נעווען, אבער די יעוואנגעליע האט ער נעקענט אף אויסווייניק, און אז ער איז נעווען שיכור, האט ער נעזוננען הייליקע געזאנגען מיט א זים־טרויעריקן קול. אף די תלמידים האט ער זיך קיינמאל ניט נעבייזערט, און טאמער האבן זיי געשטיפט און נעטומלט, פלעגט ער זיך אוועקזעצן איןווינקל אף א באנק, אונטערשפארן די נעמבע מיט דער רעכטער האנט, אזוי אז זיין וואנצע איז נעקראכן איבער זיינע שווארצלאך־שמוציקע פינגער, און פלענט אנהויבן וויינען ווי א קינד. אט־דאם וויינען האבן די תלמידים ניט נעקענט אריבער־טראגן, און אפילו די גרעסטע וויסע־חברהניקעס פלעגן האבן דרך־ארץ פארן מאדנעם לערער.

פון אט־דעם לערער איז האוריליע נעוואויר־נעוואָרן, אז די אירן האבן נעהרגעט יעזוס קריוסטום. האוריליע האט זיך ניט נעוואונדערט. ער האט שוין פון לאנג נעהאט נעוואוסט, אז די אידן טוען שלעכטס. ער האט אליין נעזוען אין מחשבה, ווי אזוי דער שמאטניק שטייט אינמיטן גאס און פאכעט מיטן לאננן מעסער. דער פסאלאמשטשיק האט נערעדט וועגן יעזוסן מיט א ליבלאכער טרויעריקער מינע. ער איז נעווען א זון פון נאט, דער הייליקער יעזוס. ער איז נענאננען אננעטאן אין קליידער פון ליכט, און דאם לייב זיינס האט נעשמעקט, ווי די מיירסטע קווייטן אין פעלד אין א היסן זומער־טאג. ער איז נעקומען אף אונזער נידריקער ערד צו העלפן די אומגליקלאכע מענטשן. ער האט נעשפייזט די הונגעריקע, נעהיילט די קרעציקע, נעלייגט א וויכע האנט אף די זינדיקע, און דער ריר פון זיינע פינגער איז נעווען ווי א בשורה פון הימל. ער איז נעקומען אף דער וועלט אומצוקערן די מענטשן צו זיין הייליקן פאטער אין הימל. אז ער איז נענאננען, האט ער זיך קוים צונעריט מיט די בארוועסע פיס צו די נראזן פונם פעלד; אז ער האט זיך אננעבוינן, האט זיך נעפילט ווי דאם ווינטעלע פון גן־עדן. אז ער האט נעעפנט דאם מויל, האט מילך און האניק נעטריפט פון זיינע ליפן. ער איז נעווען א טרויעריקער מענטש, וויל ער האט נעטראגן די זינד פון דער גאנצער וועלט אף זיינע

פלייצעס ; און ער איז נעווען א פרייליכער מענטש, ווייל ער האָט געוואוסט, אז די אויסלייזונג וועט קומען און אז מלאכים מיט ווייסע פליגלען און מיט ווייסע לאַנגע מאַנטלען און מיט לולבים אין די הענט וועלן ארומשוועבן איבער דער ערד, און עס וועט ווערן אויס צרות. די מאַמע וועט מער ניט לינגן אין דער ערד מיט די נרינע נראָזן ארום איר קאָפּ, און דער טאַטע וועט מער ניט טרינקען פון דער באַנקע און סמאַליען מיט די אויגן, און ער, האַווירילקע, וועט האָבן א ניי, ווייס, ריין העמד, מיט נייע שטאַרקע מולטענע פלודערן, מיט שפּאַנגל־נייע ליפּעווע לאַפּציעס אַנגעטאָן אף זילבער־ווייסע לייוונטענע אַנוטשקעס און סאַרצוינן מיט אמתע רימענדלאך.

דער פּסאַלאָמשטשיק האָט דערציילט וועגן יעזוסן און נענומען די תלמידים און זיי אַריינגעפירט אין צערקווע און נעוויזן איין הייליק בילד און א צווייטס און א דריטס. אף איין בילד האָט יעזוס געהאַט לאַנגע האָר איבער די אקסלען און צוויי גרויסע, שיינעדיקע טערערן האָבן זיך געקייקלט פון זיינע אויגן אף דער בלאַנדער צעקעמטער באָרד. אפן צווייטן בילד האָט יעזוס געהאַט א בלאָען מאַנטל אריבערגעווארפן אריבער איין אקסל, און ביידע הענט האָט ער געהאַלטן אף קעפּלאַך פון קליינע קינדער, וואָס האָבן געקלעפּט צו זיינע פים און געקושט דעם זוים פון זיין קלייד. אף א דריטן בילד איז יעזוס געהאַנגען צוגענאָלט מיט צוועקעס צו א צלם. א געפיניקטער וווייטאָק האָט צעקרימט זיין בלאַסן אויסגעמאַגערטן פנים, דער גוף האָט זיך אויסגעבויגן אין א פּאַרדרייענישׂ פון שמארץ, און פון די הענט און פים, פון דאָרט, וואו מען האָט אריינגעקלאפט די נרויסע פּאַרזשאַווערטע צוועקעס, האָט נערונען בלוט א טראָפן נאָך א טראָפן. דער לאַנגער פּסאַלאָמשטשיק האָט זיך אויסנעלייכט ווי נרויס ער איז, אָנגעשטעלט אפן בילד דאָס נרויסע אויג, בשעת דאָס קלענערע האָט נעקוקט אראָפּ־צו צו די קינדער, און נעזאָנט מיט זיין זיסער לעגענדע־שפּראָך:

— די אירן האָבן געקוילעט אונזער הייליקן נאָטס זון, די אירן האָבן געכאפט יעזוס קריסטוס און אים נעבראכט פאר א פּאַלשן משפּט. די אירן האָבן נעפיניקט זיין לייב מיט רי־

טער און נעפֿיניסט זיין נשמה מיט שלעכטע רייד. א הילצערנעם נרויסן צלם האָבן זיי אויסגעהאקט פון א צערערבוים און ארויפגעלייגט אף די איידעלע אקסלען פון נאָטס זון און אים נעטריבן מיטן צלם ארויפֿ־בארג. א בלוטיקער שוויים איז נערונען פונם איידעלן ווייסן שטערן, די צארטע פים האָבן זיך אָנגעשטויסן אף די שטיינער פונם וועג און געבלומעט, און ארום און ארום זענען נעשטאנען אידן און געלאכט, און ארויסגעשטעקט צו נאָטס זון זייערע טרייפענע צינגער. צו איין הויז איז צונעגאנגען דער הייליקער יעזוס און געבעטן א טרונק וואסער, האָט דער איד אים אָנגעשאָלטן און קיין וואסער ניט נעגעבן. און אז אונזער ליבן נאָט איז פיין נעווארן צו שוואר און ער האָט אויסגעשריען: „אלי, אלי, למה עזבתני!", האָבן די אידן זיך נעבוינן אין דרייען פאר נעלעכטער. די אידן האָבן נעקרייציקט אונזער הייליקן יעזוס, און דערפאר זענען זיי פארשאלטן אף אייביקע יאָרן. נאָט האָט זיי פארטריבן פון זייער לאנד און ווי צינינער וואנדערן זיי פון איין עק וועלט ביזן צוויטן, און יעדערער קען זיי טרעטן מיט די פים.

דער פסאלאמשטשיק האָט דערציילט, און האָוורילען האָט זיך אויסגעמאָלט, ווי דער איד דער שמאטניק ליגט אויסגעצוינגן אף דער ערד לעבן זיין וועגעלע און אלע גויים פונם דאָרף נייען ארויס פון דער צערקווע און טרעטן איבער אים, איבער זיין שווארצן קאָפּ, איבער זיין לאנגער באָרד, איבער די בריסט שווארצע ארבל פון זיין קאפאָטע, און טרעטן אים ביסלאכווייז אריין אין דער ערד. ער, האָוורילע, וועט אליין אויך נייַן און טרעטן אפן אידן מיט זיינע פים. בעסער וואלט נעווען, וועז ער האָט נייע לאפציעס צו טרעטן אפן אידן, און נאָך בעסער וואלט נעווען, ווען דער טאטע קויפט אים א פאָר נרויסע שטארקע שטיוול מיט אייזערנע פּאַרקאָווע. אָבער דער טאטע טרינקט פון דער באנקע און סארפעט מיט אן אויגל און שילט זיך, ביז ער פאלט אוועק אף דער לעזשאנקע און הויבט אן שרעקן די טאראקאנעס מיט זיין טרומייטערדיקן כראפּען.

פון דעם פסאלאמשטשיק איז האָוורילע אויך נעוואויר נעווארן, אז אידן קנעטן אריין קריסטלאך בלוט אין זייערע פסח־

דיקע מצות. האווריילע האט קיינמאל ניט נעזען קיין מצות און האט ניט נעוואוסט, ווי אזוי מען באקט זיי. אבער נעוואוסט האט ער, אז אידן מיט לאנגע קאפאטעס און מיט לאנגע בערד און מיט צוויי צעפלאך לעבן די אויערן כאפן א קריסטלאך איינגל, רייסן פון אים אראפ דאס צלמל און טראגן אים ארײן אין זייער אידישער צערקווע, וואו אינמיטן שטייט א הילצערנע באליע, איין איד שניידט איבער דעם איינגל דעם האלז, עטלאכע אנדערע אידן האלטן דאס איינגל איבער דער באליע, ביז עס רינט ניט אראפ דאס נאנצע בלוט. דאס בלוט צענישן זיי נאכ־דעם אין פלעשלאך און שיקן עס צוועק אין אלע שטעט, וואו אידן באקן מצות אף זייער פסכע. אין יערער מצה איז דא א טראפן בלוט פון א קריסטלאך איינגל.

— נאספּאדין אוטשיטעל*), אט דער שמאטניק, וואס קומט אהער מיטן פערד און וועגעלע, עסט ער אויך אזוינע מצות?

א פארשמירט קינדערש הענטל האט זיך אויפנעהויבן העכער פון די פלאקסענע הער אפן קאפ, און צוויי דערשראקענע גרויסע בלאע קינדערשע אויגן האבן זיך איינגענעסן אן דעם לאנגן אומ־נעלומפערטן פסאלאמשטשיק מיט אין אויג א גרויסן און אוי־נעם א קליינעם. דער פסאלאמשטשיק האט א צי נעטאן זיין לינקע וואנצע, פון וואס זיין מויל האט זיך פארדרייט אף א זייט, און נעענטפערט:

— אלע אידן זענען גלייך, אלע איין פארשאלטענע אומה.

פון דעמאלט אן האט שוין האווריילע נעוואוסט, וואס ער האט צו טאן. וועז דער שמאטניק איז שפעטער מיט א פאר וואכן נעקומען אין דארף אריין און פון עק דארף האט זיך דער־הערט זיין ציקלדיקע ציינענע שטים: „שמאטיא, קאסטי, שקור־קי!", איז האווריילקע ארויס פון זיין שטוב און אים נאכנענאנגען פאוואלינקע הינטער די פלויטן, אזוי אז דער איד זאל אים ניט זען. דער איד איז פארבייגעפארן לעבן טייך און זיך פארקירע־וועט צו דער הרעבליע. האווריילע האט זיך אנגעצילעוועט און אים נעוואַרפן א שטיין אין רוקן. דער שטיין האט נעטראפן דעם

*) הער לערער.

אידן אין דער פאטילניצע, און מען האָט געזען, ווי אזוי ער האָט זיך צונויפגעדרייט פון ווייטיק. האָוורילע איז געשטאנען הינטערן פלויט, געקוקט דורך א לאָך צווישן צוויי דריינגלאך און געשיפעט צו זיך אליין:

„א-הא, פארשיווער איד, וועסט וויסן, ווי אזוי צו מוטשען אונזער יעזוס קריסטוס".

פון יענער צייט אָן האָט האָוורילע געוואוסט, אז ער דארף מלחמה האלטן מיט די אידן, פונקט ווי ער האָט מלחמה געהאלטן מיט די ניט-גוטע און מיט אלע שונאים.

האָוורילען איז דעמאָלט געגאנגען דאָס דרייצענטע יאָר.

דריטער קאפיטל

נעווען אויך אנדערע שונאים, וואס האבן האוריליען פאר־ביטערט דאס לעבן. די נרעסטע פון אט־די שונאים זענען נע־ווען דער גלח, דער פריץ און די נאטשאלסטווע.

דער גלח האט נעדארפט האבן א סך נעלט פאר זיינע הא־לענדישע קי און אמעריקאנישע קארטאפליעס, און דאס נעלט האט ער אריסנעקוועטשט בא די דארפישע באלעבאטים. צוויי מאל אין יאר פלענט ער קומען אין שטוב אריין צו האוריליעס טאטן, מיט אים אינאיינעם פלענט קומען דער פסאלאמשטשיק און דער טויבער דיאק*), וואס האט די מערסטע טעג פאר־בראכט בא זיך אפן אויוון. דער טאטע האט נעדארפט אוועקשטעלן אפן טיש א פלאש מיט בראנפן און פרישע פירענן. דעם גלח האט ער נעדארפט נעבן א שאק אייער אדער א מעסטל קארן, אדער א זאק מיט קארטאפליעס (אף קארטאפליעס האט דער גלח זיך נעקרימט, זאגנדיק, אז זיי זענען נאר גוט אף צו האדעווען חזירים). א חוץ דעם האט מען אים נאך נעדארפט אריינשטעקן אין האנט אריין עטלאכע פיאטאקעס. דעם דיאק האט מען נענעבן א לאבן ברויט און דעם פסאלאמשטשיק כאטש עטלאכע קנישעס. די דריי הייליקע מענטשן פלענן זיך אוועק־שטעלן אינמיטן שטוב און אפזיננען א תפלה, נאכדעם האט דער דיאק נעשפרינקלט אין אלע ווינקעלאך מיט הייליקער וואס־סער און נאכדעם האט מען זיך בריוט צעוועצט ארום טיש, נענאסן בראנפן אין די העלזער אריין און פארביסן מיט פי־רענן.

---

*) אונטער־גלח.

האוורילען האָבן ניט אזוי געארט די געשמאקע פירשען און אפילו ניט די אייער מיטן קאָרן, ווי דאָס, וואָס דער טאטע האָט זיך ניט געסמייעט זעצן צום טיש און ניט געסמייעט אויס־טרינקען א גלעזל מיט די הייליקע מענטשן. דער טאטע פלעגט מיט אמאל עפעס דינער ווערן, זיין רוקן האָט זיך געבוינן נאנץ נידעריק, זיינע הענט האָבן זיך געריבן איינס אין אנדערן, און וואָס דער גלח זאָל ניט ארויסזאָגן פון זיין פעטן בויך, האָט דער טאטע אליין אונטערגעשמייכלט, אונטערגעכיקעט און גע־זאָגט:

—יאָ, הייליקער פאָטער, אודאי, באטיושקא, כי־כי־כי.

דער גלח האָט געגרעבצט פון זיין בריטן האלז ארויס, דער גרויסער זילבערנער צלם האָט געטאנצט אף זיין בריטער ברוסט, און האָווריל'ע איז געזעסן אין א ווינקל, שטיל ווי א מייזעלע, און ניט געקענט ארויסרייסן די אויגן פון דעם פעטן נרעבצנדיקן גלח.

אָבער נאָך ניט דאָס האָט אים אזוי געארט, ווי דעם גלחס פיננער. נאָך דעם דריטן גלעזל פלעגט דער גלח אָנהויבן קוקן אין אלע ווינקלאך און דערזען האָווריל'ען. מיט א וואונק פלעגט ער אים הייסן צוגיין צום טיש, און אויידער האָווריל'ע האָט נאָך אויספייעט קומען צו זיך, האָט אים שוין דער גלח נעצוינן פאר די אויערן און געזאָגט מיט א געלעכטערל:

— דארפסט זיין א לייט, האָווריל'קע. ביסט א יתום אָן א מאמען, האָווריל'קע. ניטא ווער עס זאָל אכטונג געבן אף דיין יונגן לעבן.

האָווריל'קען פלעגט הייס ווערן פון דעם גלחס קניפן און פון זיין בראנפנדיקן אָטעם, און ער פלעגט זיך קוים איינהאלטן ניט אויסצושרייען: „פעטער בוהאי!"

ערשט וען די כלי־קודש פלענן אוועקגיין, פלעגט זיך אָנ־הויבן א חתונה אין שטוב. דער פאָטער האָט געשאָלטן, נע־צייליט און איבערגעצייליט די גוטע זאכן, וואָס ער האָט אפגענעבן די „האָריקע זשערעבצעס", בארעכנט וויפיל געלט ער וואָלט נע־קענט באקומען פאר די אייער מיטן ברויט מיטן קאָרן, נעמאָסטן די פלאָש צו זען, וויפיל די אומנעבעטענע האָבן אויסגעטרונקען

בראנפן, אליין נעזופט פון דער פלאש מיט ביטערע קלות, און דער סוף איז נעווען, אז ער האט צונויפגעדרייט א פאר ווישקעס און נעשמיסן האוורילען ביז ער איז געוואָרן ברוין און בלאָ. דערפאר אז האוורילע איז נענאננען פאר פסח זיך ספאווועדען *) צום גלח און יענער פלענט אים ארומוויקלען מיט זיין הויליקן מאנטל און אים אויספרענן וועגן זיינע חטאים, פלענט ער שווייגן ווי א האלץ, קיין וואָרט האט מען פון אים ניט נעקענט ארויסבאקומען. בא זיך אין מוילֿ, הינטער די פארשטשעמעטע ציין, האט האוורילקע נאכאנאנד נעחזרט: „פעטער בוהאי, האלענדישער בוהאי", און א גאנצן טאג איז אים נאכדעם נעווען קאלעמוטנע אפן הארצן.

דער פריץ האט נעוואוינט אין גרויסן הויף אף יענער זייט טייך. ארום הויף זענען נעוואקסן הויכע טאפאליעס, און דער אגראָר**) האט זיך געצויגן אזש ביז די פעלדער אף יענער זייט באַרג. אריינגיין אין הויף האט מען נעדארפט אויבער א צוואנציק בריטע טרעפ, וואס אף יעדער זייט איז געלענען א שטייגערנע חיה. דער הויף מיטן אגראר זענען נעווען ארומגעצאמט מיט א פארקן פון רויטע און ווייסע ציגל, מיט שארפע שטאלענע שטעכלקעס פון אויבן. דער טויער אינם פארקן איז שטענדיק נעווען פארמאכט, און מען האט נעזאָגט, אז אף יענער זייט טויער, אין א נעמויערטער בודקע, לינט א בייזער הונט, וואס קען צעריסן א מענטשן, אויב ער קומט אריין אן א שומר.

דער פריץ האט אייגנטלאך ניט נעוואוינט אין הויז. מען האט נעשמועסט, אז ער פארברענט דעם טאטנס גוטס ערנעץ אין די וואָרימע בעדער. אבער עס האט נעוואוינט דעם פריצס עקאָנאָם, וואס ער איז אליין אויך נעווען א פריץ, און אים האט האוורילע אפט נעזען אי אין דאָרף, אי אין די פעלדער. דער עקאָנאָם איז ארומגעפארן אף א גרויסן שווארצן

*) מתודה זיין.
**) גראָרן.

פערד מיט דינע פים און א דינעם האלז, און אין די הענט האָט ער נעהאלטן אן אראפניק. מ'האָט נעשמועסט, אז אין פריצישן הויף איז דאָ עטלאכע און זיבעציק אזוינע פערד, „סטא-יענע פערד" האָט מען זיי נערופן. ס'איז נעווען אויך עטלאכע הונדערט בהמות מיט א סך קעלבלאך, מיט לאָשעקלאך, מיט פראסטע פערד, וואָס מען האָט זיי איינגעשפאנט אין וואגנס און אין אקערס, מיט עטלאכע טויזנט דעסיאטין ערד, און מיט א שווארצן וואלד אונטערן בארג. דער עקאָנאָם איז נעווען באַ-לעבאָם איבער אלצדינג און איבער די גויים און פאראבקעס און שיקסעס, וואָס ער האָט זיי נעדונגען ארבעטן אין די שטאלן, אינם אָנראר, אף די פעלדער און וואלד.

האָוורילע האָט אפט נעזען דעם עקאָנאָם, אבער נעצוינן האָט אים ניט אזוי דער מענטש, ווי דאָס שווארצע נרויסע פערד. דאָס פערד איז, דאכט זיך, נענאנגען פאוואליע, אבער א פויערש פערדל האָט נעדארפט שפרינגען נאלאָפ אנצויאָגן דעם עקאָנאָם. דער אראפניק איז נעווען פון נוטן וויכן לערער, מיט א סך קניפן און מיט א קורצן נראבן הילצערנעם הענטל. וועו דער עקאָנאָם האָט א פאָך נעטאָן מיטן אראפניק אין דער לופטן, האָט זיך נעהערט א קנאק פון אין עק נאָס ביזן צווייטן. האָוורילע האָט זיך נעטראכט, אז ער וואָלט נעווען דער נליק-לאכסטער מענטש, וועו ער האָט אזא פערד און אזא אראפ-ניק.

ס'איז אבער נעקומען איין טאָג, וועו האָוורילע האָט אוים-נעהערט באוואונדערן די דאָזיקע וואוילע זאכן. האָוורילעס טאטע האָט אים נעשיקט פאשען דאָס פערדל אף דער סטערניע — דארט, וואו מ'האָט נעהאָט אראפנענומען דאָס קארן. עס איז שוין נעווען סוף זומער, די פאשע איז נעווארן נעלבלאך אוו הארט, אוו דאָס אלטע מאָנערע פערד האָט ניט נעהאָט נענוג צום עסן. האָוורילע האָט נעפירט דאָס פערדל באָס שטריקע-נעם „אבראָט" אוו זיך אפנעשטעלט לעבן די פייכטערע בערנ-לאך באָס טייך, וואו דאָס נראָז איז נעווען נעריכטער. דאָס פערד וואסקא האָט נעשטשאבעט דאָס נרינע נראָז, אוו מען האָט נעזעו, אז ס'איז אים ניט נענוג. האָוורילע האָט אי יא נע-

זען, אי ניט געזען, ווי מען איז דערגאנגען צו א גרינעם ווינטער־פעלד, באדעקט מיט א נעדיכטן בערשטל פון אָקראָשט ארויסגע־קראָכענע ווייץ־שפראָצן. די גרינע דינע בלעטלאך זענען געווען ווייך און זאפטיק און געשמאק, און וואסקא האָט זיך צו זיי א נעם נעטאָן מיט אויסערגעווייניגאכן חשק. האָוורילע האָט ארויסגעלאָזט דאָס שטריקל פון די הענט און אליין זיך פארקוקט אפן וואסער, אקוראט ווי ער וואָלט ניט געזען, וואָס סע טוט זיך. מיט דער פאָטילניצע און מיטן רוקן האָט ער דאָך געפילט, אז דאָס פערד רייסט דעם יונגן ווייץ, כראָמטשעט די גרעזעלאך און טוט אלע מאל א פּאָרשקע פון פארגענגען. האָוורילע האָט געהויבן שטיינד־לאך און געוואָרפן קאטשקעלאך אין וואסער און זיך געפילט זייער גוט. ערגעץ אין א ווינקל מח האָט זיך געלאָנקעט א סצענע: דער טאטע גייט ארוים פון דער שטוב, טוט א קוק אפן פערד, דערזעט די אויפגעלאָפענע באָקעס און זאָגט צו האָוורי־לען: „וואו האָסטו נענומען אזוי פיל פּאשע אף אָנצוהאָדעוועז דאָס פערדל?" האָוורילע טוט א פינטל מיטן לינקן אויג און זאָגט: „ס'עט שוין זיין רעכט. ניסט מיר דריי קאָפיקעס פאר יערן מאל, וועל איך דיר שטענדיק אָנפּאשען וואסקאן אזוי ווי הייַנט". דער פאָטער שטעקט אריין די האָנט אין דער קעשענע פון די בריימע לייוועטענע פלודערן, שלעפט ארוים צוויי אָפּגע־ריבענע דרייערס, שטופט זיי וואסקאן אין האָנט אריין און זאָגט: „ביסט א גוטער באיסטרוק, וואסקא, וועסט שוין באלד זיין אן אמתער ראבאָטניק"... און דאָ לייגט זיך אף האָוורילעס פלייצע און אף זיין רעכטן אקסל א פייערדיקער פאס, וואָס טוט אים א ברען ביזן הארצן, און א צווייטער פייערדיקער פאס לייגט זיך אף זיין הינטער־חלק און פארקריכט אזש ביזן בויך, און אז האָוו־רילע טאנצט אונטער און קוקט זיך ארום, שטייט פאר אים דער עקאָנאָם אפן שוואַרצן פערד און פאסעוועט אים מיטן גוטן אראפ־ניס.

האָוורילע האָט ניט געשריגן. ער האָט געפּראָוועט אָנכאפן דעם אראפניק, האָט דער עקאָנאָם אים א ריס געטאָן אזוי, אז דעם איינגלס האָנט איז צעשניטן געוואָרן אינמיטן דער רא־לאָניע, און ס'האָט נענומען טריפן בלוט. דער עקאָנאָם האָט

אים נאכאמאל און נאכאמאל דערלאננט איבערן מאגערן גוף און איינמאל איבערן קאפ. האוורילע איז אומגעפאלן אף די שטיינד־לאך לעבן וואסער. וועז ער האט זיך אויפגעהויבן, האט דער עקאנאם אים א שטויס געטאן, צוגעבונדן וואסקאן פארן צויטל צום גרויסן שווארצן פערד און איז געפארן צום הויף־צו. האוורילע איז נאכגעלאפן, נעשרינן: „העי, פריץ, ניב מיר אף דאס פערד", נעפאכעט מיט די הענט אין דער לופטן, אלע מאל נעווישט די פארוואונדעטע הענט אינם לייוונטענעם העמדל, נעווישט די טרערן, וואס זענען ניט ווילנדיק נעקראכן פון די אויגן, און אלץ נעשרינן: „ניב אף דאס פערדל, ניב אף דאס פערדל". ס'איז נעקומען א מינוט, וועז האוורילעם פים זענען נעליימט נעוואָרן און זיין קול איז פארטריקנט נעוואָרן אין זיין מויל. ער האט זיך ניט נעקענט רירן, און אז ער האט נעוואלט שרייען, איז נאר א כארכל נעבליבן היינגען בא אים אין מויל. דער עקאנאם אסן שווארצן פערד מיט וואסקאן בא דער זייט זענען באלד ניט נע־בליבן.

ס'איז שוין נעווען שפעט באנאכט, וועז האוורילע האט זיך דערשלעפט צום הויף. ער איז ניט נענאנגען דורכן פארערשטן טויער, וואו מ'האט נעוואָגט, אז עס לינט א בייזער הונט אין א נעמויערטער בודקע. ער האט זיך נעשלעפט מיטן פארקן, ביז ער איז דערנאנגען צום הינטערשטן טויער, פון וואנען א בריייטע סטעזשקע האט נעפירט צו די שטאלן. א שיינעץ א שומר האט אים נעפרעגט, וואס ער וויל, און האוורילע האט נעענטפערט, ווי אן אלטער באלעבאטישער פויער: „מ'האט מיר פארנומען מיין פערדל אין דער פריצישער תבואה. איך וויל עס אויסקויפן באם עקאנאם".

ס'רעדט זיך נלאט אזוי אויסקויפן. האוורילעם פאטער איז שוין לאנג נעוועסן אן זאלץ און אן קעראסין און אפילו אן א טראפן בראנפן אין דער לייטענער באנקע, וויל ס'איז נעווען א שלעכט יאר און א העלפט תבואה איז אויסגעברענט נעוואָרן אסן וואָרצל. האוורילע האט געהאט נאר איין מיטל—בעטן. האוורילע איז נעשטאנען צוויי שעה פאר דער טיר פונם פלינל,

וואו דער עקאָנאָם האָט נעוואוינט. אז דער עקאָנאָם איז ארויס־
נעגאַנגען, האָט ער אים אָנגעכאפט בא די שטיוול און געבעטן:

„פּריץ, לאָז מיר אָפּ דאָס פערדל".

דער עקאָנאָם האָט נעזאָגט:

„דריי קערבלאָך, זאָלסט אפילו פּלאַצן",—און איז אוועק
צו די שטאַלן.

אין א שעה ארום איז ער ווידער געקומען און האָט אלץ נע־
טראָפן האָוורילען שטייענדיק פאר דער טיר פון דעם פליגל. האָוו־
רילע האָט געבעטן:

„פּריץ, איך האָב קיין נעלט ניט. ס'איז א שלעכט יאָר,
לאָז אָפּ דאָס פערדל".

דער עקאָנאָם האָט אים אָפּגעשטופט פון זיך און איז אריין
אין הויז.

ס'איז שוין נעווען שטאָק פינצטער. די פענצטער פונם
פליגל זענען נעווארן ליכטיק פון אינעווייניק. ס'האָט זיך נע־
הערט דאָס קלאַפן פון טעלער און דאָס קלינגען פון גאָפּל־מעסער.
האָוורילע איז נעשטאַנען פאר דער טיר א צעפּאַסעוועטער, אָבער
דאָס בלוט איז שוין ניט נערונען פון זיין צעקאַרבטער האַנט.
דערפאר האָט ער נעפּילט, אז די גאַנצע האַנט ברענט אין פייער.

ס'האָט זיך אויסגעשפּרייט א טומאָן איבער דער ערד, די
לבנה איז ארויסגעקראָכן אפן הימל איבערן אָגראָר; האָנען האָבן
ערנעץ נעקרייט אָפּ זייערע סידלעס; ס'האָט זיך דערהערט דאָס
פייפן פון דעם שומרם פייפל, און האָוורילע איז נעשטאַנען פאר
דער טיר. האָוורילען האָבן ווי נעטאָן די פליצע און די אקסלען,
די באַרוועסע פים זענען פארגליווערט געוואָרן פון דער קאַלטער
נאכט־רעסע, און ער איז אלץ נעשטאַנען, נעקוקט אָפּ די באַלויכ־
טענע פענצטער און נעהיט די טיר.

האַלבע נאכט איז דער עקאָנאָם ווידער ארויסגעגאַנגען אין
הויף, און ווידער האָט אים האָוורילע ארומגעכאפט פאר די שטיוול
און די לערערנע הויזן. „פּריץ, לאָז אָפּ דאָס פערדל. פּריץ, ס'איז
ניטא קיין נעלט און ס'איז ניטא וואו צו נעמען. אפשר ווילסטו,
וועל איך קומען אהער אלע טאָג זאָלסט מיך שמייסן מיטן אראָפּ־
ניק. אָבער איצט ניב מיר אָפּ דאָס פערד".

דער עקאָנאָם האָט אָננענומען האָוריצלען פּאַרן ענטצל אוּן אים אָוועקגעפּירט צו די שטאָלן. דאָרט איז געשטאַנען וואַסקאַ אוּן געשלאָפן מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ. דער עקאָנאָם האָט אים אַריינגעלייגט דאָס צוימל אין האַנט אוּן געוואָגט מיט אַ געמאַכטער בייזער שטימע:

„גיי, באיסטרוק. אָבער זאָלסט זיך מער ניט פּאָפּאַדיען פּאַר די אויגן".

פּוּן דעמאָלט אָן האָט האָוריצלע פּאַררעכנט דעם עקאָנאָם צווישן זיינע שונאים, אוּן אז ער פּלענט דערהערן אין גאַס דאָס קנאַקן פּוּן דעם אַראָפּניק, האָט אים אָננעהויבן שמאַרצן די רעכטע האַנט, וואו ס'איז געבליבן אַ שלעכט־פּאַרהיילטער צייכן פּוּן יענער באַגעגעניש באַם טייך.

האָוריצלע האָט ניט אויפגעהערט פּאַשען דעם טאַטנס פּערדל אין פּריצישע פּעלדער. ער האָט נאָר געקוקט מיט בויגן אויגן אַף אלע פּיר זייטן אוּן האָט ניט אַרויסגעלאָזט דאָס צוימל פּוּן זיינע הענט. טאָמער האָט ער דערזען פּוּן דערווייטנס אַ סכנה, איז ער אַרויפּגעשפּרונגען אַף וואַסקאַ'ס רוקן אוּן געזומען לויפן אַף וואָס די וועלט שטייט. וואַסקאַ האָט מיט דער צייט זיך צוגעוואוינט צו אָנטלויפן. אז ער פּלענט דערהערן האָוריצלעס „הוק", האָט ער זיך געטראָגן מיט אַן אומגעווייניטלאַכער שנעלקייט. ער איז טאַקע פּעטער געוואָרן אַף דער פּריצישער פּאַשע אוּן האָט געהאָט מער כח צו שפּרינגען.

די נאַטשאַלסטוע פּלענט זיך נעווייניטלאַך באַווייזן אין דאַרף אין דער געשטאַלט פּוּן דעם אוריאַדניק. דער אוריאַדניק איז נעווען אַן אויסגעדינטער סאָלדאַט מיט אַ מעשענעם אויסריננל אין דעם לינקן אויער. ער איז נעפּאָרן אין אַ „בידקע" — אַ לייכט וועגעלע, וואָס איז נעווען צו קליין פּאַר זיין שווערן קערפּער. אָננעטאָן איז ער נעווען אין אַ גרויסן שווארצן שינעל ביז דער ערד אוּן אַף זיין שווארצן קאשקעט האָט נעבלישטשעט אַ קנעפּל. דער שינעל איז נעווען אַרומגענאַרטלט מיט אַ שווארצן פּאַסעק, פּוּן וועלכן עם זענען אַרונטערגעהאַנגען אַ שווערד פּוּן איין זייט, אַ רעוואָלווער־שיידל פּוּן דער אַנדערער.

דער אוריאַדניק האָט ליב נעהאַט דאָס וואָרט „זאָקאָן", אוּן

אפסער פון אלצדינג האָט מען פון אים געהערט „ניע מאָנו, איך קען ניט, איך האָב ניט קיין פראוו". אבער די גויים פונם דאָרף האָבן נעוואוסט, אז ער לאָזט זיך ריידן. ס'איז שוין נעווען אזא כלל, אז אויב דער אוריאדניק קומט מיטן סאָטסקי אדער מיטן סטארשינא, וועלן קיין מענות ניט העלפן: מען מוז אפגעבן די עט־לאכע קערבלאך פאר „פאדאט" (שטייערן), אדער אליין ניין אין אויזר אריין צום משפט, ווי ס'איז נעווען נעשריבן אין דער פאוויעסטקע, אדער זיך נאר אריינזעצן אין טורמע. ווען דער אוריאדניק איז נעקומען מיטן סאָטסקי אדער מיטן סטארשינא, האָט מען נעוואוסט, אז ס'וועט זיך אויסלאָזן א צרה פאר איינעם אדער פאר עטלאכע דאָרפישע באלעבאטים. ווען דער אוריאדניק איז אבער נעקומען אליין, איז כאָטש ער האָט ארויסגעשלעפט פון דער בידקע דעם גרויסן פאָרטפעל און פונם פאָרטפעל ארויס־געשלעפט גרויסע און קלייניע פאפירן מיט פעטשאטן, האָט מען זיך פונדעסטוועגן בא אים נעקענט אויסקויפן מיט א האלבן רובל און בראנפן מיט פארבייסן. דער אוריאדניק איז נעווען א גוטער עסער און א גוטער טרינקער און א פריילאכער יונג, און אז מ'האָט אוועקגעשטעלט אפן טיש א פיר־עקעדיקן שטאף מיט בראנפן און אוועקגעלייגט די גוטע זויערע אונטערקעס מיטן ברויט מיט חזיר־פלייש, און ס'האבן זיך אוועקגעזעצט ארום טיש צוויי־דריי נעסט פאר קאמפאניע וועגן, פלענט די נאטשאלסטווע אויסטאָן דעם גרויסן מאנטל מיט דער שווערד און מיטן פיסטאָלעט און אראפגעמען דאָס היטל מיטן קנעפל, און עס פלענט זיך דעמאָלט באווייזן א מענטשל, וואָס רעדט ווי א פשוט'ער פויער, האָט לים א נעשמאקן טרונק בראנפן און האָט הנאה פונם לעבן.

פון צייט צו צייט פלענט דורך דער לאנגער נאָס דורכפאָרן אין א פאעטאן מיט פיר פערד איינער א נאטשאלניק אין א גראָען שינעל און מיט גראָע וואָנצעס. נעוועסן איז ער איינגעהילט אינם מאנטל ביז די אויערן און האָט נאכאנאנד נעקוקט אף דער בריי־טער פלייצע פונם קוטשער, וואָס האָט נעקנאקט מיט דער לאנ־גער בייטש. מ'האָט נעשמועסט, אז דאָס איז דער פריסטאוו, וואָס האָט צו שאפן איבער אלע אוריאדניקעס, אבער אין דאָרף

האָט ער זיך קיינמאל ניט אָפּגעשטעלט, און האָוּרילע האָט אים פּאר קיין נאטשאלסטוועט ניט נערעכנט.

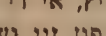

אי דער גלח, אי דער פּריץ, אי די נאטשאלסטוועט זענען נעוועז שונאים, און מ'האָט זיך פון זיי נעקענט ריכטן אף אלערליי צרות, אָבער האָוּרילע האָט פאר זיי ניט אזוי מורא געהאט, ווי פאר אידן אָדער ניט־נוטע. דער גלח האָט געטראָגן א טענדעוואַרענדע, די לאַנגע האָר זענען בא אים נעווען פּארפלאָכטן אין עטלאכע דינע צעפּלאָך, און אמאל אין צערקווע פלעגט ער אָנטאָן א גאָלדענעם אויבער־בגד און שאָקלען א גאָלדענע פּושקע מיט ווירויך, אָבער קיין סוד איז אין אים ניט נעווען. האָוּרילע האָט נעוואוסט, אז ער איז א מענטש ווי אלע מענטשן. אין שטאל צווישן די האָלענדישע בהמות אָדער אין נאָרטן מיט א סערפ אין האַנט איז דער גלח נעווען אן אייגענער מענטש, א בעל־נוף מיט פּויערים גלייך. בראנפן האָט ער אויך נעטרונקען ווי א פּויער און נעצלמט האָט ער זיך פונקט אזוי, ווי עס צלמן זיך אלע פּרעוואָסלאַווענע מענטשן. אפילו אין דאָווענען איז ניט נעווען קיין סוד. טאָמער האָט דער גלח אמאל נעכאפט אן איבעריקע כוסה און האָט ניט נעקענט קומען צו דער תפלה זונטיק פּארטאָג, האָט פאר אים נעדאָווענט דער דיאק, אָדער אפילו דער פּסאלאָמשטשיק, און אינם פּסאלאָמשטשיק איז דאָך אודאי קיין סודות ניט נעווען. אין א חנא־טאָג האָט אינייאנעם מיטן גלח נעזונגען דער כאָר פון שקאָצים און שיקסעס, און האָוּרילע איז נעווען איינער פונם כאָר. האָוּרילע האָט זיך נעפילט, ווי א טייל פון דער צערקווע און פון דער תפלה. ער האָט זיך אפילו נעקענט אויסמאָלן, אז ער וועט זיך אליין דערשלאָגן צו א פּסאלאָמשטשיק. וואָס־זשע, ער קען דאָך לייענען אלט־סלאָוויש ווי א וואָסער, און א קול האָט ער ניט קיין ערגערס ווי דער פּסאלאָמשטשיק. ניין, דאָ האָט אף האָוּרילען קיין שרעק ניט נעלויערט.

דער פּריץ איז נעווען א סך א גרעסערע מאכט. א סימן, ווען דער גלח פלעגט קומען צום פּריץ אונטער א יום־טוב, פלעגט ער זיך פּאר אים נייגן פונקט אזוי, ווי די גויים האָבן זיך נענייגט

ער נעזען אנדערע טענץ, און אנדערש האָט פאר זיי געשפּילט די מוזיק.

אָבער די כאָליאסטרע פון דינע און לאנגע וויים־נעקליידעטע פריצעס איז באלד פארשוואונדן, ווי א רויך, צוזאמען מיט די קארעטעס און מיטן גאנצן הארמידער. דער פּאלאץ איז ווידער נעוואָרן שטיל, און האוורילען האָט זיך אויסגעדאכט, אז די גאנצע מעשה האָט זיך אים נעחלומט. נעבליבן איז דער עקאָנאָם מיט די פּארובקעס, מיט די שיקסעס, מיט די בהמות, וואָס מ'האָט געדארפט מעלקן, מיטן היי, וואָס מ'האָט נעדארפט קאָסען, און דאָ האָט זיך האוורילע נעפילט ווי אן אייגענער, און קיין זאך האָט אים ניט געשראָקן. האוורילע האָט ניט ליב געהאָט דעם עקאָנאָם און האָט נעוואוסט, אז ער דארף מיט אים האלטן מלחמה. אָבער וען די צייט איז נעווען זייער שלעכט, און דער פּאָטער האָט אָנגעהויבן ליידן אף די פיס, און דאָס פערדל איז שוין נעוואָרן אזוי שוואַך, אז מ'האָט ניט נעקענט דערשלעפן א וואָגן האלץ פונם וואלד, האָט האוורילע זיך פארדונגען אין הויף צו ארבעטן בא דער מאָלאָטילקע.*) פאר זיין ארבעט האָט ער באקומען צוואנציק קאָפּיקעס א טאָג מיט עסן. די צוואנציק קאָפּיקעס פלענט ער אָפּגעבן דעם טאטן. און אליין האָט ער געטאָגט און גענעכטיקט אין דער פאלוואַרק וואו ער האָט זיך אָנגעהויבן פילן ווי א תושב.

ניין, האוורילע האָט ניט מורא געהאט פארן הויף, און כאטש ער איז נעווען בייז אפן עקאָנאָם, האָט ער אים ניט נעהאלטן פאר א פרעמדן.

אויך דער אוריאדניק איז ניט געווען קיין פרעמדער. די שווערד איז טאקע געווען א שווערד, א „שאשקע", אָבער אין גוטן מוט פלענט דער אוריאדניק אליין זי רופן „אסלעדעץ" (דער הערינג). וויכטיקער איז נעווען דער פיסטאָלעט, וואָס אז מען טוט א קוועטש אפן הענטל מיט א פינגער, פליט ארויס א קויל, וואָס קען לעכערן די גרעסטע ברעט. אָבער זינט דער פויער יאקים סטאָליער האָט געבראכט זיין זונדל פון דעם יאריד א

*) דרעש־טאשין.

פיסטאלעטל אף צו שפילן זיך, האט האוורילע אויפגעהערט דרך־ ארץ האבן פארן אוריאדניק'ס רעוואלווער. דאס פיסטאלעטל איז נעווען ניט מער ווי א שפילכל. מ'האט נעדארפט אויפהויבן דאס קעפל, אוועקלייגן אף דעם קיילאבדיקן שטיקל אייזן אזא מין פא־ פירל אננעשטאפט מיט פולווער. אז מ'האט נאכדעם א צי נעטאן פארן הענטל, האט דאס קעפל א קנאק נעטאן איבערן פאפירל, און ס'האט זיך דערהערט א שאס ווי פון אן אמתן רעוואלווער. יאקים'ס אינגל האט ניט אנדערש נעווייזן א צווייטן יונג זיין פיס־ טאלעטל, סיידן יענער האט זיך נעלאזט דערשיסן, זיך א ווארף נעטאן אף דער ערד און נעמאכט דעם אנשטעל, אז ער איז טויט. האוורילע האט זיך אויך פארשטעלט פאר א טויטן, און אזוי האט ער נעהאט א נעלעגנהייט צו באטראכטן די מציאה. האוורילע האט זיך געקלערט, אז אט־די קנאקעלקע איז ניט ווערט נארנישט, מען קען מיט איר אפילו א מייזל ניט דערשיסן. האוורילע האט נע־ טראכט, אז ווען ער וועט אויסוואקסן, וועט ער זיך קויפן אן אמתן רעוואלווער און ער וועט אים האלטן אין קעשענע. טאמער וועט אים עמיצער וועלן אנרירן, וועט ער ארויסנעמען דעם רעוואלווער און אים אנשטעלן אפן שונא. האוורילע האט זיך נעטראכט, אז מיט דער צייט וועט ער אפשר נאר אליין וועלן אן אוריאדניק, און אז ער וועט קומען אין דארף ארײן, וועלן אלע פאר אים אראפנעמען דאס היטל. ניין, ער האט ניט נעוואלט זיין קיין אוריאדניק, ווייל דער אוריאדניק האט מורא פארן פריץ, און אז ער קומט אין הויף ארײן, בינדט ער צו דאס פערד מיט דער ביר־ קע אף דער זייט פארקאן. האוורילע האט נעטראכט, אז ער וואלט נעוואלט זיין אזא גרויסער מענטש, וואס קען אריבער־ שפאנען איבערן דארף מיט איין טריט. האוורילע האט ליב נע־ האט צו טראכטן וועגן דעם נביא אליהו, וואס איז ארויפנע־ פארן אפן הימל אין א פייערדיקן רייטוואגן. האוורילע וואלט נע־ וואלט האבן אזא מין פייערדיקן רייטוואגן, וואס פליט אין דער לופט. פון אויבן וואלט ער, האוורילע, נעקענט וואַרפן שטיי־ נער אף אלע די, וואס האבן אים שלעכטס נעטאן. אליהו הנביא, זאגט מען, האלט דעם שליסל פון רעגן. וועז ער, האוורילע, איז אליהו הנביא, וואלט ער נעמאכט אזוי, אז אף דעם פריצישן פעלד

זאָל ניט פאַלן קיין אייניציקער טראָפּן. וועלן ער איז אליהו הנביא, וואָלט ער דעם טאָטן נעבראכט צוויי גרויסע פערד מיט א סוס און מיט זיבן שאָף, און אן אקער וואָלט ער אים צוגעשיקט א נייעם, און וואָלט נעמאכט אזוי, אז דער פאָטער זאָל נעזונט ווערן אף ביידע פיס און זאָל קענען טרינקען בראנפן פון דער באנקע און סארפענען מיט די אויגן, ווי אמאליקע יאָרן. א סך זאכן וואָלט האוורילע געטאָן, וועלן ער איז אליהו הנביא. האוורילע האָט נעהאט א מבע, אז ער פארטראכט זיך אינמיטן העלן טאָג און הויבט אן זען אלערליי זאכן. אָט זעט ער, אשטייגער, ווי ער איז א הויכער, נעזונטער פויער מיט א גרויסן שטרויענעם היטל און מיט א דינער טייערער נעוואנטענער סוויטע, וואָס דערנרייכט ביז די כאָליעווים פון די נייע גלאנצנדיקע שטיוול. האוורילע גייט אין דאָרף אריין איבער דער הרעבליע, ער דרייט די שוואַרצע וואָנצעס; די קוטשמע שוואַרצע האָר גלעט זיך ארויף־צו איבערן ראנד פונם היטל, די פויערים וואונדערן זיך און פרעגן איינער דעם אנדערן: „ווער איז אָט־דער יונג?" און עמיצער זאָגט אוים דעם סוד, אז דאָס איז האוורילע מיקיטענקאָ, וואָס איז אויסגעווען א וועלט, וואָס האָט אָפּגעלעבט עטלאכע יאָר אוש אין אדעס און איז איצט נעקומען מיט א גרויסער מאטניא נאָלע הונדערטער. ער, האוורילע, קומט צו גיין צום פאָמערס הויז און... אימיצער טוט א שטורך האוורילען אין זייט אריין און כריפעט: „האָסט שוין ווידער נענומען כאָפן פוינעלאָך אין דער לופטן!" דער שטורך טוט ניט ווי, און דעם מאטנס הייזעריק קול שרעקט ניט. אָבער האוורילע וואכט אויף פון זיין חלום. האוורילע איז א קליין שיינעצל מיט א צעכראסטעטן שווארצן העמדל אריבערגעלאָזט איבער צעריסענע הויזלאָך. די פיס זענען שוואַרץ און בארוועס. צווישן די פינגער איז אָנגעשטאָפּט בלאָטע. דער קאָפּ איז ווילד צעשוויבערט, און די נעגל פון דער רעכטער האנט קריכן אָפּט אריין צווישן די האָר און קראצן די הויט פונם שארבן, אז עס גייט אוש בלוט. דער קיילאכדיקער פנים איז פארברענט פון היץ און ווינט און קעלט, און עס לינן אף אים פאסן שמוץ. נאָר די אויגן זע־

נעז ריין און בלאָ און גרויס און קוקן אָפט אין דער ווייטקייט און זעען זאכן, וואָס זענען ניטאָ.

די הייזעריקע שטים כאָרכלט, און האוריקע נעמט דעם שווערן זאסטופ*) און גראָבט די ערד, און אלעמאל, ווען ער שטעלט ארויף דעם רעכטן פוס אפן רוקן פונם זאסטופ און טוט אים א קוועטש אריין אין דער ערד, טוט ער א הויך ארויס פון זיך: „ע-העם!“ — ווי א גרויסער. אָבער דער זאסטופ קריכט אלץ ניט אזוי טיף אין דער ערד אריין, ווי בא גרויסע נוים, און דער טאטע כאָרכלט עפעס אומצופרידן, און האוריקע ברומט צווישן די ציין א מיאוס'ע פויערשע קללה און הויכט אלעמאל ארויס: „ע-העם, ע-העם!“

*) ריידל.

פערטער קאפיטל.

דאָס ערשטע מאָל, ווען האָוריליע האָט דערזען אידישע מיידלאַך און אידיש נוטס, איז ער אלט געווען פערצן יאָר.

מ'האָט נעדארפט צאָלן פינפטהאלבן רובל פאַראטקעס, און דער אוריאדניק איז שוין צוויי מאָל געקומען מיטן סאָטסקי און נעזאָגט, אז ער וועט פארזעצן דעם אלטן אין קאָזע, און דער אלטער האָט בא זיך אָפנעמאכט צו פארקויפן דאָס פערדל, וויל סיי ווי האָט מען פון אים ניט קיין גרויסן נוץ. אין שטאָט אריין אפן יאריד האָט ער מיטגענומען האָוריליען. דער יאריד האָט נעקאָכט. האָוריליע האָט נאָר קיינמאָל ניט נעטראכט, אז ס'קען זיין אזוי פיל מענטשן אין איין אָרט. פון דער מינוט אָן, ווען ער מיטן פאָטער זענען אריבערגעפאָרן די נעמויערטע בריק און זיך נענומען שלעפן בארג־ארויף, צום מארק־צו, האָט ער ניט אויפגעהערט נאפן. אָפטמאָל האָט זיך אים נעדאכט, אז ער וועט נאָרנישט קענען אריינגעמען אין מוח אריין די אלע זאכן, וואָס טויפען זיך דאָ פון אלע זייטן. אלצדינג איז דאָ נעווען אומגעווינטלאָך, סיי די הייזער, סיי די גאסן, סיי די מענטשן, סיי דאָס ברומען פון א סך אָקסן און קעלבלאָך און דאָס הירשען פון פערד, וואָס מ'האָט זיי נעטריבן אין מארק אריין צו פארקויפן. ס'איז אָננעפאָרן א קאָמפאניע ציגיינער מיט ברוינע פנימער און וויסע ציין, צו זעקס און זיבן פארשוין אין א גרויסן וואָגן, נעעפנט בריייטע מיילער און גרויסע אויגן, געלאכט און געערעדט אף א פרעמדער שפראך און געטייטלט אפן פנירהריקן פערדל, וואָס האָוריליעס פאָטער האָט געפירט פארן צוימל. האָוריליע האָט קיין צייט ניט נעהאט צו שעמען זיך, אָבער אין א ווינקל פונם מח האָט ער נעוואוסט, אז ער וואָלט אריין אין דער ערד פאר

חרפה. וועו מען האָט זיך דערשלעפט צו דער טאָרהאָוויצע*), האָט ער געלאָזט דעם פאָטער מיט דעם פערדל און אליין האָט ער זיך אוועקגעלאָזט שליאיען איבערן יאריד. דער־אלטער האָט אים ניט געוואָלט אָפלאָזן פון זיך, אָבער האָוורילע האָט געוואוסט, ווי אזוי זיך אויסצודרייען און פארשווינדן, וועו דאָס האָט זיך אים שטארק נענלוסט.

האָוורילע וואָנדערט איבערן מארק און זעט אלעמאָל מער אידן, און זעט אלעמאָל מער וואונדערבארע זאכן אין די הענט פון די אידן. גויים קומען און דינגען זיך און צאָלן געלט און באַ־קומען עפעס בא די אידן, אָבער יענע בריינגען אלץ נייע און נייע גוטע זאכן, און ס'איז ניטאָ קיין ענד צו דער רייכקייט פון די אידן.

עס שטייען שטעלן מיט שניט־סחורה. אף בריטע טישן אונטער קאָלירנדיקע בוידלאָך לינן בערג מיט בלוט־רויטן קומאַטש, בערג מיט נעקעסטלטער סארפינקע, הורבעס מולטע מיט אלערליי טשיקאווע קווויטעלאָך, שטיקער ווייסע לייוונט, שטיקער נראָע און שווארצע און ברוינע געוואנט, ווייסע, שניי־ווייסע טיכלאָך, גרויסע גאלע און רויטע און בלאָע און גרינע און אמאראנטענע און בוראָקאָווע פויערשע פאַטשיילעס מיט אזוינע קווויטן, אז זיי ברענען אזש פון די טישן. סטאָפעס מיט דינינקער נאַמיטקע, וואָס די פויערטעס מאכן דערפון שלייערס. נאנצע פאָליצעס מיט לייוונט פאר הויזן. אָן א שיר שטעלן, אָן א שיר נוטע זאכן. הינטער די טישן שטייען אידן און אידישע וויבער און באלע־באַטעוונען איבער אָט־דעם נאנצן רייכטום און אָט־דער נאנצער שיינקייט, און מען דארף זיך מיט זיי אויסעסן דאָס הארץ, ביז זיי גיבן אייך א קליין שטיקעלע אף א העמד, אדער אף א פאר הויזן.

עס שטייען שטעלן מיט שטיוול און לעדערוואַרג. לאַנגע שטיוול מיט באליעוועס, וואָס קנייטשען זיך, ווי א הארמאניקע, און מיט א סך מעשענע צוועקעלאך אף דעם הינטערשטן טייל

*) טאָרק פאר בחמות.

איבער דעם אָפּזאץ. קלייַנע שטיוול מיט גלאָטע כאליעוועס און מיט מעשענע פּאָרקאָוועס ארום די הויכע גלאַנצנדיקע אָפּזאצן. קינדערשע שטיוועלאָך, וואָס וועליסקעווען ווי שפּיגעלאָך און בעטן זיך: טו מיך אָן. רויטע און בלאָע שטיוול פּאר שיקסעס, מיט אויסגענייטע בליטשקענע קווייטן ארום די כאליעוועס פון אויבן. יוכטענע שטיוול, שאַראַנענע שטיוול, קאָזלאָווע שטיוול מיט גרויסע און קליינע קעפּלאָך, מיט שמאָלע און ברייטע נעז, מיט דינע און דיקע פּאדעשוועס, מיט שורות הילצערנע און אייזערנע שטיפּטלאָך אף די פּאָדעשוועס. הורבעס שיך מיט רעזינקעס אף בוידע זייטן און מיט שיינע גלעזע אויערלאָך. שטעק־שיך פון אלערליי סאָרטן, פון ווייכן לעדער און האַרטן לייַדער, מיט זאַדאָקלאָך און אָן זאַדאָקלאָך. סאמעטענע מעשטשעס, לייוונע־טענע מעשטשעס, ווייבערשע טופליעס מיט שנירלאָך און קוטעס־לאָך און פּאָמפּאָנטשיקלאָך — גיב א בלאָז און זיי פליען אליין אין דער לופטן. היינט לאָפּציעס, גוטע, לעדערנע, דיקע, אויס־געקנייטשטע, מיט אויסגעהעפּטענע לעכלאָך, מיט רימענע שניר־לאָך דורכגענומען דורך די לעכלאָך,—לאָפּציעס אזוינע געשמאקע, ווי קאָרענע וואַרעניקעס, ווי פרישע, שמעקענדיקע קנישעס מיט קאָפּוסטע. היינט די לעדערס, אויסגעצוינען איבער דעם הינ־טערשטן וועגטל, צוגעקלאפט מיט צוועקלאָך צו דער ראַנאָזשע. שמעקעדיקע לעדערס, שוואַרץ־אָפּגעווקסלטע לעדערס, לעדערס אויסגעטונקט אין דיאָהאָד*), לעדערס ווייכע ווי א פּוטער. היינט פּאָדעשוועס, לעדערס ווי ברעטער, לעדערס ווי לאָקשן־ברעטער, לעדערס ווי דיקע שווערע בלעכן. האָוורילע איז געשטאַנען און געקוקט אף די לעדערס און געקוקט אף די איינענע באָרווסע פּיס און געקוקט אף דעם אלטן און יונגן אידן, וואָס זענען געשטאַנען אין דעם שטח צווישן דעם געשטעל און דער הינטערשטער וואַנט. צווויי אידן — און איינער אן אלטער ווי די ערד, און איינער אזא יונגער, אזא דינינקער, אז מיט איין פינ־גער קען מען אים צעקווועטשען — און זיי פּאָרן זיך מיט אזוי פיל לעדער און אזוי פיל שטיוול, און ס'איז זייערס און זיי וועלן

*) דזשענאבץ.

נישט נעבן אפילו א שטיקל אזוי גרוים ווי אן אפזאץ, סיידן מען ליינט פאר זיי אוועק דאס בלוטיקע נעלט.

עס שטייען שטעלן מיט היטלען. אי, היטלען! קאשקעטן שווארצע און בלאָע אוז נרינלאכע, קאשקעטן מיט גלאנציקע דאשעקעס און מיט לייוונטענע דאשעקעס און מיט נאָר ברייטע דאשעקעס און מיט נאָר שמאָלע דאשעקעס, און איננאנצן אן דאשעקעס, אזוי אז מען קען טראָגן דאס מיצל אי אף פאָרנט, אי אף הינטן. שווארצע היטלען מיט בלאָע אקאָלעשקעס, בלאָע היטלען מיט נראָע און ווייסע אקאָלישקעס, ווייסע לייכטע זומערדיקע היטלען מיט נעלבלאכע דאשעקעס, פונקט אזוינע, ווי עס טראָגט דער אוריאדניק אום זומער. עס פעלט נאָר דאס קנעפל. קינדערשע קאשקעטלאך מיט פאסיקלאך און פינטעלאך. קאשקעטלאך, ווי א קאוונע, צעשניטן אף צווייען, מיט א קנעפל פון אויבן. שמויסענע היטלען, קאראקולענע היטלען, קארטענע היטלען, היטלען מיט וואטאוונ אונטערשלאקן, היטלען געשטעפט אינעווייניק אין לעקאדיקע שטיקלאך, היטלען מיט לעפלאך און אן לעפלאך, אפילו צווייי־דריי גרויסע פאפאכעס. וועו אזא בחור, ווי האוורילע, טוט אן אף זיין קוטשמע אזא מין פאפאכע און פארקעמט די האָר ארויף איבערן לינקן אויער, וואלט דאך קיינעם ניט איינגעפאלן צו זאגן, אז אים נייט ערשט דאס פופצענטע יאר. אלע וואלטן אים נערעכנט פאר א יונגן קאזאק, און איינער דעם אנדערן וואלט געפרעגט: „ווער איז אט־דער מאלאדיע?“ נעמט האוורילע אראף זיין געשוואלן מיצל מיט די אפגעריבענע נאטן און מיט די שטיקלאך וואטע, וואס סטארטשען ארוים פון אלע זייטן, האלט ער אין די הענט דאס שמאטוואטע מיצל און מעסט זיך צו מיט די אויגן צו די בלאָע קאשקעטלאך מיט די נראָע אקאָלישקעס, און א איד בוינט זיך אריבער איבער דער סטאָיקע און טוט אים א שאר מיט דער האנט און זאגט אים: „גיי ווייטער, וואס שפיגלסטו זיך אזוי? זע נאָר, זאלסט ניט אנשפאָרן אין אוטשאסטאס. גיי נעזונטערהייט“.

נייט האוורילע ארום איבערן יאריד, שלינגט מיט די אויגן די שיינע זאכן, וואס וואלגערן זיך, דאכט זיך, ארום און ארום, נייט און טראכט זיך: „ס'ארא ראזאיניקעס די אירן זענען,—

אלצדינג האבן זיי פארנומען, און א פראוואסלאווענער בחור טאר אפילו ניט א קוק געבן אף די אלע וואונדער. פארשאלטענע כריסטאפראוועס" *).

גייט האוורילע איבערן מארק און קוקט און ברענט. שטיי־ען שטעלן מיט זיסע זאכן, פולע סלאיעס מיט צוקערקעס איינגע־וויקלט אין פירעקאכדיקע, צאצקעדיקע פאפירלאך. לאנגע צו־קערקעס, ווי די שטעקלאך, פארצוינען אין רויטע און גלע פאפי־רענע מונדירן מיט פאפירענע קוטעסן אויבן און אונטן. קיילאכ־דיקע קאראמלעס, וווייסע און גלע און גרינע און רויטע, קא־ראמלעס ווי קארשן, קאראמלעס ווי קלייניע גן־ערן־עפעלאך, קאראמלעס ווי די גרינע באנקעס, וואס וואסכן אויס אף די שטיינגלאך פון קארטאפל, קאראמלעס גאר פיצינקלאך, ווי וווימפערלאך, און אפילו ווי זארנעס הרעטשקע,—אזוינע דארף מען אריינשיטן אין מויל אריין א גאנצע זשמעניע און כראמשקען מיט די ציין און פארפאפן דאס גאנצע מויל, אז מען זאל ניט קענען רירן מיט דער צונג. עס לינן לעקעכלאך, גלבלאכע, בא־שאטן מיט וווייסן צעמאלענעם צוקער, עס לינן האניק־לעקעכלאך, אפנעקאלעכט מיט א וווייסער צוקערנער דעק, ווי א גויאישע שטוב פאר גרין־חנא. עס לינן קיילאכדיקע צוקער־קיבלאך מיט א קא־ראמלקע אננעקלעפט פון אויבן. עס לינן שטיקער כאלווא, ווי וווייסע און גלע צעקנאטענע ליים. עס היינגען אף דער הינטער־שטער וואנט שנירלאך ביינגל, גרויסע ביינגל, אז מען קען דורכ־קריכן מיט א קולאק דורכן לאך, וווייסע ביינגל און גלע ביינגל, און ביינגל מיט צוגעברוינטע באקן, און טרוקענע און דארע ביינגל באשאטן מיט מאן, און וווייכע ביינגל, וואס מען קען פון זיי, דאכט זיך, פלעכטן א צעפל. היינט מאנדלאך, היינט נעצוסער־טע עפל. וואס ארט עס אט־דער אידענע, אז האוורילע טוט א שטרעק אויס די האנט און נעמט אריין א מאנדל אין זיין שווער־צער שווייסיקער האנט? וואס דארף זי דא אויפהויבן אזא גע־שריי? און וואס דארפן אלע ארומיקע וווייבער אנהויבן קוואקען, ווי די הינער? און פון וואנען האבן זיך נענומען אזוי פיל זשי־

*) וואס האבן פארקויפט קריסמוסן.

דעניאטקעס, וואס האבן זיך א לאז געטאן אף האוורילען און נעגריליצט מיט די פארדריטע מיללער, און נע-הויבן אזוינע דינע הענטלאך, ווי בערעזענע פרוטיקלאך? און וואס האבן זיך דא די נויים צונויפגעשטויסן, ווי א סטאדע פערד אינמיטן פעלד ? און דאס הירושען, און דאס מעקען, און דאס פייפן, און דאס טופקען זיך — פרענט זיי וואס? טאמער האט א איננל געוואלט פארזוכן א זיסע זאך? גוט איז נאך, וואס האוורילע ווייסט, ווי זיך אויסצודרייען אין א נויט. גוט איז, וואס ער האט פארשטאנען דורכצוקריכן צווישן די שטיוול פון עטלאכע פויערים און צווישן די וועטלאך פון צווויי שטעלן און ארויסקריכן אף אן אנדער זייט מארק. טאמער ניט, ווער ווייסט וואס יענע כאפטע וואלט נעטאן מיט אזא איננל ווי האוורילע.

אינם אנדערן טייל מארק איז שוין ניט נעווען אזוי פיל שטעלן, און ס'איז נעווען וויניקער מענטשן, אבער אז מען זעט די ערדענע האנעכלאך מיט די שיינע אויסנעטאקטע קעפלאך, מיט די צעשפרייטע רויטע פלינעלאך, מיט דעם לעכל דארטן, וואו בא אמתע הענער איז דער עק, און די האנעכלאך זענען נעמאכט אזוי, אז וועו מען בלאזט פון הינטן, פייפט זיך ארויס א פייף דורכן מויל, — נו, קען מען אוועקגיין? און אז עס לינן האר-מאניעס קלייניקע, שמאלע, מיט נאר עטלאכע לעכלאך, וואס אז מען נעמט זיי צום מויל און מען פארט מיט די ליפן איבער די לעכלאך, זינגט זיך ארויס אזא שיינער זמר, ווי באם כאר אין צערקווע אונטער א יום-טוב, — מוז מען דען ניט בלייבן שטיין ווי איינגענראבן? און אז דער איד, דער פארקויפער, טוט א נעם אין די הענט אריין אן אמתע הארמאניע און טוט זיך א ניי דורך איבער די קלעפלאך אף רעכטס און אף לינקס און ארויף און ארונטער, און די הארמאניע טוט א זינג און א נעשריי און א קרעכץ און צעשיט זיך מיטאמאל אין א האפקע, אז דער רוח זאל עס נעמען, און די פים הויבן זיך אליין, און ס'וואלט זיך וועלן אריבערשפרינגען איבער אט-די שטעלן און איבער די גאסן און זיך אוועקלאזן ווי א לאשעק טאנצן און בריסעווען, וויפיל ס'איז נאר דא כח,—טא וער קען זיך אפרייסן פון אזא שטיקל ארט? און אז דער איד זאגט אזוי ליבהארציק און מיט אזא טייער שמיי-

כעלע: „ווילסט אפשר, זונעניו, א קוס טאָן אף די סטרומענטן? ווילסט אפשר א טאפ טאָן מיט די אייגענע הענט?" און מען נייט צו נאָענט און מען בויגט זיך אָן איבער די אלע טייערע זאכן, טא ווער קען זיך ריכטן, אז דער איד וועט א שנעל טאָן אין נאָז מיט אזא כח, אז ס'וועלן זיך באווייזן פונקן אין די אויגן? און ווי זאל מען זיך נאָכדעם איינהאלטן און נישט דערלאָנגען דעם אידן מיט א קולאק אין דער אויבערשטער ליפ, אז די יושקע זאל זיך אים באווייזן פון צוויישן די ציין?

האוורילען איז גרינג אָננעקומען זיך ארויסצודרייען פון יענעם אידן, ווייל אין דער נאָענט איז נעווען ווייניק מענטשן, אָבער וואָס וויייטער איז אים נעווארן אלץ שווערער אפן הארצן. ווען ער איז נעקומען צום עס־מארק, האָט ער ערשט דערפילט, אז ער איז הונגעריק און אז ער האָט ניט גענעסן פון פארטאָג אָן. אף גרויסע טישן זענען נעשטאנען בלעבענע סאמאָווארן, און אידענעס האָבן פארקויפט הייסע טיי מיט א סך צוקער מיט א בייגל פאר א פיאטאק, אָבער האוורילע האָט קיין פיאטאק ניט נעהאט. אנדערע אידענעס האָבן פארקויפט קאלבאס און הארטע אייער און ברוים מיט פוטער, און גויעס זענען נעשטאנען מיט שיסלען נעפרעגלטע פלייש און מיט טישן חזיר־שמאלץ, אָבער אלצדינג האָט נעקאָסט נעלט. ניט ווייט איז נעווען די מאנאפאלקע. פויערים האָבן מיט איין קנאק ארויסגעזעצט דעם קאָרעק פון דער פלאש, נעבולקעט דעם בראנפן אין האלז אריין, פארביסן מיט א גוטן שטיק קאָדע־שמאלץ און מיט נעשמאקן פרישן קאָרענעם ברויט. בא דער זייט זענען נעזעסן לירניקעס, נעדרייט דאָס הענטל פון דער באנדורע, נעזונגען טרויעריקע, בעטנדיקע לידער, און בארמהארציקע פויערים און פויערטעס און שיקסעס האָבן נעלייגט א דענעזשקע*) און א בייגל, און א צוקערקע, און א שטיקל קאלבאס אין דעם נעפארבטן הילצערנעם שיסעלע, און האוורילע האָט זיך נעטראכט, אז ער וואלט א בעלן נעווען זיין א בעטלער און דרייעו די באנדורע און זינגען מיט א לאנגען אויסנעצוינענעם קול און כאפן א בייגל מיט א שטיק קישקע. אָבער

*) א האלבער גראשן.

בעטלער. זענען אלטע און קאליסעס און בלינדע, און ער, האור־ריל, איז קיינמאל אין זיין לעבן קראנק ניט געווען, און אין בויך פּארט ארום דער הונגער אף רעדלאך און לאזט ניט אייני־שטיין.

און ווי האוריל שטייט אזוי לעבן דער מאנאפּאלסע און טראכט זיך: „אפשר וועט דער באטקע אנקומען אהער־צו מיטן נעלט פונם פארקויפטן וואסקען", דערהערט ער, ווי איינער א נפש, אנגעטאן ווי א דיאטשאק, רעדט מיט א רעדל פויערים, וואס האבן שוין פארזוכט דעם ביטערן טראפן. די פויערים קייען און כראמשקען מיט זייערע נעזונטע ציין און ווישן זיך אלעמאל אפ די וואצעס מיט דער דלאניע פון דער רעכטער האנט, און דער פרעמדער שאקלט מיט די הענט און רעדט אף א האלב־נויאישער, האלב־קאצאפישער שפראך:

— קוסט זיך ארום — און איר וועט זען, אז אלצדינג האבן די ניט־נעצלמטע פארנומען אין זייערע הענט. איר הא־רעווט פון זיך צרות דעם ביטערן שווייס, און אז איר בריינגט א מעסטל תבואה צו פארקויפן, נארט אייך בערקא אפ אף דער וואנ. איר בויגט זיך אין דרייען און ארבעט פון זון־אויפגאנג ביז שפעט אין דער נאכט, און וואס האט איר דערפון? איר מאכט רייך די מאשקעס מיט די יאשקעס. טוט א קוק ארום זיך — די זשידעס ארבעטן ניט און וועלן ניט פארשווארצט, און לעבן אין שיינע הייזער, און טראגן ריינע קלייד־ער, און קוקן אף אייך ווי אף כאמולעס, און ווילן ניט שטיין אין אייערע פיר אייל. און אז איר קומט קויפן אן ארשין סיטץ אדער א פלעשל קעראסין, אדער א פונט צוועקעס, שינדט מען פון אייך זיבן הויטן. פון אייער בלוט און פלייש בויען זיי זיך צוויי־נארנדיקע הייזער מיט וואזאנעס אין די פענצטער און פּארן זיך ארוים אין די פאעטאנען ווי די שרות, און איר, נארנים, בויגט איין דעם רוקן און לאזט זיך...

די פויערים האבן נעקייט און צוגעשאקלט מיט די צעשווי־בערטע קעפ, און האוריל־ען האט זיך נעדאכט, אז אט באלד לויפט ער צו צום פרעמדן דיאטשאק און פאלט פאר אים צו די

פים און זאגט אים: „היים מיר, פאטערל, און איך וועל פאלגן, און איך וועל זיי אויסקארעניען"..

האוורילע שטייט און הערט, און דער פרעמדער וועדט אלע־מאל מער דערהיצט (עמיצער האט אים שוין נעגעבן א זשליאקע טאן פון א שקאליק) און זאגט אף דער הויבער אקטאווע:

— עס וועט קומען א צייט — און דער צארן פונם פראוואל־קאוונעם פאלק וועט זיך דערוועקן פון זיין שלאף, און ווייַ וועט דעמאלט זיין די באשניטענע מיט זייערע מאינטקעם, מיט זייער נאנצער ממשלה!

***

דער אוונט איז שוין געפאלן פונם הימל אף די מערק און אף די גויאישע וואגנס מיט די אויפגעהויבענע האלאבליעס און אף די שכורע פויערים מיט די פרייליך־לאכנדיקע שיקסעס, און פון די אידישע הייזער האבן שוין נעבלישטשעט קעראסין־לאמפן און אינווייניק האבן זיך געזען חנעוודיקע אידישע טעכטער, וואס האבן מיט פארקאטשעטע ארבל זיך נעפארעט ארום דער וועטשערע, און אין עק שטאט, הינטערן קלויסטער, איז דער הימל נעווען גרויליך־רויט און קיל, ווי פארליפן מיט א פרעסטל, ווען האוורילע האט געפונען דעם טאטן. יענער איז געזעסן אף א קלאץ און נעהאלטן דאס צוימל פונם ניט־פארקויפטן וואסקען און געבעבט: „ניעטשיסטא סילא". ווען האוורילע האט אים געוואלט אויפהויבן, האט ער געזען, אז ער איז טויט שכור.

שפעט באנאכט האט האוורילע געשפאנט איבערן וועג אין דארף ארויין, פירנדיק דאס פערדל מיט איין האנט און האלטנדיק דעם שיכורן באטקא מיט א צווייטער. די נאכט איז געווען קאלט. צוליבן רעגן, וואס איז אויסגעפאלן צוריק מיט עטלאכע טעג, איז דער וועג פול געווען מיט הרודעם און גריבער. האוורילעס פים האבן געשמארצט, אין בויך האט אים געגריזשעט דער הונגער, און ער האט אליין ניט געהערט ווי ער האט גערומט: „פארשאלטענע כריסטאפראדאווצעס".

פינפטער קאפיטל.

צום פאנראם איז האוריזע אלט געווען נייגען יאר.

קיינער האט ניט געוואוסט פון וואנען, אבער אין אלע ארומיקע דערפער איז מען געוואויר געוואָרן, אז זונטיק וועט מען שלאָגן די אידן אין שטאָט. וואר האט געבראכט די נייס? אין ראמאנאווקע האט מען געשמועסט, אז איינער א פויער האט אין וואלד, אף א בוים, נעזען א בלאט פאפיר, צוגעשלאָגן מיט טשוועקעס. אפן פאפיר איז געשטאנען, אז דעם זונטיק אפן יאריד וועט מען שלאָגן די אידן. אין פאפיווקע האט מען דערציילט, אז מען האט געפונען „אונטערגעוואָרפענע" בריוו מיט גאלדענע פעטשאטן און אין די בריוו איז געשטאנען, אז מען מעג שלאָגן די אידן. אין קראטשקיווקע האט מען איינער דעם אנדערן נעשעפטשעט, אז דער קייסער האט ארויסגענעבן א גזירה, אז דריי טעג און דריי נעכט מעג מען ראבעווען די אידן און אז קיינעם וועט דערפאר ניט קומען קיין שטראף. אין קאפאנקע האט א פארבייגייער דערציילט, אז עס וועט זיך אנהויבן „אין אויעזד" און עס וועט זיך פארשפריטן איבערן גאנצן לאנד, ביז מען וועט פארפעטשאטעווען זיערע אומריינע נעבעטהייזער. אין שעפעטאווקע האבן גויעס דערציילט, אז זיי האבן אליין געזען, ווי אן אלטער איד האט געשפאנט איבערן פעלד, אף די פליציעס האט ער געטראָגן א זאק, פונם זאק זענען גאפאלן רויטע טראפן, און דאָרט, וואו דער טראָפן האט אָנגערירט די ערד, האט זיך אָנגעצונדן א בלאָ פייערל; דער איד זאל האבן דורכגעאנגען איבערן גאנצן פעלד און פארשוואונדן געוואָרן אין טייך, ווי אריין אין וואסער. אין אייניקע דערפער האט זיך פארשפרייט א פינצטערע אימה. מענטשן האבן ge-

רעדט שטילערהייט און אַרויסגעקוקט פון די פענצטער מיט פאַר־זאָרגטע אויגן, אַקוראַט ווי זיי ריכטן זיך אַף אַן אומגליק. על־טערע גויים און גויעם האָבן באַנאַכט פונם שלאָף געצלמט די הערצער און געשעפטשעט אין אַנגסטן: „גאָספּאָדי פּאַמי־לוי“ *). דער אינגערער עולם האָט דערווייל אָנגעהויבן שכורן, און שכורערהייט האָט מען זיך נעשלאָגן מיט רציחה, און ניט איין שייגעץ איז אַהיים געקומען מיט א צעבלו־טיקטער נאָז און אן אונטערגעהאקטער זייט. אין קאשפּע־ריווקע האָט מען אפילו אַרויסגעשטאָכן א שייגעץ א מעסער אין זייט, און אַיידער דער פעלדשער איז געקומען, איז דער יונג שוין נעווען א קאַלטער. אין די דערפער האָט זיך באַלד פּאַרשפּרייט א קלאַנג, אז אין קאשפּעריווקע האָבן די אירן דערהרגעט א שייגעץ.

האַוריליע איז געווען צווישן די, וואָס האָבן נעשכורט.

די פּויערים האָבן ניט נערעדט פון דעם פּאָגראָם. מען האָט אפשר זיך אליין ניט געוואָלט זאָגן, וואָס מען וועט טאָן דעם זונטיק אפן יאַריד. מ'האָט נאָך אפשר נאָר ניט אָפּגע־מאכט, צי מען וועט פּאָרן אין שטאָט, צי ניט. אָבער אז איין נוי האָט אפן שליאך באַגעגנט אן אַנדער גוי פון א פּרעמרן דאָרף, האָט מען נעקוקט איינער אפן אַנדערן מיט חשד, אַקוראַט ווי איינער אפן אַנדערן האָט נעטראָגן א באַהאַלטענע שנאה. באַ־לעבאַטישע גויים פלעגן קומען אהיים אין אָוונט אָנגעבייזערטע און פּאַרצאָרנטע, און אז די ווייבער האָבן געפרעגט, וואָס עם הערט זיך, האָבן די מאַנען געברומט אונטער די נעזיר און גע־שאָלטן מיט פּאַראומערטע קללות.

קיינער האָט זיך ניט מודה געווען, צי ער וועט פּאָרן, צי ניט, אָבער אלע האָבן זיך געגרייט אין דער שטיל. אין גויאישע הייזער האָט מען בגנבה געשאָרפט מעסערם, אויפגעזוכט אין קלוניע און אַרומגעריניקט שקוואַרניעס, געפּרואווט דעם כח פון דעמבענע דריינגלאָך. גויאישע באַלעבאָסטעס האָבן גלאַ־טעט זעק און טאַרבעס, וואָס זענען געלעגן אין קאַמער אָן א

*) גאָט, האָב רחמנות.

נוץ. דאָ און דאָרט האָט מען הינטער דער קלוניע אראָפגע־
שאָרט דעם גנאָי*), אויסגעגראָבן א גריבל, אוועקגעלייגט
שייטער האַלץ פון אויבן און צונעדעקט מיט שטרוי. די דער־
פער זענען שווייגנדיקער נעוואָרן. מ'האָט וויניקער נערעדט.
מ'האָט זיך אָפטער איינגעהערט, און טאָמער האָט איבערן טראָפט
זיך באָוויזן א בריטשקע, אָדער עס האָט פון דערווייטנס א
קלונג נעטאָן א גלעקל, האָט מען אויפגעציטערט, ווי מען ציטערט
אויף, וועו מען רייסט איינעם פלוצים ארויס פון א נעשמאַקן
טיפן שלאָף.

די עטלאכע אידן, וואָס זענען געווען פאָנאַנדערגעוואָרפן
אין די דערפער, זענען פלוצים ווי ניט געבליבן. צי האָבן זיי
זיך איינגעשלאָסן אין די הייזער און ניט ארויסגעשטעקט קיין
קאָפ אף דער ליכטיקער זון, צי האָבן זיי מיטגענומען א פאָר
קלומפעס און אוועקגענאַנגען אין שטאָט אריין, כדי פארזונקען
צו ווערן אינם נרויסן אידישן תהום, צי זענען זיי אויסגעטריקנט
געוואָרן און אוועק מיטן ווינט און מיטן רויך, ווי עס פארשווינדט
א שייט האַלץ, וועו ער איז דורכגעברענט געוואָרן און געבליבן
אש, — ווער קען עס זאָגן? די דאָרפישע גויים האָבן זיך וויי־
ניק אומגעקוקט אף זייערע „איינענע" אידן. די דאָרפישע
גויים האָבן נעוואוסט, וואָס מען קען נעמען בא היימישע אידן,
און דאָס איז ניט געווען קיין סך. נישט פון די האָט מען גע־
טראכט. סיידן א דאָרפישער איד זאָל זיך אמאָל אריינוואָרפן
צו א גויאישן שכן, זיך צורוקן נאָענט צו זיין פנים און רייבן
מיט א פארשמאכטן מויל און מיט א קדחת־פייער אין די אויגן:
„הער, שכן, אזוי פיל און אזוי פיל יאָרן אָפגעלעבט איינער לעבן
צווייטן, אזוי פיל פרייד און לייד געטיילט אינאיינעם, אזוינע
פריינט נעווען אונטער איין הימל און אף איין ערד. הער,
שכן, וועסט מיך באהאלטן בא זיך אין דעם יום־הדין? וועסט
רחמנות האָבן אף מיינע קליינע אומשולדיקע עופהלאך?" פלעגט
דער פויער זיך אָפרוקן צוויי טריט פון דעם אידנס צעגליטע
אויגן, זיך אויסבויגן איבער דער באנק, מיט איין האַנט אָננע־

*) מיסט.

שפּאַרט אפן טיש, זיך זאָגן שטילערהייט: „ס'נאמי קרעסטנאיא סילא*), און ענטפערן דעם אידן מיט א שוואך קול: „נישקשה, האָב ניט מורא, יודקע, מיר וועלן דיך ניט לאָזן באַליידיקן", אָבער נעזאָגט האָט מען דאָס מיט אזא קול, אז דעם אידן איז ניט נעווען גרינגער אפן הארצן.

אין האַוורילעם דאָרף איז קיין איד ניט נעווען, און האַוורילע האָט ניט געזען, ווי אזוי א איד ווערפט זיך אין גסיסה־שרעק צווישן עטלאכע הונדערט גויים.

אז עס איז נעקומען יענער זונטיק, האָבן זיך איבער אלע וועגן נעצוינען פויערשע פורן אין שטאָט אריין. עס איז נעווען מער יום־טוב'דיקע סוויטעס, ווי אף אנדערע יאָרידים, מער קעפּ באשמירט מיט חזיר־שמאלץ און צוגעקעמט מיט נרויסע בייגערנע קאמען, מער רעדער גוט אָנגעשמירט מיט סמאלץ, און מער זעק און וויבער אף די וואָגנס הינטער די אָנטרייבער — די באַלעבאַטים. ערטערווייז איז נעווען אזוי פיל וואָגנס, אז זיי האָבן זיך נעצוינן אייגער הינטערן אנדערן ווי נענז איבער א שמאָלער סטעזשקע. עס איז אָבער אויך נעווען כאָפּטעס יונגווארג צו־פוס אין הויכע שמויסענע היטלען, די שיקסעס מיט א סך שנירלאָך קאַלירטע קרעלן אף די הויכע בוזימס און מיט א סך קאַלירטע סטיינגעס פּארפלאָכטן הינטן אין די האָר. די קרעלן האָבן נעבלישטשעט און נעקלאפט, די סטיינגעס האָבן נעפלאָטערט אינם ווינטל און נעקיצלט די פּנימער פון די שקאָצים, די שקאָצים האָבן נעעפנט מיילער מיט א סך נעזונטע ווייסע ציין און נעלאכט אין דער זומערדיקער פרישער לופט אריין, און אלעס צוזאמען האָט אויסגעזען ווי מען גייט עפעס אף א נרויסער פּריילאכער שפּיל, וואָס וועט אלעמען פּארכאפן. שקאָצים און שיקסעס האָבן אויסגעטאָן די שטיוול, זיי נעטראָגן אף די פליצעס, און אלץ נעשפּאַנט מיט בארוועסע פּים איבערן פרישן ספּאריש באם זייט פון דעם וועג — דאָס נראָז האָט אזוי אננענעם נעקיצלט די פּארנרעבטע פּיאטעס, און טאקע צוליב די בארוועסע פּים האָט אלעס אויסגעזען אזוי היימיש און פרידלאך

*) זאָל אונז נאָט שומר און מציל זיין!

.און פראָסט. און פונדעסטוועגן האָט זיך עפּעס ווי א קאַלט ווינטעלע נעשניטן פון איין כאָפּטע צו דער צווייטער, פון די גויים אַף די פורן צו די פוסגייער באַם זייט פונם שליאך.

דרייַ וויאָרסט פונם שטאָט, באַלד הינטער סאָקאָלאָווקע, האָט זיך אָנגעהויבן דער שאָסעי. פון דעם בערגל הינטער סאָקאָלאָווקע האָט מען שוין נעקענט זען די דעכער פון דער שטאָט. גלייך, ווי אַן אויסגעצוינענע סטרונע, איז געלעגן דער וויים־נע־פלאָסטערטער שאָסעי און נעגלימצערט אין דער זומערדיקער זון. פון דעם בערגל האָבן די פויערים דערזען, אז עפּעס רירט זיך פון שטאָט ארוים. מענטשן אין נעשלאָסענע רייען האָבן, דאָכט זיך, מארשירט אפן וועג קיין סאָקאָלאָווקע. איבער די רייען האָט דאָ און דאָרט זיך אָנגעצונדן א וויסער פונק. עטלאָכע פויערים האָבן צוגעשטעלט די דלאָניעס, ווי א דעכעלע, איבער די אויגן, געקוקט אין דער וויטקייט, געגאפט. איינער האָט געזאָגט: „סאָלדאָטן", אַן אַנדערער האָט געזאָגט: „ויי טראָגן ביקסן". די פויערשע וואָנגס האָבן זיך פארהאלטן אף א מינוט. פון סאָקאָלאָווקע זענען אונטערגעקומען אלץ מער און מער כאָפּטעס פוסגייער. דער קראטשקיווקער סטארשינא האָט ארויסגעזאָגט מיט א קרומען שמייכל: „די סאָלדאָטן פארלאָזן די שטאָט. דער פאָלק נייט ארוים אף מאָנעווריעס. ניטא מער אין שטאָט קיין מיליטער". עפּעס ווי אַן „אך" האָט זיך דוריכגעטראָגן צווישן די פעדערשטע פויערים, זיך איבערגעגעבן אף הינטן, זיך נעשלייניגלט וויטער און וויטער, און באַלד האָבען אלע נעוואוסט, אז די שטאָט איז געבליבן אָן שוץ, אז עס וועט ניט זיין קיינער, ווער ס'זאָל זיך שטעלן אין וועג. העכער האָבן זיך אויפגעהויבן קעפ, קולאָקעס האָבן שטילערהייט אָנגעטאפט די מעסערס אין די כאָליעווקעס, נויעס האָבן זיך איבערגעשמייכלט איינע צו דער אַנדערער פון די וואָגנס, יונגווארג האָט ווילד גלאָכט. פון אומעטום האָט זיך געהערט א חוזק־נעלעכטער, און נעקלונגען האָט עס פון אָנהויב בריט און נאָכדעם דינער און שפיציקער: אי־אי־אי־ך !

אין א אלבער שעה ארום זענען שוין די ערשטע וואגנס אריינגעקומען אין פארשטאט.

די שטאט האט זיך כמעט ניט געענדערט. עמיצער האט אריינגעשפטשעט אין די אויערן פון דער שטאט: „נאר ניט מאכן קיין וועזן! ניט לאזן מערקן, או מען האט מורא. אלטן אפן אלע געשעפטן! קויפן און פארקויפן ווי שטענדיק. רעדט צו דיר א גוי, ענטפער אים פריינטלאך. אפשר וועט פארט אונז אויסמיידן דער ביטערער בעכער".

די שטאט האט זיך כמעט ניט געענדערט. אפן וועג, בארג־ארויף, פון דער גרעבליץ צום מארק־צו, זענען שטעלמאכער נע־שטאנען בא זייערע ווארקשטאטן פאר די הייזער און נעדרייט די רעדער. קאוואליעס האבן אין אפענע קוזניעס נעקלאפט מיט גרויסע האמערס, און דורך די בריטע טירן האט מען נע־קענט זען, ווי אזוי דער בלאז־זאק כראפעט און כריפעט און בלאזט ארויס א ווייס פייערל פון צווישן די קוילן. אביסל ווייי־טער האבן שטריקל־דרייער נעפלאכטן לאנגע שנירלאך און נע־וויקלט זיי אף די ליכטע רעדלאך מיט די לאנגע דינע שטע־קעלאך. אויבן אין מארק זענען קראמען נעווען אפן. די שטאט האט ארויסגעטראגן אין מארק אריין איר נאנצן אוצר: פעסער, און דייזשקעס, און עמערס, און אייזנווארג, און שניט־סחורה און אלע אנדערע טויזנט זאכן. אין יעדער קראם, בא יעדער שטעל זענען נעשטאנען אירן און זיך נעמאכט הארץ און ניט נעווא־לט קוקן איינער אפן אנדערן, כדי ניט איבערצולייענען אין יענעמס אוינן, וואס עס צאפלט זיך און בלוטיקט זיך בא אים אין הארצן. ווי שטענדיק, זענען ווייבער נעזעסן לעבן קאשעקעס, און יעדע אידענע איז נעווען ארומנעוויקלט מיט צוואנציק שאלן און האט אויסנעזען ווי א סקירדע היי. ווי שטענדיק, האבן זיך פון איין עס ביזן צווייטן נעדרייט נעפוצטע אירן מיט שטעקלאך אין די הענט און מיט א גראבן פיננער פארשטעקט אינם נארטל — זיך ארומנעדרייט און זיך צונעקוקט און זיך צונעמאסטן צו אלע

סחורות, — אקוראט ווי זיי ווילן קויפן ווער ווייסט וואס. ווי שטענדיק, האט פון א זייטיקן געפל זיך נעהערט דאס מעקען פון קינדערלאך אין א מלמדישן הויז. אבער די ערד איז נע- וועז קאלט אונטער אלעמענס פיס; עס האט זיך אויסגעדאכט, אז פון דער ערד ציט א פראסט און בייסט די פיס און גנבעט זיך איבערן רוקן־ביין ארויף צום מח, און שטרעקט קאלטע, דינע נאדלען דורך די ריפן, און דער קערפער ציטערט און צי- טערט שטילערהייט, אומבאמערקטערהייט, און דאס לעבן גלי- ווערט און גליווערט, און דאס הארץ קילט און פרעסט זיך און טיאבקעט און איז פארקוועטשט אין אייז־קאלטע צוואנגען. עס רעדט זיך עפעס, און ס'איז ניטא וואס צו ריידן. עס לייבט די זון — און ס'איז נישטא אף וואס צו קוקן. עס שטייט א שטאט אפן פון אלע זייטן, און א הייסער, פארביסענער שארך האט פון איין עק ביזן אנדערן אננעזאגט די וויסטע בשורה: „דער פאלק גייט אוועק; מען האט אויסגעליידיקט אלע קאזארמעס". און אפנעפוצטע אידן מיט נארטעלאך איבער די זיידענע קאפאטעס און מיט דינע שטעקעלאך אין די הענט דערציילן זיך, אזוי זיך, ווי א שטיקל שטאט־פאטשט, אז מען האט צוגעזאגט דעם פאלקאווניק אין יד אריין צווויי טויזנט קארבוינים, אז מען האט זיי געבראכט מזומן צו אים אין קא- זינא, אבער דער פאלקאווניק האט זיך ארומגעוויקלט אין א מאנטל פון פרומקייט, האט נעקוקט אפן קייסערס פארטרעט און נעזאגט מיט א שטריינגער מינע: „א באפעל פון אויבן איז נעזעץ, און איך קען פאר אייך, אידעלאך, ניט טאן גארנישט"... פון מויל צו מויל איז געגאנגען די נייעס, ווייבער האבן זיך שטיל צוגעבויגן צו ווייבער און עפעס געזאגט אפן אויער, און דערפון איז פינצטער געוואָרן דאס ליכט פונם טאג.

געשטאנען אן אפענע שטאט, אפן פון אלע פיר זייטן, און אידן איז נעווען, קיין עין־הרע, א היבש ביסל, אבער מיידלאך האט מען ווייניק־וואס געזען. וואס האט מען געטאן מיט די מיידלאך ? וואס וועט זיין מיט די מיידלאך ? בעסער ניט רעדן. די ערד איז קאלט אונטער די פיס, און א קעלט קריכט פון אונטן ארויף, און אייזיקע צוואנגען נעמען ארום דאס

האַרץ, און ערגעץ האָט זיך פּלוצים דערהערט א נעשריי, א אי־דישער ווייבערשער נערשיי: „אוי!", און צום נעשריי זענען צוגעשטאַנען א טוץ אַנדערע הייסע, נרילצנדיקע נעשרייען, און שוין איז נעווען אַן אויפלויף אין יענעם ווינקל, און אידן — פּאַרט מאַנסביליַן — האָבן קוים באַרואיקט און איינגעשטילט די ווייבער. און פרעגט מען זיי: וואָס האָט איר זיך פּלוצים צעשרינן פון דער העלער הויט? — ווייסן זיי ניט וואָס צו זאָגן, און נאָר איינע, די אינגערע, שעפטשעט ארויס, אַז זי האָט ניט נעקענט איבערטראָגן די שטילקייט, עס האָט זיך איר נעדאכט — דער מח וועט פּלאַצן, אויב זי וועט ניט ארויס־לאָזן פון זיך דעם ווייטאָג. אידן זענען זיך צוריק צעגאַנגען איבער זייערע ערטער, אידן האָבן צוגעשאַקלט אומצופרידן מיטן קאָפּ, און פון דעם צופּל איז נאָך קעלטער געוואָרן, און עס האָט זיך שוין נאָרניט געוואָלט רעדן.

איז אַז עס קומען גויים אין שטאָט אַריין, און מען שטעלט אויס די וואָגנס אפן געווײַנטלאָכן אָרט, און מען היינגט אַן די פערד אף די העלזער די רעפּטוכן מיט האָבער, און מען לאָזט זיך אוועק איבער די שמאָלע געפלאָך צווישן די שטעלן, און מען נייט אַריין אין די קראָמען, און מען פרעגט מקחים — טאָ וואָס זאָלט איר, אידעלאָך, טאָן? רעדט מיט זיי, פרעגט זיי, וואָס מאַכן ווייב און קינדער, פאַרלאַנגט ניט קיין הויכע מקחים, לאָזט זיך ניט לאַנג דינגען, רעדט מיט זיי, שמייכלט, לאַכט, אי־דעלאָך, לאַכט, ס'זאָל זיך אפילו לאַכן מיט יאשטשערקעס. ווייזט ניט קיין פּחד, אידעלאָך. ס'איז דאָך אלצדינג ווי נעווײַנטלאָך, ס'איז דאָך נישט מער ווי א יאריד. קוקט זיי אין פּנים אַריין, ווייבער. שוועדט זיך אף אַ ייערע נאמנות, אַז עס קאָסט אייך אליין אזוי פיל און אזוי פיל, זאָגט ניט „פּויער", „מוזשיק", זאָגט „פּריץ", „ליבינקער", „טייערינקער", און אליין טראָכט דער־ביי, אַז חנה'לע האָט זיך באַהאלטן אין קאָמער, אין א דייזשקע, און ליגט דאָרטן פון אינדערפרי אָן, און איר פּילט אין ייערע קישקעס, ווי אזוי זי ציטערט דאָרטן אין נעלן און נרינעם פּחד. פּאַרשטעלט זיך, אידעלאָך, קרימט אייערע ליפּן, הויבט

אייערע הענט, מאכט דעם אנשטעל, אז איר ווייסט נאָרנישט, איר האָט ניט געהערט, איר האָט ניט געזען, ס'וועט אייך ניט שאטן, ס'איז א טאָג ווי אלע טעג, און מאלע וואָס? און וואָס קען מען זיך העלפן? און די ערד איז סיל אונטער די פיס, און אז דער קלויסטער־גלאָק זאָגט אָן צוועלף אזייגער, טוען זיך אלע א וואָרף מיטאמאל, ווי מען וואָלט זיך אויפגעכאפט פון א בייזן שלאָף, און עס גלויבט זיך ניט, אז עס איז ערשט צוועלף אזייגער, און עס טוט א נאָג א געדאנק: וואָס וועט דערפון ווערן?

❦

אין פאָרשטאָט, אין א קליינעם שטיבל, האָט זיך פארזאמלט די זעלבסטשוץ. זיבעצן בחורים און פיר מיידלאך מיט צוועלף רעוואָלווערן. טען האָט געהאלטן א רעדע, און עס איז ניט נעווען פון וואָס צו רעדן; מען האָט אויסגעארבעט א פלאן פון פארטיידיקונג און אטאקע, און עס איז נעווען אזוי לעבערלאך־קלאָר און אזוי פאטאל־אומפארמיידלאך, אז זיבעצן בחורים און פיר מיידלאך, וואָס נאָר צוויי פון זיי האָבן נעוואוסט ווי אזוי צו שיסן, וועלן מיט צוועלף רעוואָלווערן ניט קענען באשיצן א שטאָט קענן עטלאכע הונדערט פויערים און פויערטעס און אז פון דער פראבע וועט זיך אויסלאָזן אפשר נאָך מער פארביטע־רונג און מער בלוט. עמיצער האָט א זאָג געטאָן, אז עס איז זיך אפשר נאָר ניט כדאי צו נעמען פאר זעלבסטשוץ מיט אזוי ווייניק קרעפטן. אָבער דער לינקסטער צווישן די בחורים האָט נעזאָגט, אז אויב מען פרואווט ניט, קען מען קיינמאל ניט גע־ווינען, אז מען וויייסט ניט וואָס א זעלבסטשוץ־פראבע קען ארויס־רופן אין שטאָט, אז דער היגער ביישפיל קען האָבן א באדייטונג פאר די איבעריקע שטעט, און אז בכלל איז גרינגער צו שטאר־בען קעמפנדיק, איידער זיך לאָזן אויסשעכטן ווי די קעלבער.

און דערפון, וואָס דער יונגער מאן האָט נערעדט וועגן שעכטן און וועגן קעלבער אזוי פשוט, ווי מען רעדט וועגן טאָג־טעגלאכע זאכן, און דערפון וואָס עטלאכע בחורים האָבן געהאלטן די רעוואָלווערן אזוי ווי זיי וואָלטן געווען הייסע קוילן און

וואלטן נעברענט די הענט, און דערפון וואס די שטענדיק־רי־
רעוודיקע און בארעדעוודיקע יונגע קינדער זענען נעווען אזוי
מאדנע אומבאוועגלאך און קאלט, איז נעקראכן א שרעק ווי א
קאלטע שלאנג און זיך ארומנעוויקלט ארום אלעמענס העלזער
און צונויפגעצויגן זיינע טונקעלע רינגען און פאמעלאך נע־
דריקט צום טויט. עס האט אפילו ניט נעהאלפן, וועו איינער
פון די פארזאמלטע האט ארויסגערעדט מיט הארץ: „פארפלוכטע
אידישע פחדנות! זיצן עטלאכע הונדערט קרעמער און וואכטן
אף דער פגירה, ווי הינער אין שעכט־הויז! וועו זיי אלע וואלטן
זיך נעפרואווט ראנגלען, וואלט מען דאך נעקענט פארטרייבן די
נראמילעס. די מערסטע זענען דאך טרוסן!"

אזוי פיל מאל האט מען שוין נערעדט וועגן דעם און אזוי
לאנג האט דער נעדאנק איבערנעברענט אלע נערוון, אז די ווער־
טער זענען נעבליבן היינגען אין דער לופטן און זענען צע־
שוואומען נעווארן ווי א רויך. ניטא וואס צו רעדן. ניטא זיך
אף וועמען צו קלאגן. ניטא וואס צו טאן. פון די פענצטער
פונם קליינעם הייזל קריכט אריין א שרעק, אין די הערצער וועכט
נעשוואלן א בייזער שרעק, אף די קעפ, אף די יונגע, בליענדיקע
שווארצע און בלאנדע לעבעדיקע קעפ פאלט א שטיינערנע
משא, פאלט דער אש פון דער וועלט. זיבעצן בחורים און סיר
מיידלאך ווילן ראטעווען א שטאט. צוויי פון זיי קענען שיסן
פון רעוואלווערן. „די העלדישע זעלבסטשוץ פון דער אידישער
שטאט פ."

זעקסטער קאפיטל.

האוריעל איז פון אינדערפרי אן ארומגענאנגען אין דער לופטן. אט אזוי: ער שטעלט א פוס, און עס דאכט זיך, אז דער פוס רירט ניט אן די ערד; ער שטעלט א פוס, און עס דאכט זיך, אז צווישן פוס און דער ערד איז עפעס א דורכזיכטיקער וויכער קישן, וואס מען קאן אים ניט צעטרעטן. וען האוריעל וואלט נעקאנט א קוק טאן אף זיך אליין, וואלט ער נעזען, אז די גרויסע אויגן זיינע האבן זיך געעפנט ברייטער ווי שטענדיק און עס טאנצט אין זיי א משונה פייערל, בשעת די ליפן זענען האלב־נעעפנט איבער צונויפגעפרעסטע ציין, און איבערן פנים נייט איבער אלעמאל א קרומער ציטער.

האוריעל האט זיך אי נעשראקן פארן פאנראם, אי נעגרייט זיך צו דער ארבעט, אי געווארט מיט אומגעדולד, וען עס וועט זיך שוין אנהויבן דאס רעכטע. אין הארצן האט די נאנצע צייט נעקלאפט א העמערל, די פיס זענען נעווען ווי אייזערנע ספרוזשינעס, און אין מוח, אין א רויטלאכן טומאן, איז נעשטאנען איין בילד: „זשידאוואטשקעס“ *). נאך דעם לעצטן דינסטיק האט ער דאס דערהערט אינם שכנישן דארף: אן אלטער גוי מיט איין אויג און מיט א מיאוסן שמייכל אף די גראבע ליפן אונטער חזירשע דינע וואנצעס האט א שטורך נעטאן האוריעלען אין זייט און א זאג נעטאן: „וועסט זיך ספאזשיווען מיט אידישע נבלות, הא?“ דער גוי האט אויסגעשפינן און זיך נעוועגדט צום נאנצן פויערשן נעזעמל: „אייך, בחורים, איז נוט, א רוח אין אייער טאטן, איר

*) אידישע מיידלאך.

האָט כח, ווי די אָסטן. מיר, עלטערע, עך, — פארשפּילט אונזער צייט. איר זאָלט מיך אָבער נעווען זען אין האָלטע, צ-האָ, דאָרט, זאָג איך אייך, האָב איך איבערגעלאָזט אביסל ווערים..." און דער עלטער גוי האָט אויפגעעפנט דאָס פאר־ שימלטע מויל און נעוויזן צווויי שורות שווארצע, אָפּגעבּיסענע און פארשטונקענע ציין.

„אידישע מיידלאך!" האָוורילע האָט ניט איינמאָל נע־ זען אידישע מיידלאך אין שטאָט. האָוורילע האָט אריינגעקוקט דורך די פענצטער אין אידישע הייזער און נעזען מיידלאך און ווייבלאך מיט חנעוודיקע פּנימער, מיט דינע ווייסע הענט, מיט קליינע פּיס, און ער האָט ליב נעהאָט צו טראכטן, אז זיי האָבן ווייכע לייבער מיט הויכע ווייסע ברוסטן. האָוורילען איז ניט אָפט אויסגעקומען צו זען מיידלשע לייבער. האָוורילע איז נעווען אָרים. אפילו די צווויי טעכטער פון דער אלטער רא־ מאניכע, וואָס האָבן זיך אָפּגענעבן יעדן איינעם פאר א מטבע, האָבן אים נעטריבן פון זיך, ווייל ער האָט ניט נעהאָט מיט וואָס צו צאָלן. דאָס איינציקע מאָל האָט ער נעהאָט צו טאָן מיט א מיידל פאר צווויי יאָרן זומער, וועלן ער איז באפאָלן יענע אומבאקאנטע שיקסע אין וואלה. ער האָט זיך נאכדעם אליין ניט געקענט אָפּגענבן קיין חשבון, ווי אזוי דאָס איז געשען. ער האָט נאָר נעווואוסט, אז זי איז נעשלאָפן אפן גראָז אונטער א בוים ניט ווייט פון וועג, מיט צעווארפענע הענט און פיס. אין אים האָט זיך עפעס מיטאמאָל אָנגעצונדן, און ער האָט זיך א ווארף נעטאָן אף דער שלאָפנדיקער, ווי עס ווארפט זיך א הונ־ נעריקע חיה אף א שטיק פלייש. ערנעץ האָט זיך אים געבאָמבלט אין מוח, אז די שיקסע האָט זיך ווייניק געווערט. זי האָט אים נאָר נאכדעם נעשאָלטן מיט פריקרע ווערטער און גערופן: „קעלבל". אָבער קלאָר האָט ער קיין זאך ניט געדיינקט. דער נאנצער אָנפאל איז נעשוואומען אין זכרון ווי א רויסיקער טשאד. פון דעמאָלט אָן האָט ער מיט אנדערע אויגן נעקוקט אף די שיקסעס און נויעס, און אין זיין נאנצן שטארקן שטאָלענעם קערפער האָט נעלויערט אן אימפעטדיקער אומריינער פארלאנג.

אין דער לופטן איז ארומנענאנגען האָוורילע, און אלצדינג,

וואָס ער האָט געזען, איז אים אויסגעקומען קאָפויר. צו שטיל איז אין שטאָט. צו רואיק שלעפן זיך די פויערים איבערן מארק און דורך די נאסן. צו פריינטלאך זענען די אידן. צו קיל איז דאָס ווינטל, כאָטש די זון ברענט זייער היים. אָדער אפשר ברענט עס אין האָוורילעם מח ? ווי צוויי שוועדע שטיקער שטיין פילט ער זיינע צונויפגעפרעסטע אָרעמס, און אין מח, אין א רויטן טומאן, וויקלען זיך בילדער: אידישע פרויען, אידישע מיידלאך, לייבער, בריסס, היץ, בלוט.

אין דער לופט צווישן הימל און ערד האָט געשפאנט א שיינעץ האָוורילע, אָפגעטיילט פון אלע איבעריקע גוים, אקוראט ווי ער וואלט געווען אליין אין א פעלד, איינגעשלאסן אינם פייערדיקן קרייז פון זיינע אייגענע לוסט־פאראנגען, ווי אין א שטיינערנעם מויער, אליין א שטיינערנער טורעם, וואָס וועט אומווארפן אלץ, וואָס שטעלט זיך אים אין וועג.

ווי פון א נרויסער הויך האָט האָוורילע נעקוקט אף דעם, ווי עס האָט זיך אָנגעהויבן. די מאָנאָפאלקע האָט זיך געעפנט נאָך צוועלף אזייגער. עפעס נאָר גיך און אן א סך טענות האָבן זיך דורך דעם אָפענעם לאָדן א שאָט געגעבן האלבע אָקעס און קוואטירלאך. קאָרקעס זענען נעפלויגן אין דער לופטן, ברענענדיקע וואסער האָט זיך געגאָסן דורך די נאָרגלען און געקראָכן אין קאָפ אריין, און אז מען טרינקט אוים און מען ווייל פארבייסן, נייט מען צו צו א אידענע, וואָס זיצט אף דער ערד מיט א נרויסן לאנגן קאָשעק געפרענלטע פיש, און מען פרענט זי, ווי טייער א פישל, און אז די אידענע זאָגט: „פינף קאָפיקעס א שטיק", צעלאכט מען זיך, און איינער א פויער קריכט אריין מיט ביידע שטיוול אינם קאָשעק און הויבט אן טאָפטשען די פיש. און אז די אידענע מאכט א געוואלד, גענינען זיך באלד א פאָר שקאָצים — און הויבן אויף דעם קאָשעק, און טוען אים אן דער אידענע אפן קאָפ, און זי לינט שוין אונטן, באגראָבן אונטער די פיש, און צען פאָר פים טאנצן שוין איבער דעם קאָשעק און איבער דער אידענע און איבער אנדערע קאָשעקעס מיט אנדערע אידענעס, וואָס וואלנערן זיך, ווי צעטראָטענע שמאטעס איבערן שטויב פונם מארק. און אז

פון דעם ווינקל שניידט זיך ארויס א שארפער און שפיציקער נעשריי, ענטפערט מען אים שוין אפ פון אלן זייטן מיט פונקט אזוינע שפיציקע און שניידנדיקע נעשרייען און מיט א בריטן בייכיקן: „כא-כא-כא!" און אז די צווייערלי נעשרייען שטוסן זיך צוזאמען אין דער קלאָרער זוניקער לופט, הערט זיך פון נאָנט און ווייט, עפעס ווי אז אפנערעדטע זאך, עפעס ווי אן אומגעריכטער, נאָר גוט-צונויפגענאסטער כאָר: „בעי זשידא, בעי זשידא!" — און דאָס ווערט דער אקאמפאניימענט פון דעם נאנצן פאָגראָם דורכן נאנצן טאָג.

„בעי זשידא!" שרייט א כאפּטע צעוושעטע פויערים מיט נרויסע שמויסענע היטלען, מיט נראָבע וואָנצעס און מיט נרויסע קיילאכדיקע אפענע מיילער, און זיי טוען זיך א רוק אף א שטעל מיט נעפעס, און דזין־דלין־דלין קלינגען די צעברא־כענע נלעזער, שיסלען, קרינלאך, ש־ש־ש — ניסט זיך דאָס בלוט פון דעם פארקויפער, ווערען א שארף שערבל האָט איבערנע־שניטן דעם האלז. אויסגעצוינן צוויישן די חורבות פון נעפעס לינט דעם אידנס קערפער — א שמאטע צווישן צענדילקע אנ־דערע שמאטעס. „בעי זשידא!" שרייט א קאמפאניע שקאצים מיט ליכטיקע אוינן, מיט ווייסע ציין און מיט נעזונטע נעמבעס, און דריזנ־דראזנ פלייען שטיינער פונם ברוק אין די פענצטער פון א קראָם, און א נעלעכטער פערלט זיך צווישן די יונגע שקאצים, וואָס שפילן זיך מיט שויבן-ברעכערי, ווי קליינע קינדער שפילן זיך אין ליאלקעס, און א שטוים — און נאך א שטוים — און א רוק — און א לויף — און פול איז די קראָם מיט שקאצים, און מען כאפט שטיקלאך סחורה, און מען ווארפט זיי אריבער אייר־נער דעם אנדערן,און עס פלאטערט און עס פליט, עס וויקלט זיך סאמעט, ליוונט, זאנע, זייד, און א שיינער האָט ארויסנעכאפט א שטיק מולטע און ארומנעוויקלט די שיקסע פון קאפ ביז די פיס, ווי מען וויקלט א קינד מיט א ווינקל-שנור. די שיקסע ראננלט זיך און לאכט, און די שקאצים כאפן אנדערע שטיקלאך סחורה און וויקלען ארום די שיקסעס, און עס באקומען זיך מאדנע פארביקע פאנטאסטישע פיגורן, וואָס לייכטן רויט און גרין און בלאָ און מינען זיך אנטקענן דער ליכטיקער זון. און

א פויערטע א בעל־תכליתטע פאקט אין זאק ארײן שטיק־לאך סחורה, און ארום און ארום איז פרײלאך, יום־טוב'דיק, צע־הוליעט, צעפלאמט.

„בעי זשידא!" שרייט א בינטל גויים און גויעם לעבן א גרויסן נעמויערטן בניז. דער בנין איז שטארק, די פענצטער זענען פאמרויערט מיט גראטעס, די טיר איז א דעמבענע, ווי אן אייזן. „ער־ער־ער!" — שרייט ארויס דאס בינטל און באלד איז אויסגעוואקסן א באלקן, וואס מ'האט אים געבראכט צו־שלעפן אף די פלייצעס פון אנדערן עק מארק, און — „מראך־טאך, טאך־טראך", מיטן באלקן אין מויער, מיטן באלקן איבערן שלאס פונם מויער, און — „קראק־קראק", געפלאצט האט דער טויער. א כוואליע קערפערס ניסט זיך ארײן אינם שפייך־לער. עס איז פינצטער אין שפייכלער. מען שטויסט זיך איי־נער אן אנדערן אין דעם אומבאקאנטן בנין. „העי, חברה, צינדט אן א שוועבעלע!" „העי, ווער האט א קרעמען מיט א קנייטל!" מען שלאגט אויס פונקטן פון א קרעמען, מען האט אנגעריבן שוועבעלאך אן די הארטע לייוונטענע פלודערן. „העי, עס איז נאר פעסער!" איידער וואס־ווען ברענט שוין א פאס מיט קע־ראסין. א צונג פייער טוט א לעק די כאפטע גוים. אביסל ווייטער האט אינער נעהאט ארויסגעשלאגן א צאפן פון א פאס מיט אויל. דער טייך אויל צינדט זיך אן. דער שפייכלער ברענט, גויאישע סוויטעס ברענען, פאטשיילעס ברענען אף גויאישע קעפ. מענטשן שטויסן זיך, פאלן אינער איבער אנדערן, קיקלען זיך אין דער ברענענדיקער אזערע, שרייען ארויס א וויסטן קוויטש פון צענדליקער העלזער. עס הויבט זיך א זיל פון רויך איבערן ברע־נענדיקן שפייכלער. א חנעוודיק זומער־ווינטלע קומט צופליען פונם טייך, טוט א בוים די זיל פון פייער. פאוואליע, מיט ישוב הדעת, מיט א פוילער נראציע בוינט זיך אן די זיל צו דעם שכנישן הויז, נליען שוין די שינדלען פונם דאך, טוען זיי פלו־צים א פלאם אויף, הויבן זיך נרויסע פייער־קונלען, ווי פלאמענ־דיקע ארבוזעס, טראגן זיי זיך נידעריק איבערן מארק און אי־בער די הייזער, ווערט שוין נאר פרײלאך צווישן די פויערים אין שטאס.

גייען צווייי כוואליעס: א כוואליע פון פייער און א כוואליע פון צעשטערונג, גייען טריט בא טריט, ברעכן, ריסן, בויגן, פרעסן, צעטרעטן. און וואו זענען די אידן? זענען זיי גאר ניט גלייבן? ער, וועד קען זאגן? אט האט מען ארויסגעשלעפט פון א קעלער דריי דייזשקעס מיט זויערע אוגערקעס, עטלאכע קרינלאך מיט סמעטענע, א זאק מיט קארטאפליעס. די אונערקעס האט מען צעווארפן איבערן הויף. אפן ראסל האט מען אויפגענאסן די סמעטענע, וואס האט זיך צעשפריט אין שוויימענדיקע וויסע פאסן. אין דעם ראסל מיט דער סמעטענע האט מען אריינגעווארפן עפעס א הויקערדיקן נפש, וואס מען האט אים פאר א פוס ארויסגעשלעפט פונם קעלער. בשעת מען האט אים געשלעפט, האט די מארדע זיינע זיך נעשלאגן אן די טרעפ, א קלאפ און א כליופ, און א כליופ און א קלאפ, און אז מען האט עס ארויסגעשלעפט אפן הויף, האט עס נאר א דריגע גטאן מיטן הויקער און געבליבן ליגן מיטן פוס אין ראסל.

„בעי זשידא!" האט האוריליע געשריגן פון א צעפלאמטן גארנל — און האט אליין ניט געוואוסט, אז ער שרייט. איינער אליין צווישן אזויפיל פויערים איז ער ארומגענאנגען און נעזוכט מיט בריט־צעעפנטע בליוע אוינן — און מען האט באמת ניט געקענט ווייסן, צי א שרעק, צי א ווילדע פרייד איז אויסגענאסן אין יענע גרויסע. האלב־קינדערישע אוינן. „בעי זשידא", האט האוריליע געשריגן און אליין ניט געוואוסט, פונוואנען עס האט זיך בא אים גענומען א שקאליק מיט זעכציק־גראדוויע קאזיאנקע. א דריי דאם העלל, א גאס אין מויל ארייז, א קנאק די פלאש איבער א שטיין אין גאס, א קנאק מיטן צונג, ווי איינער רעדט: „גוט איז מיר אף דער וועלט" — און דער שיינעץ האוריליע האט צום ערשטן מאל אין זיין לעבן דערפילט, אז ער מ ע נ. אלע נייגן שווערע הארעפאשענע יארן האט ער כסדר נ י ט נ ע ט א ר ט. מיט ציין און נעגל און קולאקעס האט ער מלחמה געהאלטן קעגן די, וואס האבן אים נ ע ש ט ע ר ט, וואס האבן אים געזאגט, אז מ ע ן ט א ר נ י ש ט. דורך בלוטיקע מלחמות האט ער זיך אמאל אין א לאנגער צייט דערשלאגן א טראפן „ מ ע ן מ ע נ ".

און אלעמאל איז אים זיין נצחון אויסגעפאלן באקאם. און אלע־ מאל האט ער זיך געפונען ארומגעצאמט מיט נאך שטארקערע וועגט. היינט, צום ערשטן מאל אין זיין לעבן, האט ער דער־ פילט, אז ער מעג. עס איז זיין שטאט און זיינע גאסן, און זיינע טויזנטער זאכן, און זיינע אידעלאך, און זיינע אידישע מיידלאך.

מיט איין שטורך פונם שפיץ לאפציע האט ער אומגעוואָרפן א שטעלכל מיט זויערע עפל. הויך אין דער לופטן ארייז האט ער נעשטויסן די עפל מיט זיין רעכטן פוס, אבער דאס האט אים נאך ניט נעגעבן קיין שפאס. אין איין ארט לעבן א קליידער־ נעשעפט האט ער אנגעצויגן אף זיך א וואטאווע לייבל געדעקט מיט גרוילאכן גראבן נעוואנט. דאס לייבל איז אבער געווען צו איינג פאר זיינע בריייטע פלייצעס. די ארבל זענען נע־ קראכן איבער די הענט, און בכלל איז אים באלד געוואָרן אזוי הייס, אז ער האט אנגענומען דאס לייבל מיט דער רעכטער האנט פארן לינקן לאז און עס א ריס נעטאן פון זיך. דאס לייבל איז צעריסן נעוואָרן אף צווייען און זיך ארונטערגע־ גליטשט פון זיין נוף

„בעי זשידא!" האט האוורילע נעשריגן אין כאר מיט דער גאנצער שטאט, און ערגעץ האט ער אנגעטראפן אף א בארג מיט שטיוול לעבן א צעבראכענער קראם. שקאצים מיט שיקסעס מיט עלטערע גויעס זענען געזעסן אף דער ערד און פארריסן די פיס און אנגעמאסטן שטיוול. איינער א פויער מיט א בלעכל פון א סאטסקע איז געשטאנען אינמיטן און גע־ שרינן מיטן קול פון א קאמאנדיר: „יושר איז יושר! מער ווי איין פאר שטיוול זאל ניט נעמען קיינער!" אין האוורילען האט א טייוול א דריי געטאן מיט זיין עקל. דער שיינעץ האט פאר־ ביניייענדיק אנגענומען דעם סאטסקע'ס קאפ אונטער זיין ארעם און אוועקגעשלעפט דעם גוי נאך זיך, ווי מען שלעפט א שטיק האלץ. מיט דער אנדער האנט האט ער אנגענומען א בינטל שטיוול, און אזוי איז ער נעגאנגען פארויס, דער סאטסקע אונ־ טערן לינקן ארעם, די שטיוול איבערן רעכטן אקסל. דער סאטסקע האט נעקוויטשעט: „העי, הינטישער זון, האסט ניט

סיין רעכט, ניטא אזא געזעץ!" שקאצים און שיקסעס האבן נעלאכט אין די הויפנס, און האוריליע האט נעברומט: „ווארט, שטיק פליש, איך וועל דיר ווייזן, וואו דער געזעץ וואקסט". אבער באלד האט אים דערעסן די גאנצע מעשה און ער האט אפגעלאזט דעם פויער, וואס האט נאך לאנג נעפארשקעט און ניט אויפגעהערט שילטן. אף א גאניק פון אן אפגעברענטן הייזל האט האוריליע זיך אוועקגעזעצט אנמעסטן די שטיוול. ער האט אבער באלד אויסגעפונען, אז זיי זענען ניט געווען צו דער פאר, און ער האט זיי מיט כעס א שטויס געטאן פון זיך. צוריק אנטאן די לאפציעס האט זיך אים ניט נעוואלט — און אזוי איז ער אוועק איבערן שטאט מיט באַרוועסע פיס.

די שטאט האט נעברענט, די שטאט האט געקלונגען מיט די נלעקער פון אלע קלויסטערס. די שטאט האט זיך נערוי־כערט מיטן פרישן בלוט, וואס האט זיך אויסגענאסן אף דער ערד און אף די שטיינער. די שטאט האט געקלאפט און נע־נרילצט און געזשומעט מיטן קלאנג פון צעשטערונג. די שטאט האט נעלאכט מיט א בריטן, קיילאכדיקן, בייכיקן געלעכטער. און די שטאט האט שטילערהייט געזופצט: אין פארבארגענע ווינקעלאך, אף שטוביקע בוידימס, אין פינצטערע קעלערס, אין בית־מדרש הינטער דער הרובע, אפן בית־עולם לעבן די קברים, אין די אפגעברענטע הייזער צווישן האלעוועשקעס און צעמורשטע שמאטעס האט שטיל נעזופצט די אידישע שטאט. און עס האט זיך נעראכט, אז פון איין הארץ צום אנדערן הארץ, פון איין טויט־נעפייניקטער נשמה צו דער אנדערער נשמה איז נענאנ־נען די שטומע פראגע: „ביז וואנען ? אוי, נאט דערבארעמ־דיקער, ביז וואנען ?"

האוריליע האט זיך פלוצים נעפונען אליין אין א נעסל, ווייט פון אלע איבעריגע גויים. עס איז שוין געווען שפעט בא־טאג. די זון איז שוין ניך נעפאלן צו מערב־צו. די דריי ערשטע הייזער פונם נעסל האבן אפגעברענט, און א רויך האט זיך נע־הויבן פון זיערע חורבות. דאס פערטע הייזל איז געווען גאנץ. האוריליע האט זיך אפגעשטעלט און געקוקט אפן הייזל, ווי

ער וואָלט אַווינם דערזען צום ערשטן מאָל אין זיין לעבן. דאָס הייזל איז געווען אָפּגעצאָמט פון דער גאַס מיט נידעריקע גראָע שטאַכעטן, און אַף דעם אָפּגעצאָמטן שטיקל ערד זענען געוואַקסן גראָזן און קווייטן. האָוורילע האָט דערקענט די געאַרבינעם און די געלע געזונטע שמעקנדיקע פֿאַווניסקעס. די איבעריקע האָט ער אָבער ניט נעקענט — און דאָס האָט אים פֿאַרדראָסן. „אָט ווי זיי לעבן — די הינטישע אומה!" האָוורילע האָט מיט כעס אַ שטוים געטאָן די פּאָרטקע און איז אַריין אין גאָרטן. איידער ער האָט געעפֿנט די טיר פונם שטיבל, האָט ער אַ שטוים געטאָן מיט זיין פוס די אומבאַקאַנטע בלאָע און ראָזווע בלומען. ער האָט אָבער פֿאַרשטאָכן דעם באָרווסן פוס אָן אַ טרוקן צווייגל, פונם פֿאַרשטאָכענעם פוס האָט אַ טריפֿ געטאָן בלוט, האָוורילע האָט זיך אויסגעשאָלטן מיט הארץ, און עס איז אים געוואָרן נאָך שווערער אַף דער נשמה.

פונם סאַרידאָרל האָט ער זיך געזומען אַף רעכט. עס איז געווען אַ קלייַנער צימער מיט איין פענצטער צו דער גאַסן צו און מיט אַן אַנדערן צו אַן אַנדער הויז. אין צימער איז ניט געווען קיין סך מעבל. אַף אַ פּאָליצע זענען געשטאַנען אַ סך ביכער, און אָפּן טיש און אַף דער באַנק האָבן זיך געוואָלגערט פֿאַפּירן און דינע אומגעבונדענע ביכלאָך. דאָס צימערל איז געווען רייַן. האָוורילעס פֿאַרשטאָכענער פוס האָט געלאָזט בלוטיקע צייכנס אַף דער זויבערער פּאָדלאָגע. האָוורילע האָט זיך מיט אמאָל דערפילט איינג אינם צימער. די לופט איז געוואָרן קיל, די נלאָטע פּאָדלאָגע האָט געקילט די באַרווסענע פֿים, אַף די פענצטער זענען געווען טעפּ מיט געוויקסן, אלצדינג איז געווען מוראַ'דיק־שטיל, און די שטילקייט האָט האָוורילען גערייצט. רעכטס פון דער טיר איז אינמיטן וואַנט געהאַנגען אַ שפּיגל. האָוורילע האָט אַריינגעקוקט אין שפּיגל און דערזען אַ צעשוויבערטן קאָפּ מיט א סך ווייסע קודלעס, וואָס זענען געקראָכן אין אלע זייטן; א פֿאַרקרימט מויל מיט האַלב־געעפֿנטע ליפּן, צווישן וועלכע מען האָט אַרויסגעזען צוויי שורות ווייסע פֿאַרשטעמעטע ציין; בלאַסע, פֿאַרשטויבטע און שווייסיקע באַקן, וואו די רויטלאכע הערלאך זענען נעשטאַנען דיבאָם, און א האלז

מיט אן אויפנעשוואלענעם אדער, וואס האט אן אן אויפהער נעקלאפט. אן אנדער אדער האט כסדר נעקלאפט אפן זייט פונם שטערן. האוורילע האט נעפרואווט א ריר טאן מיט די ליפן — און די שפינל-נעשטאלט האט זיך פארקרימט און נעמאכט א ווילדע האוואיע. האוורילע איז אין כעס נעווארן אף דער צורה אין שפינל און האט א קנאק נעטאן מיטן קולאק איבערן גלאז. דער שפינל איז צעפלויגן נעווארן אף שטיקלאך, און האוורילע האט ארויסגעברומט א מיאוסע קללה. אים האט זיך נעדאכט, אז דאס שטיבל רייצט זיך מיט אים, אז אלצדינג קוקט אף אים מיט חוזק. באלד האט ער זיך נענומען צו די ביכער, געריסן זיי אף שטיקלאך, אפגעריסן די טאוולען און נעווארפן די בלעטער אף דער פאדלאגע. וואס מער ער האט געריסן, אלץ מער איז ער נעווארן אין כעס. אים האט זיך נעדאכט, אז ס'איז נאר ניטא קיין עק צו די ביכער, אז די זשירעם רוקן אומיסטנע אונטער נייע און נייע ביכער, כדי ס'זאל אים ארן. אף זיי קען מען זיך ריכטן. ער האט נענומען שליידערן די ביכער דורך די פענצטער, די בלומענטאפ זענען אראפגעפאלן מיט א נרויסן טומל, איין טאפ האט זיך דערקייקלט צו האוורילע'ס פיס. ער האט אים געפרואווט אפשטויסן פון זיך, און יענער איז אלץ נעקומען צוריק און אים נעשלאגן איבער די פינגער פונם פוס. האוורילע האט א כאפ נע-טאן א ביינקל און עס א שליידער נעטאן אין בלומענטאפ. דער טאפ האט זיך צעלייגט אף שטיקער, אבער דאס ביינקל איז נע-בליבן נאנץ. האוורילען האט זיך אננעהויבן דאכטן, אז דאס ביינקל רייצט זיך מיט אים. ער האט עס אופנעהויבן פאר א פיסל און מיטן נאנצן כח א טראך נעטאן איבערן טיש. דאס הייזל האט א ציטער נעטאן, אבער דאס ביינקל איז נעבליבן נאנץ. האוורילען האט זיך שוין נעדאכט, אז דאס נאנצע הייזל מאכט פון אים חוזק. ער האט נענומען ברעכן פונם ביינקל איין פוס נאכן אנדערן, איבער-נעקערט דעם טיש, נעטאנצט אף אים מיט די באַרוועסע פיס, נע-פילט, אז די וואונד אפן לינקן פוס ווערט אלעמאל גרעסער, אננע-כאפט א פוס פונם איבערגעקערטן טיש, און מיט דער נאנצער איי-זערנער נבורה פונם יונגן קערפער אויסגעבראכן דעם פוס. פונם אימפעט פון דער אנשטריינונג האט ער זיך ניט נעקענט איינ-

האַלטן אַף די פים און איז אומנעפאַלן אַף דער טיר, וואָס האָט נע־
פירט צום אַנדערן צימער. די טיר האָט זיך נעעפנט. פון אינע־
ווייניק האָט אימיצער נעזאָגט „אוי". האָוורילע איז אויפגעשפרונ־
גען און אַריינגעקוקט אין צימער. דאָרט האָט אַ אידיש מיידל זיך
נעקלעפט צו אַ אידישן בחור, וואָס האָט נעהאַלטן אירע הענט אין
זייגע.

האָוורילע האָט זיך אַ וואַרף נעטאָן צו די אידן.

זיבעטער קאפיטל.

יואל נאלדבלום איז נעבוירן נעווארן אין אן איידעלער אידישער שטוב. איידלקייט האט נערוט אפן נאנצן וועזן פון זיין טאטן, דעם נבירישן בוכהאלטער. איידלקייט האט ארויסנעלייכט פון זיין מאמע'ס צניעהדיקע אוינן אונטער א ווייסן זיידענעם טיכל. די שטוב אליין, אן ארימע, מיט אלטמאדישן מעבל בירושה פון עלטער עלטער זיידן, האט דערציילט פון איידלקייט,—פונם קונציק־נעשניצטן מזרח מיט די נערדייטע לייבן און נעשלייפנלטע צווייגלאך ביז דער מעשענער קוואדט מיט די צוויי נרויסע אויערן אפן באנק באם אריינגאנג אין שטוב. דער טאטע — א פארדונגענער, א קנאפער בעל־פרנסה, אבער אן אויסגעפוצטער, מיט א זיידענעם כאלאל, מיט א זיידענער שוואדצער באדד, מיט לאנגע דינע באריידעוודיקע פינגער, מיט א מימרא פון גמרא און מדרש אדער פון א היינטיקן אידישן חכם. די מאמע — א טאכטער פון ארימען יחוס, א שטילע און א כשרע, מיט א שמייכל אף די ליפן, אפילו ווען עס טוט ווייטאפן הארצן. א שטוב, וואו מ'רעדט ניט הויך, וואו מ'זאנט ניט קיין ליגן, וואו מ'קוקט אריין אין א ספר, וואו קללות הערן זיך ניט קיינמאל. „א איד א מפונק"", האט מען נערופן יואל'ס טאטן, אבער וואם זאל מען זאנן וועגן א מאמע, וואם טראנט ניט קיין שייטל, ווייל זי ווייל ניט נארן דעם רבונו של עולם? אויב די תורה, זאנט זי, האט פארבאטן די וועיבער צו טראגן אייגענע האר, טא וואם דארף מען זיך פוצן מיט פרעמדע? א טיכל, האט זי נעזאנט, איז אן אמת, א פארוק—איז א ליגן. דורך זיינע אלע יארן האט יואליק ניט געזעהן קיין האר פון דער מאמעס קאפ.

א אידישע שטוב מיט אידישע מנהגים, מיט א קורצן דאוונען נאנץ פרי, וועו ס'איז נאך נרא אין די פענצטער, מיט א וואש די

הענט פון דער גרויסער קוואַרט פּאַרן עסן, מיט א ניי אין שול אריין אום שבת איינמאל אדער צוויי מאל א חודש, מיט א אידישן ספר געלאזט אפענערהייט אף א טיש צי אפן בוינקל אין שלאף־צימער, —אבער אויך מיט א בלאט צייטונג אף העברעאיש און אף רוסיש, מיט די וועלק פון היינטיקע העברעאישע דיכטער, מיט א ריקן באנד פון פרצ'עס נעזאמלטע „זשארגאנישע" שריפטן, מיט עטלאכע דו־נינקע, אפט נענוצטע ביכלאך פון שלום־עליכם איןווינקל פון דער ספרים־שאפע, מיט א קאפאטקע קוים ביז די קני, מיט א זיידן בערדל אביסעלע ארומגעשווירן (ניט, חלילה, א געשוירענע באָרד, נאר גלאט אזוי ארומגעפוצט פון איידלקייט וועגן) און מיט פאה־לאך פארשארט הינטער די אויערן.

„מלאכים זענען דאך געשטאנען ארום יואליקל'ס ווינעלע", פלענט די מאמע זאגן מיט א ברכה, און וואס האט נעקענט זיין פריידלאכער פון דעם טאטנ'ס מעביר זיין די סדרה שבת אינדערפרי, וען אין דרויסן איז נאך בלא, די טאפליעס זענען פארקאווט מיט פראסט, און יואליקל ליגט נאך איינגענורעט אין ווייכן געלענער און קוסט, ווי אזוי דער שבת־גוי צעהייצט א פריילאך קנאקנדיק פייערל אין דער הרובע? און וואס האט נעקענט זיין שטילער און זיסער, ווי די בבא־מעשיות, וואס די מאמע האט געפלאכטן פאר איר מויזיניקל אין א ווינטער־אוונט, שטריקנדיק א זאק פארן פייער און וואַרטנדיק אפן טאטן? און די וועלט אליין: „זון מיינער", „מו־זיניקל מיינער", „קריש מיינער" האבן געהאט אין זיך אזא וואַרימע טיפע ווייכקייט, אזא גלעט און אן אנזאג אף גוטן!

איז צוויי וועלטן איז געוואקסן דער קליינער יואליק, און ביידע זענען נעווען ווייט אפגעשיידט פונם טאטנ'ס שטוב. און האבן זיך נעזען ווי דורך א דיקן דורכזיכטיקן גלאז. אף א בארג אין הייליקן לאנד זענען צוואסן צעדערבוימער, און יונגע אמנונס זענען גע־שפרונגען אי. דער מארגן־דאסע פון פעלץ צו פעלץ און פון וואסער־פאל צו וואסער־פאל צו באגעגענען זייערע בוימל־שמעקעדיקע תמרס. אף א טראן פון בערג שטייט גאט'ס היכל באהאננען מיט פורפור־יריעות און אויסגעפונקלט מיט טייערע שטיינער. אין דער ישיבה פון פומבדותא זיצן גרייז־נראָע אידישע חכמים אין א קרייז פון נאט־דארשטיקע תלמידים, די תורה ניסט זיך, ווי האניק, פון

זייערע מיילער, און גאָט'ס שכינה רוט איבער אלעמענס קעפ, ווי א פלאָטערדיקער ליכט־וואָלקן. ערנעץ הויך, איבערן זיבעטן הימל, אף בריטע בלאָע ליכט־בעלדער, איז פארזאמלט די פמליא של מעלה, מלאכים מיט ווייסע פליגל בוקן זיך און זאָגן קדוש, און אדני צבאות זיצט אפן כסא הכבוד און די גוטספּייט אליין שטראלט ארויס פון זיינע אל־ווייסנדיקע אויגן. פרידן אפן הימל און רו אף דער ערד.

אין א ווייטער, אָפּגעשיידטער, ניט־היגער וועלט האָט געלעבט דער קליינער יואליס. אפילו די מעשיות פון שפּאניען און פון עליל־תּ־דם האָבן אויסגעזען אזוי ווייט און ארומגעהויבט מיט שיינ־קייט. אידן באהאלטן זיך אין אונטערערדישע פאלאצן צו דינען זייער אייניציקן גאָט. אידן אין ווייסע קיטלען מיט עטרות אף די קעפ פראָוון א הייליקן סדר אין באהאלטענע חדרים. א גלח רייסט זיך אריין מיט סאָלדאטן אין רויטע קליידער און מיט בלאָנקע שווערדן אין די הענט. „גיט אהער דאָס בלוט!" א שוואַרצע אימה באפאלט די ערה. דער עלטסטער פון די אידן, א זקן מיט א זיל־בערנער באָרד און זילבערנע ברעמען, הויבט זיך אויף פון זיין אָרט, שטרעקט אויס א מאיעסטעטישע האנט, עפנט דאָס טירל פון ארון קודש. א פלאָש מיט רויטער פליסיקייט,—רויטער ווין, ריינער, פינקלדיקער, שמעקעדיקער ליוויטערער ווין. שושנת יעקב צהלה ושמחה — א גרויסע פרייד, א הייליקע פרייד, נעמט אָרום די יום־טובדיקע עדה. הענט קיטלען זיך אָן הענט, אָרעמס לייגן זיך אף אקסלען. אין א ראָד, אין א ראָד דרייען זיך די ווייסע פיגורן מיט די בלישטשנדיקע עטרות. צהלה ושמחה. דורך דורות און דורות קלינגט דער אקלאנג פון פרייד.

אין א וועלט פון זעאונגען און נעזאָנגען, אין א וועלט פון וואונדער און הימל־שיין האָט געלעבט דער יונגערע אליס. עס קומט א צייט און ס'צעבליט א לאנד, וואו אידן וועלן אהויבט און נעקרוינט. עס שטייען אויף דיכטער מיט נאָלדענע נעזאָנגען, עס שטייען אויף נעלערנטע מיט ווייסן בריט ווי דער ים. א גרויסער פאָעט פארבייגט זיך צום הייליקן לאנד, פארט וואָכן און וואָכן איבער שטורמדיקע ימים, רייט אף קעמל־רוקנס איבער זאמדיקע מדבריות ביז ער דערנרייכט דאָס ליבע מוטער־לאנד, ביז

ער טולִיעט זיך צו מיט זיין דיכטער־האַרץ צו זיין אלטער און אייביקער היים. א פייל פונם שונא רייסט איבער דאָס באַנעגעניש פון דעם ליבהאָבער מיט זיין הייליקער געליבטער... „ציון הלא תשאלי לשלום אסיריך".

געווען אן אַנדער וועלט, נענעטער צו דער שטאָט, וואו יואליק האָט געלעבט, אָבער פונקט אזוי וויט אָפּגעשיידט פון יואלס לעבן. ס'לינט א לאַנד—רוסלאַנד; ס'שפרייטן זיך בריטע פעלדער —די בארימטע פּאָעטישע רוסישע סטעפּעס. ס'הויבן זיך שטעט, ס'שוויבלט מיט דערפער איבער דער גרויסער מדינה, ס'וואקסט און צייטיקט זיך און ברויזט און הילכט א לעבן—אָבער וואָס דער־גרייכט פון דאָרט אין דער אַיידלקייט פון יואל'ס היים? וואָס וויסט דאָס בלייבע מוזיניקל מיט די גרויסע, ע ו גרויסע אוינן, מיט בלויאָבע וויסלען און מיט קויל־שוואַרצע שוואַרצאפלען, וואָס וויסט אָט־דאָס וויבע אייעלע וועגן לאַנד, וואו ער וואוינט, וועגן די מענטשן אויסער דעם שטעטל? אין יואליק'ס הענט פאלט אריין א רוסיש ביכל, רעדט עס פון נעריבטע רוישיקע וועלדער, בליענדיקע פעלדער און בריטע טייכן, זינגט עס פון א פאלק, וואָס לעבט אפן שוים פון דער מוטער־נאטור. אף זיין אקער גייט ארויס דער פויער; דאָס ווינטל גלעט זיין צעבראסטעטן בוזים; די בלימ־לאך לייגן זיך צו זיינע באַרוועסע פיס; די זון גיסט איר גאָלד אף זיין צעשויבערטן קאָפּ. וואָס מאכט עס אוים, וואָס ער איז אָרעם? ס'איז טאקע שלעכט, וואָס דער מאַנער פאָדערט בא אים נעלט פאר פאַדאטקעס. אָבער דערפאר שלאָפט ער מיט א רו־איקן נעוונטן שלאף אין זיין אָרימער כאטע. אָבער דערפאר עסט ער זיין אייגן געפּראצעווטע ברויט, וואָס שמעקט אים בעסער ווי פרעמדער לעקאך. און דערפאר צעשפרייטן זיך אין זיין ברוסט נרויכע פאַרלאַנגען און ליכטיקע האָפענונגען, בריט ווי די רוסישע סטעפּעס, אומענדלאַך־שוואנונגפול ווי דאָס רוסישע ליד:

„ער, טי סטיעפּ מאיא, סטיעפּ פריוואלנאיא" *)

אין וואלד אף באנאכט פּאָרן שקאַצימלאך רייטנדיק אף פּוי־ערשע פערדלאך. דער שטויב הויבט זיך אנטקעגן דער פארנאכ־

*) ער, דו בריטער סטעפּ, פרייער סטעפּ מיינער!

טיקער זון, ווי א נאָלדענער וואָלקן. דער טייך שמעקט מיט קילער פייכטקייט. די זשאבעם קוואקן א השכבני-קאַנצערט. אין ביעושין לוג *) צעלייגן די שקאָצימלאָך א פייער, די פערד קייען און כראָמ־שקען דאָס גראָז, און די קינדער דערציילן איינס דעם אַנדערן מעשה נוראות, וואָס פון זיי קילט דער רוקן און די האָר רירן זיך אפן קאָפ. צווישן ביעושין לוג און דעם בארג לבנון איז דאָ א קרובהשאפט פון א לענענדע. ביידע לעבן א נעבלדיק לעבן אין דער נשמה פון דעם אידישן מוזיניק. פון ערגעץ קריכט ארויס דער מאָטיוו פון א לידל, וואָס די מאמע האָט נעזונגען יונ־גערהייט:

„אין דער סאָכע לינט די מזל ברכה".

אָבער דאָס קליינע אידעלע יואליק האָט אין זיין לעבן ניט אָננעריט קיין סאָכע, און אפשר האָט ער גאָרניט געוואוסט, ווי אזוי א סאָכע זעט אויס.

ווי א בוימעלע אין א שטילן גאָרטן וואקסט דער אידעלער יואליק. אָבער ס'נייט אוועק א יאָר און נאָך א יאָר, און דורכן פארקן, וואָס רינגלט ארום דעם איידעלן גאָרטן, הויבן זיך אָן ארייג־רייסן קאלטע שניידנדיקע ווינטלאָך. בייזע פנימער קוקן אריין איבער די שטאכעטן. פאקטן, האַרטע, נאקעטע, אומדערבארמדי־קע, פאלן אריין ווי שטיינער אף די צארטע בייטן. יואליק האָט אקאָרשט אריבערגעשפאנט די שוועל פונם עלפטן יאָר, ווען דער טאטע קומט אהיים א דערשלאָגענער, שווארץ ווי די ערד. מ'שעפ־טשעט „קישענעוו" מיט א פינצטערן פחד. וואָס איז דאָס? פאר־וואָס איז די שטאָט מיטאמאל פארזונקן נעוואָרן אין א בייזער מרה־שחורה? וואָס זענען דאָס פאר טויטע און פארוואונדעטע, וואָס מען רעדט פון זיי אין דער שטיל מיט א זיפיץ? עס גייט אוועק א שטיקל ציים — און אין שטאָט ברייגט מען אן איבערגעשריבן ליד מיטן נאָמען „שחיטה־שטאָט". יואל שלינגט דעם העברע־אישן טעקסט — און ערשט איצט שטייט פאר אים אויף דער פאָג־ראָם אין זיין העסלאכן אמת. ס'איז שוין ניט קיין ווינטער־מעשה־לע וועגן מאראנען אין א ווייטן לאנד. ס'איז אט־דאָ, גאָר נאָענט,

**) א פעלד באשריבן אין טורגענעוועס „יעגער־כתבים".

מען קען עס דערלאנגען מיט דער האנט. עס קומט אן א ניי שווארץ וואָרט: „האָמעל". טאטע־מאמע רעדן זיך איבער א׳ שעה פאר־סאג, ווען מ׳קען שוין ניט שלאָפן און מ׳קען שוין ניט לינן רואיק און עס דאכט זיך, אז דאָס מוזיניקל הערט ניט. „שווערע צייטן", זיפצט דער טאטע. „מ׳זאל כאטש דאָ באהיט ווערן", שעפ־טשעט די מאמע. אָבער מ׳קאָן ניט באהיט ווערן אין ער־נעץ. ניטאָ מער קיין זיכערקייט. פארשוואונדן די שטילקייט פון דעם גאָרטן. עפעס רודערט זיך, עפעס צעברעכט זיך דאָ און דאָרט. וואָס איז א סטרייק? יואל׳יק ווערט צום ערשטן מאל נעוואויר דעם נאָמען „סטרייק". אים שליין רירט עס ניט אָן. וואָס ארט אים, וואָס עטלאכע באלמעלאכעס האָבן צוזאַמ־נעלייגט שער און אייזן און ארויס מיט א שפאציר איבערן מארק? האָט מען עס א נאָמען נעגעבן מיט א ניי וואָרט: „דעמאָנ־סטראציע". סטראשניקעס זענען אומגעלאָפן און נעשניטן מיט נאהייקעס איבער קעפ און פלייצעס, מ׳האָט ארעסטירט א היימישן שוסטער־יונג און איינעם א פרעמדן, וואָס מ׳האָט אים אין שטאָט ניט געקאָנט, נאָר מ׳האָט זיך איבערגענגעבן בסוד סורות, אז דאָס איז אן „אגיטאטאָר". וואָס איז אן אגיטאטאָר? די שטאָט האָט זיך נעוויגט; די מאמע האָט זיך נעביסן די ליפן און נאָך וויניקער נערעדט ווי שלעמאל. דער טאטע האָט ליינ־נער פארבראכט באם נביר דעם באלעבאָס און האָט אָנגעהויבן טראָגן מיט זיך באנאכט א לאמטערן: „פאָרט א שמירה, טא־מער עפעס, חלילה". מ׳רעדט ניט מיט יואליקן פון אזוינע זאכן. „וואָס דארף א קינד וויסן פון צרות ישראל?" אָבער עס איז דאָ א מלמד מיט א חדר, און אז קינדער קומען אהינצו, רעדט מען, כאטש דער רבי, דער גמרא־מלמד, האָט פיינט, אז איננלאך זאלן רעדן. דער רבי האָט ליב, אז מען זאל זיך שאקלען ,איבער דער גמרא און צונרייטן א „לייענען". די איננלאך זיצן און פירן מיט די פינגער איבער די קורצע און לאנגע שורות פון די פעטע פארשמאלצעווטע ספרים, און שלע וויסן, אז עפעס טוט זיך אף דער וועלט, און א פחד וויקלט זיך אין דעם נידעריקן הייסן און פארדומפענעם חדר, א פחד קומט פון ערגעץ ווייט, ציט זיך אין די נאסן, לויערט שפן מארק,

כאָפּט אָרום די פּאָרשווינענע אידישע הייזער, — און וואָס וועט זיין מאָרגן?

מאָרגן איז נעקומען די הייליקע פּראָצעסיע מיט די פּאָנען, מיט די בילדער פון יעזוס און מאריע און אַנדערע הייליקע, אָרומגעוויקלט מיט אויסגענייטע האַנטיכער און פּאָרפוצט מיט פּאָרטריקנטע קווייטן. פון די אָרומיקע דערפער זענען זיך אָנגעלאָפּן טויזנטער נויים. פינף נלחים מיט א מחנה דיאקעס און פּסאלאָמשטשיקעס, די נלחים אין נאָלדענע קלײדער מיט שווערע זילבערנע צלמים אף די בריסט, זענען נעגאַנגען פּאָראויס. עס האָט נעזונגען א כאָר פון עטלאכע הונדערט שקאָצים און שיקסעס. די דיאקעס האָבן נערויכערט וווירויך פון מעשענע פּושקעס אף דריי מעשענע קייטלאָך. דאָס נאָלד פון די אויקאָנעס האָט נעבלישטשעט, די פּנימער בא די נויים זענען נעווען רויט פון ברענפן און רויט פון האַסטיקן ניין. ווי א נרויסע פיל-פיסיקע טונקעלע שלאנג מיט בלישטשנדיקע לִיסקעס דא און דאָרט אפן רוקן, האָט די הייליקע פּראָצעסיע זיך נעצויגן נאָס איין נאָס אויס איבער דער שטאָט, — און פון ביידע זייטן, אין דער ליינג פון אידישע הייזער, דורך דעם בלוט פון אידישע הערצער, האָט זיך נעקויקלט דאָס וואָרט „פּאָנראָם". מ'האָט נעשמועסט, אז ס'וועט זיך אָנהויבן באלד נאָך די תפלות. מ'האָט נעוואוסט, אז די פּראָצעסיע איז מיט א כיון נערופן נעוואָרן צוליב דער דעמאָנסטראַציע פון די אידישע באלמעלאָכעס. אידן האָבן פּאָרהאָקט טיר און טויער. אידן האָבן מיט א ציטער און פּלאטער זיך צוגעהערט צום נעזאנג פון די נויים. די קינדער האָט מען נאָך אינדערפרי אוועקנעשיקט אהיים פון די חדרים. יואליק, א דינער און א שטיבלער, דעם קאָפּ אָננעבוינען אף דער דינער רעכטער האַנט, זיצט אין ווינקל צוווישן דער ספרים-שאפע און דעם פענצטער און טראַכט, צי וועלן די נויים שלאָגן נאָר די באלמעלאָכעס, וואָס האָבן נעמאכט די דעמאָנסטראַציע, צי אלע אידן.

יענעם טאָג איז מען אָפּנעקומען מיט פּחד, אָבער קיין רו איז שוין ניט נעווען, און דער שטילער נאָרטן האָט זיך

איצט געווייקט אין קאלטן רעגן און נעציטערט פון בייסנדיקע ווינטן.

שפעטער איז געקומען א טאג, וואס האט אינגאנצן אי־ בערנעקערט דאס שטאטישע לעבן און א זעץ געטאן אין די אויגן ווי א פלאקער פייער, וועו מען טראגט אים פלוצלונג ארויס אין א פינצטערן חדר.

אכטער קאפיטל.

„גענעראל סטרייק!" „קאנסטיטוציע!" „פרייהייט!".... ווער האט דען געוואוסט אין שטאט פון אט־די מאדנע זאכן? „דאס פאלק האט נעזיגט, דאס פאלק האט נעזיגט", האט דער לע־רער זיידענבערג נעשריגן פאר אן עולם מענטשן לעבן בית־מדרש. אידן און ווייבער, בחורים אין קורצע און לאנגע קא־פאטעס, קינדער און גאר אלטע אידן זענען געשטאנען מיט אפענע מיילער און געהערט און האלב פארשטאנען דעם לערער. יואלם טאטע האט שטייף געהאלטן דעם מוזיניקס הענקל, און מאדנע נעקרימט האבן זיך די ליפן באם איידעלן אידן, און ניט נעבייזערט האט ער זיך, ווען יואליק האט זיך נענומען דראפען אפן נרויסן הילצערנעם טויער פונם איינפאר־הויז, וואס לעבן בית־מדרש. עפעס מיט א נייער ווייבקייט האט יואליקס פא־טער אים געהאלפן ארויפקריכן אף דער פאפערטשענע לייסט פונם טויער און אים אונטערגעהאלטן, אז ער זאל ניט פאלן. פון דער הויך האט דאס איינגל דערזען א פעלד מיט פנימער, ווי ארבוזעס אויסגעשאטן אף א בריייטער רערנע. אינמיטן איז געשטאנען א טיש, און אפן טיש האט דער לערער זיידענבערג נעשאקלט מיט די הענט און געזאנגט: „ישועות און נחמות אף אידן". דעם לערערס קול האט זיך געהערט שארף און קווי־טשעדיק, און יואליק האט זיך געטראכט, אז קיינמאל האט ער פון דעם לערער אזא קול ניט נעהערט, אפילו אום שמחת־תורה, ווען מ'האט אים אויפגערופן צו דער תורה און ער האט געזונגען די הפטרה פארן גאנצן בית־מדרש. דער לערער זיי־דענבערג האט קוים נעענדיגט, איז ארויפגעקראכן שייע דער שוסטער־יונג — דער, וואס מ'האט אים געהאט אפגעפירט

אין אויעזר ארײן און וואָס האָט זיך אָפּגערשט אומגעקערט פון טורמע. בא שייען האָבן מאָרגע היציק געברענט די אויגן, און כאָטש ער האָט זיך פארהיקעט אביסל, האָט מען פונדעסטוועגן געפאָנט הערן אזוינע ווערטער, ווי: „ארבעטער־קלאַס" און „קאמף ביזן סוף". שייע דער שוסטער־יונג האָט עפּעס געשריגן פון א חיה, וואָס האָט זיך נאָר פארטאיעט און וואָס מען דארף זי דערשלאָגן ביזן סוף. „וואָס איז דאָס פאר א חיה ?" האָט יואליק שטיל ארײַנגערוימט דעם פּאָטער אין אויער. אָבער יענער האָט א מאָך געטאָן מיט דער האַנט, און קיינמאָל האָט יואל אף זיין טאַטנס פּנים ניט געזען אזא ליכטיקייט, אפילו ניט אום פורים, וען מ'האָט אויסגעטרונקען א גלעזל מער און די יארמולקע איז נעפּראָכן פון דעם ווייסן שטערן אף הינטן .

ס'איז אוועק עטלאכע טעג, און אין דער אויפּנערודערטער שטאָט איז ווידער אריינגעפאלן דאָס וואָרט „פּאָגראָם" אָבער דאָס מאָל האָט מען עס שוין ניט באַגעגנט מיט אזא שטילן פּחד. דער לערער זיידענבערג איז ארומגענאנגען פון נאָס צו נאָס, געשאָקלט מיט די הענט, געשפּילעט דעם שמאָלן ווינטער־ראָק מיט די גרויסע אויסגעריבענע פּעטליעס, דורך וועלבע עס האָבן זיך כסדר ארויסגעגליטשט די קנעפּ, און געטענהט מיט א קוויטשעריקן קול, אז אזוי טאָר מען עס ניט לאָזן, אז איצט זענען נייע צייטן, אז מען דארף ארויסווייזן א ווידערשטאַנד. דאָס ערשטע מאָל האָט יואליק דערהערט דאָס וואָרט „סאמאָ־אָבאָראָנע". דאָס איגל יואליק האָט זיך ניט געטאָרט מישן אין אזוינע געשעפטן, אָבער דער עלטערער ברודער, שוין א בעל־הבית אל פאר זיך, מיט א יונג ווייב אל און א קינד, האָט זיך פאר־שריבן אין דער נעהיימניספולער „סאמאָאבאָראָנע". די מאמע האָט נעווויינט און אין הארצווייטאָג ניט באמערקט, אז זי ווישט די אוינן מיטן עק פון דער ריינער זיידענער פאטשיילע. דער טאַטע איז ארומגענאנגען א צעטראָגענער, נעגרייזלט די בארד מיט צוויי פינגער און געבּיסן איר עק, און אז די מאמע האָט אָנגעהויבן טענהן: „זע, טו עפּעס, ווי קענסטו אים דערלאָזן איינשטעלן דאָס לעבן", — האָט ער אלץ געביסן די בארד, גע־ברומט אונטער דער נאָז א סליחותדיק ניגונדל און ניט געענט־

פערט. ערשט נאך א סך רייד און תחנונים האט די מאמע בא אים ארויסגעקראגן אז „וועז א איד ווילל זיך מקריב זיין פאר כלל ישראל, טאר מען זיך אים ניט שטעלן אין וועג", אז „אונזערע גבורי ישראל האבן כסדר איינגעשטעלט דאס לעבן פאר דער אידישער אומה". די מאמע האט נעזיפצט, דער טאטע האט ארומגעשפאנט א בלייבער, זיין סליחותדיקער ניגון איז געווארן נאך שטילער און נאך טרויעריקער, און יואליקן האט זיין עלטערער ברודער זיך פארגעשטעלט ווי א העלד פון די חשמונאים, א גבור מיט א גרויסער שווערד אין איין האנט, מיט א שילד אין דער צווייטער: וועז די גויים וועלן קומען, וועט ער מיט איין האנט פארטיליקן א מחנה פון טויזנט.

חדשים זענען געגאנגען, יארן זענען געשוואומען, פון בלויטיקע אנפאלן האט מען אף א ווייל אויפגעהערט רעדן. אבער די צייטן ווארן אלעמאל שווערער, אלץ נייע שטיינער פאלן אינם אפגעצאמטן פרידלאכן גארטן, — און שוין ניטא קיין גארטן, און פארשוואונדן איז די רו, און די אידלקייט פון אן איידעלער אידישער שטוב קאן ניט פארגלעטן די חורבות פון א לעבן. דעם טאטנס בעל־הבית האט אנגעווארן דעם מאינטעק, וואס ער האט געהאלטן אין ארענדע הינטערן שטאט: דאס געזעץ איז נעווארן שטרייננער, און א איד האט זיך ניט נעטארט צוריקן צו דער ערד. דעם בעל־הבית איז נאך געבליבן פון וואס צו לעבן, זיין גוף איז, ווי פריער, נעווען אנגענאסן אין א טיי־ערער זיידענער קאפאטע, און ארויסגעפארן איז מען נאך אלץ אין א פאיעטאן מיט פיר פערד נאשפיץ, אבער יואליקס טאטן האט מען אפגענאמט פון בוכהאלטערי: שווערע צייטן, מען וועט זיך באגיין. יואליקס טאטע נעמט זיך האנדלען. דער טאטע און די מאמע פרופן שעפן פרנסה פון א מעסטל קארן און א זאק האבער און א קארעץ קארטאפל, וואס מען קויפט באם גוי. אבער צו איידל איז דער איד, צו דין זיינע בארייד־עוודיקע הענט, און זיין נשמה איז אזוי ווייט פונם פויער מיטן דיננען זיך, מיטן נעדרענג פון א טוץ אידישע יונגען, וואס רייסן זיך פאר איין דארפישער פור. עס ווערט ענגער דאס לעבן אין

יואליקס היים. עס פאלט א דערשלאנענע שטילקייט אף אלע־מען, און עס דאכט זיך, אז די גאנצע וועלט איז געוואָרן גרוי.

יואליק, שוין באלד א דערוואקסן אינגל, הויבט אן טראכטן פון א תכלית. וואס זאל ער ווערן? וואס קאן ער? לער־נען זיך א מלאכה — דאכט זיך אים ווי אויסטאן זיך א נאקע־טער און ארייגקריכן אין בלאטע. יואליק, א טאטנס א קינד, א ידען אין די קלייניע אותיותלאך, זאל גאר אנטאן א פאר־טוך און סמאליעווען א דראטווע אדער האלטן דעם פוס פון א פערד בשעת דער קאוואל האקט אריין די צוועקעס אין א פאדקאווע? יואליק קוקט אף זיינע ווייסע הענט, יואליק זעט אין שפינל דאס דינע צארטע פנים מיט דער הויכער נאז און מיט די שווארצע האר, וואס קריכן פון אונטערן היטל. יואל קאן ניט זיין קיין בעל־מלאכה. יואל טויג אויך ניט פאר מסחר. וואו וועט ער נעמען די ווערטער, וואס די סוחרים שיטן פון זיך, ווי ארבעס פון א זאק? וואו וועט ער נע־מען דאס אויג אפצושאצן מיט איין קוק א פרענט אייזן אדער א שטיקל נעוואנט אדער א בהמה אין מארק, אדער א זעקל פאסאליעס? וואס ווייסט יואליק וועגן מעל און צוועקעס און שטיוול און קעראסין? יואליק האט נעליענט ביכלאך וועגן אידישע העלדן. ער ווייסט אף אויסווייניק א סך לידער פון לע־בענזאן און ביאליק. ער קען אויך אף אויסווייניק פאעמען פון פושקין און ניעקראסאוו, וועמען ער לייענט מיט א שלעכטער אויסשפראך און מיט א אידישן אקצענט, אבער וועמעס מוזיק האט פארקלונגען זיין נשמה, זי באשיינט מיט זון און אויס־געבאדן אין בלוט פונם הארצן.

איז אז דער לערער זיידענבערג באט זיך אליין אן צוצו־גרייטן יואלן אף זעקס קלאסן און איז אזוי גוט און וואויל און פרייניביק, אז ער ווייל גאר קיין געצאלט ניט — וואס דען, ער ווייל, אז יואליק זאל אים העלפן לערנען מיט די קלענערע תלמידים, — כאפן זיך טאטע־מאמע אן אן דעם פלאן, ווי איינער, וואס טרינקט זיך, כאפט זיך אן אן א ברעם. עס זענען נייע צייטן, דאס לעבן איז אלץ שווערער, און אז מען האט געענדיקט זעקס קלאסן, קאן מען ווערן אן אפטעקארסקע

פארן גלח. דער פריץ האָט נעהאט א סך געלט מיט א סך פערד אָן אָפּצון, מיט זאסיעפעס תבואה און סקירדעס היי און שטרוי. אָבער האוורילע איז נעווען א פויערשער זון, און די אלע זאכן האָט ער נעזען אין דער באלעבאטישקייט פון דעם דאָרף. ניט נעווען קיין זאך אין פריצישן מאיאנטעק, וואָס א פויערשער יונג זאל דערפאר האָבן פחד. אמת, ס'איז נעווען דער הויף מיט די בריידע שטיינערנע טרעפ, מיט די לייבן אף ביידע זייטן פון די טרעפ, מיט א סך נרויסע זאלן אינעווייניק, מיט בילדער אף די וואנט און מיט צאצעפעס אף די קאמינען, אָבער דער פאלאץ איז יאָרן־לאנג נעשטאנען לויידיק, און פאר האוורילען האָט ער נע־האט נאָר א קלייניעם באדייט. אמאל האָט האוורילע מיט נאָך עטלכע אינגלאך זיך פארגנבעט אפן גאניק פונם פאלאץ און אריינגעקוקט אינווייניק, אָבער דאָרט איז נעווען פונקט אזוי שטיל און פוסט, ווי אין דעם סקלעפ, וואָס איז נעשטאנען אפן צווינ־טער. אין דעם סקלעפ פלענט מען באנאָבן די מתים פון דער פריצישער משפחה. האוורילע מיט די איבעריקע שקא־צים האָבן ליב נעהאט צו שפילן זיך אפן צווינטער אין באהעל־מעניש און אמאל פלענן זיי פארלויפן אינם סקלעפ, וואו אף שטיינערנע פונדאמענטן זענען נעשטאנען מעשענע טרונעם. די טרונעם און דער בית־עולם און די צערקווע און די „פינורע" מיט דעם נעקרייציקטן יעזוסן באם ארויספאר פונם דאָרף זענען נעווען א טייל פון דעם דאָרפישן לעבן, ווי די בריק און די מיל און די לעוואדע און דאָס וועלדל אף יענער זייט טייך, און די נעמויער־טע קרעטשמע, וואָס מ'האָט נעקענט זען העט־וויט, וועו מען נייט ארויף אפן בארג. ס'איז כמעט נעווען א טייל פון האוורי־לעם לעבן, און האוורילע האָט נעוואוסט, ווי אזוי צו באניין זיך מיט די אלע זאכן.

נאָר איין מאל אינם משך פון האוורילעס קינדערשע יאָרן האָט דער פאלאץ אויפגעלעבט. קינד און קייט האָבן נענאפט, וועו אין דריי קארעטעס זענען אָנגעקומען איבער דער הרעבליע עפעס מאָדנע מענטשן, זייער דינע וויים־באקליידעטע מיידלאך און יונגע פריצים מיט היטלען ווי קארענע קנישעס און מיט דינע שטעקעלאך אין די הענט. די דריי קארעטעס האָבן זיך פארקי־

רעווען צום הויף. פון אינעווייניק האָט מען אויפגעפראַלט דעם פּאַראַדנע טויער. פון דער געמויערטער בודקע איז ארויסגעשפרונגען א גרויסער שוואַרצער הונט און אָנגעהויבן בילן, האָבן די פריצים א מאַך געטאָן מיט די דינע שטעקלאַך, און דער הונט האָט זיך אַוועקגעלייגט אַף דער ערד און אויסגעצויגן זיין קאָפּ אַף די פּעדערשטע אויסגעשטרעקטע לאַפּעס. די קאַרעטעס זענען מיט א קנאַק צונעפאַרן צו די בריידע טרעפּ, און ווען די פריצים מיט די פריצעס זענען גלאַטפן ארויף צום גאַניק, האָבן זיי אויסגעזען מאַדנע לאַנג און שמאַל, ווי האָזן אַף די הינטער־שטע פיס, און די דאַרפישע איינגלאַך, אָנגעקלעפּט אינדרויסן ארום פּאַרקאַן, ווי פלינן ארום האָניק, האָבן איינער דעם אַנדערן נעשטורכעט אין זייט און נעזאָגט:

„טו א קוק, זיי נייען גאַרניט, נאָר זיי טאַנצן".

שפּעטער מיט צוויי טעג, אין א זומערדיקער שטילער נאַכט, איז געשען דאָס גרויסע וואונדער. מ'האָט געברענט א פייער־ווערק אַף דער ווראַנדע פונם פּאַלאַץ, און דאָס דאַרף האָט ניט אָנגעהויבן צו ווייסן, וואָס דאָ טוט זיך. דאָס נאַנצע דאַרף איז געשטאַנען מיט אָפענע מויל און אויערן, און אַלע מאָל, ווען אין דער לופטן פלעגט פלאַצן א ראַקעטע און זיך צעשפּרייטן מיט היינגלאַך פון נאַלדענע אדער זילבערנע בלומען, האָט זיך פון הונדערטער מיילער געריסן איין „הא!" מיט א געדיכטער פּוי־ערשער קלאַה. ס'איז נעווען א נאַכט פון צויבער־מעשים. דער נאַנצער פּאַלאַץ האָט נעקלונגען מיט עפּעס אזא שפּילעריי, וואָס מ'האָט עס קיינמאָל אפילו אין צערקווע ניט געהערט. גרויסע גלאַע סטורקאַטשעס האָבן געפלאַקערט אַף דינע שטיינערנע זיילן, און באַם וויגנדיקן ליכט האָבן די פריצים מיט די פריצעס זיך גע־דרייט און נעשלייגלט, און זיך צונויפגעקומען און זיך נענויגט און זיך ווידער פאַנאַנדערגעגאַנגען, און אַלצדינג האָט אויסגעזען, ווי זיי שוועבן אין דער לופטן. און האָוורילע איז געזעסן אַף א בוים אַף יענער זייט פּארקן און געקוקט פון זיין הויך און זיך נעריבן די אויגן און נעקלערט: „זאָל דאָס מעגלאַך זיין, אז דאָס טאַנצן אזוי די פריצים?" בא די פויערים און פויערטעס האָט

שילער און שפעטער א פראוויזאר, אניט א צאן־דאקטאר, — האט מען פראווא־שישטעלסטווא, איז נרינגער צו לעבן. און אז מען האט חשק און נעדולד, דערלערנט מען זיך אף אכט קלאסן, און כאטש אין אוניווערזיטעט איז דא פראצענטן, פונדעסטוועגן ווער קאן ווייסן? אז מען האט שוין דאס פאפירל אין קעשענע, איז נאך א יאר און נאך א יאר און די הייליקע טויערן עפענען זיך פאר א אידישן יונגנמאן. און אויב, חלילה, ניט, איז אן עצה—אויסלאנד. אי ס'איז ניטא פון וואס צו לעבן? איז אז מ'מוטשעט זיך שוין, מוטשעט מען זיך אביסל מער. א קאפ האט יואל א גוטן, און אז יואל וועט זיך נעמען צום לערנען, וועט קאן זיך מיט אים גלייכן ?

טאטע־מאמע זענען צופרידן, וואס דער לערער זיידענ־בערג איז אזא לייטישער מענטש, און זיי האבן קיין צייט און קיין אינטערעס ניט ארויינצוקוקן אין די ביכלאך, וואס יואליק ברויינט פון דעם לערער. פארען אזוינע, וואס ער האט מורא צו לייענען באטאג, ברענט ער זיך אוים די אוינן באם שיין פון דעם קיך־לעמפל, זיצט ער אף שעהן און שעהן אויבער די נעדיכטע שורות פון זייער דינע בלעטלאך, אזוי דין ווי פאפיראס־פאפיר. אז ער שטייט אויף אינדערפרי, זענען באים בלאע רערער אונטער די אויגן, און א נייער צעגליטער קוק פלאמט זיך אריין אין דער וועלט. יואליק פירט א דאפלט לעבן. ער לערנט די „פרעדמעטן", וואס מען דארף האבן צום עקזאמען, און אמאל צעברענט זיך אין אים טאקע א וויסנשאפט־ניניר און ער שלינגט איין א לערנבוך עפעס נאר אין א קורצער צייט, אבער אונטער אט־דער אפיציעלער אויבערפלאך פון זיין לערנען נייט אן א באהאלטענער אומרואיקער שטראם, וואס טראנט אים אוועק אלץ ווייטער און ווייטער. יואליק ווייסט שוין, וואס איז אזוינס די פארטאיעטע חיה און וואס מען דארף טאן, כדי זי צו דערשלאנן ביזן סוף, און וועט עס זענען די קרעפטן, וואס וועלן זי דערשלאנן.

יואל וועט נעווער אזוינע וועלטער, וואס ברענען זיך איין אין מח אקוראט ווי מען האט זיי איינגעשטעמפלט מיט א צע־גליטן אייזן. די מאכע! א נייע בריוטע וועלט האט זיך נעעפנט

פאר יואליקס אויגן, וועו ער איז געווארן, אז ער אליין מיט זיין פאטער, מיט אלע קרובים נעהערן צו ד ע ר מ א ס ע. ס'איז נעווען ווי אימיצער וואלט אראפגענומען א שווערן דעקטוף פון זיין קאפ און פון זיין לעבן און ער וואלט ניט דערקאנט די זאכן, וואס ער איז נעוואוינט נעווען צו זיי פון קינדווייז אן. אן איידעלער איר, אן איידעלע משפחה, א שטילער נארטן, ווי אנדערש דאס האט אלץ אויסגעזען אין דעם שיין פון די נייע באגריפן!

דער לערער זיידענבערג האט ניט נעהערט צו קיין פארטיי און האט ניט נעוואוסט וואס הייסט ארגאניזירן. אפשר איז דער לערער אין אים נעווען שטארקער ווי אלצדינג, אפשר האט ער זיך נאר געשעמט פאר די לינגס, וואס ער האט געלערנט זיינע תלמידים, כדי זיי זאלן אויסהאלטן דעם עקזאמען, — און דורך די שמועסן מיט די נעקליבענע פייאיקערע אינגלאך האט ער פשוט דערקווויקט זיין איינענע נשמה. נעווען איז אין די שמועסן א ציטערדיקער גלויבן, א הייסע באוואונדערונג פאר די, וואס האבן דעם מוט צו שטעלן זיך קעגן שונא, און א נביאיש־זיכערע האפענונג, אז דער טאג וועט קומען — און די נייע שטראמען וועלן אויפרייסן דאס אויז, און דער פריליג־ווערטע פעלדער, און דאס לעבן וועט אנהויבן זינגען דאס נע־זאנג פון באפרייאונג. ווייט איז נעווען זיידענבערג פון דעם פראקטישן איינגעשפארטן אונטערערדישן קאמף, אבער יארן שפעטער האבן זיינע תלמידים ניט נעקאנט פארגעסן די שטילע אפדערנאכטן, וועו מען האט נעהאט פארמאכט די לאדן, כדי א בייז אויג זאל ניט אריינקוקן אינווייניק, דער קערפסין־לאמפ האט נעברענט מיט א שפיץ און פאררויכערט אין זייט פון דעם גלעזל, הינטערן וואנט פון דעם צימערל האט די באלע־באסטע, די אנראדניטשקע, צעבלאזן מיט א שטיוול דעם סא־מאווער, און דא, ארום פראסטן הילצערנעם טיש, זענען נע־זעסן פיר־פינף קינדער אין עלטער פון פערצן־פופצן יאר, און נעליינט, און נעפרענט, און אננעשטעלט א פאר אויגן אין דער נעבלדיקער לופט פון דעם צימער, און נערעדט פון דעם,

וואָס עס וועט זיין. אפן נאנצן לעבן האָבן די אינגלאך מיטנע-נומען פון יענע אָוונטן א מענטשלאכע וואַרעמקייט, א ליב-שאפט צום אמת, א טרוים פון א פרייעם אומבאַצוואונגענעם לעבן, א גלויבן אין דער שאפונג-קראפט פון אונזער צייט, און ווי מ'דעדט צווישן גלויביקע אידן וועגן דעם אויסלייזער, וואָס וועט קומען און ארויספירן זיין פאָלק פון גלות-שטויב און עס בריינגען אהין, וואו עס טריפט מילך און האָניק, אזוי האָבן זיך ארויסגעדעדט די וואונדערבארע פרעמדע נעמען פון מענטשן און געדאנקען אין אט-דעם קליינעם נעזעמל.

און אז ס'האָט זיך אָנגעהויבן טראָגן אין דער לופטן די נעפאר פון א נייער שחיטה, און די אלטע אימה האָט ווידער ארומגענומען די שטאָט מיט א קאלטער ברענענדיקער רייף, איז שוין ניט געווען קיין שאלה, אז מען דארף ארגאניזירן א זעלבסטשוץ, און עס איז שוין ניט געווען קיין שאלה בא יואליקן, אז ער מוז אריינטרעטן אין דער ארגאניזאציע, „צו באשיצן די מאסע פאר א בלוטיקן אנפאל". אפשר האָט יואליק ניט אזוי-פיל נעטראכט וועגן דער מאסע, ווי וועגן זיין אייגענער העלדישקייט — א יונג, וואָס „טראָגט די פאָן פון קאמף". און אפשר האָט ער מער נאָך נעטראכט וועגן דער שענסטער פון אלע תמרים, וואָס פלעגט ארומניין אף סמאָלארנע נאָס און אראָפגעלאָזט לאָננע ברעמען איבער ליכטיקע ברוינע אויגן, און זיך נערויטלט, הערנדיק יואליקס טריס, און זיך אומגעקוקט ערשט נאָכדעם, ווי ער איז פארבייגענאננען אזוי זיך, פאָכענדיק מיטן שטעקל, און נראד נעכאפט זיין אויג, וועו יענער קוקט זיך אום, — און ביידע האָבן גע-שמייכלט. אפשר איז יואליקן געווען זייער נויטיק צו לאָזן ווייסן זיין תמרן, וואָס האָט געהייסן ריווקע, אז ער איז ניט ערנער פון די אלטע אמנונס אף די בערג פון יהודה. נעווים האָבן נערעדט מיט א שטאָלענער שפראך די דורכנעלייענטע ביכלאך און דאָס וואָרט „ווידערשטאנד", וואָס מען האָט עס ארויסגערעדט אין זיידענבערגס חדר, ווי מען רעדט ארויס א וואונדער-שפראך, באשיינקט מיט אן איבערערדישן כח.

געווען אזוינע אומגעווייניטלאכע טעג. אין די הערצער

פון די עטלאכע זעלבסטשוץ־אינגלאך און מיידלך האבן נע־ווייעט אזוינע שטארקע הייסע פליגל. מען האט זיך באגענט מיט א וויסנדיקן בליק, וואס האט פארבונדן אלעמען אין א נייער ברודערשאפט. מען איז ארומגענאנגען לייכט און עלאסטיש, ווי מען וואלט זיך געטראגן אין דער לופט. מען האט ניט געוואלט פרענן, וואס וועט זיין. מען האט ניט נע־האט קיין האפנונג אף א זוג. אבער ערגעץ טיף אינווייניק האט געלעבט אן אומבאשטרייטבארע איבערצייגונג, אז די אר־בעט אליין האט א ווערט פאר זיך, אז דאס קומען הינטערן שטאט צום פארזאמלונג־פלאץ און דאס פרופן שיסן מיט די עט־לאבע אלט־מאדישע רעוואלווערן און דאס טראגן א געהיים־ניש אין דער נשמה, פון וואס זי איז געווארן ברייטער, בוי־גיקער און טיפער, — אז דאס אליין איז געווען א שטאלצע עובדה, און אז עס איז בעסער ניט פרענן, איידער זיך נריב־לען און „אפשוואכן די רייען".

אזוינע וואונדער־טעג זענען דאס געווען! און ווער קאן דערציילן, וואס עס האט זיך געזונגען אין א בחורס נשמה, ווען זיין תמר — ריווקע — לאזט אים וויסן, אז זי ווי ניט אנדערש ארויס אין דער זעלבסטשוץ. ווער קאן איבערמעסטן די זיסקייט פון די הייסע ווערטער, מיט וועלכע א הויכער, שווארץ־אויגיקער יונג ווי אירערדן זיין ריווקען, אז זי איז נאך א קינד, אז זי איז נאך ניט אלט קיין זיבעצן יאר, אז זי האט קיין רעכט ניט איינצושטעלן איר לעבן, ווען ארום און ארום זענען דא עלטערע און שטארקערע פון איר. און ווער קאן פארצייכענען דעם פיינלאכן שוידער, וואס נייט דורך איבער ביידנס גלידער, ווען יואל פארקאטשעט דעם ארבל און ווייזט איר א וויסן, שטארקן ארעם, און פארגלייכט אים מיט אירן, א ווייכן, א מיידלשן, נאך ניט קיין פאנאנדערנע־בליטן, — און ביידנס הויט דערפילט דעם אנדערנס אנריר און פון דארטן הויבן אן ציטער־שטראמען זיך פאנאנדערצוגיסן איבערן נאנצן קערפער! און ווער קאן אויסזינגען יענע שטילקייט, ווען צוויי מענטשן־קינדער שטייען מיט אראפגעלאזטע אויגן, דערשראקן פאר די וואונדער פון זייערע אייגענע קערפערס, און

הערן זיך איין אין אזוינס, וואס האט ניט קיין ווערטער, און דערפילן זיך איינע אליין, ארומגעצאמט און אפגעטיילט פון דער שטאט, וואס רוישט נאר נאענט און צאפלט זיך אין די קלאמערן פון אלטעגלאכע זארגן. העי, ווי עס גלייכט זיך דא אויס דער רוקנביין! ווי עס קרעפטיקט זיך דא די נשמה! ווי עס צייכענען זיך אף אייביקע טאוולען די אייביקע ווער־טער: „אף לעבן און טויט, אף לעבן און טויט".

און אז דער טאג איז געקומען, און יואליק מיט זיינע חברים האבן פאר זיך דערזען א נוואלדיקע סטאדט צעוישעטע חיות, און זיי האבן דערפילט די ברוטאלע מאכט פון אט־דעם בלוטיק־העסלאכן, וואס האט ארויסגענומען די שטאט אין זיינע הארויקע לאפעס, איז ניט געווען קיין סך וואס צו טאן. מ'האט געוואוסט מיט א פלוצלומדיקן אינוויניקסטן וויסן, אז דער פסק־דין איז ארויסגעגעבן און פארשריבן און פארחתמעט. מען האט עטלאכע מאל אויסגעשאסן פון א בוידעם און דער־הרגעט צוויי אנפאלער; מען האט זיך ניט געקאנט האלטן אף איין ארט און מען איז איבערגעלאפן פון נאס צו גאס און פון באהעלטעניש צו באהעלטעניש, און איידער נאך די גויים האבן נעוואוסט, מיט וועמען זיי האבן צו טאן, זענען דריי שוין געלעגן טויט, דריי זענען געלעגן מיט איבערגעבראכענע פיס און זיך נעבוסן די ציין ביז בלוט, כדי ניט ארויסצולאזן קיין קרעכץ, וואס וואלט אנגעזאגט דעם שונא, אז מען לעבט נאך. און איי־דער נאך יואליק האט נעוואוסט, ווי אזוי ער האט ארויסגע־לאזט די דריי קוילן פון זיין רעוואלווער, איז ער שוין נע־לאפן מיט אן ארויסגעצויגענעם קאפ צווישן די אקסלען, מיט א גוף אן אויסגעבויגענעם פארואוים, מיטן רעוואלווער שטייף פארדריקט אין קעשענע אין דער רעכטער האנט, מיט פיס, וואס וואקלען זיך, ווי זיי וואלטן זיך געבראכן אין די גלי־דער, און מיט א הארץ, וואס האט שוין באלד זיך אפגעשטעלט אין קאלטן גוף. ער האט זיך נאכדעם ניט געקאנט דערקלערן, ווי אזוי און ווען ער האט אנגעכאפט רייוקען מיט זיין לינ־קער האנט. עס האט זיך אויסגעדאכט, אז די וועלט ארום אים יאגט זיך מיט האסט און דרייט זיך אין ווילדע שטויסן, און

ער, יואל, דארף לויפן ניכער און אלצדינג איבעריאגן. נע־
טראגן האט ער זיך שנעל דורך הינטער־נעסלאך, לעבן פלויטן,
פאזע פארקענם, געהאלטן ריווקען שטייף בא דער האנט, איר
נעהאלפן אריבערקריכן איבער באלקנם און הויפנם מיסט, נעלענן
צוגעטוליעט צו דער ערד און מיט א האנט נעשטיקט איר מויל,
אז זי זאל ניט שרייען, כדי דער נאענטער שונא זאל ניט
דערהערן. אומבאוואוסט, דורך בלינדע אינסטינקטן, האט ער
פינקטלאך און שנעל נעפונען דעם ריכטיקן וועג צום עק שטאט,
און וועו ער האט זיך ענדלאך אפגעשטעלט אינם לערער זיי־
דענבערגם צימער, האט ער זיך ניט נעוואונדערט. אים האט
זיך נעדאכט, אז ער האט נאך ניט אויפנעהערט לויפן. ווי איי־
נער, וואס כאפט זיך אויף פון שלאף, האט ער צונעטראגן ביי־
דע הענט צו די אויגן, די הענט זענען נעווען נאס. ער האט
אראפגענומען די הענט פון די אוינן און נעקוקט אף זיי. נאכ־
דעם האט ער זיי א לעק נעטאן מיט דער צונג. די הענט זע־
נען נעווען נעזאלצן. ער האט זיך נעוואונדערט. ערשט וועו
ריווקע האט ארויסנעקוקט איז זיינע שטארע אוינן און ארויס־
נעלאזט א היסן קוויטשיקן נעשריי: „יואל, וואס איז מיט דיר,
יואל ?" האט ער איבערנעפירט מיט דער האנט איבערן
שטערן. דער שטערן איז פייכטלאך נעווארן, איבער דער הויט
פון דעם שארבן איז דורכנענאנגען א שטעכיקע קילקייט, און
יואל האט ארויסנערעדט מיט דער שטים פון אן אלטן מענטשן:
„האב ניט מורא, קינד, האב ניט מורא".

אינדרויסן האט א שיינעץ מיט וויסלאכע קוטש־
מעם האר נעטראטן די בלומען מיט זיינע באוועגט פים. דער
שיינעץ האט נעעפנט די טיר פונם פאדערהויז. יואל מיט
ריווקען האבן זיך אפגעטראגן אין צווייטן צימער. אין הויז
איז קיינער, אחוץ זיי, ניט נעווען.

ניינטער קאפיטל

„האָב ניט מורא, קינד, האָב ניט מורא"... פון טויזנט-יאָריקע פרימיטיווע טיפענישן האָט דאָס קול פון ד ע ם מ א ן, דעם באשיצער, געפרופט אריינגעבן מוט דער „זי" אין צייט פון סכנה. „האָב ניט מורא, קינד, האָב ניט מורא"... א הויכער יונג, מיט א נעזונטן קערפער, און א דין, שוואך מיידעלע, וואָס האָט אים קוים דערגרייכט מיטן קאָפ צום אקסל. „האָב ניט מורא"... און פון קאָפ ביז די פיס, פון די ציין ביז די שפּיץ פינגער גייט א דראבנע ציטער, עפּנט די שטייף-פארשטשעמעטע ציין, קלאפט מיט זיי, ווי מיט קלייניע שטאָ-לענע העמערלאך, שאָקלט דעם גוף, שאָקלט יערן טייל פון דער הויט, און יעדער טייל וואַרפט זיך אין א געפיניסטן טאַנץ. פאר די אויגן גייען גרויסע שוואַרצע און גראָע רעדער, דרייען זיך, נליטשן זיך, גיסן זיך צונויף — און אָט פאלט אין זיי אריין דאָס בילד פון וויים-בערדיקן שטריינגען רב אין טלית און תפילין, וואָס זיין בילד העננט אָט-דאָ אף דער וואַנט, און אָט שווימט פארביי דער סאמאָוואר, וואָס שטייט אף א טישל בא דער וואַנט, און אָט ניט זיך א נאָס א שוואַרצער טינט און פארדעקט אלצדינג, — אף ווי לאַנג? אפשר אף א סעקונדע? אפשר אף אן אייביקייט? „האָב ניט מורא, קינד, האָב ניט מורא". דער ציטער נייט אלץ איבערן גוף, פון די ציין ביז די שפּיץ פינגער, און דער ציטער גיסט זיך איבער צו ריווסען, וואָס האָט זיך אריינגעגראָבן מיטן ברוינעם קאָפ אין דעם בחורס אקסל און קלאמערט זיך מיט צוויי ווייכע הענטלאך ארום זיין הויכן קערפער.

אף יענער זייט טיר קראַכט עפעס און הורזשעט און

דונערט, ווי דאָרט וואָלט געווען ניט איין שייגעץ, נאָר א נאַנצע מחנה. עס הערט זיך א קנאַק און א טרעשטש, מען שפּאַלט האָלץ מיט א גרויסער שווערער האַק. אַלעמאָל, וען די האַק לאָזט זיך אַראָפּ, בלאָזט זיך אַרויף א שווער־נערויכטער „האַ!" פון טיפעניש פון די לונגען, ווי דאָס טוען פּויערים, וען זיי קלאָפּן מיט א דובינע. „האָב ניט מורא, קינד, האָב ניט מורא". אָפּן בחורס פּנים איז אויסגענאָמען א מיאוסע צע־קנייטשטע גרימאַסע, ווי ער וואָלט זיך נעקליבן וויינען.

עס טוט עפּעס א כראַק אין טיר, ווי אויסגעשאָסן פון א הילצערנעם הארמאָט. די טיר עפּנט זיך, רייסט זיך אויף. אין צימער פאָלט אריין א צעפּאַטלטער, צעכראַסטעטער נפש, מיט וווייסע קוטשמעס און מיט א פיסל פון א טיש אין זיין האַנט. דער נפש לינט מיטן רוקן אף דער ערד, ווי א גרויסער זשוק. דאָס באַשעפּעניש צאָפּלט זיך א מינוט מיט הענט און פיס, ווי א זשוק, וען מען לייגט אים אַוועק אפן רוקן. איין רגע, איין טראָט מיט א פוס אף זיין נאַקעטן פּאַרבראַנטן האַלז, איין לייג מיט א קולאַק איבער זיינע פּאַרנאַסענע שכורע אויגן — און ער וועט בלייבן ליגן א פּאַרחלשטער, און ער וועט זיך ניט קאָנען אויפהויבן, — און „האָב ניט מורא, קינד, האָב ניט מורא", — רייוקעלע וועט אויפהערן ציטערן און אויפהערן נו־רען דעם קאָפּ. טיף אין די טונקלסטע לעכער פון זיין נשמה האָט יואל געוואוסט, וואָס מען דארף טאָן. אָבער די גראָע און שווארצע רעדער האָבן זיך אָננעהויבן נאָך שנעלער דרייען פּאַר די אויגן, אונטערן לעפּעלע האָט פּאַרקלעמט א נודנאָטע, און אז ער האָט דערפילט ריווקעס הייסע הענטלאַך גראבלען זיינע אקסלען און זיין פּנים, און ער האָט א קוק געטאָן אין צוויי גרויסע, צעפּלאַקערטע, משוגענע ברוינע אויגן, און האָט דערזען — ניט דערהערט, נאָר דערזען — דעם משוגענעם נעשריי, וואָס האָט זיך גריסן פון דעם בריט־געעפּנטן מויל אירן, זענען די אַרעמס זיינע געווען געלייטט, די פיס נעמאכט פון ווייכן טייג, און יעדער אבר שווער ווי די וועלט. אז ער האָט דערפילט, האָט ער שוין נעוואוסט, אז ער שרייט

אויך אין איין קול מיט ריווקען, און ער האָט ניט געהערט, ווי אזוי דער געשריי ווערט געקאַרבט דורכן קלאַפן פון די ציין.

אין א ראָד, אין א ראָד האָבן זיך געדרייט גראָע און שווארצע פאסן, און אָט אין דער ראָד איז ארויסגעשוואומען דער נפש. ער שטייט מיט צוויי שווערע באַרוועסע פיס אף דער קילער פאַדלאַנג; א דין, רויט ריטשקעלע גייט פון זיינעם א פום און שמירט די פאַדלאַנג; אין האַנט האַלט ער א פיסל פון א טיש, און אליין איז ער אָנגעבוינן, דער קאָפּ פאַראוים, די ווייסע קוטשמעס אויפגעשטעלט, ווי ווייסע הערנער פון אן אָקס. א יונגער אָקס מיט אן אייזערנעם קארק, מיט צוויי נרויסע, בלאָע, צעסמאַליעטע אויגן, וואָס קוקן מיט ווילדן וואונדער. די אויגן זענען, דאכט זיך, אינגאַנצן בלייך. דער נפש איז שכור, דער נפש איז אין א חלום, געמישט פון בלוט און רויך און פייער. דורכן רויטלאכן טומאן פון דעם צעגליטן מארך ניט פלוצלונג א בליץ דאָס געשטאַלט פון א מיידל. „זשידאַוואטשקעס". א שמייכל, נאָך פארוואַלגערט פון פריערדיקע ציטן, צעקרימט די פארברענטע ליפּן. „זשידאַוואטשקעס". דער נפש לאָזט פאַלן דאָס פיסל, טוט א שפּאן פאַראוים, טוט א שטרעק א פּאָר גרויסע פויערשע העכט צום גוף פון דעם מיידל: „זשידאַוואטשקעס".

„או—אַאַ־אי ! או—אַאַ־אי !" — שרייט דען אזוי א מענטש ? — האָט א יונג מיידל אזא קול ? וואָס קוועטשט זי זיך אין יואלס ברוסט, וועט זי דען אַרייַנקריכן אינווייניק ? וועט זי זיך דען באַהאַלטן ? „או—אַאַ־אי ! או—אַאַ־אי !" נרילצט דאָס איבערגעריסענע קול. צוויי הענטלאך ווארפן זיך קרחתדיק ארויף, אראָפּ צום בחורס קאָפּ, צום בחורס הענט. „או—אַאַ־אי !" צוואַנגען האָבן זיך אַריינגעקאַמערט אין איר אָקסל, שלעפּן זי פון דעם בחור, דריקן דעם אָקסל אזוי, אז נענל קריכן אריין אין פלייש. ס'זענען שוין דאָ פינף לעכער אין דער הויט פון דעם צארטן מיידלשן אָקסל, ס'הערט זיך הינטער איר א סאָפּען פון אן אָקס. אָט אזוי זשיפּעט עס און סאָפּעט, שווער און ניך, און דאָס מיידל האַלט זיך שוין קוים מיט די הענט אָן דעם בחורס רעקל, די לעצטע כוחות ווערט זי שוין

אן, און אלץ נאך אנגעבוינן איז איר קאפ, וואס ציט זיך צום באשיצער, און א געשריי, א שארפער, א זעניקער קוויטש, דרייט זיך און דרייט זיך אין פייערדיקע ספרוזשינעס איבערן צימער, פילט אים אן פון איין עק ביזן אנדערן, קלאפט זיך אן פעצנטער און שטעכט זיך אריין מיט זייער לאנגע אויסגערייטע נאך-לען אין יואלס מח. יואל שטייט א געל-וואקסענער, מיט א מיאוסער צעקנייטשטער גרימאסע אפן פנים, און אידיאטיש שעטשען נאך די ליפן אזוינס, וואס מען קען ניט הערן: „האב ניט מורא, קינד“....

אף איין אינציקער רגע פארשווינדן אלע שווארצע און גראע רעדער, די וועלט הערט זיך אויף ווינן, די ציין הערן אויף קלאפן; דער צימער שטייט א פעסטער און א גלייכער; א וואַ-כעדיקע, פארגייענדיקע זון קוקט דורכן פענצטער; פאר די אוינן שטייט א געווויינטלאכער שיינער מיט ווייסע האר און צע-סמאליעטע אוינן. דאס אלץ קומט פאר אין איין רגע, ווען ריווסע שרייט אוים אזוינע פשוטע, פארשטענדלאכע „ווערטער: „יואל, נוואלד יואל, וואס טוסטו ניט עפעס?“ מיט אמאל ווערט פלוצלונג אזוי קלאר און פראסט, און יואל הויבט אויף זיין רעכטע האנט און שטעקט זי אריין אין קעשענע, און נעמט אן דעם רעוואלווער פארן ענטל. איז די האנט א הונדערט-פודיקע משא און דער רעוואלווער איז אנגעקלעפט אזוי פעסט, אז מען קאן אים ניט אפרייסן פון דער קעשענע, און אז די האנט שלעפט אים שוין ארויס, איז אוממעגלאך אים אויפצוהויבן אין דער הויך, און אז מען האט אים שוין אויפגעהויבן, ווינט ער זיך אהין און אהער, און אראפ און ארויף, און דער צייג-פינגער פון דער רעכטער האנט טרעפט בשום אופן ניט אפן צינגל, און די נרי-מאסע פון צעקנייטשטער מיאוסקייט אקערט זיך אין אין פנים נאך טיפער, און אז די לינקע האנט קומט פון ערגעץ ווייט צו הילף דער רעכטער האנט, פאלט אויף ביידן איין גרויסער פויערשער קולאק, און דער רעוואלווער ליגט שוין אף דער ערד, און אן אנדער קולאק לייגט זיך צווישן דעם בחורס ביידע אוינן, און אראפ, אראפ גליטשט זיך דער הויכער, געזונטער בחור, פארטשעפעט זיך אן טישטוך פון דעם טישל, שלעפט אראפ מיטן

טישטוך דעם סאמאָוואר, יענער פאלט אראָפּ אף דער ערד און צעניסט דאָס וואסער, וואָס איז אין אים געבליבן נאָך פון אייערנעכטן. אין א לוושע וואסער זיצט דער בחור יואל. פעטע, רויטע טראָפּנס פארטשעפען זיך אין יונגע, זיידענע, שווארצע הערלאך פון דער אויבערשטער ליפּ, גיסן זיך צונויף אין א ריטשקעלע, וואָס פאלט אפן שוים.

יואל איז ניט פארחלשט. דאָס לינקע אויג איז בא אים פארלאָפן מיט א בלאָען וויכע, אָבער דאָס רעכטע אויג איז וואך און לעבעדיק און זעט אלץ. בלוט פון די וואונדן אין ריווקעס הויט, וואו דער שיינגער האַוורילע האָט אריינגענראָבן די נעגל פון זיין רעכטער האנט. בלוט-רויט זענען די אויגן פון דעם שיינגער, די אויגן פון א ווילדן אָקס, וואָס מען האָט אין זיין פעל אריינגעשטעקט א טוץ ברענענדיקע פיילן. פאלך-וויים איז ריווקעס „או—אאא־אי, או—אאא־אי".

פון וואַנען האָט זיך נענומען אזוי פיל כח אין דעם ליב־לאכן האלב־קינדערשן קערפער? א ריס און נאָך א ריס האָט האַוורילע נעטאָן די וויסע זומערדיקע בלוזקע; פאסן בלוזקע היינגען ארונטער פון דעם גאַרטל, פלעכטן זיך ארום די נרעמס, פארדעקן ניט די וויכע, קיילעכדיקע מיידלשע בריסט. צוויי גרויסע פארנרעבטע פוירשע הענט יאָגן זיך נאָך די בריסט, צוויי שטאָלענע פינגערדיקע הראָבלעס שטרעקן זיך אויליק אהין און אהער, אָבער טרייסדיק־חיה'ש וואַרפט זיך דער מיידלשער קערפער, בוינט זיך, דרייט זיך, פארשווינדט. אף רעכטס און אף לינקס וואַרפט דער אָקס זיין לאנגזאמען קאָפּ, טופעט מיט א שווערער לאפע, פילט אליין ניט, ווי ער שילט מיט א גראָבער פויערשער קללה. עס דאכט זיך אים, אז ניט איין מיידלשער קערפער, פלאטערט ארום איבערן ציימער, נאָר א נאנצע כאָפּטע, און בא אלעמען גיסט זיך רויטע יושקע פון צייכנס אפן אקסל. א האנט האָט זיך נאכאמאל אריינגעקלאמערט אין דער מיידלשער הויט, און נאָך א האנט האָט צעדריקט די בריסט און „או—אאא־אי! או—אאא־אי!" — האָט דער נעשריי נאָך הייזעריקער זיך ארויסגעזונגט פון א רויטן בריט-געפענטן מיידלשן מויל, און פון דעם צערי־

סענעם זומערדיקן קלייד שארט זיך ארוים דער נאקעטער קער־
פער: „זשידאוואטשקע"... „זיסינקע"... שוועד איז דער נוף
פון דעם אקס. האדט ווי שטיין איז דער קערפער פון דעם
אקס. ער גראבט דעם מיידלשן קערפער, גראבט אים און
פארווישט און פארעקלט אים, און זיין שטוים איז שאנד
און ווייטיק, שאנד און בלוט, און ניטא שוין קיין נע־
שריי. מיט די לעצטע כחות מאטערט זיך דאס מיידל אוים־
צוקירעווען דאס פנים צו דער ערד. אוינקווישטן די בריסט
אין דער ערד, ארויסגראבן זיך אין דער נאסער ערד, צופרעסן
דאס מויל, אז עס זאל שוין מער ניט שרייען, ס'זאל שוין מער
ניט זען די ליכטיקע וועלט.

לעבן טיש, אין א לוושע וואסער, זיצט דער בחור יואל,
דער באשיצער. „האב ניט מורא, קינד, האב ניט מורא". די
נאז האט שוין אויפגעהערט בלוטן; עס איז נעבליבן העננען
פון איר א לאנג, רויט פארנלוועדט צעפל. ס'לינקע אויג איז אויפ־
געלאפן, און דאס רעכטע האט נעזעהן אלצדינג און נעוואוסט אלצ־
דינג. אין די הייסע אינגלשע טרוימען באנאכט האט יואל קיינ־
מאל ניט נעוואוסט אראפנעמען די קליידער פון ריווקעם לייב.
„או—אאא־אי!" שרייען אזוי קינדער, ווען זיי ווערן נעבוירן?
שרייט אזוי לעבן, ווען עס ווערט ארויסגעטונקט אין דער פיין
פון טויט?

אן א זייט זיצט יואל און קוקט. דער רעוואלווער ליגט
דא דערבי אין דער נאסקייט. אן אומשולדיק שטיקל אייזן.
אין איין ווינקל פון יואלס מוח טוט זיך א טראכט א פראסטער
נעדאנק: אט א שטייגער, ווען ער, יואל, טוט א רוק מיטן
פוס, קאן ער דערלאנגען דעם רעוואלווער, קאן ער אים ארוים־
נעמען פון דער נאסקייט. די נאסקייט האט ניט נעשאט....

צונעפרעסט צו דער ערד, צעפלעטשט אין איר חורבן, אין
איר בלוט, ליגט ריווקע. פון דעם חורבן הויבט זיך אויף דער
פויער האוורילע, א וואקלדיקער, מיט בלינדע אויגן. ער הויבט
זיך אויף, גלייכט זיך אוים, טוט א שטוים מיט דעם נאקעטן פוס
דעם צעפלעטשטן מיידלשן קערפער, פארציט אויף זיך די קליי־
דער און לאזט ארוים פון דער מויל אן עקלדיקע, פויערשע קללה.

⁂

שטיל איז דאָס הייזל. שטיל שווימט אריין דער אָוונט אין דעם קליינעם שטיבל. דורך דער אָפענער טיר גייט אריין א ווינטעלע, רוקט זיך איבער דער ערד, וועקט די צעריסענע בלעטער פון די ביכער. די בלעטער שושקען זיך, דערציילן זייער פיין. דורכן צעבראָכענעם פענצטער קוקט אריין דער ערשטער נעלבלאכער שטערן, טרעפט די צעטראָטענע וואזאָנעס, די נרינע שטענגעלאך רירן זיך אין דער אָוונטיקער קילקייט, ווייזען אַף זייער בלעטער־שפראָך, באקלאָגן זייער מזל. פון צימער צו צימער גייט די איינזאמקייט, קוקט אריין אין די ווינקעלאך, בוינט זיך אריבער איבער א צעטראָטענעם מיידלשן נוף, וואָס אים ארט שוין אפילו ניט וואָס ער איז נאקעט. פון א ניהנום־טיפקייט קריכט ארויס חוזק, וויגט זיך אַף וואקלדיקע פים, ברעקלט זיך אין א דראָבנע געלעכטערל, קוקט אַף א נעזונטן יונגן בחור מיט אן אויפגעלאָפענעם אויג, קוקט אַף דער צעפלעטשטער חורבה פון מיידלשער שיינקייט, שטעקט ארויס א צונג און וויגט זיך און קייכט זיך אין געלעכטער.

שטילע נאכט. רואיקע נאכט. שוין אויסגעשפּט האָט זיך די ווילדקייט. שוין דערטרונקען געוואָרן אין שכורן שלאָף די רציחה. שוין אָפּגעברענט אלצדינג, וואָס האָט געדארפט ברענען. רואיק הויבן זיך נאָך צום בלאָען זומערדיקן הימל קליינע רויך־זיילן דא און דארט. שטיל, ווי א סוד פון דער מאמע־ערד, הויבן זיך זיפצן פון באהאלטענע ווינקלען. שטיל שפּאצירט דאָס ווינטעלע איבערן קליינעם שטיבל, וויגט א פאָס פון לייכטן זומער־שטאָף, וואָס איז נאָך געבליבן ארומגעוויקלט ארום ריווקעס אקסל. שטיל, לאנגזאם, ווי די לאנגזאמקייט פון דער ערד אליין, שלעפט זיך ריווקע ארויס פון איר חורבן, פון איר לוזשע בלוט, לייגט אוועק א קאָפּ אַף יואלס שיך, נעמט ארום זיינע פים מיט אירע צעווייטאָקטע הענט, זאָגט ארויס פון צעבייטע ליפן: „אוי, פארוואָס האָסטו מיך ניט געטויט?“

שטילע נאכט. רואיקע נאכט.

צענטער קאפיטל

דעם ערשטן טאג אין קאזארמע האבן צוויי זאכן זיך שטארק געוואָרפן האוורילען אין די אויגן: דער סקריפענדיקער בלאָק פון דער טיר — און דאס וואס אלע סאָלדאטן זענען געווען אלץ איינס.

איבער דער טיר איז געווען צוגעשלאָגן צו דער וואנט א קליין אייזערן רעדל; אפן רעדל האט זיך געגליטשט א שטריק, וואס מיט איין ענד איז ער געווען צוגעקרעמפעוועט צו דער טיר און צום אנדערן ענד איז געווען צוגעבונדן א שווערלאכער שטיין. וועו מ'האט געעפנט די טיר, האט זיך דער שטיין אויפגעהויבן אביסל העכער, און אז מ'האט נאכדעם אפגעלאזט די טיר, האט דער שטיין געצויגן ארונטער און זי פארמאכט. דאס האט נעהייסן א בלאק. צוליבן בלאק איז די טיר קיינמאל ניט נעבליבן אפן. אבער אזוי ווי דאס רעדל איז ניט געווען געשמירט, האט עס געסקריפעט. און אזוועי ווי די טיר פון דער קאזארמע האט זיך נעהאלטן אין איין עפענען און פארמאכן, האט זיך דאס סקריפען נעהערט פון אינדערפרי ביז אין דער נאכט.

אין קאזארמע זענען געווען פיר צימערן, און אין יעדן צימער — א באזונדערע ראטע. האוורילע איז דורכגעגאנגען פון דער טיר ביז דער לעצטער וואנט — און האט נעזען, אז אלע סאָלדאטן זענען אנגעטאן אין אלצאיינע מונדירן מיט אלצאיינע שטיוול און זענען אפגעשוירן אלע גלאט, ביז צו דער הויט פונם שארבן. אט־די אלצאיינקייט האט האוורילען צעמישט. ער איז אויפגעוואקסן אין א וועלט, וואו מען האט געקענט דערקענען דעם קלאס פון א מענטשן לויט זיין הוילך. א פריץ איז געווען א פריץ, א סוחר — א סוחר, א איד — א איד, און דער פויער

האָט באַלד געוואוסט, ווי אַזוי זיך צו באַגיין מיט יערן אייגעם. דאָ זענען אַלע נעווען ווי אויסגענאָסן פון איין מאַטעריאַל. פון אָנהויב האָט האַוורילע אפילו ניט דערקענט דעם אונטערשייד צווישן די פּראָסטע סאָלדאַטן און די אונטער־אָפיצירן. ערשט ווען ער האָט זיך נעווענדעט מיט א פראגע צו אייגעם פון די סאָלדאַטן: „העי, דו, בחור, וואו גייט מען דאָ ארויס אין גאס?" — און יענער האָט אים אָפּגעמאָסטן פון קאָפּ ביז די פים און נעזאָגט: „הער נאָר, דו, יאָלד, אויב דו רעדסט מיר נאָך אמאָל אזא ווערעמדיקע שפּראַך, וועל איך דיר אויסדרייען דיין שנוק אף א זייט", — האָט האַוורילע געוואוסט, אז א מענטש מיט בענדלאַך אף די פּאָנאָנעם איז אנדערש ווי א מענטש אָן בענדלאַך.

מיט די בענדלאַך האָט האַוורילע אָנגעהויבן א מלחמה פון ערשטן טאָג אָן. די מלחמה האָט אייגנטלאַך אויסגעזען אייניטיק: די בענדלאַך האָבן נעזידלט און נעשלאָגן און צוגע־זאָגט נאָך הארבערע שטראָף—און האַוורילע האָט נעבוינן דעם קאָפּ און צוגענומען די זידלעריען מיט די קלעפּ. אָבער אין אמת'ן האָט האַוורילע אויך נעהאָט א מיטל צו דערגיין די בענד־לאַך די יארן: אז מען האָט אים דערגזט, האָט ער זיך נע־מאכט טאמעוואטע — און כאָטש טעסע אים פלעקער אפן קאָפּ.

ס'איז נעווען א שווערע און א לאַנגע מלחמה. דער דאָר־פישער שיינעץ האָט נעהאָט א נעזונטן קאָפּ אף די פלייצעס, אָבער זיין שווערער פויערשער גוף האָט זיך ניט פלינק אָפּגע־רופן אפן באַזאַל פונם מת. האַוורילע האָט געקענט אויפהויבן שפּילנדיק צוויי פינף־פודיקע זעק, אָבער אז עס איז נעקומען שפּרינגען איבערן באַריער, האָט זיין גוף בשום אופן ניט נע־קענט ארויסווייזן די נעפּאָדערטע קעצישע פלינקייט. פון ניין און לויפן איז האַוורילע קיינמאָל ניט נעוואָרן מיד, אָבער שטיין אף איין אָרט און קלאָפּן מיט די פים אָן דער ערד איז פּאר אים נעווען א שטראָף. און ער האָט בשום אופן ניט נעקענט קלעטערן מיט די הענט אפן לייטער. דער לייטער איז נעשטאַנען אן אָנגעבוינענער: דער אונטערשטער שטאַפּל אף דער פּאָרלאָג, דער אויבערשטער — אף דער סטעליע. א

סאלדאט האט זיך געדארפט אנטשעפען אף איין שטאפל מיט דער רעכטער האנט, אונטערהויבן דעם קערפער אף די מוסקולן פונם רעכטן ארעם, דערלאנגען מיט דער לינקער האנט צום געסטן שטאפל, און אזוי ווייטער ביז צו דער סטעליע. האוורילעם מוסקולן זענען געווען שטארק ווי אייזן, אבער אויפהויבן דעם קערפער העכער פון דרייפיר שטאפלען האט ער ניט געקענט. זיין אונטער־אפיציר, דער לערער, האט געהאט אן אויסגעפרופט מיטל קעגן אזוינע סאלדאטן: ער פלענט ארופנעמען דעם לעדערנעם פאסיק מיט דער גוטער שטאלענער ספראנדזשקע, האקן מיטן פאסיק און מיט דער ספראנדזשקע איבער די פיס פון דעם ארונטערגעהאנגענעם הילפלאזן סאלדאט, ביז יענער האט זיך געמוזט הויבן העכער. האוורילען האט דאס אויך ניט געהאלפן. דאס צווייטע מאל, וואס דער מענטש מיטן בענדל האט גענומען פאסעווען זיינע פיס, האט ער זיך מיט א כיון גענומען דרינגען און געווארפן מיט די פיס אף אלע זייטן, ביז ער האט געטראפן דעם אונטער־אפיציר אין הארצן אריין און אים אזוי דערלאנגט, אז יענער איז אומגעפאלן מיטן קאפ אף דער נאענטער קאיקע. פאר אט־דער „אומגעריכטער" עובדה האט אים דער אונטער־אפיציר געמאכט ברוין און בלא, אבער דעם פאסיק האט ער אף אים שוין מער ניט געגוצט.

נעווען אן אנדער זאך, וואס האט פון אנפאנג אן פארוימערט האוורילעס יארן: ער האט ניט געקענט ענטפערן אפן שטעל און ראפטאס, ווען מען האט אים פלוצלונג געשטעלט א פראגע. די גאנצע קאזארמע האט געלאכט, ווען דער אונטער־אפיציר האט אים שנעל א פרעג געטאן: „זאג, האוורילע, וויפיל האסטו פינגער אף ביידע הענט און פיס?" — און יענער האט זיך אף איין רגע צעמישט און ניט געוואוסט וואס צו זאגן. האוורילע האט אויסגעזוכן טעמפער, ווי ער איז אין אמתן געווען. צוליב דעם האט ער זיך ניט געקענט ארויסרוקן צווישן די סאלדאטן פון זיין יאר.

אבער דער לאנגזאמער מח פון דעם דארפישן האוורילען האט זיך צו אלצדינג צוגעפוסט, אלצדינג איבערגעפייט און פאוואליע אבער זיכער געקומען צו זיינע אויגענע שלוסן.

אין קאזארמע זענען אלע נעווען אננעטאן אלצאיינס, אבער דעם רייכן סאלדאט, וואס האט נעקענט אונטערטראגן דעם פעלדפעבל א גוטע פלאש קאניאק ארער אים איינלאדן אף א גוטן מאלציים אין דעם צווייטן שטאטישן רעסטאראן (אין ערשטן האט מען קיין סאלדאטן ניט ארייגעלאזט, ווייל דארט פלענן אפט פארכריינגען די אפיצירן) — דער האט אי א צעטעלע געקראגן צו גיין אין שטאט ארויין אף א באזוך, אי פון אוטשעניע האט מען אים באפרייט צוליב דעם ארער יענעם אויסרייד, אי א בעטל האט מען אים נענעבן לעבן פענצטער, וואו די לופט איז געווען ריינער. פון דער אנדערער זייט איז נעווען א גרופע סאלדאטן בערניאקעם, מערסטנס דארפישע שקאצים, וואס האבן פון דער היים קיין געלט ניט באקומען, וואס פלענן פוכנען אפן פיסק פאר א נראשן און וואס האבן זיך אפילו ניט געקענט קויפן זאלב פאר די שטיוול, וואס פאר די רימענס און זייף צו וואשן די העמדער, — איז זייער לעבן נעווען איין לאנגע מוטשעניע.

האוורילע האט באלאנגט צו אט־די ארימע פארוואנלטע סאלדאטן. אף זיין חלק איז אויסגעפאלן צו רייניקן די ביקסן פון די רייכערע סאלדאטן, צו פוצן די שטיוול פון די אונטער־אפיצירן און די דיאדקעם, צו ארבעטן אין קיך און צו טאן די שווערסטע, עקלדיקסטע רייניקונג־ארבעט.

עס איז אוועקגענאננען א שטיקל צייט, — און די קלעפ פונם שאמפאל און די סטוסאקעם פונם אינגערן אונטער־אפיציר, און די דרייגראנדיקע קללות פונם שרייבער, און די לויזיקייט פון די אפגעטראגענע סאלדאטסקע בגדים (קיין נייע בגדים האט מען די נאוואבראנצעס ניט נענעבן), און דאס שטענדיקע הונגערן נאך א שטיקל ווייסן ברויט, נאך א רייסטל וואורשט, נאך א צוקערלעקאך האבן אויסגעלערנט האוורילען צו טיילן די מענטשהייט אנדערש, ווי עד , זכ־ זי געטיילט אין דארף: פון איין זייט נאטשאלסטוועט, נ עלדפעבל ביזן ראטנע און פאלקאוואי קאמאנדיר און העכער. פון דער אנדערער זייט — די סאלדאטניא, וואס האט געדארפט אלצדינג פאלגן און שווייגן. האוורילע האט זיך אזיין שטארק נעוואונ־

דערט, וועו צוויישן אָט־דער נעפֿיניקטער און רעכטלאָוער סאָל־דאַטניא האָט ער אויך נעפּונען עטלאכע אידן.

דער זשיד יאָסקא האָט שוין דאָ ניט געהאַט דעם סוד, וואָס האָט אים ארומגערינגלט אין שטאָט און אַף זיינע באַזוכן אין דאָרף. זשיד יאָסקא איז נעווען א נעיאָגטער ארימער סאָל־דאַט, נלייך מיט האָווריליען. זשיד יאָסקא האָט נעהאַט א קאָפּ א פלינקערן, ווי האָווריליע, און אַף אלע פראָנן פלעגט ער ענט־פערן ניך און נרינג, ווי א וואַסער, דערפֿאר איז זשיד יאָסקא ניך מיד נעווואָרן פון טראָנן די ביקס אפן אקסל, און אז מען האָט נענומען די ביקסן „נא איזנאָטאָווקו": דער הילצערנער פֿריקלאָר אַף דער הויך פון דעם בויך, די רער מיטן באַנגעט אויסנעשטעלט פֿאַראויס, פלעגט בא יאָסקאן ניכער ווי בא אַנ־דערע סאָלדאַטן אָנהויבן „ארומניין" דער עס פון דער רער — און אָט־אָט ווארפט ער נאָר איננאַנצן אראָפּ די ביקס. אז מען האָט נעקאָמאַנדעוועט „ביענאָם!" און די נאַנצע ראָטע האָט זיך א לאז נעטאָן איבערן פּאַראָד־פּלאַץ, קלינגענדיק מיט די קע־סעלאך און קלאַפּנדיק מיט די לאָפּעטקעס און די העקלאך בא דער זייט, פלעגט יאָסקא אָנהויבן כראָפּען און סקריפּען, ווי א נאַנז, און עס פלעגט זיך אויסדאַכטן, אז ער וועט באַלד ארויס־סאָפּען פון זיך די נשמה. יאָסקא איז נעווען האָווריליעס שכן אין סטראָי, יאָסקא איז נעשלאָפן אַף א בעטל לעבן האָווריליעס בעטל, און האָווריליע האָט נעוואוסט, אז יאָסקא סטאַרעט זיך מיט אלע כוחות, אז יאָסקא וויל זיין א גוטער סאָלדאַט, נאָר — ווי האָבן נעזאָגט די ארימע סאָלדאַטן : „עס ארבעט ביי אים ניט די מאַשין".

האָווריליע האָט אליין ניט געוואוסט, פון וואַנען עס האָט זיך ביי אים נענומען די פריינטשאַפט צו יאָסקאן. אפשר האָט זיך דאָ נעלאָזט פילן די פרייקייט פון יאָסקאס נעראַנק. א שוא־כער און א נעיאָ .ע אָבער א דורכנעטריבענער שטאָטישער בחור, האָט יאָס l נעווען די נאַנצע נאַטשאַלסטוועט מיט דער נאַנצער ערישע רינסט. אן אָננעשראָקענער און א נעשלאָנענע ט ער זיך דאָך ניט נעקענט איינהאַלטן פון שטעלן אמא קאָפּוירע פראָנע. אזוי איז נעווען, וועו דער

פעלדפעבל האָט געמוסרט די סאָלדאַטן פאר דעם צערעמאָניאַלנעם מאַרש. וואָכן און וואָכן מען נעמאַטערט דעם פאָלק סאָלדאַטן מיט צונרייטונג צום מארש. א שטריק פלענט מען שטייף אויסציען פון איין עק ראָטע ביז דער צווייטער, און ווי איז נעווען דעם סאָלדאַט, וואָס זיינע שטיוול זענען ניט אויסגעקומען מיט די שפיצן פונקט בשם אַנגעצוינענעם שטריק. צום פאַראד האָט נעוואָלט זיין סיי דער פאָלקאָווניק, סיי דער בריגאַדנער קאָמאַנדיר. דער פאָלק האָט נעדארפט מארשירן אזוי, אז יעדע ראָטע זאָל אויסזען ווי איין נראדע ליניע, אָן דעם מינדסטן בויג. דער פעלדפעבל האָט נעהאָלטן פאר די סאָלדאַטן זיין לעצטע דרשה וועגן דעם, אז דער פאראד איז א יום-הדין, אז אַלע מוזן הויבן די פיס אלצאיינס, אז אַלע הונדערט און זעכצן פיס פון דער ראָטע דארפן נעבן א קלאַפ אָן דער ערד ווי איין פוס, אז די ראָטע דארף זיך פילן ווי איין מענטש.

„און טאָמער, חלילה, ניט? וועמען וועט דערפון שאדן?“ — האָט יאָסקא שטיל, אָבער דייטלאך א פרעג נעטאָן. דער פעלדפעבל האָט זיך דערפילט אקוראט, ווי מען וואָלט אים אָפגענאָמען מיט הייסער וואסער. די ראָטע האָט זיך לכתחילה דערשראָקן, יאָסקא האָט באקומען צוויי פייערדיקע פעטש, אזוי, אז דער פנים איז אים אויפגעלאָפן, און מען האָט אים שוין ניט נעקאָנט נעמען אפן פאראד. נאָכדעם האָט מען אים נאָך נעמאַכט פאר א „דניעוואָלני וויניץ אָטשערעדי“ (וועכטער אויסער דער ריי) און דער פעלדפעבל האָט אים צוגעזאָגט א פלאַץ אין דיסציפלינארנעם באטאַליאָן, אָבער אין דער ראָטע איז די פראגע נעבליבן:

„ווער דארף האָבן אָט־די אוממענטשלאכע מושטראָווקע? און וואָס וואָלט, חלילה, געווען, ווען די ראָטע גייט ניט אין איין נראדער ליניע?“

אָט־די דרייסטקייט יאָסקאס האָט אפנים נעמאכט אף האָוורילען א טיפן איינדרוק. „אזא שוואכער שנעק, און רעדט דיר אזוי, אז עס נעמט דורך ביז דער זיבעטער ריפ“, — האָט ער נעטראכט אין האָוורילעס לאַנגזאמען מח

אז מען האָט האָוורילען דאָס ערשטע מאָל אָוועקגעשטעלט

„פּאָר רוזשיצ" (אונטער ביקס) אף צוויי שעה, האָט דער שיי-נער זיך דערצו פּאַרהאַלטן מיט גרויסן ערנסט. ער איז געווען א פּשוטער נפש, און א שטראָף איז א שטראָף. שטיין „פּאָר רוזשיצ" אומבאַוועגלאַך אינמיטן דער קאָזאַרמע, מיט א שווערן רענצל אף די פּליייצעס, מיט דער שינעל צונויפּגענאָטשעט, ווי א בייגל, איבערן אַנדערן אקסל, מיט א שלעכט פּאַטראָנעס אין רי-מענס איבער דער ברוסט, מיט א העכל און א לאָפּאַטקע און די איבעריקע מכשירים, וואָס דאָס האָט ארום און ארום נעוואוינט צוויי און זיבעציק פונט, איז פּאר א נעוויינטלאכן סאָלדאָט ניט נעווען אזוי נרינג. האָווריליען האָט ניט אזוי געאָרט די משא, ווי דאָס שטיין אומבאַוועגלאַך, דאָס ניט-טאָרן א ריר טאָן מיט דער האַנט. טאָמער האָט ער אפילו א דרייי נעטאָן דעם קאָפּ, האָט מען באלד דערזען, און מען האָט אַנגענהויבן רעכענען די צוויי שעה פון אַנהויב. דורך אזא פּראַקטיק האָבן צוויי שעה זיך נעקאָנט אויסציען אף פיר און אף פינף שעה. די קאָזאַרמע האָט נעלאָכט: פּאר איר איז דאָס נעווען א פּאַרוויילונג. יאָסקא איז נעווען דער אייניציקער, וואָס האָט פּאַרשטאַנען האָווריליעס צער. יאָסקא איז מיט א כיון דורכגענאַנגען לעבן האָווריליען און א מאָך נעטאָן מיט דער האַנט, כדי צו פּאַרטרייבן די פּליגן, וואָס האָבן נעביסן דעם פּאַרשוויצטן פּנים. יאָסקא האָט זיך אפילו איינמאָל פּאַרנגנבעט און אָפּנעווישט מיט א טיכל דעם שוויים פון האָווריליעס שטערן. דערפון איז האָווריליע נאָך רוי-מער נעווארן, און עס האָט זיך נעדאכט, אט-אָט, און ער וועט פּלאַצן. אז עס האָט זיך נעענדיקט די שטראָף, האָט ער ניט נעקאָנט קוקן נלייך אין יאָסקאס זייט. יאָסקא האָט אים אויך נעלאָזט צורו. צום ערשטן מאָל אין זיין לעבן האָט זיך האָווי-ריליע נ ע ש ע מ ט.

און אין עטלאכע חדשים ארום, אז מען איז נענאַנגען פונם שים-פּלאַץ, פּינף וויאָרסט ווייט פון דעם לאַנער, און די זון האָט נעבאקן ווי א קאָלך-אויוון, און אפילו די שטאַרקסטע סאָל-דאטן האָבן זיך נעשאָקלט, ווי שכורים, איז נעשען אט-וואָס: די ראָטע האָט פּארבראכט אפן פּלאַץ פון צען אינדערפרי ביז דרייי באַטאַנ. מען האָט נעשאָסן אייניציקוויין, יעדער סאָלדאָט

באזונדער, און מען האָט נעציילט די נעטראָפענע און די ניט־נעטראָפענע שאָסן. מען האָט זיך אָפגעוואלגערט אונטער דער שריפהדיקער זון און מען האָט נעלעכצט נאָך א טרונק. דאָס פעסל וואסער, וואָס מען האָט נעהאָט נעבראכט מיט דער ראָטע, איז פארשוואונדן נעוואָרן נאָך אין דעם ערשטן פערטל שעה. דעם קוואס און די „פיאלקע", וואָס פריוואטע הענדלער האָבן נעבראכט אפן פלאץ, האָט מען אויך אויסנעקויפט און אויס־נעטרונקען זייער פרי. די ראָטע האָט פשוט נעברענט. יאָסקא איז נעווען בלאס ווי א מת. יאָסקא האָט קוים נעקאָנט האלטן די ביקס אין האנט. פון די פינף אויסנעשאָסענע פאטראָנעס האָט ער ניט נעטראָפן קיין אייניצ־ק מאל. פאר א שטראָף האָט מען אים נעהייסן טראָגן אין לאָנער אריין דעם שיס־סטענדער מיטן קעסטל פאטראָנעס, וואָס דאָס האָט נעוואויגן א פאר פוד. דאָס איז נעווען די נעוויינטלאכע שטראָף פאר די ערנסטע שי־סער.

יאָסקא איז נענאנגען ווי אין א היציקן חלום. דער צונויפ־נעוויקלטער שינעל איז נעווען הארט ווי האלץ און האָט נעריבן די פלייצעס. די ביקס האָט זיך אלעמאל נעשלאָגן אָן לינקן אויער. דער סטאנאָק*) אפן רעכטן אקסל איז נעווען שוואר, ווי א בארג. יאָסקאס פנים האָט פון זיך נענאָסן טייכן שוויים. יאָסקאס קערפער האָט זיך נעבאָדן אין שוויים. די זון איז נעשטאנען אויבן ווי א ברענענדיקער מלאך־המות. קיין ווינטל האָט זיך ניט נעפילט איבערן אָננעגליטן פעלד. דער שמויב אפן וועג איז נעווען היים אונטער די פיס און האָט נעבריט דורך די גראָבע סאָלדאטסקע פארשוועס. האָוריזע אליין איז נעווען אויסנעמאטערט און האָט נעשלעפט די פיס, ווי צוויי ניט־נויטיקע קלעצער. א פערטל וויאָרסט פון דעם שיס־פלאץ האָט ער דערפילט א לייכטן טאָרקע אין זייט. ניט פארהאלטנדיק די טריס, האָט ער א קוק נעטאָן רעכטס. יאָסקא האָט שוין קיין כח ניט נעהאט צו רערן. יאָסקא האָט עפעס גע־שעפטשעט, וואָס האָוריזע האָט ניט נעקאָנט פארשטיין.

---

*) סטענדער.

דער פּאָלק האָט זיך ניט געקאָנט אָפּשטעלן. די רייען האָבן געמוזט ניין נאָכאָנאַנד, אָלע אין איין לויניע, א רוי היינ־ סער א רוי. כּא דער זייט זענען נעפּאָרן אָפּיצירן אַף פערד. די פעלדפעבלס און די אונטער־אָפּיצירן האָבן לייכט געשפּאַנט אין זייערע ווייסע זומערדיקע בלוזעס מיט ווייסע היטלען אַף די קעפּ. זיי איז געווען גוט, זיי האָבן ניט געדאַרפט שלעפּן קיין רעגנלאָך, שינעלן און ביקסן. זיי האָבן ניט געדאַרפט האַלטן דעם סטראָי. האָוורילע האָט דערפילט, ווי א הייסער קנויל הויבט אים אָן ווארגן אין האַלז. האָוורילע ווּאָלט עפּעס נע־ ווּאָלט זאָגן, נאָר ווער ווּעט הערן? האָוורילע האָט, גייענדיק, אַראָפּגענומען דעם סטאַנאָק פון יאָסקאס אקסל און אים אריבער־ נענומען אַף זיינעם. דערביי האָט ער שטיל א ברום געטאָן צו יאָסקאן: „גיב מיר דיין ביקס און שינעל". יאָסקא האָט מיט די לעצטע כחות אונטערגעהויבן די ביקס און אַראָפּגענומען פונם אקסל דעם צונויפגעקאַטשעטן שינעל. יאָסקא האָט אָפּגע־ אָטעמט. מען איז אָפּגענאַנגען עטלאכע טריט. אָבער דער פעלד־ פעבל האָט פון דער לינקער זייט דערזען די אומגעוצלאכע האַנד־ לונג. דער פעלדפעבל האָט אָפּגעשטעלט די ראָטע, געהייסן יאָסקאן און האָוורילען אַרויסגיין פונם סטראָי. האָוורילען האָט ער אָנגענומען פּאַרן נאָז מיט די צוויי פינגער פון דער רעכטער האַנט און געצוינגן די נאָז און געדרייט אַף רעכט און אַף לינקס, וואָס דאָס איז געווען שמערצלאכער און מבוזהדיקער, ווי פּעטש. אַף יאָסקאס געבוינענע אקסלען האָט מען ווידער אַרויפגעלייגט די נאַנצע משא. ביידע האָט מען געהייסן ניין אָן א זייט, אוי־ סער דעם סטראָי.

די זון איז געוואָרן נאָך הייסער. דער שטויב איז געקראָכן אין די מיילער און געבליבן היינגען אין לייכטע קנוילן ארום די לעכער פון די נעזער. דער דורשט האָט נענעסן די ביינער. ניט געווען קיין עק צום ווּעג. עס האָט זיך אויסגעראכט, מען ווּעט קיינמאָל ניט דערגיין צום לאַנגער. יאָסקא איז אומגעפאלן אינ־ מיטן ווּעג. אַף זיינע ליפּן האָט זיך באַווּיזן א שוים. ער איז געווען ווי א טויטער. דער פעלדפעבל האָט אים פריער געטאָן א שטורך מיטן פוס, נאָכדעם האָט מען נענעבן א סינגאל דעם

מעדיצינישן וואגן. יאסקא איז נאך דעם צווייי וואכן געלעגן אין שפיטאל, און האוריליע האט, אחוץ פעטש, באקומען אכט מאג אין פינצטערן קארצער. וועז די ביידע סאלדאטן האבן זיך נאכדעם ווידער געפונען אף זייערע שכנישע בעטלאך, זענען זיי נעווען פריינט. דאס ערשטע מאל אין זיין לעבן האט האוריליע נעהאט א פריינט, נעקויפט דורך וווייטיק און באליידיקונג און שרעק. האוריליע האט ליב נעהאט יאסקאן, וויל אין אים האט ער ארייננעלייגט א טייל פון זיין שווערן פארהארטעווטן „איך". מיטן פויערשן אינסטינקט האט ער אנגעהויבן קוקן אף יאסקאן וויי אף זיין איינגנס.

אפן נראבן, וואס רינגלט ארום די קאזארמע, אונטער איינעם פון די עטלאכע מאגערע בוימלאך, זיצט האוריליע מיט יאסקאן און רעדט און דערקאנט א וועלט. יאסקא איז ניט קיין באריי־דעוודיקער. יאסקא איז צופיל פארטאן אין זיך און אין זיינע נעדאנקען, אז ער זאל זיך אוועקלאזן אין לאנגע שמועסן. אבער יאסקא איז א שטאטישער מענטש, און אז האוריליע זאגט א נארישקייט, „א חזירשע אידיאטסטווע", קאן דאס יאסקא ניט פארטראגן. ניט אזוי זיי רעדן, ווי זיי קריגן זיך — אט די צוויי ארימע נאוואבראנצעס, אבער נאך יעדער קריגעריי ווערט האוריליען ליכטיקער אין מח, און זאכן, וואס ער האט דורכגע־לעבט אין דארף, באקומען אן אנדער אויסזען און אן אנדער באי־דייט.

אפשר דעם גרעסטן קאמף האט האוריליע אויסגעהאלטן אין די געשפרעכן וועגן אידן. דא האט יאסקא געהאט א סך וואס צו זאגן, און זיינע רייד זענען געווען ביטער ווי גאל.

„נאר, דארפישער כאמולע, וואס האסטו זיך צונעטשעפעט צו די זשידעס ? ביסט דאך בלינד, ווי א סאווע אינמיטן העלן טאג. קאנסט דאך ראזענבלאטן, רעם גביר פון אונזער ראטע? אדרבא, זיי זיך מטריח, בעט בא אים א צענער פארן אידן יאסקא. ראזענבלאטס טאטע איז אנגעשטאפט מיט רענדלאך, און ער

אליין לעבט אין דער ראטע, ווי אף א דאטשע. נו, האסטו אמאל געזען, אז ראזענבלאט זאל טאן א טובה די איבעריקע אידן ?"

האוורילעס מח ארבעט לאנגזאם. האוורילעס גרויסע בלויע אויגן עפענען זיך נאך ברייטער און פרעגן עפעס בא דעם שטילן פארנאכט. האוורילע קראצט מיט א נרויסער פויערשער לאפע די קורץ-אפגעשוירענע האר אף זיין פאטילניצע, און אים איז קשה :

„אבער א זשיד איז דאך פארט א זשיד ! און וואס הערט זיך עפעס מיט אייערע זשידאווסקע זאכאנעס ?"

יאסקא שפרינגט אויף אף די פים און טוט א מאך מיט ביידע הענט אין דער לופטן, ווי ער וואלט וועלן צעשפאלטן האוורילעס מח אף צווייען. יאסקא שרייט אוים מיט א קוויטשיקל:

— העי, נאריישער פויער, טאמער רעדטסו נאך אמאל אזוינע זאכן, וועל איך דיך שיקן צו אל-די פינצטערע יאר.

האוורילעס מח ארבעט פאוואליע, ווי די רעדער פון א פויערשן וואגן וואלטן זיך געשלעפט איבער א טיפער זאמדיקער נעגנט. אבער האוורילעס מח ווערט פון אלע זייטן באפאלן פון לעבעדיקע פאקטן, וואס צווינגען אים פרענן, זוכן.

— נו, קוק אף מיר, קוק, נארישער מח: אט בין איך, ווי דו זעסט מיך, א איד, האב איך עמיצן שלעכטס נעטאן ? האב איך באראבעוועט דיינע פויערים? האב איך פארקויפט דיין נאט יעזום קריסטוס? גלויבסטו טאקע, אז איך טרינק דאם בלוט פון קריסטלאכע קינדער ? הא ? טו א טראכט, פרעג זיך אליין און ענטפער דאם גיכער, — שעפטשעט יאסקא היים אין האוורילעס פנים אריין, און עס האט א פנים, ווי א מאדנע דינער שווארץ-אויגיקער גלח וואלט תפילה נעטאן צו א נרויסן בלאנדן ברייט-בויערדיקן אפגאט, וואס זיצט אף א קלאץ מיט די פים פעסט אויסגעגראבן אין דער ערד.

האוורילע ווייסט ניט וואס צו זאגן. האוורילע איז צעמישט. איינס אבער איז אים קלאר, ביזן דנא פון זיין טונקעלער נשמה : דער איד יאסקא איז א גוטער מענטש ; דער איד יאסקא איז ניט ערגער פון די געצלמטע קריסטן.

און עס קומט נאך א צייט און דערלאנגט האווריליען נאך א קלאפ און צעשטערט נאך א טייל פון זיין אלטן גלויבן.

פאסט־צייט, עטלאכע וואכן פאר פסח. די ראטע עסט ניט קיין פלייש. די ראטע איז אויסגעמאגערט פון א נאנצן ווינטער שווערער אומנויטיקער ארבעט. א טייל סאלדאטן „האוועיען" (זענען זיך מתודה פאר זייערע זינד פארן גלח אין צערקווע). דעם ערשטן טאג, מאנטיק, שיקט מען די ערשטע פופצן־צוואנציק סאלדטן צום גלח. אזוי וועט עס ניין א נאנצע וואך. אין קאזארמע פארשפרייט זיך א יום־טובריקע הויליקייט. די ראטע העלפט די אויסדערווייליטע זיך אנטאן אין ווייסע העמדער און אין יום־טובריקע מונדירן. עס דאכט זיך, אז ניט נאר די באשטימטע גרופע דאוונט היינט אין קלויסטער, און ניט נאר זי אליין באקומט א כפרת־עון, נאר די נאנצע ראטע. אף די אויסגעקליבענע ליגט א באזונדערער שיין. מען האט זיך אפ־נענאלט און אפגעוואשן און אפגעשייערט און אפגעווקסלט, און מען האט א פנים ווי נייע. דאכט זיך דער ראטע, אז אין אזוינע מעג דארף מען נאר קיינעם אף אוטשעניע ניט שיקן. פארשפרייט זיך אין זיער קאזארמע א גלויבן, אז די וואך פון „האוועניע' וועט מען לכל הפחות פארגרינגערן די דינסט.

בלאזט די טרובע דעם סיגנאל, שליסן זיך אלע איבערנע־בליבענע אין רייען, פילן זיי זיך מאדנע, אומגעויינטלאך, לעבן נייע שכנים, — צוליב דעם, וואס עס איז ארויסגעפאלן א טייל פון די חברים. ניט מען ארויס אפן פארער־פלאץ און עס הויבט זיך אן די דערעפענע, טויזנט מאל איבערגעחזרטע מאר־שיראווקע : רעכטס, לינקס, ביינאם, שאנאם, ביקסן אין דער הויך, ביקסן ארונטער, ביקסן אף קאראל, ביקסן אין דער לינ־קער האנט. זענען די סאלדאטן אנגעכמורעטע און פוילע, ניט די דינסט ווי קאפויר. איז דער פעלדפעבל א דערדזטער און א כמורנער. שילט ער און שטורכעט זיך און פארואמערט דאס לעבן. האט מען געקאמאנדעוועט לויפן און מען האט געטאפקעט פון דעם פולווער־קעלער ביז העט אריבער צו די בעדער. איז דעם פעלדפעבל ניט געפעלן די ארבעט, האט ער ווידער א קא־מאנדעווע געטאן לויפן. איז מען נאך ערגער געלייפן פון די

בעדער ביזן פולווער-קעלער, און די אונטער־אפיצירן האבן ניט אויפגעהערט שילטן. האט מען זיך אזוי אפגעמאטערט דריט־האלבן שעה, און עס איז שוין באלד צייט צו עסן: עס נאגט דער הונגער אין די געזונטע בייכער, און עס נאגט אן אומצו־פרידנקייט ווי א ביזן געשווויר. ווארט מען שוין אף דער לעצ־טער מינוט. זאגט ענדלאך דער פעלדפעבל ארויס: „אין קאזארמע לויפן", דארף מען שוין צעברעכן די רייען און אויסשרייען א פריילאך-ווילדן נעשריי, לויפנדיק כאפטעסווייז צו דער קא־זארמע, צום הייסן באַרשטש מיטן ווייכן קאַרענעם ברויט. איז מען אבער אויסגעמאטערט און פאראומערט. שרייט מען ניט אזוי הויך, ווי עס פארלאנגען די טראדיציעס פון דער קאזארמע. קומט נראדע אן דער ראטנער קאמאנדיר, הויבט ער אן א זע־נעניש: „וואס איז דאס פאר א שרייען? אזוי קרעכצן דאך נאר טראַנעדיקע ווייבער! האסט צעלאזן די ראטע, צו אלי־די שווארצע יאר!" און עס הערט זיך ווידער אמאל די קאמאנדע „סטראיסיא"! און אין רייען שטעלן זיך ווידער אויס די אקארשט באפרייטע סאלדאטן, און בא דער זייט שטייט דער ראטנער קאמאנדיר אין הוילער רציחה, און צווישן זיינע צו־נויפגעפרעסטע ציין הערט ניט אויף זיך ארויסצוקווועטשן איין מיאוסע קללה נאך א צווייטער. און עס איז ווידער: רעכטס, לינקס, גיין, לויפן, שפרינגען, טאפטשען זיך אף איין ארט, הויבן די ביקסן, אראפלאזן די ביקסן און ווידער אמאל לויפן און טאקע נאך אמאל לויפן. און אין די רייען פון די נעפיניקטע הערט זיך שוין א דייטלאך ברומען, און פנימער ברענען אין מערדערישער פיינטשאפט, און קולאקעס דריקן זיך צוזאמען ניט ווילנדיקערהייט — און עס איז שוין ניט קיין ראטע סאל־דאטן, נאר א ראטע ווילדע אויפגערייצטע חיות, געטריבן דורך דער בייטש פון דעם בערן־טרייבער, דעם באצווינגער: אט־אט וועלן זיי זיך אויסקערעוון און אויפעפענען זייערע מיילער און ארויסלאזן זייערע ציין אין דעם טרייבער.

און אז מען האט שפעטער מיט א שעה ווידער געזאגט: „צעברעכן די רייען; אין קאזארמע לויפן!" — איז מען שוין אלע שטום, לאזט מען ניט ארויס דעם קלענסטן נעשריי,

אקוראט ווי דאס וואלט געווען אן אפגערעדטע זאך. און דער ראטני ווערט שוין בלאס, ווי קרייד, און דער פעלדפעבל ווערט שוין רויט. , ווי א בוריק, און בלאזט זיך אן, אז אט־אט פלאצט זיין נרויסער בוך, און דער ראטני הייסט זיך אלעמען ווידער צונויפשטעלן, און ער נייט זיך דורך איבער דער ערשטער ריי, און ער הייסט זיך קוקן אין די אויגן אריין, און ווען עס דוכט זיך אים, אז דאס אויג איז ניט גענוג דערשראקן און ניט גענוג מיד, לאזט ער אראפ אף דעם סאלדאט א נעזונטן קולאק, און עטלאכע באוואשן זיך שוין מיט בלוט, און עטלאכע האבן שוין אויסגעשפינן א צאן אדער צוויי.

און אז מען קומט נאכדעם אין קאזארמע און מען עסט דעם פארקילטן בארשטש, פינצטערהייט, און מען באמערקט, אז עס זענען פארשוואונדן די שלעסער פון די ביקסן אינם נאנצן בנין, — קיינער האט נארניט נעזען, ווען מען האט אפגעטאן דאס שטיקל ארבעט, — און אלע ווייסן, אז דאס האט נאטשאלסטווע מורא פאר א בונט, און נאכן בארשטש נעמט מען שוין ניט ארויס אף אוטשענ־יע, און באלד ווערט מען נעוואויר, אז טיר און טויער זענען פראשלאסן, און פאר די פענצטער שטייען ווען פון דער יונקערסקע אוטשילישטשע, — בלייבט די סאלדאטן ניט איבער נארניט, ווי זיצן און לינן און שווייגן, אדער זיך דורכ־רעדן מיט קוים־צוגעפלויסטערטע ווערטער. און האווריל־ע לינט אף זיין בעטל לינקס, און דער איד יאסקא אף זיין בעטל רעכטס, און דער איד יאסקא שעפטשעט אזוי, אז נאר האווריל־ע קאן דער־הערן;

„אט האסטו דיר דיינע קריסטן! א גוט יום־טוב דיר, מיין טייערער חבר האווריל־ע. דאס „ה א ו ע י ע ט" מען היינט בא אייך, אין א גוטער שעה. מען שיקט אייך צום נלח זיך מתודה זיין אף די זינד. נו, און די זינד פון אונזער ראטני קאמאנדיר, וואס זאגסטו, הא?"

און עס ווערט ווידער שטיל אין קאזארמע, און אויב ניט אלע סאלדאטן קאנען ארויסרעדן וואס זיי פילן, באמבעלט זיך אבער בא אלעמען אין קאפ:

„פארשטערט א יום־טוב. און ווער איז שולדיק".

עס גייט אוועק א האלבע שעה און א שעה פון טונסעלן שוויינן, נאר דא און דארט שיפעט א סאלדאט ארויס א דריי־נארנדיקע קללה, און יאסקא רעדט ווייטער ווי צו זיך אליין:

„א פאסטענישׂ אף אונז. כאטש איך בין נאר קיין קריסט ניט, קאן איך אויך ניט פארזוכן א שטיקל פלייש. און גיי ארויין אין דער אפיצערסקע סאבראניע, קוק ארויין אין קעסל, אדרבא, וועסטו דארטן אויך געפינען אונזער פארשטונקענעם טארזן?"

האוורילע ענטפערט ניט. וועז האוורילעס מח איז פארנומען מיט איבערקאכן א נייעם געדאנק, איז אים שווער נאר איינאנצן צו רעדן. האוורילע לויגט אפן בעטל, מיט די אוינן אייגנע־שפארט אין די באלקנס פון דער סטעליע. האוורילע קוקט אף א שפאלט אין דעם מיטלסטן באלקן, פון וואנען עס קריכן ארויס צוויי גרויסע וואנצן און איינע א קליינע, און זיין גרויסער שוועכער גוף רירט ניט מיטן מינדסטן אבר. נאר אז עס איז אוועקגענאנגען נאך עטלאכע פערטל שעה (דער גלאק אפן טורעם פון דער סאלדאטסקער צערקווע קלינגט אי שעהן, אי פערטלען), זאגט האוורילע ארויס, קוועטשנדיק יערן אות:

„כריסטאפראדאווצעם".

און צום ערשטן מאל אין זיין לעבן זאגט ער דאס ניט וועגן אידן, נאר וועגן געצלמטע קריסטן.

עלפטער קאפיטל.

אפן צווייטן יאר פון האוריליעם דינסט איז געקומען די מלחמה. פון אנהויב האט זי זיך ווייניק געפילט אין האוריליעם פאלק. מען האט איבערגעלייענט א מאניפעסט, מען האט געמאכט פאראד איבערן שטאט, מיטן ארקעסטער פאראוים, און דער ארקעסטער האט געשפילט די „מארסעליעזע", וואס דאס האט יאסקאן זייער שטארק פארוואונדערט, און ער האט ניט אויפגעהערט ברומען: „אט, א קלאג צו זייערע יארן, אזוי איז דאס א פארבאטענער נעואנג, אבער אז עס קומט זיך חנפענען צו די פראנצויזן, שפילט מען עס פראנק און פריי אין די גאסן".

פאר דער צערקווע האט דער גלח געזונגען א תפילה, און דער פאלקאוואי קאמאנדיר האט געהאלטן א רעדע, וואו ער האט דערמאנט „אונזערע פרייהייט־ליבנדיקע" שותפים, די ענגלענדער און די פראנצויזן, און האט געזאגט די סאלדאטן, אז זיי דארפן גיין ראטעווען די וועלט פון דער דייטשער קנעכטשאפט. די סאלדאטן זענען געשטאנען און נעהערט און געגאפט, און די מערסטע האבן זיך ניט געקענט אפגעבן קיין חשבון, ווער עס איז א שונא און ווער עס איז א שותף אין קריג. בא אלעמען איז געווען נאר איין ענדאנק: „ווען וועט מען אוועקטרייבן צום פראנט?"

פון אנהויב איז נאך די דיסציפלין געווארן שטרענגער און נעשאסן האט מען אפטער מיט אמתע פאטראנעס, ניט מיט קיין שפילעוודיקע פיסטאנעס, און אפטער האט מען נעמאכט מאנעווערעס מיט קאוואלעריע און מיט פושקעס. עס האט אבער ניט לאנג געדויערט און מען האט נעהייסן נעמען די ביקסן אף די פלייצעס, צובינדן די בוידל־טיכער צו די צונויפנעלייגטע שינעלן — און מ'איז

אוועק. ס'הויבן זיך אָן טעג פון פּאָרן אין ענגע, הייסע וואָנאָנעס (40 מענטשן, 8 פערד), נעכט פון טראכטן וועגן דעם אומבאקאנטן אוז שרעקלאכן, וואָס לויערט דאָרט אפן עק פון דעם לאַנגן וועג, טעג פון שפּאנען אין אומבאקאנטע געגנטן, דורך פוסטע דערפלאָך, פון וואָנען די פּוּערים זענען פּאַרשוואונדן, דורך שטעט מיט מאָר־נע הייזער אוז נאָך מאָרנערע מענטשן. נייע פּאַלקן קומען אָן פון רעכטס אוז לינקס מיט נייע סאָלדאטן, וואָס רערן גאָר אַן אומגע־ווינטלאכע שפּראָך. טעג פון וואָרטן אין פאַלאטקעס באָס ראַנד פון א וועלדל, מיט וועכטער אַרויסגעשיקט פּאַראוים אוז מיט אַרבּ־פּאַנען, וואָס שווימען אין דער נאכט צו מערב צו. א גאנצע וועלט מיט מענטשן, וואָס האַלטן זיך אין איין רוקן פּאַראוים! מענטשן אוז וואָנגס אוז פערד אוז אויטאָמאָבילן אוז הארמאטן אוז געפּאַנ־צערטע וואָגאָנעס, אוז ווידער פיעכאָטע אוז ווידער סאָלדאטן אף פערד. אוז אָט זענען שוין אָפּגעברענטע הייזער אוז חורבות פון צערויבטע היימען. אוז אָט איז שוין א געגנט פּאַרוויסט פון גרא־נאטן, וואָס זענען דאָ געפּאַלן נעדיכט, ווי א האָגל. אוז אָט הערט מען שוין פון ווייטן דאָס נידעריקע דונערן פון מעכטיקע שאָסן, אוז באנאכט בליצן אויף ראָקעטן אין דער לופטן, אוז עס דאכט זיך, אז דאָס זענען ווייסטע בשורות־זאָגער פון א לאַנד פון טויט.

באנאכט איז שוין קאַלט. ס'לייגט זיך א נעדיכטע שווערע ראָסע. די קלייגע בייטלאָך ושטייגן אף נאסע־ערד. סאָלדאטן שלאָפן אין אויסגעקרימטע קאָנוואולסיוועז פּאָזעס, אוז אָפט שרייען זיי אוים אין חלום, אוז אָפט רעדט מען פון שלאָף. מ'איז שוין שווארץ געוואָרן פון דער זון אוז דעם ווינט. די פּנימער זענען ניט נעגאָלטע, די שטיוול ניט געפּוצטע, אוז פּאַרשוואונדן איז די פּראכט פון דעם פּאַראד־פּלאַץ אוז דער פּוץ פון דער קאַזאַרמע. מענטשן זענען שוין אוים ווי שטיקער ערד, אוז אז זיי לייגן זיך צוועק אין א צעאָקערטן פעלד, מיט די גרויע העמדלאָך אוז די שווייסיקע לייבער אוז די גרויע שיגעלן פון אויבן, איז זיי שוער אָפּצוטיילן פון דער מוטער ערד.

א טאָג אוז א טאָג, אוז א וואָך -- אוז שוין איז מען אין די ערשטע ליניען, אוז מענטשן, געוואוינט אַרומצוגיין מיט אן אויס־נעגלייכטן רוקן איבער דער ערד, פאַרגראָבן זיך אין לעכער, ווי

נאָרעם, שמירן זיך איין אין בלאָטע, ווי די ניט־גוטע, שמירן זיך איין אין דעם בלוט און אין דעם מאַרך פון די געפאַלענע חברים, און מ'לויגט אין די גריבער א טאָג נאָך א טאָג און א נאכט נאָך א נאכט, און קוילן קומען פון יענער זייט און בייסן זיך איין אין דער ערד אפן ראנד פון די גראָבנס, און צעשפּליטערן די ביקסן, און לעכערן אמאל דורך א האלז אָדער א לונג, און ווען זיי דרעלייווען זיך אריין אין די דרענגלאָך, וואָס פּארפּעסטיקן די גראָבנס, זשע־זשען זיי ווי פליגן. און ס'איז דאָ אוא זאָך, וואָס הייסט שראפענלן. די שראפענלן רייסן אויף, און שטיקלאָך פון זיי באקומען אן אויגן לעבן, ווי זיי וואלטן געווען א הארדע פייערדיקע בינען. און א בין טוט א לעק א פוס פון א סאלדאט, און אפּגעריסן איז דער פוס. און א בין טוט א גלעט די באק פון א סאלדאט, און אראָפּ איז א האלבער קאָפּ. און שכנים זענען און האבן קיין צייט ניט רחמנות צו האָבן, און ווייסן שוין ניט ווי אזוי מען שרעקט זיך. אבער ווען מען לויגט אזוי איינגעגראבן און איינגעטונקט אין שוואַרצער נא־סער ערד, און גראנאטן פליען פון ערנעץ א ווינקל, וואָס „אונזערע" ארטילעריסטן קענען אים ניט אנטאפּן מיט זייער פייער,[1] און דער פייער־האגל וועלט אפּטער און וועלט נעדיכטער, און עס דאכט זיך, אז אזוי וועט ער זיך שוין גיסן, ביז ס'וועט ניט בלייבן קיין איינציקער נאנצער מענטש אט־א־דא, אין אט־דער שוואַרצער ערד, און ניטא שוין נעמנג העמט ארויסצושלעפּן די צעקאַליעטשעטע, און ניטא שוין נעמנג כח אפּצוטראָגן די טויטע אן א זייט, לייגט זיך מיטאמאל אוא מין שווערער, האַרטער בליי אף אלעמענס קעפּ, ברענען העמט און פיס און האָר און שארבנס אין פייער, בשעת דאָס הארץ קילט און קילט און וועלט אלע מאל שווערער. און מען וויסט ניט, אז דאָס איז א ניהנומדיקע מורא, אז ערנעץ פון צוריק מיט פופציק טויזט יאָר שרייט ארויס די חיה פון דעם מענטשנס נשמה, שרייט און וואיעט אין דעם פרעמדן וואלד אריין און קלאפט מיט די שארפע ציין פאר אומדערטרענלאכן שרעק.

און א טאָג קומט און נאָך א טאָג — און מען הויבט אן אפּ־טרעטן אייליק און שרעקנדיק און צעמישט. פלאָנטערט זיך אפּט קא־וואלעריע מיט פוס־נייער. רוקט זיך אריין א באטארעיע הארמאטן צווישן דער קאשע פון מענטשן, פערד און וואָגנס, וועלט אלצדינג

איבערגעדרייט און פּאַרוויקלט אין א קנויל, און עס איז שווער פּאַנ־
אַנדערצואוויקלען דעם פּלאַנטער. סאַלדאַטן רייסן זיך אַפּ פון
זייערע ראַטעס אַדער פּאַלקן, זיי שלעפּן זיך אַן אין פּרעמדע סאַל־
דאַטן. בלאַנקעט מען אַרום טעג און טעג, ביז מ'גענפינט די איי־
נענע מענטשן. זענען די קעסלען ערגעץ פּאַרפאַלן געוואָרן, קאַכט
מען ניט קיין קאַשע, פּעלט שוין אָפט א שטיקל ברויט, קייט מען
די האַרטע פּארשימלטע סוכארעס, וואָס זענען נאָך געבליבן אין
דעם דורכגעוויסיקטן רענצל. פּאַרטרינקט מען מיט ברודיקער וואַ־
סער פון א ריטשקעלע באַם זייט פון וועג. הויבט אָן א בויך־וויי־
טאַק דרייען די קישקעס, ברעכט מען מיט בלוט און מיט אייטער,
פּאַלט מען אַפּ דער ערד, אַפּ דער צעאַקערטער אומבאַקאַנטער ערד,
און מען קאַרטשעט זיך ווי די ווערים, און מען וועלט געגריזשעט
פון ווערים, און מען וועלט אַליין א טיל פון אָט־דער צעפּוילטער
ערד. גייען טויזנטער און צענדליקער טויזנטער מיט פּארביסענע
ציין, מיט אויגן, וואָס זעען שוין ווייניק, מיט פּיס צעוואונדעטע
און פּארמאַטערטע ביז דער לעצטער מענטשלאַכער מאַטערניש,—
און הינטער דעם אַלעמען שמייסט די בייטש פון שרעק, שטייט
אימיצער א גרויסער, אַן אומגעזעענער, און בלאָזט מיט א קאַלטן
ווינט אין די נאַקנס. פון דעם ווינט הויבן זיך די האָר אפן קאָפּ,
און עס גיסט זיך א שוידער איבער דעם רוקן־ביין און עס דאַכט
זיך: א מיליאָן הענט האָבן זיך אויסגעשטרעקט פון הינטן, און אָט
כאַפּן זיי דיך אָן פּאַרן האַלז מיט ביינערדיקע לאַנגע פינגער, און
אָט טוען זיי דיך א הויב אויף אין דער לופטן אריין וויי א פּערערל,
און אָט טוען זיי דיך א שליידער אראָפּ אַפּ א שטיק האַרטער ערד,
וועלסטו צעפּלעטשט און צעשוואומען און עס בלייבט פון דיר
נאָרנישט.

א טאָג און א טאָג, און א וואָך גייען די סאַלדאַטן פון האַוו־
רילעס פּאַלק. גייט האַווריליע אפן רעכטן פלאַנג, שטעלט א שווערן
אקסענעם פוס נאָך א צווייטן, הערט ווי ס'רודערט זיך עפּעס צווישן
די סאַלדאַטן. אימיצער האָט א שעפּטשע געטאָן א וואָרט, און עס
גייט און שפּרייט זיך, ווי א פייער איבער טרוקענע שייערס. גייט
עס און הויבט אויף א מעסער־שארפן פלוך אין די הערצער:
„פּאַרראַט"...

די נאטשאלסטווע האט פארראטן, די ענערגיע אין האבן זיך פארקויפט צו די דייטשן. א העלפט ענערגיע זענען אלע דייטשן. דעם קייסערס ווייב איז א דייטשקע. מ'האט געפנט דעם פראנט פאר די דייטשן. די דייטשן גייען הינטן און ווילן באלד דערייגן, און ווילן ארויסשיטן אין די פאטילניצעס ארויס אזוי פיל שראפנעלן, אז פון די פאטילניצעס ווערט ווארן א הויפן אש.

א ציטער און א ציטער און א פלוך — און די סאלדאטן קומן שוין מיט וואלפישע אויגן אף זייער נאטשאלסטווע, אוז שטילער זענען געווארן די אפיצירן, און זעלטענער קלינגען די מיאוסע שפלטערייען. אבער די סאלדאטן האבן שוין באהאלטן זייערן אין איינעם גראנק הינטער די ארפגעלאזטע לעפלאך פון די אויגן, און אין די אומבאשטימטע מורמלדיקע ווערטער, וואס ווארן שטיל ארויסגעברומט פון צווישן עקשנותדיק־פארביסענע ציין.

און עס קומט א טאג — און האוורילע דערשיסט ליעסניעווסקין. ליעסניעווסקי איז געווען דער עלטסטער פאדפארוטשיק, וואס אין דער צייט פון מלחמה האט מען אים געמאכט פאר א ראטני קאמאנדיר. ליעסניעווסקי האט קיינמאל ניט געקענט פארגעסן, אז די סאלדאטן קומן אף אים, ווי אף א פאליאק, א פרעמדן, און האבן אים ניט ליב. ליעסניעווסקי האט געהאט וואסערדיקגרויע אויגן, א דינע נאז, לאנגע שמאלע אויערן און א פאר דינע גלייכע וואנצעלאך איבער א דינעם מויל. ליעסניעווסקי האט מורא געהאט פאר די סאלדאטן און פיינט געהאט די ראטע. אים האט זיך כסדר אויסגעדאכט, אז מען פאלגט אים ניט ווי געהעריק — און דערפאר האט ער זיך נוקם געווען די נקמה פון א טרוס. ליעסניעווסקי האט לענגער ווי אלע אפיצירן געהאלטן זיין ראטע אף די פיס. ער האט העלאכער ווי אלע אפיצירן געשאלטן זיינע סאלדאטן מיט רוסישע קללות. ער האט נעשיקט זיינע מענטשן אין אזוינע געפערלאכע ערטער פון די גראבנס באם פראנט, אז עס פלענט זיך קוים אומקערן אייניר פון דריי. ליעסניעווסקי האט געשיקט זיינע מענטשן דורך פייער און טויט — און אליין איז ער נעוועסן הינטן אין די זיכערע אויסנעצעמענטעווטע קעלערס אונטער דער ערד— און גענעבן האט ער זיין קאמאנדע דורכן פעלדפעבל נאזאראוו,

וואס האט פינף־און־צוואנציק יאר געדינט אין דער ארמיי און וואס די סאלדאטן האבן אים נערופן „לעדערנער בוזעם".

די סאלדאטן האבן געטראגן און געשווינגן. און געוואוסט האט מען, אז אזוינע אפיצירן, ווי ליעסניעווסקי, שטארבן זעלטן פון א שונאם קול. אז מען האט אננעהויבן אפטרעטן, איז ליעסניעווסקי אריין אין ערגערער רציחה. אים האט זיך אלץ געדאכט, אז די סאלדאטן באשולדיקן אים אין דער אלגעמיינער מפלה. אים האט זיך געהערט א געלעכטער הינטער די פלייצעס צווישן די מידע רייען. און עס איז טאקע ארומגעגאנגען א שטעכווערטל צווישן די צוויי הונדערט ארבעטער און מוזשיקעס: „אף צו גיין אין שלאכט איז ליעסניעווסקי דער לעצטער; אף צו אנטלויפן פון שלאכט איז ער דער ערשטער". סיי ליעסניעווסקי, סיי אנדערע אפיצירן וואלטן נערן געבליבן הינטן, הינטער די אויסגעבוינענע רוקנס פון זייערע סאלדאטן: אזוי וואלט געווען זיכערער פאר זייער לעבן. אבער הינטן קען נאך אניאגן א קויל פון די דייטשן, הינטן איז דא א וויסטע שטרעקע צווישן אן ארמיי, וואס טרעט אף, און אן ארמיי, וואס יאגט איר נאך. ליעסניעווסקי מיט זיינע חברים האבן דעריבער געמוזט גיין פאראויס און געמוזט פילן הינטער זיך דעם חוזקדיק פארביטערטן געלעכטער און איינגעסמטע קללה.

און אז דעם אינדערפרי האט ליעסניעווסקי דוקא א קאמאנדעווע געטאן: „נעמען די ביקסן, צונויפלייגן די פאלאטקעס", אייער נאך די סאלדאטן האבן באוויזן אפצוועסן די הייסע שטשי, וואס זיי האבן היינט באקומען צום ערשטן מאל אין דרייצן טעג, און אז ליעסניעווסקי האט דערצו נאך געשאלטן מיט דריי־נארנדיקע קללות און געדרייט זיינע דינינקע טאראקאנישע וואנצלאך, און אז עטלעכע סאלדאטן האבן אף א קול ארויסגערעדט אזוי ווי צו זיך אליין: „ניטא וואס צו שעלטן, און מ'מעג זיין אביסעלע שטילער" און מ'האט די דאזיקע סאלדאטן דוקא ניט באשטראפט, נאר געמאכט אן אנשטעל, אז מ'האט ניט געהערט די בונטארסקע ווערטער, — האט שוין דער באטאליאן געוואוסט, אז עפעס וועט געשען. און אז ס'איז געווארן קאלט פון דעם עסערדיקן ווינט, און ארויף באַרג איז דער וועג געווען א לייטיקער און א פייכטער, אזוי

אז יערער פוס האָט באלד אָנגעהויבן וועגן א טויזנט פונט, און די סאָלדאטן האבן זיך געשלעפט מיט די צעקראטשקעטע פיס און זיך אפט געגליטשט אף צוריק און זיך אָנגעשטויסן אָן די הינטערשטע און צוזאמען מיט יענע געפלוכט אי דעם רענן, אי דעם וועג, אי די מלחמה, אי גאָטס מוטער, און אז די לייבער זענען שוין נעווען נאס פון דעם רענן, אקוראט ווי אויסגעבאדן אין א קאלטן וואסער, און ניט קוקנדיק אף דער קעלט, האָב דאָך די רוקנס און די בריסט זיך געוויכערט פון פּאַרע, און גראָד דעמאָלט האָט לויעסניעווסקי זיך געהייסן דערלאַנגען א פּריש פערד, און מ'האָט אים צוגעפירט א שווארצן חנעוודיקן, פולבלוטיקן אראבישן פערד, וואָס איז צוגעשטאנען צום פּאַלק ערגעץ אפן וועג, און לויעסניעווסקי האָט געהיסן איין סאָלדאט האלטן די סטרעמניע און האָט דוקא אָנגעטראָטן אף די סאָלדאטסקע פינגער, וועלן ער איז געקראָכן אפן פערד — האָט דער פּראַוואָפּלאַנגאָוע פויער האַוריליע אראָפּגענומען די ביקס פון דעם לינקן אקסל, רואיק אריינגעלייגט אן אבאָימע מיט פינף פּאטראָנעס, אָנגעשטעלט די ביקס, גייענדיק, אף לויעסניעווסקין און אויסגעשאָסן דוקא נאָר איין מאָל. לויעסניעווסקי איז ארונטערגעפאלן פון דעם פערד. האַוריליע האָט צוריק אוועקגעלייגט די ביקס אפן לינקן אקסל. לויעסניעווסקי איז געווען טויט. דער נאָנצער באטאַליאָן האָט געזען, וואָס איז געשען. די אָפיצירן האבן זיך אומגעקוקט ערשט דעמאָלט, וועלן דער שאָס האָט זיך דערהערט און וועלן האַוריליע האָט שוין געשפּאַנט מיט אלעמען גלייך. די אָפיצירן האבן זיך אָנגעשטויסן, אבער אזוי האבן זיי זיך שוין אָנגעהויבן שרעקן פאר די סאָלדאטן, אז מ'האָט אויסגעטראכט אן אויסרייד: א פיינטלאכע קויל זאָל האבן געטראפן פאדפּאָרוטשיק לויעסניעווסקי; די געגנט, הייסט עס, איז נאָך ניט זיכער פון דייטשישן אָנפאל.

א נאָנצער באטאַליאָן סאָלדאטן האָט געקוקט און געזען און געוואוסט. און פון יענעם טאָג אָן איז האַוריליע צווישן זיינע חברים געשטעמפלט געוואָרן מיטן שטעמפל פון אן אויסדערווילטן — א מענטש, וואָס צאָלט דעם קהל'שן חוב.

האַוריליע אליין וואָלט זיך אפשר ניט געקענט דערקלערן דעם זין פון זיין עובדה. האַוריליע האָט נאָך ניט געהאט קיין וועדטער.

ער האָט נאָר געוואוסט, אז אזוי מוז דאָס זיין. האָוורילע האָט דער־קלערט א מלחמה די אָפיצירן מיט דער גאנצער נאטשאלסטוו. ווי ער האָט קינדווייז מלחמה געהאלטן מיטן חזיר און מיט די ניט־נוטע און מיטן פריצישן עקאָנאָם, אזוי איז ער איצט ארוים אין מלחמה קעגן די אלע, וואָס האבן אים געטריבן צווישן ריקעס בלוט און בערג הרוגים צו זיין אייגענעם אומגליק. פון דעם טאָג אָן וואָלט האָוורילעס ביאָגראַף געמוזט רעכענען זיין רעוואָלוציאָנערע קאריערע. אָבער האָוורילע אליין האָט נאָך דאָס וואָרט „רעוואָ־לוציע" ניט געקענט, און ס'איז ניט נעווען נאָך קיין אלגעמיינע סאָציאלע באגריפן ג'ין זיין לאָנגזאמען פויערשן מח.

און אז מ'איז דורכגענאנגען דורך יענער דאָרפישער נענט אין מזרח־גאליציע און מ'האָט זיך אָפגעשטעלט אף א ווייל אין א דערפל, וואָס איז דורך א נס געבליבן ווייניקער אָפגעברענט, ווי אנדערע דערפלאָך, איז אט־וואָס געשען.

האָוורילע מיט זיינע חברים האָבן זיך אוועקגעלאָזט פורא־זשירן: אויסגעפינען און צונעמען אלע עסנווארג, וואָס מען קען נאָר נעפינען. האָוורילע מיט נאָך צוויי חברים האָבן לאנג זיך ארומנעדרייט צווישן ליידיקע הייזער, ביז זיי זענען אָנגעקומען צום בריקל לעבן דער מיל. די מיל איז געשטאנען. דאָס טייכל איז נעווען האלב טרוקן צוליב דעם דורכנעריסענער האטקע, אָבער אף דער באנק לעבן מיל איז נעזעסן א פויער מיט א הילצערנעם פוס און מיט א סאָלדאָטסקער קעפקע אפן קאָפּ. האָוורילע מיט זיינע חברים זענען צוגעגאנגען נאָענט. דער איינפוסיקער האָט אונטער־נעהויבן די קעפקע און נעזאָגט אף אוקראיניש: „א גענוג אף אייך, גוטע מענטשן". די סאָלדאטן האָבן געענטפערט. „זעצט זיך, ברי־דער", האָט יענער נעזאָגט: „ס'איז דא פלאץ, קיין עין־הרע, פאר אלעמען". די סאָלדאטן האָבן זיך אוועקגעזעצט. אלע דריי סאָל־דאטן זענען נעווען פון דער רוסיש־אוקראיניישער נענט. מ'האָט אָנגעהויבן רעדן. דער איינפוסיקער האָט דערציילט וועגן דער חאטקע און וועגן דער מיל. ניט נעווען וועד ס'זאָל אכטונג נעבן אף דער האטקע: מ'האָט אלעמען פאָרטריבן אין קריג. נאָכן שלאָקס־רענען אָנהויב אָסיען, איז די וואסער נעווען אזוי הויך, אז זי האָט דורכגעריסן די הרעבליע. ניט נעווען וועד ס'זאָל פאר־

ריכטן. דאָס מילכל שטייט. אגב איז ווינציק וואָס געבליבן צו מאָלן. דער פּארשאָלטענער קריג האָט אויפגעגעסן אלע תבואות, און וואָס וועט נאָך ווערן?

אף איין און דער זעלביקער שפּראָך און מיט איין און דעם זעלביקן טאָן האָבן גערעדט דער איינפּוסיקער מיט דער עסטרייכישער מילימערישער קעפּקע אפן קאָפּ און די דריי רוסישע סאָלדאטן. און עפּעס א מאָדנע זאָך איז געשען. די סאָלדאטן האָבן פּארגעסן, אז דאָס איז א שונא. די סאָלדאטן האָבן בשום אופן ניט נעקענט רעכענען אָט־דעם פרידלאָכן מענטשן פּאר א שונא. און כאָטש ער האָט זיי געזאָגט, אז ער איז אליין געווען אין קריג און מען האָט אים דאָרט אָפּגעשניטן א פוס, האָבן זיי דאָך אלץ נעקוקט אף אים, ווי אף אן אייגענעם מענטשן. אזוי נאָענט און היימלאָך איז אלצדינג געווען ארום און ארום: אי דאָס טייכל מיטן מילכל, מיטן גרויסן ראָד, פון וועלכן עס זענען נאָך ארונטערגעפאלן אייניציקע טראָפּנס וואסער, אי די האלב־פּאַרוויאַנעטע ווערבעס באָם ברעג מיט די לאַנגע שארפּע בלעטלאָך ארונטערגעהאנגען אזש ביז וואסער, מיטן ברייטן בלויען שפּעט־אָסיענדיקן הימל אי־בער די קעפּ, מיט די לעצטע גרויסע סאָלנישניקעס (זון־בלומען), פון וועלכע די פייגעלאָך האָבן אויסגעפּיקט אלע זערנעס, ביז עס זענען געבליבן גרויסע גלאַטע לויזיקע טעלער, צוגעבויגן, ווי פּאר־חרפּהט, צו דער ערד. אזוי גוט געקענט האָבן די סאָלדאטן יעדן קנייטש פון דער ערד און יעדן שאָרך פון א פּארוויאַנעטן גרעזל, אז מען האָט זיך בשום אופן ניט געקענט גלויבן, אז דאָס איז א פיינטלאָך לאַנד.

אף א באַנק לעבן אן אוקראיניש מילכל זענען געזעסן פיר מענטשן, דריי מיט רוסישע קעפּקעס אף די קעפּ און אייגער מיט אן עסטרייכער — געזעסן, געשמועסט, דערציילט וועגן דער אייגענער באלעבאטישקייט, געטראָפן, צי ס'וועט זיין א פריער וויגטער, :עשפּארט זיך, צי ס'איז בעסער אויסגראָבן קאַרטאָפל וואָס פריער אדער זיי לאָזן אין דער ערד ביזן ערשטן פרעסטל,—און אזוי איז אוועקגענאַנגען א האלבע שעה און א שעה, און ס'איז ניט אייגעפּאַלן די סאָלדאטן צו זוכן שפּייז אין דעם מילכל און אין דעם מילניצרס כאטקע, וואָס איז געשטאַנען ניט ווייט ארומגערינגלט

מיט א פלויט און באשירעמט מיט פלויטען־בוימלאך און טאפּא־ליעס. און אז מען האָט זיך אומגעקערט צום קריג, ווי מענטשן קערן זיך אום צום טויט, וואָס פּאר א שמועס זיי זאָלן ניט פירן, האָט מען ניט געקענט זאָגן, ווער עס האָט דער ערשטער ארויסגע־זאָגט דעם פּשוטן געדאנק:

„די פּריצים שלאָגן זיך — און די מוזשיקעס טוט ווייַ דער קאָפּ".

דעם אָוונט, ווען האָווריליע איז געלעגן אין זיין קליינינקער פּאלאָטקע, וואָס האָט אים ניט געשיצט פון דער פרירנדיקער נאכט־ראָסע, און זיינע פּיס האָבן זיך נאָך ניט אָנגעווארימט נאָך דעם לאָגן שטיין אף דער וואָך אין א זומפיקער ענגנט, און די בוימער איבערן קאָפּ האָבן געשעלעשטשעט נאָר אזוי ווי בוימער קענען שפּעט אין הארבסט, און דורך א לאָך אין דער לייוונט פון דער פּאלאָטקע האָט אריינגעקוקט א גרויסער זילבערנער דרייַ־עקיגער שטערן אזוי נאָענט, אז כאָטש שטרעקּ אויס די האָנט און פּליק אים אָפּ פון דעם בלויען טעלערל פון הימל, און ערגעץ ניט ווייט האָבן פערד געכראָמשקעט זייער פּאשע און אלעמאל א פּאר־שקע געטאָן, וועָן אביסל שטוויב איז אריינגעפאלן אין זייערע נאָז־לעכער, און ערגעץ־ווייט, ווי פון יענער זייט א בריייטען טאָל, האָט זיך דערהערט דאָס קריען פון א האָן—„קו־קו־רע־קו". און באלד נאָך דעם האָבן הינט אָנגעהויבן בילן ערגעץ־וואו, פּונקט אזוי ווי זיי האָבן געבילט אין האָווריליעס דערפל, און א ווינטל האָט זיך א רוק געטאָן איבער דער ערד, געשאָקלט די האלב־פּארטריקנטע גראָזן, געפּאָכט מיטן פלינל פון דער פּאלאָטקע און אין האָווריליעס קאָפּ איז פון ערגעץ א באהאלטן ווינקל ארויסגעקראָכן דער ענ־דאנק: „מען וועט שוין באלד דאַרפן מלויצן דאָס קאָרן און ארויס־פירן פּארקויפן", און טאקע באלד האָט ער זיך א כאָפּ געמאָן, אז ער איז ווייט פון דער היים און אז ער וויסט גאָרנישט, וואָס עס הערט זיך דאָרטן מיט זיין ביסל קאָרן, און ער האָט שוין נאָכדעם כסדר געטראָכט וועגן קריג און וועגן די שונאים און וועגן דעם אויפּוסיקן מילנער, וואָס ער האָט היינט געזען אף א באנק לעבן דער אָפּגעשטעלטער מיל, — איז ער סוף־כל־סוף געקומען צ' אָט־

דעם נעדאנק, וואָס האָט זיך ווי ווייסע פּייערדיקע צייכנס אויס־נעשטעלט פאר זיינע אויגן:

„דער פּוייער דארף ניט די מלחמה".

דער נעדאנק איז געווען אזוי ניי און אזוי אומגעריכט, אז האָוו־רילע האָט זיך אף אים אליין געוואונדערט, ווי ער וואלט זיך גע־וואונדערט, ווען ער נעפּינט אין וואלד אן אומבאקאנטן, קיינמאל ניט געזעענעם בוים. ער האָט געקוקט אף דעם נעדאנק פון איין זייט און פון אן אנדער זייט, דערמאנט די מוזשיקעס אין דעם אייגענעם דאָרף, דערמאנט די פּוייערס, וואָס ער האָט געזען אין דער ארמיי, דערמאנט אנדערע מענטשן, וואָס ער האָט באגעגנט אין די גראָבנס, און וואָס מער ער האָט געטראכט, אלץ זיכערער איז ער געווארן אין זיין נעדאנק:

„מיר, פּוייערס, ווילן ניט די מלחמה. מיר, פּוייערס, דארפן די מלחמה ניט האָבן".

פון דעם נעדאנק איז געווען נאָר איין שפּאן צו אן אנדער נעדאנק: „אויב די פּריצים דארפן די מלחמה, טא זאָלן זיי אליין זיך שלאָגן", — אָבער אט־דער נעדאנק איז נאָך דערווייל געלעגן אין האָוורילעס מח ווי א הינדל אין אן אקארשט געלייגטן איי. ס'האָט נעדארפט אוועקגיין א שטיק צייט אוי ס'האָבן נעדארפט קומען גרויסע געשעענישן, ביז האָוורילע זאָל ... טלאך ארויסזאָגן זיך אליין אט־א־דעם גרונטאָוונעם נעדאנק. אָבער אז האָוורילע איז אויפגעשטאנען אינדערפרי, האָט ער שוין אנדערש געקוקט אף די סאָלדאטן, אף די אפּיצירן און אף דער גאנצער מלחמה. צום ערשטן מאל האָט ער פּריינטלאך א שמייכל געטאָן צו א פּרי־בלודנעם סאָלדאט, וואָס מ'האָט אף אים געמורמלט, אז ער איז פון „יענע", און וואָס די סאָלדאטן האָבן זיך מערסטנס געהאלטן פון אים פון דערווייטנס.

אין דער געשלאָגענער און אפּגעטראָטענער ארמיי האָט זיך שטיל אריינגענבעט די רעוואָלוציאָנערע אנימאציע. זי איז גע־קומען פונקט אזוי נאטירלאך, ווי עס קומט וואָרימקייט, וואָרים עס ברענט א פייער. זי האָט ניט געמאכט קיין טומל, זי האָט זיך זעלטן באוויזן אף דער ליכטיקער וועלט. זי האָט דערווייל ניט געהאט קיין אנדערע אינסטרומענטן, ווי א וואָרט פון מויל צו

מויל, אפשר אמאל נאר א קלקה, אמאל נאר אן אומצופרידענעם ברום קענן אן אומגערעכטן באפעל. אבער האוורילעם פאלק האט שוין דורכגעלעבט דאם ערשטע פיבער פון רעוואלוציאנערער אומצופרידהייט. מ'האט נאך ניט געוואוסט וואם מען וויל; מ'האט זיך נאך אפט געשראקן פאר די אייגענע געדאנקען. מ'האט נאך אנגעבוינן דעם קאפ קענן א שטרייכגען באפעל, אבער עפעס האט זיך געענדערט. אן אייגענער מענטש וואלט אפשר געקענט אנווייזן דא און דארט א באשטימטע פערזאן—מערסטנס א פראסטן סאלדאט, ווי אלע סאלדאטן. וואם זענען דאם געווען פאר מענטשן? פון וואנען האבן זיי גענומען זייערע געדאנקען? וואר האט זיי נעלאזט וויסן די אלע טשיקאווע זאכן, וואם זיי האבן אזוי זיך, כלומרש גוט־ברודעריש, געלאזט וויסן זייערע חברים אין פאלק? וואם פאר פלענער האבן זיי נעהאט פאר דעם מארגן? די גרויסע סאלדאטישע מאסע האט וועגן דעם ניט געוואוסט. די גרויסע מאסע ארבעטער און פויערים אין סאלדאטסקע מונדירן האט נאך אפשר אפילו ניט געקענט זאגן, אז עפעס רודערט זיך אין דער טיפעניש פון זייער מיליטעריישער אפטיילונג. אבער אז מען וואלט א שטיינדל אין וואסער און ס'הויבט זיך א קריז, וועקט ער שוין אן אנדערן, און א דריטן, און א פערטן, און עס צעגייען זיך ווייטערע קרייזן ברייטער און ברייטער, ביז צום סאמע עק פון דעם וואסער.

צייט נייט — און קריגס־צושטאנד הערשט. און מיליאנען סאלדאטן זענען אנגעזאמלט באם פראנט. ס'איז דא גראבנס און הארמאטן, ס'איז דא שפיטאלן, און ס'איז דא דער נאנצער מיליטעריישער הארמידער, אבער ליידיק זענען די טעג און וויסט די נעכט פון א געשלאגענער ארמיי, און וואם ווייניקער מען שלאנט זיך און וואם מער פרייע צייט מען האט (די מארשירוואוקע מיט דער איבעריקער „אוטשענציע" האבן דאך א פנים פון חוזק אין קריגס־צייט) — אלץ שוואכער ווערט די דיסציפלין, אלץ אומרואיקער די סאלדאטן, אלץ ווייניקער דרך־ארץ פאר נאטשאלסטוע, און אלץ עסערדיקער ס'ביינקען אהיים. די צייט נייט, און די גראבנס זענען בלאטיק און ווייסט, געפרוירן אום ווינטער, נאם ווי א נאסער קבר אום זומער; די שטיוול זענען צעריסן, די פים ברוד־

נע און באדעקט מיט קרעץ; עסן גיט מען ווייניק און אין באָרשט שוויימען ווערים, די לייז צעעסן דעם קערפער, און פון דער היים קומען גרוסן, אז מ'האָט צוגענומען דאָס פערד און די קו און דעם אינגעסטן ברודער און ס'איז שוין ניטא מיט וואָס צו קויפן קע־ראָסין. ווערט שווערער אף דער נשמה, ווערט דער סאָלדאָט אויס סאָלדאָט. בלייבט דער פאָלק אָן א מיליטערישער נשמה. קומען אָפט נייע רעקרוטן, עלטערע מענטשן, וואָס מ'האָט זיי צו־נעמען פון היים און הויז און ווייב און קינד, ליגן אף זיי די שינעלן נאָך לעפישער, ווי אף א אינגערן דור סאָלדאָטן, זענען זייערע בערד נערזיכטער און זייערע רוקנס געבויגענער, און זיי האָבן שוין קיין פיצל מורא ניט פאר נאטשאָלסטוע, זיי דער־ציילן מעשיות פון גנבות און גזלות און הוליאַנקעס אין די הויכע פענסטער, אזש די סאָלדאָטן פארהאלטן דעם אָטעם און שיסן אויס מיט שפיציקע מי־שברכס, און דערפון ווערט נאָך אומהיימ־לאכער און נודנער אפן הארצן. און באגענגט מען אָפיציר, איז דער רעכטער אָרעם ווי א פודאָווע משא, קוים וואָס מען חויבט די האנט צום קאָזירקע, און אויב ניט איז אויך פארפאלן.

האָוורילע לעבט מיטן גייסט פון זיין פאָלק. האָוורילע האלט זיך איצט מיט אן אויסגעגלייכטן רוקן, און אין זיינע אויגן איז דא מער געראנק. ער הערט זיך איין, און מיט זיין פויערשן אינסטינקט דערקענט ער, וואָס איז אמת און וואָס איז א גוזמא, און מענטשן דערפילט ער מיט דעם זיכערן שמעק פון א הונט: אָט־דעם קען מען גלויבן און אָט־דעם ניט — און אזוי בלייבט עס.

א וואָך און א חודש און נאָך א חודש — און האָוורילע וויסט שוין, אז דער פאָלק האָט צו אים דרך-ארץ, אז אים האלט מען פאר א „זיכערן מענטשן". האָוורילע וויסט נאָך ניט, צו וואָס מען וועט דארפן זיכערע מענטשן. אין האָוורילעס נשמה ליגן נאָך הרודעס פאלשע געדאנקען, אָבער עס טאָגט שוין אין זיינע אויגן. ערגעץ אין די טיפענישן פון זיין נשמה, אומבא־וואוסט פאר זיך אליין, גרייט זיך האָוורילע צום גרויסן שטרייט.

צוועלפטער קאפיטל

דער שניי האָט זיך געשמאָלצן, אין די טייכן זענען געשוואָמען גרויסע שטיקער קריע, און אין דער אָפּגעוואַשענער לופט האָבן פייגעלאך געסווישטשעט, וועו אין פּאָלק אריין איז אָנגעקומען די ידיעה, אז ניקאָלאי ראָמאַנוו איז געפאַלן. געקומען איז זי ניט-באַהאַלטענערחייט, נאָר אינם לויבטיקן שיין פונם טאָג, אין דער נעשטאַלט פון א פּריקאז,*) וואָס האָט אָנגעזאָגט, אז די אַלטע רעגירונג איז אַראָפּ. אז ראָמאַנאָוו האָט זיך אָפּגעזאָגט פון זיין טראָן און אז א נייע רעגירונג פון דעם פּאָלק האָט איבערגענומען די מאַכט אין אירע הענט. געפּאָדערט האָט דער נייער באַפעל, אז דער פּאָלק זאָל זיין געטרייי דער נייער רעגירונג און אז די מלחמה זאָל מען פּאַרטזעצן ביז א זיגרייכן סוף.

ס'איז געווען ווי א בליץ פון א לויטערן הימל. אָבער וואַר האָט געלייענט אָט-די בליץ-דעפּעשע? טאָקע דער פּאָלקאָוואי קאָמאַנדיר אַליין. און וואַר האָט נענומען פּאָד קאָזיראָק, וועו ס'האָט דערמאָנט די נייע פּאָלקס-רעגירונג? טאָקע אַלע אָפּיצירן פון דעם פּאָלק. און וואָס האָט געשפּילט דער פּאָלקאָוואי אַרקעסטער אין יענער העלער פּאַר-פּסחדיקער לופט? דאָס פּאַרבאָטענע געזאַנג, די פּראָנצויזישע „מאַרסעליעזע", וואָס איז אזוי ליב דעם האַרצן פון אָפּיציעלן פּראָנקרייך. אָבער אז נאָטשאַלסטווע איז אַוועק, און דער פּאָלק איז געבליבן אליין אפן פּלאַץ און האָט זיך ניט געוואָלט צעגיין, און ס'האָט זיך אָנגעהויבן דאָס פיל-שטימיקע רוישן און ברומען פון איין עק פעלד ביזן צווייטן, און ס'האָט זיך אויפגעהויבן איינער פון די פּראָסטע, ביז אהער ניט-באַ-

*) באַפעל.

מערקטע, סאלדאטן און האָט נעזאָגט: „וואָס ס'איז גוט פאר נאטשאלסטווע, איז ניט גוט פאר אונז, סאלדאטן, ארבעטער און פויערים", און אן אנדער סאלדאט, אויך פון די ווייניק־באמערק־טע, האָט נעזאָגט, אז מען דארף אויסקלייבן א קאמיטעט, וואָס זאל פארטרעטן די סאלדאטישע מאסע און וואָס זאל שטיין אפן וואַך צו היטן די סאלדאטישע אינטערעסן קעגן א שווינדל פון די פריצים און אפיצירן און אנדערע נאטשאלסטווע, — האָט דער נאנצער פאלק דערפילט, אז אט־דאס טאקע האָט ער נעוואלט און אז אן אן אייגענער פארטרעטערשאפט וועט ער זיין ווי אן א קאפ. און אז מען האָט נענומען טאקע דאָ אפן פלאץ קלייבן און מען האָט נעשריגן אלע אף א קול, כאטש טויב צו ווערן, איז שוין געווען נאטירלאך, אז יענער ערשטער סאלדאט זאל ארויס־שפרינגען אף א קלאץ און פארערן שטילקייט, זאנגדיק, אז ער וועט זיין „פארויצער פון דער פארזאמלונג", און דער נרעסטער טייל פון די סאלדאטן, און אפשר טאקע אלע סאלדאטן פון דעם פאלק, האבן צום ערשטן מאל אין זייער לעבן נעהאלטן אן אפע־נע פאליטישע פארזאמלונג מיט א פארויצער און מיט א צעטל פון רעדנער און און מיט רעזאלוציעס, וואָס די מערסטע האבן אפילו ניט נעקענט אויסריידן זייער נאמען.

צווישן די אויסגעקליבענע איז נעווען דער פויער האוריל׳ע. די איוואנעס און סטיאפקעס און גרישקעס פון די רוסישע דערפער און שטעט האבן זיך שנעל אויסגעלערנט צו קענען די אייגענע קראפט. אפשר נאר א דערשלאגענער, מיט ווייניק שכל און מיט אן אייביקער מורא אין דער נשמה, האָט נאך וועג־ניט־וועג א הויב געטאן די האנט צום קאזיראק צו באגריסן אן אפי־ציר. דער גרעסטער טייל האָט נעקוקט אף די אפיצירן מיט אפע־נער פיינטשאפט. מ׳האָט זיך ניך אויסגעלערנט צו נעמען די בא־פעלן פון אויבן מיט א קאלטן און בייזן חשד. מען האָט זיך אויסגעלערנט ענטפערן די אפיצירן, אז מ׳וועט פריער אנפרענן דעם פאלקאוואי קאמיטעט. עס איז נעווארן קלאר, אז וועג אפילו עס באקומט זיך א באפעל פון אויבן ארויסצוטרעטן אין שלאכט, וואלטן די סאלדאטן פריער ערשט נעוואלט וויסן, וואָס זאנט דער

קאַמיטעט. און ס'איז געווען א צווייפל, צי אפילו דעם קאַמיטעט וואָלט מען געפאַלגט, וועו ער הייסט גיין אין שלאַכט.

דער פאַלק האָט ניט געטאָן קיין מילימעריש ארבעט, אָבער טעג און נעכט זענען אַוועקגעאַנגען אין היציקער אויפרעגונג. צייטונגען האָבן זיך געשאָטן פון די גרויסע שטעט, ווי א פאַפיראַנער ים. רעדנער זענען געקומען און געהאַלטן פאַרזאַמלונגען, שיער ניט יעדן טאָג. פאַרטייען האָבן געשיקט זייערע פאַרטרעטער צו פאַרהאַנדלען סיי מיט די סאָלדאַטן, סיי מיט די קאַמיטעטן. שלוחים זענען אָנגעקומען פון שטעט און פון דערפער, און שלוחים פלענט שיקן דער פאַלק אין פאַרשיידענע נייע, אָקאַרשט אויפגעשפּראָצט אנשטאַלטן, וועמענס נעמען מען האָט ניט נעקענט ארויסרייד פינקטלאַך.

אף האַווירלען האָבן מיטאַמאָל אָנגעהויבן שטורמען אזוי פיל נייע אידייען, פראַגראַמען, פאַדערונגען, פונקטן, אז די ערשטע צייט איז דאָס געווען צופיל פאר זיין לאַנגזאַמען פויערשן מח. ס'האָט זיך אויסגעדאַכט, אז א גאַנץ נייע וועלט שטרעקט צו אים טויזנטער הענט, און יעדער איינער פאַדערט עפעס, און יעדן איינעם מוז מען געבן א ריכטיקע תשובה. ס'איז אָבער געווען עטלאַכע גרונט־געדאַנקען, וואָס האַווירלע האָט זיי געוואוסט ניט מיטן קאָפּ, נאָר מיט יעדן טראָפן בלוט אין זיין שווערן קערפער. איינע פון דידאָזיקע זאַכן איז געווען, אז מ'דארף זיך ניט שלאָגן: „די פויערים דארפן ניט די מלחמה"; אז אנדער זאַך איז געווען, אז פריצים זענען שונאים, צי זיי קומען אין דער געשטאַלט פון פאַלקאוניקעס און געגנראַלן, צי זיי קומען ווי קאַמיסאַרן פון עפעס א נייער פריצישער נאטשאַלסטווע, וואָס זיצט אין א גרויסער שטאָט און קאַמאַנדעוועט איבער דער גאַנצער רוסישער ערד. אָט־די נעראַנקען האָבן געהאַלפן האַווירלען געפינען א וועג צווישן א וואַלד פון אַלערליי מיינונגען, און צוליב אָט־דער זיכערקייט אין די עטלאַכע גרונטאַוונע אמתן האָט דער פאַלק נעגלויבט האַווירלען און זיך פארלאָזט אף זיין וואָרט.

מיט דער צייט זענען צוגעקומען נאָך א פאַר נעדאַנקען. פון דעם היימישן דאָרף זענען געקומען בריוו, וואָס האָבן דערציילט, אז די גויים האָבן זיך אָפּגעזאָגט ארבעטן

פארן פריץ, סיידן ער צאלט זיי פינף רובל א טאג מיט עסן, און צום סוף פון דעם לעצטן בריוול איז נעווען צוגעשריבן מיט א שווערער האנט: „די אבשטשעסטווע*) שמועסט, אז עס איז שוין צייט אפצונעמען באם פריץ די ערד". האוריל, א געזונטער שייגעץ, וואס האט קיינמאל פון קיין קריינק ניט געוואוסט, איז א גאנצע נאכט ניט געשלאפן, ווען ער האט אי־ בערגעלייענט דאס בריוול. אף מארגן האט ער פארשטאנען מיט זיין גאנצן וועזן, אז די ערד מוז איבערגיין אין די פויערשע הענט. וועז ס'איז נאכדעם אננעקומען א רוף פון דער באלשע־ ויסטישער פארטיי: „ראטעוועט די רעוואלוציע!" „לאזט ניט די גענעראלן פארכאפן די מאכט און צעטרייבן די סאוועטן!" האט האוריל דורככגעלעבט און ארויינגענומען אין זיך נאך איין גע־ דאנק: דער פאלק דארף שטיין אף דער וואך פון דער רעוואלוציע! די גאנצע מאכט דארף איבערגיין אין די הענט פון די סאוועטן!

און וועז ס'האבן זיך אנגעהויבן הערן פון פעטערבורג קלאג־ גען, אז מען ארעסטירט די באלשעוויקעס, און וועז ס'איז אננע־ קומען פון דעם שטאב פון דער דיוויזיע א ספעציעלער אדיוטאנט מיט א באפעל צו ארעסטירן צוויי סאלדאטן אין האוריליעס פאלק, האט האוריל צוגויפגערופן דעם קאמיטעט און האט צום ערשטן מאל אין זיין לעבן געהאלטן אן עפנטלאכע רעדע. ס'איז נעווען א קורצע רעדע, און האוריל איז שווער געווען אפצורייסן א וואָרט נאך א וואָרט, ווי זיי וואלטן געווען צוגעקלעפט צו זיין גומען, אבער געוואוסט האט האוריל זייער קלאר, וואס ער ווילּ זאגן, און דאס האט אים געהאלפן, און בכלל האט ער ווייניק נעטראכט וועגן זיך און האט אפשר נארניט געוואוסט, אז דאס איז זיין ערשטע רעדע.

„די נאטשאלסטווע", האט ער געזאגט, „האלט מיט די פריצים. די נאטשאלסטווע האט ארויינגעוצט א סך פון אונ־ זערע אין טיורמע. היינט וועט מען ארויינזעצן אונזערע צווויי טאווארישטשעס, מארגן וועט מען ארויינזעצן נאך צען און איבער־ מארגן וועט מען אונז הייסן גיין צום פראָנט צו שלאָגן זיך פאר

*) געמיינדע.

די פריצים. מיר דארפן געריינקען, אז וואס ס'איז גוט פאר די פריצים, דאס איז פאר דעם פויער א שחיטה. איך שלאג פאר, אז מיר זאלן זיך אפזאגן ארויסצוגעבן אונזערע צווייי יאטן".

און אזוי איז דאס געבליבן. און וועז נאך דעם האט זיך אויפגעהויבן איינער פון דעם קאמיטעט, דער, וואס איז געווען דער ערשטער פארזיצער פון דער פארזאמלונג, און האט פארגעלייגט א רעזאלוציע, וואס האט זיך געענדיקט מיט די ווערטער: „די גאנצע מאכט — די סאוועטן", האט מען באשלאסן צוזאמענצורופן אן אלגעמיינע פארזאמלונג פונם פאלק און איבערגעבן דער מאסע דעם באשלוס און פאדערן שטיצע. דאס האט מען דורכגעפירט נאך דעם זעלביקן טאג. דער גאנצער פאלק האט זיך אפגעזאגט ארויסצוגעבן זיינע בונטארן און האט געפאדערט, אז די גאנצע מאכט זאל איבערגיין אין די הענט פון די סאוועטן.

יענעם אוונט האט דער ערשטער פארזיצער באגעגנט האוורילען איינעם אליין אפן פעלד הינטערן לאגער און האט אים געזאגט, אזוי זיך, פארבייגייענדיק:

— ווייסט, טאווארישטש, אז ס'איז שוין צייט פאר דיר אריינצוטרעטן אין דער באלשעוויסטישער פארטיי?

און האוורילע האט אף אים אויפגעהויבן זיינע פארוואונדערטע גרויסע בלאע אויגן און עפעס געוואלט ענטפערן, נאר האוורילע האט קיינמאל ניט געקענט ענטפערן שנעל, וועז מען האט אים אפגעבריט מיט א נייער אומגעריכטער פראגע. איז ער אוועקגענאנגען ווייטער איבערן פעלד, טרעטנדיק די ווילדע זאנגען מיט זיינע בלאטיקע בארווסע פיס. — — — — —

ניט אזוי שנעל איז האוורילע אריינגעטראטן אין דער באלשעוויסטישער פארטיי. ער האט געדארפט אויסלערנען א סך זאכן, וואס זענען אים געווען פרעמד. ער האט געדארפט צוגעווענען זיין ווילדן אומרואיקן גייסט צו גיין אין שפאן מיט אנדערע, צו געבן אף אלצדינג א קאלעקטיוון ענטפער. לייענען און שטודירן איז ניט לייכט אנגעקומען דעם לאנגזאמען פויער, אבער נאך דעם ערשטן טאג, וואס מ'האט אים געבראכט אף א שמועס צום פארטיי־פארטרעטער, האט ער באוויזן דורך זיינע ענטפערם,

אז ער שטייט פעסט אפן באדן פון עטלאכע גרונטאוונע פרינ-ציפן און אז אין אט־די פונדאמענטאלע זאכן איז ער לייב און לעבן מיט די באלשעוויקעם. „א מענטש, וואם איז אליין דער־גאנגען צו אט־די נעראנקען, וועט זיין א נוטער באלשעוויק", האט נאכדעם נעזאגט דער פארטיי־פארטרעטער, און ס'איז נעווארן קלאר, אז האוריליע וועט זיין א חבר. אבער טאקע יענעם אוונט, ווען דער עלטערער באלשעוויק, א סאלדאט מיט בריל און מיט א לענגלאכן בעדרל, האט אים נעהאט נעררייקט די בריטע לאפע און א שמייכל נעטאן פון אונטער זיינע וואנצעס, ווי מ'שמייכלט נאר צו קאמף־חברים אין שלאכט, און ס'איז שוין נעווען צייט פאר האוריליען אוועקצוגיין אהיים און איבערקייען אין דער שטיל די אלע גרויסע און נייע נעשעענישן, וואם האבן זיך ווי בערן נעהויבן אין זיין לעבן, איז ער דאך א שטיקל צייט נעשטאנען אין ארייננאנג צו דער לימענער זעמליאנקע, וואו עם איז נעווען דער ארייננאנג צו דער לימענער זעמליאנקע, וואו עם איז נעווען דער אז עפעם מאטערט דעם פויערס נשמה. א פאר מאל האט ער זיך נעלאזט גיין צום ארויסגאנג, נאכדעם זיך נעקראצט אין קאפ און נעקוקט אף דער וואנט מיט דערשטוינטע אויגן, נאכדעם האט ער שנעל א רים נעטאן די טיר פון דעם אקאדעמישן פארלאזענעם צימער און אריבערגעטראטן די הויבע שוועל. אין גרויס אימ־פעט האט ער פארגעסן איינצובוינן דעם קאפ און האט זיך אנ־נעשטויסן אן דעם הילצערנעם לייסטל איבער דער טיר. אבער ער האט דאם ניט באמערקט. פאר די דריי סאלדאטן פון דעם פארטיי־קאמיטעט איז אויסגעוואקסן האוריליעם פיגור, ווי א נייענדיקער טורעם. דער חבר מיט דעם בערדל האט אף אים אויפגעהויבן די בריל.

„נו, וואם נאך?" האט ער פריינטלאך נעפרעגט.

האוריליע האט געקראצט דעם קאפ, נעגלעט די בייל, וואם איז אנגעלאפן אף זיין שטערן, און ניט נעוואוסט, אז ער טוט דאם.

אף די ליפן פון דעם חבר מיטן בערדל האט זיך באוויזן א דינער שמייכל, ווי עם שמייכלען דערוואקסענע איבער א נא־רישקייט פון קינדער. אבער אויך דעם שמייכל האט האוריליע ניט באמערקט.

— ווילסט עפעס זאגן? האָט יענער געפרעגט.

האוורילע איז רויט געוואָרן, אזוי אז זיין זון־פארברענטער פנים און זיין נאקעטער האלז האבן אויסגעזען כמעט שוואַרץ.

האוורילע האָט א זאג געטאָן: „יאָ, איך וויל עפעס פרענן".

איצטיקס מאל איז האוורילען נאָך שווערער געוואָרן אָפצוּרייסן די ווערטער פון זיין גומען. אָבער סוף־כל־סוף האָט זיך בא אים באקומען אָט־וואָס:

— יא, איך וויל פרעגן... אָט, מען ווערט א באלשעוויק. אָט, הייסט עס, א מענטש א באזונדערער,—זאגן מיר: ניט אזוי ווי דאָס איבעריקע פאלק... א מענטש, זאגן מיר, אן אָנגעצייכנטער, דאָרף וויזן אלעמען, וואָס הייסט א רעוואָלוציאָנער.. איז אָט פרעגט זיך, אז מ'איז אמאל געווען א גרויסער נאר און אז מ'האָט געטאָן שלעכטע זאכן, נו, טאקע מיאוסע זאכן... איז ווי אזוי וועט דאָס זיין?"

דער סאלדאט מיט די בריל'ן האָט פון אָנהויב ניט פארשטאַנען האוורילעס פראַגע. אָבער דער שמייכל איז פארשוואונדן פון זיינע ליפן. ער האָט א ווייל געשווינגן און נאָכדעם ארויסגעזאָגט שטרייענגלאָך:

— דו רעד בעסער קלאָרע דבורים. וואָס מאטערט דיך?

האוורילע האָט א וויש געטאָן דעם שוויים, וואָס האָט זיך נענאָסן פון זיינע שלייפן איבער זיין האלז און אונטער דער צע־כראסטעטער נימנאסטיאַרקע, און האָט עטלאכע מאל אויפגעהויבן און אנידערגעשטעלט די גרויסע פיס.

— איך זאג: אָט, מ'ווערט א באלשעוויק. מ'דאָרף זיין א רייַנער מענטש... נו, און טאָמער איז מען אמאל געווען, א שטיי־גער, א ראזבאיניק, און טאָמער א פאַנראָם? מ'איז אויסגעוואקסן אין דאָרף צווישן פינצטערע מענטשן.

דער מאן מיט די בריל'ן האָט איצט שוין געהאט זייער אן ערנסטן פנים. ער האָט זיך איבערגעקוקט מיט די אנדערע צווויי באלשעוויקעס און געזאָגט האוורילען:

— א פלעק אין פריערדיקן לעבן איז א פלעק. א פארברעכן קען מען ניט אויסמעקן, אָבער מיר וויסן, אז א מענטש קען זיך בייטן. א מענטש מיט א פלעק קען אויך אמאל ווערן א גוטער

קעמפער. מ'דארף אים נאר אויספרופן און זען, וואס ער איז איצט. דיך וועט מען דארפן אויספרופן לענגער ווי אנדערע חברים.

וועו מ'האט אים נאכדעם געמעלדעט, אז ס'וועט באשטימט ווערן א ספעציעלע קאמיסיע אים אויסצופרעגן, האט זיך ווי אן אפשיין פון פרייד באוויזן אפן שיינעצם געפיינטקטן פנים.

— יא, — דאס איז גוט, האט ער געזאגט. דאס איז געראכט. אז איך קויף א פערדל, ווילל איך עס אויספרופן, זען, צי קען עס גיין אין שפאן.

האוורילעם פרוף־צייט איז געווען לענגער מיט עטלאכע חדשים, ווי די פרוף־צייט פון אנדערע סאלדאטן, און ס'איז שוין געווען שפעט אין הארבסט, ווען האוורילע איז אריינגענומען געווארן אין דער באלשעוויסטישער פארטיי.

ס'איז ניט געווען אין האוורילעם נאטור צו גריבלען זיך. האוורילע האט ניט ליב געהאט דערמאנען פארגאנגענע צייטן. האוורילע, דער נייער מענטש מיטן נייעם צובונד מיט נייע גדאנקען, האט זיך איינמאל פאר אלעמאל געזאגט, אז וואס ס'נעווען איז געווען און אז מען וויינט ניט איבער א צעבראכענער כלי. אף יענעם דארפישן שייגעץ, וואס איז געגאנגען אין שטאט אריין און געגלויבט, אז די אידן זענען שולדיק אין אלע אומגליקן, האט דער איצטיקער האוורילע געקוקט ווי אף א פרעמדן מענטשען. האוורילע איז געווען פונקט אזוי וויט פון יענעם פאנדאם־טאג, ווי פון זיינע קינדערשע יארן, ווי פון זיין מאמען, וואס מ'האט זי ארויסגעשלעפט א גרינע פון צווישן דער אסאקע. און דאך,—אין שטילע נעכט, נאך רוישיקע הייסע געשפרעכן, אין אפרו־טעג, וועו ער איז געגאנגען אליין אויסערן לאגער אין וועלדל אריין אדער אף דער סטעושקע, וואס פירט בארג ארויף, פלעגט פלוצלונג אויפשטיין יענער טאג מיט יענער שאנד. האוורילע האט ניט ליב געהאט אט־די זכרונות. זיין פרימיטיוו־נעזוונטע נשמה האט זיך אינסטינקטיוו געהיט פאר א וואונד. ווי א קינד רייסט אוועק דאס הענטל פון א הייסער זאך, ניט

וויסנדיק און ניט פארשטייענדיק די סכנה, אזוי האט האוורילע נעפרואווט זיך אפריסן פון געדאנקען, וואס וואלטן אים שווער נעמאכט אפן הארצן. אבער נאך אמאל און נאך אמאל פלעגן קומען די אומגעבעטענע בילדער, און א שאטן האט זיך גלייגט אף האוורילעס נשמה.

ס'זענען געווען מיידלאך אף דער וועלט. אין לאגער, ווייט פון שטאט, האט מען זיי זעלטן געזען. פון דעם נאענטן דערפל זענען זיך כמעט אלע פויערים צעלאפן. און ניט אפט פלעגט מען באגעגענען א גויע אדער א שיקסע. אבער פלעגט ער אמאל אזוינע דערזען, האט עפעס א ברי געטאן בא אים אין הארצן, און שוין איז געשטאנען פאר די אויגן דאס שטיבל אין עק פון דעם שטאטישן נעסל, דאס צימערל אף יענער זייט פון דעם פאדערשטן צימער, דער אידישער בחור מיט די שווארצע אויגן און דער נעפייניקטער מיידלשער קערפער, וואס האט זיך אין אנגסט און אין בלוט געוואלגן אונטער די פיס פון א בלינדן וואוטיקן אקס.

אין אזוינע מאמענטן, ווען האוורילע האט נעזען פאר די אויגן זיין אייגענע זינד און זיין אייביקע שאנד, וואס ער האט נעוואוסט, אז ער וועט זי שוין קיינמאל ניט פארגעסן, האט ער, ווי דעמאלט, נעהויבן א האנט צום שטערן און געווישט די אויגן, נעברומט „ער", און געשפיגן און געדארפט זיך אנטאן א כח צו נעדיינקען, אז דאס איז ניט ער, דער איצטיקער האוורילע, אז ער איז א באלשעוויק, א רעוואלוציאנער, א מענטש, וואס פאדערט „די נאנצע מאכט — די סאוועטן", א מענטש, וואס די פארטיי האט אים אויסגעפרובירט און אריינגענומען מיטן פלעק.

נעלעבט האט האוורילע אין רויש און אין קאך פון רעוואלוציאנערע צייטן, נעטראגן האט האוורילע א גרויסן חוב פאר דריי טויזנט סאלדאטן-חברים, וואס האבן אים אויסגעקליבן צו רעדן און טאן פאר זיי. נעווארויגט האט זיך האוורילע צו האלטן רעדעס, לאנגזאם, פראסט, ווי דאס טיאפקען פון אן אקס איבערן וועג, אבער שטענדיק קלאר און שטענדיק אין ענגן אנריר מיט דער נשמה פון די סאלדאטן. נעווען איז האוורילע שטענדיק ארומנעריננלט מיט מענטשן, און קיינער וואלט ניט נענלויבט, אז

אט-דער געזונטער בריט-ביינערדיקער שיגעץ, וואס אף זיין אויבערשטער ליפ האבן זיך קוים אויסגעצוינן די ערשטע בלאנדע הערלאך און אף זיינע ליפן איז נאך, דאכט זיך, ניט אויסגע־טריקנט געווארן דער מאמע'ס מילך, האט געביינקט נאך אן אייר־געגעם מענטשן, וואס ער זאל אים קענען דערציילן יעדע מינוט פון זיין לעבן, געביינקט נאך א נאענטער נשמה, וואס ער זאל זיך פאר איר קענען מתודה זיין.

„ער, גלחים האט מען אנגעפלאריעט, מ'זאל זיך פאר זיי ספּאוויעדען", — האט האוורילע געטראכט מיט הארץ. „אבער וואס איז א גלח? א פעטער חזיר מיט א נריווע, דאס איז א רעאקציע, שווארצע הונדערט. אבער וואו נעמט מען אן אייר־נענעם גלח? טאקי א באלשעוויסטישן גלח, וואס מען זאל אים קאנען דערציילן אלצדינג?"

האוורילע האט אמאל א פרעג געטאן אן עלטערן חבר, צי מען קאן א שטיינער האבן באלשעוויסטישע גלחים, — „נו, ניט קיין אמת'ע גלחים, אבער אזוינע, וואס מען זאל פאר זיי קא־נען צרויסלייגן די נשמה".

האט יענער אף אים א קוק געטאן מיט פארוואונדערונג און נעזאגט: „עי. ברודער, ביסט נאך אלץ א גראער מוזשיק. וואס פאר א נארישקייטן עס קריכן דיר אין מח! דארפסט זיך לערנען, ברודערקע, צו קרינן באוואוסטזיין".

האוורילע האט נעפילט, אז מען פארשטייט אים ניט. אבער דאס איז קיין נייס ניט געווען. אים האט זיך אפט נעראכט, אז עס איז דא אזוינע זאכן, וואס קיינער קאן זיי ניט פאר־שטיין און וואס מען קאן זיי ניט זאגן.

דרייצנטער קאפיטל

וועו מ'וואלט יענע צייטן געפרענט האוריגען, וואם וויל ער בעסער פון אלצדינג, וואלט ער שוין ריקא קיין סך ניט געקערט און וואלט באלד אפן שטעל ארויסגעזאגט: „פארן אהיים". א פאקט איז, אז וועגן דער היים, וועגן דארף פון זיינע טאטע און זיידעם, האט ער איצט געטראכט מער ווי אלע יארן פון דינסט... נאך וועמען, א שטיינער, זאל בענקען אזא האוריגע? די מאמע איז טויט, דער טאטע איז אן איינגעהויקערטער, גראער מוזישק, וואם הערט ניט אויף הוסטן. דאם שטיקל פעלד איז פארוואקסן מיט פארעי און בודיקעם, און איידער מ'וועט אים אויסרייניקן, וועט מען דארפן אפגיין מיט ריקעם שוויים. די כאלופע האט זיך אף איין זייט אראפגעבויגן צו דער ערד, און דער טאטע האט אים אנומעלטן געשריבן אין פאלק אריין, אז אט־אט וועט איין זייט זיך אינגאנצן אוועקלייגן. פון וואנען לעבט דער פאטער? אמאל פון א נדבה, זומער — פון עטלאכע אוגערקעם און ציבעלעם, וואם וואקסן אפן נארטן. אן אריבע באלעבאטישקויט איז געווען בא האוריגעם טאטן, און זינט דער בחור איז אוועק אין סאלדאטן, שוין א חשבון פון אריבער פיר יאר, איז דער חורבן נאך גרעסער געווארן.

אבער טאקי צוליב דעם האט האוריגען אזוי שטארק געצויגן צוריק אין דארף. מען וועט צונעמען דעם פריצישן מאיאנטעק און אים צעטיילן צווישן דעם פוירשן פאלק, — אט די ניים האט זיך געטראגן צום פאלק אף אלערליי וועגן; אט די ניים האט געהויבן האוריגען אין דער לופטן און אים נעצויגן אהיים, ווי מיט אייזערנע קייטן... טיף אין הארצן איז

האוריל'ע שטענדיק געבליבן א פויער. און וואס האט נעקאנט זיין ליבער פאר א פויערשער נשמה, ווי קומען אין הויף אריין מיט דער גאנצער פויערשער הראמאדע, ארויסרופן דעם עקא־נאם, אים לאזן וויסן, אז ער איז אוים פריץ, אז די הראמאדע נעמט איבער אין אירע הענט אריין די פעלדער, און דעם וואלד, און די מיל, און די שטאלן מיט די בהמות, און די סטאניעס מיט פערד, און די געצייגן און אלע זיבן זאכן, — און וואס קאן נאך מער דערקווייקן דאס הארץ, ווי זאגן אט־דעם פריצישן משרת: „נענוג געבאלעבאטעווט איבער אונז; נענוג פארגאסן אונזער בלוט; איצט גיי און ווייז זיך מער ניט פאר אונזערע אויגן".

אין א גרעניץ־גובערניע איז געשטאנען דער פאלק, אבער פלאמענדיקע פיילן־נייעסן, פיילן־רופן האבן זיך נעטראגן אהינצו פון אלע זייטן לאנד. און די סאלדאטן האבן זיך אפגערופן אי איינציקווייז, אי אין גרופן. עס איז ניט געווען אזא קראפט, וואס זאל גובר זיין דעם רוף פון דער היים. איינציקווייז און כאפטעסווייז פלעגן סאלדאטן זיך ארויסגליטשן פון דעם לאגער און ניט בלייבן. דער קאמיטעט האט גערופן פארזאמלונגען, גע־סטראשעט מיט חברשער שטראף. מען האט אנגעווייזן, אז אף אזא אופן וועלן צעברעכן די מיליטערישע קראפט פון דעם לאנד, און אז גראד איצט, אין די שווערסטע צייטן, ווען וואלקנס לויערן פון אלע זייטן, איז נויטיק פאר א רעוואלוציאנערן פאלק צו שטיין אף דער וואך, צו האלטן הויך די פאן. די סאלדאטן האבן אויסגעהערט, צוגעשאקלט מיטן קאפ, געשטימט פאר די רעזאלוציעס, געקלאפט בראווא, — און באנאכט, ווען עס האבן זיך אראפגעלאזט די אסיענדיקע שאטנס און א נעבל פלענט ארויסקריכן פון דער פייכטער ערד, האבן זיך דא און דארט ארויסגערוקט פינגרן, ווי שטיקער פארגליווערטע פינצטערניש, און געשפאנט צו מערב צו, אהין, אין די וויטע גובערניעס, וואו דאס לעבן איז מיט אמאל געווארן אזוי ווילד־קרעפטיק און אנגעפילט מיט וויין פון קאכיקע מעשים. בא זיך אין הארצן האט האוריל'ע געוואוסט, אז ער טראגט ניט אף די ארויסגע־גליטשטע קיין פארביל. דאס פארטיי־פראגראם האט געפא־דערט אויך זאך, — און האוריל'ע האט געפאלגט, אבער וואס

האָט דער יונגער פּויער געקאָנט טאָן קענן די קולות פון הונ־
דערטער יאָרן, וואָס האָבן נערופן אין זייז האַרצן און געקלאַפּט
מיט העמערלאַך אָן די דעקלאַך פון זייז שארבן? האַווירילע האָט
אפילו קיין האַרץ ניט געהאט צו פאָדערן שווערע שטראָף פאר
די, וואָס גייען און קומען ניט צוריק.

און דאָן זענען געקומען די אָקטאָבער־טעג, און דונערן האָבן
נענומען פאַלן אף דעם שטיל־געוואָרענעם פּאַלק. די מאכט אין
די הענט פון די סאָוועטן; קערענסקי אנטלאָפן; זיינע מי־
ניסטאָרן ארעסטירט; לענין — דער פאָרזיצער פון דער נייער
ארבעטער־און פויערים־רעגירונג; באפעלן ארויסגעשיקט דורך
ראַדיאָ צו דער גאנצער וועלט; דער באפעל וועגן ערד: די ערד
גייט אריבער אין די הענט פון דעם פּאַלק. די נייע רעוואָלוצי־
אָנערע רעגירונג רופט די פויערים צו ווערן די באַלעבאטים אי־
בער די פריצישע מאיאָנטקעם.

פון אָנהויב האָט די ניים ניט געבראכט קיין נייע ענדערונג
אין דעם לעבן פונם פּאַלק. נאָר די אָפּיצירן זענען מיט אמאל
געוואָרן נאָך שטיליער און בלאַסער, ווי ביז אהער. די אָפּיצירן
האָבן שוין לאַנג געלעבט אָן א זייט פון דעם פּאַלק, ווער אין
די נאָענטע דערפלאַך, און ווער עס האָט זיך נאָר אינגאַנצן
אָפּגעטראָגן אין אויעזה. אין יענע אָקטאָבער־טעג האָט מען בא
די אָפּיצירן ארונטערגענומען די עפּאַלעטן. טייל האָבן דאָס
פרייוויליק געטאָן, בא די איבעריקע האָבן די סאָלדאטן ארונטער־
געריסן די צייכנס פון אָפּיצירסקער מאכט. דאָ און דאָרט האָט
א גרופּע סאָלדאטן ארומגערינגלט א קאָפּיטאָן אדער א פּאָדפּאָל־
קאָווניק. ווי א פוקס ארומגערינגלט פון וועלף, האָט דער נעכ־
טיקער קאָמאַנדיר געקוקט מיט דערשראָקענע און פיינטלאכע
אויגן אף זיינע נעכטיקע „מענטשן". אמאל האָט זיך א קללה
געהערט אין דעם קרייז; אמאל האָבן פויסטן זיך אויפגעהויבן
אין דער הויך, אָבער גוואַלדטאטן זענען זעלטן געשען: צור־
נישטיק האָבן איצט אויסגעזען די געווענענע מאכט־האָבער, און צור־
שטארק האָבן דעם פּאַלק געצויגן אנדערע זאכן.

אפן דריטן טאָג איז דער פּאַלק זיך צעלאָפן. פּראָסט־פשוט:
סאָלדאטן האָבן זיך אויפגעהויבן און נענומען פּאָרן אהיים. סאָל־

דאטן פון שכנישע גובערניעס זענען געפאָרן צוזאמען אין איין ריכטונג. עס איז פריער אפגעפאָרן א צוג מיט סאָלדאטן אין דער ריכטונג קיין צפון — קיין פעטערבורג. שפעטער האָט מען נעכאפט א צוג, וואָס איז געפאָרן אפן וועק קיין מאסקווע, און מ'האָט אים אנגעפילט מיט עטלאכע הונדערט סאָלדאטן. נאָך שפעטער איז געקומען די אטשעריער צו די סאָלדאטן פון האָוויצלעס נעננט. האָוויצלע איז געפאָרן מיט זיי.

ס'האָט אויסגעזען אקוראט ווי א שטארק וואסער האָט דורכגעריסן א האטקע און גיסט זיך ווייטער און ווייטער. פון אלע עקן פון דעם ריזיקן פראָנט האָבן ריטשקעלאך מענטשן זיך געצויגן צו דעם מענטשן־ים פונם גרויסן לאנד: „א פעלקער־וואנדערונג", האָבן געזאָגט די מער געבילדעטע, וואָס האָבן נעדערנקט דעם אינהאלט פון די שול־ביכלאך וועגן געשיכטע.

„דאָס פאָלק שטויסט פאָראויס, ווי א סטאדע צעבושעוועטע אקסן", — האָבן געזאָגט די מענטשן פון דער מאסע. אלעמען האָט עס פארכאפט. קיינער האָט זיך ניט געקאָנט אנטקענען שטעלן.

די סאָלדאטן פון האָוויצלעס נעננט האָבן נעטאָן אזוי: מען האָט זיך אויפגעהויבן און מען האָט מיטגענומען אלצדינג, וואָס ס'האָט זיך געלאָזט. א גרויסער טייל זענען געווען באָרוועס, טייל האָבן געהאט אנוטשעס אף די פיס, ארומגעוויקלט מיט שטריקלאך. געווען אזוינע, וואָס האָבן ניט געהאט קיין וואַרעמען שינעל אפן לייב. געווען מענטשן, וואָס האָבן שוין זעקס חדשים ניט געביטן דאָס העמד. אָבער א סך סאָלדאטן האָבן מיטגענומען צו צוויי ביקסן, אפן רעכטן און אפן לינקן אקסל; אין די רענצלאך האָבן א סך געטראָגן פעק מיט פאטראָנעס. אף עטלאכע וואָגנס האָט מען ארויפגעלייגט קעסטלאך מיט פעסער, מיט עמערס, וואָס מען האָט ארויסגענומען פון דער פאָלקאָוואי קיך. אף אייניקע וואָגנס האָט מען אפילו ארויפגעלייגט די עטלאכע פוליעמיאָטן, וואָס זענען נאָך פארבליבן אין פאָלק, א פאָר פון זיי צעבראכענע, וואָס קאָנען ניט שיסן. „וואָס טויג אונז אָט־דאָס ברוך־אייזן?" — האָט איינער א יונגער סאָלדאטל געפרעגט בא די עלטערע. יענע האָבן א קוק

געגעבן אַף אים ווי מ'קוקט אַף א נאַריש קינד. „האָסט דאָך אַליין געזאָגט: ברוך-אייזן. עס וועט צו־נויץ קומען אין דער היים. וואָס דאַרף מען עס לאָזן אַף הפקר". און חברה האָט ווי־דער געגומען אָנלאָדן די געבליבענע וואָגנס מיט דער באַלעבא־טישקייט פון דעם פּאָלק. .. ..

ס'זענען געווען מער וואָגנס ווי פערד. די עטלאכע פערד זענען געווען אויסגעמאַטערט און האָבן קיין כח ניט געהאַט צו שלעפּן אזא שוועכע משא. די סאָלדאַטן אַליין זענען געווען אויסגעמאַטערט פון קעלט און פון ניט-דערעסן. אָבער מען האָט געגוי און פינקטלאָך אַרומגעזוכט, צי קאָן מען נאָך עפּעס נעמען פון דעם פּאָלק. „א שאָד, עס וועט גיין אין ניוועץ". אין דער היים האָט שוין לאַנג אויסגעפעלט אי קאָסעס, אי סערפּעס, אי העק. די פּויערשע נשמה האָט שוין געלעבט אַף דער ערד און מיט דער ערד.

מ'האָט זיך א לאָז געטאָן עטלאכע הונדערט מיטאַמאָל. מען האָט געשמיסן די פערד מיט שטריקענע בייטשלאָך (קיין לע־דערנע איז שוין לאַנג ניט געווען). מ'האָט גענוקעט און גע־הוקעט, און אז מען האָט געזען—עס וועט ניט העלפן, האָט מען זיך אַליין צוגעשפּאַנט צו די פערד. דריי וואָגנס האָבן לכתחילה קיין פערד ניט נעהאַט, און חברה האָט זיך איינגעשפּאַנט פון פּאַרעגט און אונטערגעשטופּט פון הינטן, און אזוי איז מען אַוועק. אין לאַנגער זענען נאָר נאָך געבליבן אפשר א פּאָר צעגרליק סאָלדאַטן, וואָס האָבן געשטאַמט פון גרויסע שטעט און וואָס האָבן געווארט אַף א בעסערער געלעגנהייט צו פּאָרן אהיים.

מיט געזאַנג און גערויש, מיט א געקלאַפּעריי און א קלינ־געריי האָט די מאַסע זיך א לאָז געטאָן פּאָראויס. דער פּלאָן איז געווען צו דערגיין צו א סטאַנציע, וואו עס קרייצן זיך צוויי אייזנבאַן־ליניעס. דאָרט האָט מען זיך געקאָנט ריכטן באַקו־מען א צוג. (אין דער סטאַנציע בא דער נאַנטסטער אויעזר־שטאָט איז שוין ניט געבליבן קיין אייניציקער וואָגאָן און קיין אייניציקער געזונטער לאָקאָמאָטיוו, און עס איז ניט געווען קיין האָפנונג, אז פון דאָרט זאָל מען קאָנען פּאָרן מיט דער באן). מען איז געגאַנגען איבער פּלאַצע, בריייטע אָסיענדיקע וועגן.

מען האָט געטיאָפּקעט אין צעפּאָרענע קאָליעס, מען האָט געהרוזנעט אין זאמד ; די וואָגנס זענען אָפּט אַריינגעקראָכן אין בלאָטע ביז די קלעצלאך פון די רעדער; מען האָט זיך לאַנג נעבאָבערעט ארום א וואָגן ביז מען האָט אים אַרויסגעשלעפּט פונם זומפּ. מען איז געווען הונגעריק און פארוואַרלאָזט. מען האָט אפט אויפגעוואָרפן איינער דעם אַנדערן, אז מען פוילט זיך שטופן די וואָגנס. א מיאוסע סאָלדאַטסקע קללה האָט, ווי א קאָלטער אָסיענדיקער נעבל, זיך געהאָלטן איבער דער צעיורענער מאסע. אָבער א קראַפּט, שטארקער פון הונגער און מידקייט און נויט, האָט געטריבן אָט־די אויפגערודערטע מענטשן.

מען האָט גענעכטיקט אין פעלד ארום גרויסע ברענענדיקע פייערס. וועו מען האָט זיך אָפּגעשטעלט אף נאכט־לאגער, פלעגט מען זיך א לאָז טאָן ארום און ארום צו זוכן שפייז. מען האָט זיך געפּאַרפעלט אין די הושכע אויבגענעצטע פעלדער, זוכנדיק איבערגעלאָזטע קארטאָפּליעס ; מען האָט געבראַדזיעט איבער די זעלטענע דערפלאך, פון וואָגען די מוזשיקעס זענען זיך צעקראָכן און איבערגעלאָזט אף הפקר די נידעריקע כאטעס. מען האָט גענישטערט אין קאָלטע פינצטערע קאָמערס ; מען האָט זיך גערַאיעט אין די נוצלאָזע שמאטעס, וואָס האָבן זיך געיתומט אין די ליידיקע שטיבער ; מען האָט ניט דורכגעלאָזט א קאַץ אָדער א הונט, וואָס זענען נאָך פארבליבן צוויישן די חורבות. מען האָט געשאָסן מיט פּאטראָנעס אף סאָראָקעס און ראָבן, וואָס האָבן געקראָקעט אין די נאָקעטע צווייגן פון די מאָגערע דאַרפישע סעדלאך. די ענגיטערע פלעגן זיך צוועקלאָזן אין וואלד אַריין זוכן האָזן אָדער פוקסן — און מען האָט זעלטן וואָס גענפונגן. אז מען האָט זיך אומגעקערט שוין שפּעט אין אָוונט צו די פייערן, איז מען געווען נאָך מידער און בייזער. מען האָט עפּעס געקייעט, יעדערער פאר זיך, און געשאָלטן עפּעס א שונא, וואָס מען האָט אים ניט געקאָנט אָנרופן באַם נאָמען. די געזונטערע און פרייַלאכערע האָבן געשפּאסט: „אָך, ווי גוט וואָלט געווען, וועו מען גיט אונז א גוטע פּאָרציע הייסן בּאָרשט מיט דער פעטער הירזשענער קאשע, מיט א גוטן שטיק קאָרענע ברויט. הא, וואָס זאָגסטו, וואסקע, וואָלסט זיך אָפּגעזאָגט פון

אזא וועטשערע ? און וואָס עפּעס וועלן א גלעזל וואָדקע?" פון דעם שפּאָס איז די נאכט נאָך קאַלטער געוואָרן, אין מאָגן האָט נעלאָגט און נעצופט, אין האַרצן האָט זיך געהויבן א שטעכעדיקע בייזקייט, און עס האָט זיך נעוואָלט אימיצן וויי־טאָן, אף אי־מיצן אויסניסן דאָס הארץ. אָבער אז מען האָט זיך נעלעגט שלאָפן, און דער קערפער האָט זיך איינגעוואַרעמט אין דער נעדיכטער פייכטקייט, פלעגט זיך אויפהויבן פאר די אויגן דאָס היימישע דאַרף מיט א זון איבערן קאָפּ און מיט בריט־אויס־נעשפּרייטע פעלדער, נעדיכט אָנגעפּיקעוועט מיט צייטיקע זאָנ־גען. דאָס פעלד האָט נעהערט צום פּריץ, און די הראָמאַדע איז ארויסגעגאנגען שניידן דאָס רייכע פעלד. די סערפּעס קלינגען, ווי די גלעקער, די סנאָפּעס לייגן זיך אין גרויסע הויפנס, און אין לופטן לאכן פייגלאך.

מען איז נעגאנגען אן אן אַרדנונג און אָן א פּירער. מען האָט ניט שטענדיק געוואוסט דעם וועג, און עס איז אפט ניט געווען בא וועמען צו פרעגן. מען האָט נאָר געהאט דעם אום־באשטימטן פּלאַן — דערגיין ביז דער קרייץ־סטאנציע, וואו מען וועט נעמען א צוג. האָוורילע איז נעגאנגען מיט דער מאסע, האָוורילע האָט געטיילט מיט דער מאסע אי די שווערקייטן פון דעם וועג, אי די שמועסן וועגן א נייעם קומענדיקן לעבן. די מאכט פון דעם קאָמיטעט איז צערונען געוואָרן פון דעם טאָג אָן, וועו דער פּאָלק האָט זיך צעבראָכן אף שטיקער. קיי־נער האָט קיינעם ניט געפּאָלגט, און קיינער האָט ניט געוזכט צו שאפן דיסציפּלין, אָבער די עטלאכע פּארטיי־חברים, וואָס זענען פּארבליבן מיט דער מאסע, האָבן אָפּגערעדט צווישן זיך, אז מען וועט פרופן אומבאמערקטערהייט ארויסצוטראָגן אביסל באוואוסטזיין און אביסל ארגאניזאציע אין אט־דעם כאאָס. עס איז ניט געווען קיין קאָמיטעט ; קיינער האָט ניט דערמאָנט דעם אויטאָריטעט פון די פריערדיקע אויסדערווייטע, אָבער אזוי ווי די פּארטיי־חברים זענען אומעטום געווען אין די געפּער־לאכסטע פונקטן, און אזוי ווי זיי האָבן נעהאט א בריטערן קוק אייבער די איבעריקע סאָלדאטן, האָבן זיי אלעמאל אן עצה נע־געבן די חברים איז נויט, און זייער עצה האָט מען אָפטמאל נע-

פאלגט, ווייל זי איז געווען דאם בעסטע, וואם מען האט נעקאנט טאן אין אן אומגעווײנטלאכער לאגע.

האוריל'ע האט ניט גערעדט און ניט גע'מוסרט. האוריל'ע איז אליין געווען א טייל פון דער מאסע: אין זיין בריטער פויערשע ברוסט האבן נעקלונגען די זעלביקע רופן, וואם האבן אויפגעהויבן די עטלאכע הונדערט סאלדאטן. האוריל'ע האט זיך ניט געוקט פאראוים. אבער אז דער וואגן איז פארקראכן אין א זומפ און צען סאלדאטן האבן געשאלטן און געשפיגן, האט האוריל'ע געמומען א האק, אויסגעהאקט אין וואלד פיר דרעננלאך, געגעבן יעדער פאר סאלדאטן א דרעננל אין די הענט אף אונטערצושטעלן אונטער די רעדער, אליין האט ער זיך אנגעבויגן און אונטערגעשטעלט דעם בריטן אקסל אונטערן וואגן, און דער וואגן איז אוועק. וועז מען האט זיך נעדארפט אוועק־שטעלן אף נאכטלעגער, האט האוריל'ע שטענדיק געוואוסט, וואו די ערד איז טרוקענער אוז וואו מען קען האפן באקומען כאטשבי אלטע שטרוי אף אונטערצולייגן אונטערן זייט. און וועז מען איז געגאנגען אין די ליידיקע דערפער זוכן מיט וואם זיך צו ספאזשיוועז, האט האוריל'ע ניט איינמאל אויסגעלאשן דאם פיי־ער, וואם א סאלדאט האט אנגעצונדן מיט א כיון אדער אומנע־ריכט, וואדפנדיק א שוועבעל'ע אין א קופע שפענדלאך אדער מיסט. וועז מען האט זיך איינמאל אפגעשטעלט אף נאכטלע־גער אין א פאלאזטן דארף און אלע זענען אריינגעקראכן אין די נידעריקע כאטקעם און זיי אנגעוואדעמט מיטן אייגענעם אטעם און מיט דער וואדעמקייט פון די אייגענע קארפערם, און אלע זענען געשלאפן ווי גע'הרג'עטע אין דער שטומער נאכט, איז האוריל'ע מיט נאך דריי פארטיי־חברים געשטאנען אף דער וואך אין די גאסן צו באוואדענען פאר אן אומגעריכטן שונא. קיינער האט זיי ניט אויסגעקליבן, און זיי האבן בא קיינעם ניט געפרעגט, צי זאלן זיי אוועקשטעלן א וואך. אבער באנאכט האבן זיי באמערקט דריי טונקעלע פיגורן, וואם האבן זיך גע־רוקט פון אונטער די שיידרם צו איינעם פון די הייזער. זיי האבן אפגעשטעלט די אומבאקאנטע. עם האט זיך ארויסגע־ווייזן, אז דאם זענען דריי דארפישע פויערים, וואם האבן זיך

נע'גנבעט אונטערצוצינדן דאָס הויז. בא איינעם פון די נע־כאָפּטע האָט מען געפונען א קענדל קעראָסין, אן אנדערער האָט געטראָגן שוועבעלאך און טרוקענע שטעקלאך. די פּויערים האָבן זיך פּאַרענטפערט, אז זיי האָבן ניט געוואוסט, ווער עס איז אריין אין דאָרף, אז זיי האָבן גערעכנט — דאָס זענען דייטשן, אָבער דער אויסרייד איז געווען פּאַלש, און אלע האָבן דאָס נעזען. אינדערפרי האָט מאָסע געוואָלט אויפהיינגען די פּויערים פּאר זייער פּאַרברעכערישן אָנפּאל. דער גאלער יאָקים און דער רויטער סאָכאָטש, געוועזענע אונטער־אָפּיצירן, האָבן זיך געוואָרפן צו די געפאַנענע מיט די באָגנעטן פון זייערע ביקסן.

האָוורילען האָט געקאָסט א סך מי ביז ער האָט איבערגערעדט די סאָלדאטן צו פּאַרבייטן די טויט־שטראָף אף אן אויסקוף. די פּויערים, האָט ער געזאָגט, ווייסן, וואו עס ליגט באָגראָבן דאָס דאָרפישע האָב און גוטס, טאָ זאָלן זיי ברענגען א זאָק ווייץ און א זאָק קאָרטאָפל און א פעסל חזיר־שמאלץ און זאָלן זיי ניין צו אלדי שווארצע יאָר: ווער דאָרף האָבן זייערע נבלות? דער מאָסע איז דער פּלאָן געפאלן. די פּויערים האָבן זיך געצלמט און נעבוקט צו דער ערד און נעשוואוירן מיט טויטע שבועות, אז זיי האָבן ניט גאָרניט. אָבער דאָ האָט האָוורילע אליין צו־געשטעלט א גרויסן קולאָק צו איינעמס נאָז און געזאָגט, אז ענט־ווערער זיי קויפן זיך אויס, אָדער... און די פּויערים האָבן פּאר־שטאַנען די שפּראך פון דעם קולאָק א סך דייטלאכער, ווי אלע ווערטער.

יענעם טאָג האָט האָוורילע פּארשריבן אין זיין זכרון דע ז ערשטן פּאָקט, וואָס ער וועט דארפן באריכטן דעם פּאַרטיי־קאָ־מיטעט, וועו ער וועט אָפּגעבן חשבון וועגן דער רייזע.

....ווי א טייך אראָפּ־בארג, וואָס טראָגט מיט זיך שטאָמען און צווייגן און שטייגער און ווארצלען און ערד, אזוי האָט זיך נעגאָסן דער מענטשן־שטראָם צו דער קרייץ־סטאַנציע. נעווען איז דאָס א שטרעקע פון אכציק ווירסט, אָבער צוליב די זומ־פּיקע וועגן אין די גרויסע אור־אלטע וועלדער, צוליב דער שווער־קייט פון די וואָגנס מיט אומגלומפערטער משא, צוליב דער

שלאבעריקייט פון די געפיניקטע מוסקולן און צוליב דעם שלעכטן
הארבסטיקן וועטער האָט דער וועג נעדויערט אָן אַן עק. נאָנצע
טעג האָט געזופט א רעגנדל, נענעצט די צעריסענע קאשקעטן
און די צונטער־שווערע פּאפּאכעס, געקאפּעט פון די לאַנגע ניט־
געשוירענע האָר אַף די שטויביקע נאקנס, גערונען אונטער די
ברודיקע העמדער איבער די אויסגעצערטע לייבער, נענעצט די
הויט און, דאכט זיך, אפילו די ביינער אונטער דער הויט, נע־
קלעפּט די פּים צו דער ערד מיט א לימיקער געדיכטער בלאָטע,
נעריבן די העלזער מיטן נאסן פּארזשאוועדטן אייזן פון די ביסקן
און פּארשטעלט דעם וועג מיט א דינער, גראָער, רירעוודיקער נעץ.
עס איז געקומען א צייט, וועו דרייַ פון די פינף פערד האָבן שוין
מער ניט געקאָנט הויבן די פּים. באַנאכט איז איינס פון די
פערד אַוועקגעפֿגרט. די סאָלדאַטן, וואָס האָבן זיך נעפּעדערט
אויפצושטיין אינדערפרי, האָבן אָפּגעשונדן די פּעל און זי אַרויפ־
נעלייגט אויבן אפן נעפּעק פונם וואָגן. דאָס פּלייש האָט זיך נע־
וואָלגערט אַף דער פייכטער ערד צווישן צעפוילטע פּאריאָריקע
בלעטער, און ניט איין סאָלדאט האָט נעווּאָרפן אַן אויג אין
יענער זייט אריין, און ניט איין האָנט האָט זיך נעצויגן צום
מעסער, וואָס איז אַף א שנירל נעווען צונעבונדן צו דעם גאַרטל
פון די הויזן. מען האָט דערווייל זיך נאָך נעשעמט צו עסן
פֿגירה־פלייש. עס האָט נאָך נעעקלט פון דעם נעדאָנק, כאָטש
דער מאָגן האָט נעמאָנט מיט טויזנטער נאָדלען. אָבער וועו אי־
מיצער האָט אַרויסגעזאָגט אַזוי זיך אין דער וועלט אריין, אַז
מען וואָלט נעדאַרפט שעכטן נאָך צוויי פּגירות, איידער זיי וועלן
אויסציען די פּים, האָט דער נעדאָנק נעפונען לייטזעליקייט אין
די אויגן פון דער מאַסע. מען האָט נעקוילעט און אָפּגעשונדן
די צוויי מאָנערסטע פערד, מען האָט זיי אָפּגעבראָטן אַף גרויסע
שיטערהויפּנס פון נאָנצע בוים־שטאָמען, מען האָט א נאָנצן
טאָג און א נאָנצן אָוונט געפּרעסן דאָס האַרטע פערדן־פלייש אָן
ברויט און פּארטרונקען מיט דער קויטיקער וואַסער פון דערבי־
איקן טייכל. מען איז אביסל שכור נעוואָרן פון צופיל פלייש
און מען האָט נעזונגען און נעטאַנצט, ווי ווילדע. מען איז מידע
און שווערע אַנידערגעפאלן אַף דער נאַסער ערד און אַנטשלאָפן

נעווארן ווי די טויטע. אינדערפרי האבן על"ף שקאצים ניט נע-קאנט אויפשטיין, עס האט זיי נעשלאגן אין היץ און זיי האבן נעבראכן פון זיך די גרינע גאל. מען האט זיי ארויפגעלייגט אף די וואגנס, און דערפון זענען זיי נעווארן נאך שווערער. די צוויי איבערנעבליבענע פערדלאך זענען נעווען נאך מער אויסגעצערט און טויט-מיד. שפעטער מיט א טאג האט מען זיי אויך אוועק-נעקויל'עט און אויפנעגעסן, און פון דעמאלט אן האט זיך אנגע-הויבן א מחלקה צווישן דער מאסע, וואס מען זאל טאן מיט די וואגנס. טייל האט נעטענהט, אז עס איז ניטא זיך וואס צו שלעפן מיט די פעסלאך און דייזשקעס און קעסעלאך און ווער וויסט וואס, אז מען דארף דאס אלץ איבערלאזן, כדי צו ראטעווען די קראנקע. עס האט זיך אבער אויפגעהויבן אזא ברומיקער געשריי פון דער מערהייט און עס איז נעווען אזוי נאענט צו א וויסטן נעשלעג, אז יענע האבן אפגעטראטן און ניט וויל'נדיק געהאלפן שטופן די וואגנס. אף די וואגנס זענען נע-לענן טויט-בלאסע סאלדאטן און ארויסגעקרעכצט פון זיך דאס לעבן מיט דער נשמה. א פאר וואגנס זענען נעווען אזוי שווער, אז א טוץ סאלדאטן האט זיי ניט נעקענט רירן פונם ארט. מען האט באשלאסן אראפצונעמען דריי פולעמיאטן און זיי טראגן אף די פלייצעס. די פולעמיאטן האבן נעקוועטשט די סאלדאטסקע פלייצעס מיט די אומדערבארעמדיקע אייזערנע לאפעס. מען האט זיך אפט נעדארפט אפשטעלן און איבערבייטן די אקסלען און איבערכאפן דעם אטעם. אבער די פויערשע איינגעשפארט-קייט האט אלץ נעטריבן פארואוס. מען איז נענאנגען. וואס מער מען האט זיך דערנענטערט צו דער סטאנציע, אלץ אפטער האבן זיך באגעגנט באזעצטע דערפער און שטעטלאך. דא וואלטן די סאלדאטן שוין נעקאנט עפעס קריגן, האט מען זיי אבער אומעטום באגעגנט מיט ביקסן און פוליעמיאטן און מען האט זיי געלאזט וויסן, אז אויב זיי ווילן ראבעווען, וועלן זיי צאלן מיטן לעבן. פארקויפן יא, דאס האבן די פויערים זיי צוגעזאגט, אויב זיי צאלן זילבערנע אדער גאלדענע מטבעות. פאפירלאך האט מען ניט נעוואלט נעמען, און נעבן אומזיסט איז ניט נעווען אין דער נאטור פונם פויער. אין איין דארף

איז נעקומען צו א געשלעג צווישן א כאפטע סאלדאטן און די ארטיקע שקאצים. מען האט זיך נעשניטן מיט מעסערס און געשטאכן מיט באגנעטן און אפן ארט זענען געבליבן צוויי סאלדאטן און דריי דארפישע מענטשן. עס האט זיך אריינגעמישט דער אקארשט־אויסגעקליבענער איספאלקאם פון דעם וואלאסט־נאי סאוועט און האט געפאדערט פון די סאלדאטן, אז זיי זאלן זיך גיין געזונטערהייט, ווארום עס וועט זיין ערגער: קיין אומ־געזעצלאכקייט וועט די נייע מאכט ניט דערלאזן. עפעס ווי א ברי מיט היימן וואסער האבן דערפילט האווריע מיט זיינע עטלאכע נאנטע חברים, וועו זיי האבן דערהערט דאס ווארט „נייע מאכט". אבער אזוי גרויס איז געווען די פארביטערט־קייט פון די אויסגעמוטשעטע, אפגעריסענע געווענענע סאלדאטן, אז די וועדטער פון דער נייער מאכט האף זיי נעמאכט א קנאפן רושם.

עס איז געווען שפעט באנאכט, אפן צוועלפטן טאג נאכן פארלאזן דעם לאגער, וועו די עטלאכע הונדערט סאלדאטן זע־נען דערנאנגען צו דער סטאנציע.

פערצנטער קאפיטל

די סטאנציע איז געווען באוואפנט. אין טעלעגראפן־צי־מער זענען געזעסן אכט רויטע גווארדייצעס מיט ביקסן אין די הענט. איינער פון זיי האָט זיך גערופן קאָמענדאַנט. עטלאכע אנ־דערע סאָלראַטן האָבן זיך געפונען אין דעם הילצערנעם שייער מיט די פייערלעש־אינסטרומענטן. דער סטאנציע־נאטשאלניק איז געבליבן דער אלטער, נאָר וועגן יערער זאַך האָט ער זיך אַן עצה געהאלטן מיטן קאָמענדאַנט, וועלכער האָט אויך אונטער־געשריבן אלע אָפיציעלע פאפירן. איבער דער סטאנציע האָט נעווייעט אף א שטעקן א רויט פענדל, און אף דער פאָדערשטער וואנט אינדרויסן זענען געווען צוגעקלעפט עטלאכע רעוואָלוצי־אָנערע אויפרופן, וואָס זענען אָננגעקומען פֿער טעלעגראף.

די סטאנציע איז געווען לוידיק. אף די רעלצן איז כמעט ניט געווען קיין וואַנאָנעס. נאָר העט־וויט אָן א זייט, אף א צווייג־ליניע, וואָס האָט זיך געענדיקט אין פֿעלד מיט א שטומ־פיקן פאָפערעטשנע קלאָץ, זענען געשטאנען עטלאכע פראכט־וואַ־גאָנעס, וואָס פון אייניקע האָט זיך געשלייגנעלט א רויך. דאָס זענען געווען די וואוינונגען פון דער וואַך און פון דער באן־אד־מיניסטראציע.

די גאנצע סטאנציע האָט געטראָגן דעם שטעמפל פון צע־שטערונג. פון צוויי געביידעם אף דער לינקער זייט האָבן נאָר געשטעקט קוימענס און האלבע אפֿגעברָאכענע וועגט. אף אייי־ניקע זייטיקע ליניעס זענען פארשוואונדן די רעלצן און עס האָבן געפעלט דאָ און דאָרט צו עטלאכע שפאלן. דער ערשטער שניי איז אויסגעפאלן צוריק מיט א טאָג און זיך צוועקגעלייגט צווישן די שינעס, האָט עס אויסגעזען, אז קיינמאל זענען דאָ

ניט געפֿאַרן קיין וואַגאָנעס און ניט געוויכערט קיין לאָקאָמאָטיוון.

וועו די ערשטע גרופּע סאָלדאַטן האָט זיך צוגעקוקט צו דער פּלאַטפֿאָרמע, האָט זי באַגעגנט א שערענגע רויטע גוואַרדיי-צעס מיט ביקסן אין די הענט. אָן א זייט, לעבן דער וואַסער-דייזשקע, האָט געהויבן זיין נאָז א פּוליעמיאָט. פֿאַראויס, אפֿן ראַנד פון דער פּלאַטפֿאָרמע, איז געשטאַנען דער נאַטשאַלניק פון דער סטאַנציע מיטן קאָמענדאַנט, ביידע מיט רויטע בענדער אף זייערע לינקע ארבל. זיי האָבן מיט קאָלטע פּאַרדעכטיקע אויגן באַגעגנט די נעסט.

— וואָס וויל איר?

די אָננעקומענע האָבן זיך אָפּגעשטעלט און איבערגעקוקט.

— פֿאָרן.

— וויפֿיל זענט איר ?

— קנאַפּע פיר הונדערט.

— וואוהין וויל איר פֿאָרן?

— אף דער ליניע קיין כארקאָוו.

דער נאַטשאַלניק און דער קאָמענדאַנט האָבן זיך שטי-לערהייט איבערגערעדט. דער נאַטשאַלניק האָט געזאָגט .

— ניטא קיין צוגן, ניטא קיין לאָקאָמאָטיוון. עס איז שוין דריי טעג קיין איינציקער צוג ניט געקומען. דער טראַנספּאָרט איז אין א שלעכטן צושטאַנד.

די סאָלדאַטן זענען געשטאַנען און זיך ניט נעירט פון דעם אָרט. עס זענען אונטערגעגאַנגען נייע. פון דעם וועלדל אף יענער זייט וועג, אזוי אפשר א פערטל וויאָרסט פון דער סטאַנ-ציע, זענען ארויסגעקראָכן די ערשטע סאָלדאַטסקע וואָגנס. די סאָלדאַטן זענען געווען אויסגעמאָגערט און אויסגעשמירט ווי די שדים. אף די וואָגנס האָבן די באַן-באַאמטע דערזען פּוליי-מיאָטן און ביקסן.

די סאָלדאַטן-מאַסע ארום דער פּלאַטפֿאָרמע איז געווארן גע-דיכטער. עס האָט זיך נעהערט א ברום און א שילטן. איינער דעם אנדערן האָט איבערגעגעבן די נייעס, אז עס איז ניטא קיין צוגן. עס האָבן זיך דערהערט אומצופֿרידענע קולות: „עס

איז נאר א תירוץ". „זיי באהאלטן די וואגאנעס, פארכאפט זאלן זיי ווערן!" „ניש־קשה, פאר זיך וואלטן זיי געפונען אי פא־ראוואזן, אי וואגאנעס". פויסטן האבן זיך געהויבן. אוינן האבן געגלאנצט מיט פיבערדיקער שנאה. פארשמאכטע ליפן האבן זיך נעדרייט אין צארן. „פריצים! זיצן זיך דא ווי די גראפן, און מיר ווערן פארפינצטערט"... א פאר האבן אנגע־וויזן אף די עטלאכע וואגאנעס אן א זייט אף דער צווייג־ליניע: „ניש־קשה, פאר זיך איז דא גענוג".

די אומצופרידנקייט איז געוואקסן. די סאלדאטן האבן זיך נעריבן איינער אן אנדערן, ווי זיי וואלטן זוכן מונטערקייט בא די שכנים. דא און דארט האט זיך דערהערט דאס קלאפן פון די ביקס־שלעסער. דער קאמענדאנט האט עפעס שטיל א זאג געטאן דעם נאטשאלניק.

— הערט, חברים! — האט יענער געזאגט — פון שרייען און ליארמען וועט קיין גוטס ניט ארויס. אודאי ווילן מיר אייך העלפן מיט וואס ס'איז מעגלאך, אבער איר זעט דאך אליין — ניטא מיט וואס צו פארן. איז ווייסט איר וואס ? קלייבט אויס א קאמיטעט, וואס זאל פאר אייך רעדן. מיר קאנען דאך ניט רעדן מיט עטלאכע הונדערט מענטשן.

די טונקעלע מאסע האט א ווילע געשווינגן. דא און דארט האבן זיך דערהערט אויסרופן: „אודאי, לאמיר אויסקלייבן דע־לענאטן".

אין עטלאכע מינוט ארום איז שוין א גרופע פון פינף דע־לענאטן געשטאנען אף דער פלאטפארמע. צוויישן זיי איז געווען האווריע. מען האט נעדארפט ארייננייון אין סטאנציע איבער־רעדן און זען, וואס מען קאן טאן. האווריע האט געוואארנט די סאלדאטן :

— זעט־זשע, ברידער, ווארט ביז מיר וועלן דא אלצדינג בא־טראכטן. זייט זיכער, אז מיר וועלן זיך ניט לאזן קריוודען.

פון דער מאסע האט זיך געהערט אן אומבאשטימט מורמלען, ווי א ווינט וואלט דורכגענאנגען איבער טרוקענע צווייגן. די דעלעגאציע איז ארייננעגאנגען אין זאל. די רויטע נוואר־דייצעס האבן פארפירט א שמועס מיט די נאנטסטע נעסט. אוי־

דער וואָס־וועט איז שוין אַרום די רויטע נוואַרדייצעס אויסגא־
וואקסן א געדיכטע וואַנט פון סאָלדאטן. די וואַנט האָט זיך
נעשטופט פֿאראויס. די רויטע נוואַרדייצעס האָבן זיך נעמוזט
צונויפרוקן נענטער איינער צום צווייטן. מען האָט זיך ניט
געוואָלט מורה זיין, אז אָט קומט צו א געשלעג. מען האָט א
רוף נעטאָן אינווייניק אין סטאַנציע אריין, אז מען זאָל וואָס ני־
כער אַרויסגיין. אָבער טאַקי אין דער זעלביקער צייט, וועו
דער קאָמענדאַנט מיטן קאָמיטעט מיט נאָך עטלאָכע באַאמטע
האָבן זיך אריינגעמישט אין דער נעדיכטער מענטשן־מאסע און
נעפֿרופט איינשטעלן אביסל אַרדנונג, האָבן עטלאָכע צענדליק
סאָלדאטן, אונטער דער פירערשאפט פון דעם נעלן יאקים און דעם
נידעריקן בריטבייינערדיקן סאַכאטש, זיך צוועקנעלאָזט הינטער
דער סטאַנציע, איבער די רעלצן, פֿאוע די אָנגעברענטע הייזער,
צו די עטלאכע וואגאָנעס. באלד האָבן זיך פון דאָרטן רער־
טראָגן נעשריייען און שילטערייען. די סאָלדאטן האָבן זיך מיט
אימפעט אריינגעשטויסן אין די וואַרעמע הילצערנע קאסטנס. עס
האָט זיך געהערט א ברעכן פון כלים, א קלינגען פון אויסגע־
זעצטע שויבן, א טרעשטשען פון איבערגעבראָכענע ברעטער.
צענדליקע הענט האָבן נעטאפט אין יערן ווינקל. מען האָט
געפונען ברויט און רויע קאַרטאָפל. אין איין אָרט האָט מען
אויפגעריסן א זאק מיט מעל. שוואַרצע לאפעס האָבן זיך נערוקט
אין זאק אריין, נענומען הויפנס וווייסע מעל און נעשטאָפט
אין די בריט־נעעפנטע מיילער, נעקייעט, נעהוסט, נעשפינן און
נעשאָלטן און ווידער נעקייעט. אינדרויסן פאר די וואַגאָנעס
האָט זיך דערהערט א שאָס. קיינער האָט ניט נעוואוסט, ווער
עס האָט נעשאָסן. די סאָלדאטן אין די וואַגאָנעס האָבן אַרויס־
נעשטעלט די ביקסן דורך די צעבראָכענע פענצטער און נענומען
שיסן אין דער וועלט אריין. עס האָבן זיך דערהערט בייזע גע־
שרייען, הייזעריקע פייפעריייען. דער ליארם איז נעוואקסן. קיי־
נער האָט ניט פארשטאַנען, וואָס דאָ טוט זיך. מענטשן האָבן
זיך אָנגעשטויסן בלינדערהייט איינער אָן אַנדערן און ניט נע־
וואוסט, ווער עס איז א שונא און ווער עס איז א פריינט. אי־

בער אלע קולות האָט זיך פלוצלונג דערהערט האוורילעס הילכיקער פויערשער אויסגעשריי :

— הערט אויף שיסן, טייוואָלים! אַיך האָט פארוואונדעט אן אייגענעם מענטשן.

די מאַסע האָט זיך אָפּגעשטעלט. עפעס ווי א שטילקייט פון חרטה האָט זיך אף א רגע אויסגענאָסן ארום און ארום. האוורילע איז ארויסגעקראָכן פון צווישן די דרויסנדיקע סאָלדאטן און זיך צוועקגעשטעלט אף א הויפן ברעטער. האוורילע איז געווען אויפגערעגט און בייז מיט פינצטערער פויערשער בייזקייט. „הערט, יאטן! אזוי פירן זיך דאָך ניט קיין רעוואָלוציאָנערע סאָלדאטן. אזוי פירן זיך כוליגאנעס. ווייסט איר נאָר ווָאס ? לאָמיר גיין אף א מיטינג, וועלן מיר זיך דורכריידן און וועלן וויסן ווָאס מיר האָבן צו טאָן".

אין דעם גרויסן סטאנציע־זאל האָט זיך פארזאמלט די סאָלדאטסקע מאסע. דער קאָמענדאנט האָט געהאלטן א רעדע וועגן דער נייער אָרדענונג. דער נאטשאלניק האָט געוויזן דעפעשעס, ווָאס ער האָט באקומען פון די נרעסערע שטעט. מען האָט נענעבן די סאָלדאטן צו פארשטיין, אז די נענגט איז אן אויסגעמאטערטע און א פארוויסטע. ניט לאנג זענען דאָ פאָרנעקומען שלאכטן צווישן די רעוואָלוציאָנערע רויטע גווארדייצעס און אָטריאדן פון קאָנטר־רעוואָלוציאָנערע אָפיצערן מיט פארבלענדטע אָפּגענארטע סאָלדאטן. עס זענען אָפּגעברענט נעווָארן עטלאכע הייזער. די שטאָט, צוויי וויאָרסט פון דער סטאנציע, איז אויך ליידיק און ווייסט. מען וועט דארפן צוואוואָרטן, אפשר א וואָך, און אפשר צוויי, ביז עס וועט זיך אביסל איינשטעלן דער טראנספאָרט, דערווייל וועט מען זיך דארפן האלטן אין אָרדנונג, ווי באוואוסטזיניקע מענטשן. עס איז ניטאָ קיין אויסוועג, און עס איז ניטאָ אף וועמען זיך צו באקלאָגן.

מיט אראָפּגעלאָזטע קעפ און פינצטערע בליקן האָט די מאסע אויסגעהערט די רעדעס. מען האָט ניט נזאָגט ניט יאָ, ניט ניין. אָבער אין בויך האָט נענאָגט דער הונגער ; די ביינער האָבן ווייַ געטאן פון דעם לאנגן וועג ; אין קאָפּ האָבן זיך געטומלט ווילד ברענענדיקע נעדאנקען, און די הענט האָבן זיך

נעדריקט אין פויסטן און נעזוכט א שונא, וואס מען זאל צו אים אויסלאזן דעם נאנצן כעס.

וועו מען האט נאכדעם צעלייגט א פייער הינטער דער סטאנציע און נעגומען גרייטן די מאגערע וועטשערע פון דעם ביסל ארעמקייט, וואס מען האט צונויפגעשקראבעט צווישן די דיימע גוואַרדייצעס און די סטאנציע־באאמטע, און א טייל פון די סאלדאטן איז נעזעסן אף דער פלאטפארמע און אן אנדער טייל סאלדאטן האט זיך אויסגעלייגט בריידלאך אף דער האל־טער צעמענטענער פאדלאגע פון דעם זאל און פון די סטאנציע־קארידארן, האבן זיך גרופעס גראָע פינגורן א לאז נעטאן צו דער שטאט איבער דעם פייכטן צעראיעטן שאסיי. אפן בריקל, ניט ווייט פון דער סטאנציע, זענען נעשטאנען רויטע גוואַרדייצעס. מען האט פארשטעלט דעם וועג און נעזוגט די סאלדאטן, אז מען טאר ניט ניין פון דאנען, אז עס איז דא א באפעל, מען זאל קיינעם ניט לאזן אין שטאט. אבער איידער דער ערשטער רוי־טער גוואַרדייצע האט געענדיקט זיין רעדע, האט ער באקומען א קלאפ מיט א פויסט איבערן קאפ און האט זיך אויסגעצוינן א פארחלשטער לעבן דער שטיינערנער טומבע, בא דער וייט פון דעם שאסיי. דער צווייטער האט נעווואלט שיסן, האט מען בא אים ארויסגערייט די ביקס פון די הענט און מ'איז אוועק צו די ניט־ווייטע הייזער פון דער שטאט. דער רויטער גוואַרדייצע האט נעלאזט ווישן אף דער סטאנציע. דער קאמיטעט האט שנעל נעשיקט צוויי חברים. אבער אן אומרואיקייט האט זיך אוים־נעשפרייט איבער דער נאנצער צערודערטער סטאנציע צוזאמען מיט די שאטנס פון דעם אוונט, און פון אלע זייטן האט אין אלע אוינן ארייננעקוקט א טונקעלער שרעק.

...דער פארטאַ־ניקער שלאף איז נעלענן ווי קאלטע שטיינד־לאך אף די אוינן פון דער סאפענדיקער פארקילטער סאלדאטשינע, וועו עס האט זיך פלוצלונג דערהערט דאס הוסטן און כארכלען פון א לאקאמאטיוו. רעדער האבן נעקלאפט איבער די רעלצן. די רעלצן האבן נעהודזשעט אין נעציטערט און אויפנעוועקט די פארשלאפענע סאלדאטן. מען האט זיך נעריבן די אוינן און מען האט ניט נעוואוסט, וואו מען נעפינט זיך. צו דער סטאנ־

ציע איז נעקראָכן א צוג מיט איין רויטן לאמטערן אפן שטערן, ווי א בעלמע, פון דעם קוימען האָט נעזעצט א שווארצער נע־ דיכטער רויך אונטן דורכגעמישט מיט רויטן. דאָס שיפען פון דער פּארע האָט מאָרנע דערמאָנט אן דעם אָטעם פון א שוואר־ קראנקן מענטשן. הינטער דעם לאָקאָמאָטיוו האָבן זיך נע־ צוינן עטלאכע טונקעלע וואגאָנעס, וואָס האָבן אויסגעזען ווי ליידיק; די ערשטע צוויי — קלאָסנע; די איבערקע — רויטע, טאָוואַרנע. פון הינטן — א גרויער וואגאָן מיט א רויטן קרייץ אף דער זייטיקער טיר. דער צוג האָט זיך אָפּגעשטעלט אף דער פּלאַטפאָרמע.

קיינער האָט ניט נעגעבן קיין וואָרט פון קאָמאַנדע. קיי־ נער האָט ניט אָנגעפרעגט דעם צווייטן. פּארגעסן האָט מען אלע ווערטער פון אָרדנונג און פאָרזיכט. גראָע און שווארצע היי־ שעריקן האָבן זיך א וואָרף געטאָן אף די וואגאָנעס. מען איז נעקראָכן דורך טיר און דורך פענצטער. הענט האָבן זיך נע־ הויבן אף רעכטס און אף לינקס. מען האָט אפילו ניט געהאט קיין צייט צו שרייען אָדער שילטן. מען האָט אלע נעהאט פאר־ ביסענע, פארעקשנטע ציין. פארגעסן זענען געווארן די וואגנס מיט די דייזשקעס, מיט די פעסעלאך מיט אלדעס גוטן. נאר די ביקסן האָבן אייניקע פעסט געהאלטן צוגעקוועטשט צו דער ברוסט, און דערפון איז דאָס געדרענג געווארן נאָך ענגער.

אין די וואגאָנעס האָבן זיך דערהערט שילטעריין און נע־ שרייען. די וואגאָנעס זענען געווען פול מיט שלאָפנדיקע מענטשן. פויערים און פויערטעס זענען געלעגן אף די ביינק און אונטער די ביינק און אף די פּאָליצעס און אין די דורכגענג, און אפילו אין די קלאָזעטן. עס האָט זיך אויסגעדאכט: מער קאָנען שוין קיין מענטשן ניט אריין. אָבער אן אן אָפּהאלט איז נעקראָכן דער מענטשן־שטראָם פון אלע פיר זייטן. אין די וואגאָנעס איז נעווארן א נעדיכטע שווערע קאשע פון פיס, הענט, בריסט, נאקנס, עלנבויגנס, היטלען, קעסעלאך, שינעלן, שטיוול און אפ־ צאסן. מען האָט ניט נעקאָנט זיך רירן אף איין וועג, מען האָט ניט נעקאָנט איבערכאפן דעם אָטעם, מען האָט ניט נע־ קאָנט אויסנלייכן די אויסגעדרייטע, ווילד־פארקאָרטשעטע אברים.

אף די בופערן און אף די פלאשטשאדקעס איז געווען אנגעשטאפט מיט סאלדאטן. סאלדאטן זענען ארומגעהאנגען פון די אייזערנע סטאיפשטעקלאך, וואס האלטן די פלאשטשאדקעס. סאלדאטן זענען געלעגן אף די דעכער און זיך אלעמאל נענליטשט איבער דער נעפרוירענער אייזערנער האלב־קויל־עכדיקער פלאך. סאלדאטן זענען געקראכן אונטער די רעדער.

האוריע מיט נאך עטלאכע פון זיינע נאענטע חברים האבן זיך ארויפגעכאפט אף דער איינציקער אפענער פלאטפארמע. די פלאטפארמע איז געווען ווי א גרויסער טיש אף רעדער, ארומגעצוימט פון אלע פיר זייטן מיט ברעטער, איין אויל די הויך. די פלאטפארמע האט מען געברויכט אף צו פירן שטיינער אדער ליים און ציגל. איצט איז אף איר קיין פראכט ניט געווען. אבער אין איין מינוט איז זי אנגעשטאפט געווארן מיט מענטשן. סאלדאטן זענען געשטאנען ענג צונויפגעפרעסט איינער צום צווייטן. נייע זענען צוגעקומען און זיך קוים ארייננעשטופט צווישן דעם וואלר פון מענטשן. עס איז געווארן אזוי ענג, אז מען איז געשטאנען רוקן צו רוקן און פלייצע צו פלייצע. מען האט ניט געקאנט אויפהויבן א האנט, מען האט ניט געקאנט איבערבייטן א פוס. עס האט זיך געדאכט, אז ענגער קאן שוין ניט זיין. עס זענען אבער צוגעקומען נייע סאלדאטן. מיט אן אוממענטשלאכער גבורה האט מען זיך ארייננעשטופט און ארייננעקלינעוועט צווישן די שטייפע סאלדאטסקע קערפערס.

— העי, האלאטע, וואוהין קריכט איר? איר זעט דען ניט — שוין אזוי אויך ערגער ווי הערינג אין א פעסל.

אבער מיט אומדערבארעמדיקער עקשנות, מיט אן אייזערנער פארצווייפלטער אנטשלאסנקייט האבן זיך די מענטשן נעווארפן אף דער אפענער פלאטפארמע. עס האט א פייף נעטאן די מאשין. עס האט ערגעץ נעבעכדיק א קלונג געטאן א גלעקל. דער נאטשאלניק פון דער סטאנציע און דער קאמענדאנט זענען הילפלאזע, מיט צעשפרייטע הענט, ארומגעלאפן איבער דער פלאטפארמע, עפעס נערעדט, עפעס געקאמאנדעוועט, געשריגן צום מאשיניסט, וואס האט זיך ארויסגערוקט פון זיין נעסט אין דעם קאפ פונם לאקאמאטיוו, אבער קיינער האט ניט געוואוסט, וואס

און וועג. דער לאָקאָמאָטיוו האָט אָנגעהויבן סאָפען העכער און דאָמפיקער. עס האָט זיך דערהערט א ברום, ווי א געשריי פון א גרוסן אָקס. אייניקע פון די לויפנדיקע האָבן צעעפנט די הענט און געבליבן לינן בא דער זייט פון די רעלצן. די ערד האָט אָנגעהויבן ביסלאכווייז אוועקשווימען פון אונטער דעם צוג. די וואָגעס האָבן זיך אָנגעהויבן קייקלען. עטלאכע סאָלדאטן זענען נאָך געווען אָנגעהאנגען מיט די הענט אָן דער זייט פון דער אָפענער פלאטפאָרמע. דער וואגאָן איז געפאָרן, און זיי זענען נאָכגענאנגען מיט אלעמאָל שנעלער טריט. דער צוג איז שוין געגאנגען גאנץ שנעל, די סאָלדאטן זענען געלאָפן מיט ארויסגעשטעקטע צינגער. טיי האָבן געשריגן צו די גליקלאכע אף דער פלאטפאָרמע: „דערלאנגט א האנט, ברידער! העלפט זיך אַרויפכאפן, א שווארץ יאר אף אייער קאפ!“ אנדערע האָט מען געהאָלפן ארויפשפרינגען אף דער פלאטפאָרמע און זיי האָבן זיך א וויילע געבאָרעט, לינגדיק אף די קעפ פון דער שטייענדיקער מענטשן־מאסע, ביז זיי האָבן זיך ווי ניט איז, מיט מי און מאָטערניש, אריינגעקוועטשט אינווייניק. פונדעסטוועגן זענען נאָך געווען אזוינע, וואָס האָבן מיט די פיס ניט דערלאנגט דעם פאָל.

און אזוי הויבט זיך אן יענע מאָדנע רייזע, וואָס האָוורילע וועט זי ניט פארגעסן ביזן סוף פון זיינע יאָרן.

מ'איז געפאָרן דורך קעלט און שניי. אמאָל האָט א רעגנדל זיך אריינגעמישט אין נאסן שניי. אמאָל האָט א פראָסט פארפרוירן די נאסקייט אף די קעפ און אף די פלייצעס. מען האָט ניט געקאָנט אויפהויבן א האנט אפצוואווישן דאָס פנים. מען האָט ניט געהאט קיין מעגלאכקייט צו טאָן די נאטירלאכע באדערפענישן פונם קערפער. מען האָט ניט געגעסן און ניט געטרונקען. עס האָט זיך אויסגעדאכט, אז פון אייביק האָבן אזוי די רעדער געהודזשעט אונטער די פיס, פון אייביק און אייביק האָבן זיך פארבייגענליטשט נאסע פעלדער און נאקעטע וועלדאך. פון צייט צו צייט האָט דעם לאָקאָמאָטיוו אויסגעפעלט געהילץ, דעמאָלט פלעגט דער צוג זיך אפשטעלן אינמיטן וועג. די הייצערס פלעגן ארויסקריכן און אנהויבן שרייען: „האָקן האָלץ, האָקן האָלץ“. פארגליווארטע פיגורן, ווי שטיקער פאר-

פרוירענע ערד, פלעגן זיך אָפרויסן פון די פלאָשטשאַרקעס, פון די דעבער, און זיך לאָזן גיין צו די נאָענטע בוימער. די פאַסאַזשירן פון אינווייניק האָבן אי מורא נעהאַט, אי ניט נעקאָנט אַרויסקריכן פון די וואַגאָנעס. מען האָט נעהאַקט פארפרוירענע בוימער מיט טעמפּע העק, נעשניטן מיט אויסגעשטשערבעטע זענן, געשפּאָלטן די שטאַמען אַף שייטער און געטראָגן צו דער מאַשין. די מאַשין האָט נעהוסט און נעקייכט און געסאָפּעט פון דעם רויכערדיקן נאַסן האָלץ, וואָס האָט ניט געוואָלט ברענען מיט א פלאַמער.

אמאָל האָט אויסגעפעלט וואַסער. מען פלעגט זיך אָפּשטעלן ניט ווייט פון א טייכל און טראָגן וואַסער מיט עמערס. עס האָט נעדויערט א שעה און צוויי און דריי און א האַלבן טאָג, ביז מען האָט אָנגעפילט דעם קעסל. אַף סטאַנציעס האָט מען זיך מורא געהאַט אָפצושטעלן, ווייל עס איז געווען א סכנה, אז מען וועט פארהאַלטן דעם צוג. מען פלעגט זיך פארבייטראָגן לעבן די סטאַנציעס מיט פארגרעסערטער שנעלקייט, און אומזיסט האָבן די סטאַנציע־באַאמטע נעפאָכעט מיט די הענט און געווויזן עפעס פאַפּירלאַך, און אומזיסט האָבן זיך ערטערווייז שערענגעס רויטע גוואַרדייצעס געשטעלט אין דער בריט פון דעם אייזן־וועג. דער לאָקאָמאָטיוו האָט זיך כסדר געזוקט פאַראויס. די רויטע גוואַרדייצעס האָבן געמוזט אָפטרעטן, אויב זיי האָבן ניט געוואָלט צעריבן וועלן אונטער די רעדער. די סטרעלאָטשניקעס האָבן געמוזט איבערפירן דעם צוג אַף א פרייער ליניע, אויב זיי האָבן ניט געוואָלט, אז ער זאָל אַראָפּ פון די רעלצן און זיך צעשמעטערן אף שטיקער. דאָ און דאָרט האָט מען פון די סטאַנציעס געשאָסן אפן צוג. עטלאָכע פאַסאַזשירן האָבן באַקומען וואונדן. דריי זענען געשטאָרבן און מען האָט זיי אַרויסגעוואָרפן פון דעם צוג דורך די פענצטער, כדי צו זאָגן מיט א לייכטן געמיט, אז דאָנקען גאָט, עס איז געוואָרן גראָמער. דער צוג איז געפאָרן אַלץ ווייטער און ווייטער.

ערשט אפן צוויטן טאָג איז די סאָלדאַטן פון האַוויליעס פאָלק איינגעפאָלן צו פרעגן, וואוהין דער צוג פאָרט. עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז ער פאָרט אין דער ריכטונג קיין צפון, נאָר ניט

קיין כארקאוו, אזוי איז געווען דער מארשרוט. געוואויר נע־ווארן איז מען דאס אין צייט פון אן אפהאלט, ווען מען האט געקילט א היים־געווארענע אקס, וואס ס'איז געווען א סכנה, אז זי וועט אנהויבן גליען. דער מאשיניסט האט נעזאגט, אז ער האט באפעלן צו פארן קיין מאסקווע. עטלאכע סאלדאטן האבן זיך שטיל איבערגערעדט צווישן זיך און אוועקגעשיקט א צוויי־דריי זיך פארשטענדיקן מיט די, וואס זענען נעזעסן אין די וואג־נאנעס. וועו די אקס איז שוין נעווען זיכער און דער מאשיניסט מיטן הייצער זענען אריין אין זייערע נעסטן און דער צוג האט זיך נענומען רירן פונם ארט, זענען פיר סאלדאטן ארויפגעשפרונ־גען אפן לאקאמאטיוו און איינער האט צוגעשטעלט א רעוואלווער צו דער ברוסט פון מאשיניסט.

„בא דער נעקסטער געלעגנהייט זאלסטו נעמען דעם וועג, וואס פירט קיין כארקאוו, אויב דו ווילסט ראטעווען דיין פעל. און גע־דייגק — קיין פיפס, א־ניט ווערסטו א קדוש".

און דער מאשיניסט האט נעפאלגט. אף דער נעקסטער קרייץ־סטאנציע האט ער זיך לאנג נעזוידלט מיטן סטרעלאטשניק און גע־שריגן אלערליי אומפארשטענדלאכע ווערטער צו דעם באן־אויפ־זעער, וואס האט ניט נעווואוסט, וואס דאס איז פאר א צוג. סוף־כל־סוף האבן די סאלדאטן אפגעשטויסן דעם סטרעלאטשניק און אריבערגעפירט דעם צוג אף דער ליניע, וואס דער מאשיניסט האט נעווייזן. און פון דעמאלט אן איז דער צוג אוועק אהין, וואוהין ס'האבן נעבענקט די פויערשע נשמות. עפעס איז ווי פריילאכער נעווארן בא אלעמען אפן הארצן, ווען ס'איז דורכגענאנגען דער קלאנג, אז מען פארט שוין טאקע אהיים. א ווארימקייט האט זיך אריינגענבעט אין די פארפרוירענע קערפערס. מען פארט אהיים. ערנעץ דארט זענען דא די כאטעס מיט די אייגענע מענטשן. אין די כאטעס איז יום־טוב — מ'האט נעפטרט דעם יאך פון די פריצים. מ'וועט אליין נאר ווערן פריצים, יוסטע בעלי גופן. אפשר האט מען נאר באקומען א פאר אקסן אדער א טראיקע פערד! פון דער פריצישער ירושה? ס'האט נענאגט דער הונגער, ס'האבן זיך

געווייטיקט די גלידער, פיס זענען געווען ווי שטיקער אייז, הענט זענען געווען פארשטיפט, ווי הילצערנע גראבלעס, אבער פאר די אויגן האט נעלייכט א צוקונפט, און פון ווייטן האט געשמייכלט די ברייטע היימישע ערד.

ס'איז געווען אפן פערטן טאג פון דער נסיעה, ווען דער צוג איז צוגעפאָרן צו א גרויסער שטאט, די ערשטע זינט דעם אנהויב פון דער ווילדער יאזדע. דא האט מען געמוזט בלייבן שטיין. עס האט געפלאצט א ראד אין לאקאמאטיוו. מ'האט געארפט שטיין עטלאכע טעג, ביז מ'וועט פארריכטן דעם שאדן. ס'איז ניט געווען קיין זין צו בלייבן אין די וואגענעס. ס'איז שוין אויך ניט געווען קיין כוח איבערצוטראגן די ענגשאפט. וועו מען איז ארויסגעקראכן פון די פארעפושטע קאסטנס, איז געבליבן ליגן וואו א צעקוועטשטער פויער אין דורכגאנג, וואו א פארפרוירענער סאלדאט אפן דאך, וואו א מענטש מיט אפגעפרוירענע הענט און פיס און מיט א פנים ווי איין רויער שטיק פלייש. די מאסע האט קיין צייט ניט געהאט צו זארגן וועגן די געפאלענע. די מאסע איז געווען הונגעריק, אויסגעצערט, ווילד פון פיזישע לידן, צעוישעט מיט א ברענענדיקן באגער צו נעמען, וואס ס'וועט זיך לאזן. די שטאט איז געווען א נישקשהדיקע זי האט געשמט מיט איר תבואה־האנדל און מיט די גרויסע מערק פאר בהמות און פערד. דא וועט דער עולם זיך דערגיין דאס הארץ.

מענטשן האבן יארן־לאנג געפינצטערט אין די גראבנס. מ'איז געוואוינט אפן שונא און אפגעטראטן און ווידער געוקט זיך פארואוים, און געליטן מפלות און געפאלן מיטן פנים צו דער ערד, און חדשים פארבראכט אין פוסטע לאגערן, און וואכן און חדשים זיך געריסן צו דער ברייטער היימישער וועלט. מ'איז טעג און טעג געקראכן איבער וועלדער און זומפן, מ'איז אויסגעריסן געווארן אין דעם קאנפיסקירטן צוג, מ'האט זיך געשטעלט אין יעדער סכנה, געזומען אף די אייגענע פלייצעס יעדע פיין. איצט איז מען געקומען צו א געדיכט־באזעצטער שטאט. איצט איז מען צווישן די, וואס האבן די גאנצע צייט געלעבט אי רואיק, אי וואַרעם, אי זאט.

העי, ווי עס צעבושעוועט זיך דאָס די פויערשע נשמה! העי, ווי עס צעבונטעוועט זיך דאָס טרייפענע בלוט! מען וועט א לעב טאָן אף וואָס די וועלט שטייט. מ'וועט הנאה האָבן כאָטש איין חיי־שעה!

אין פאָגראָם, וואָס די סאָלדאָטן האָבן אָנגעהויבן אין יענער שטאָט, האָט האָוורילע צום צווייטן מאָל באגעגנט דעם אידן יואל.

□ □ □

פּוּפּצַנטעַר קאַפּיטל

אין ביכער איז געשטאַנען, אַז וועַן אַ מענטש לעבט איבער דאָס, וואָס יואל האָט איבערגעלעבט יענעם פאַגראָם-טאָג, מוז ער אראָפּ פונם זינען. יואל האָט ביטער געלאַכט וועגן דעם שרייבאַכץ פון די ביכער. יואל האָט געהאַט אי מוט, אי קאַלטקייט צו טראַכטן. יואל איז פון דעם פאַגראָם ארויסגעקומען אַן עלטערער און אַ גע־זעצטערער. עס וואָלט אים נעווען אַ סך גרינגער, וועַן ער קען זיך זאָגן, אַז ער איז אַן אַנדער מענטש—אַז ער, דער אינגלשער יואל, וואָס האָט זיך דערשראָקן פאַרן שייגעץ און האָט ניט געהאַט דעם וויל צו ראַטעווען ריווקען, כאַטשבי דורך די טויער וואָלט אזוי אראָפּגענומען פון זיך אַ טייל אחריות. ער האָט אָבער געוואוסט, אַז צווישן היינטיקן און נעכטיקן יואל איז ניטאָ ערן פון דעם טויט, איז אַוועק און וועט קיינמאָל ניט קומען צוריק. קיין מחיצה, אַז דער היינטיקער טראָגט אין זיך דעם נעכטן. טאַקע דערפאַר האָט יואל ניט געוואָלט אראָפּשאַרן פון זיך דעם שוידער פון יענער זונטיקדיקער שעה אין דעם הינטערשטן צימער פון דעם קליינעם שטיבל. ער האָט זיך נאָר געוואונדערט, וואָס ער קען דאָס אלעם טראַכטן אזוי רואיק, אקוראַט ווי ער אליין וואָלט גע־שטאַנען פון דערווייטנס. אפילו ריווקעם געשריי, וואָס האָט ניט אויפגעהערט נאָכקלינגען אין זיין הארצן, האָט ניט געקענט צע־שטערן די רואיקייט, וואָס האָט זיך אויסגעשפרייט איבער זיין נאנצן וועזן.

גייט ארום איבער דער וועלט א בחור יואל גאָלדבלום מיט א בלייכן פּנים, אביסל געלבלאָך, מיט צוויי פּאָר קיילעכדיקע מיאוסע קנייטשן ארום נאָז און מויל, מיט א פּאָר האַלב־פּאַרמאַכטע אויגן, פּאַרשטעלט מיט לאַנגע שוואַרצע וויעס, און מיט א גוף, וואָס אפילו

וועו ער רירט זיך, איז ער שטייף און פּאַרגליווערט. נייט אַרום א בחור יואל אין א הייסן זומער־טאָג, מיט די הענט פּאַררוקט אין די אַרבלען פון דעם מאַנטל, מיט א קאָפּ אַריינגעדרוקט אין קאָלנער, מיט פּים וואָס שלעפּן זיך קוים נאָכן קערפּער, און מיט עפּעס אזא שטילקייט, וואָס טיילט אים אָפּ פון דער וועלט מיט אן אומגעזעע־נער וואַנט. נייט ער אַרום איבער נאַסן און געפּלאַק, קוקט אַריין אין די הויפּנס אש און קאַלך און ציגל און לייַם. וואו עס גראָבן זיך שוין לעבעדיקע באשאפענישן און שאַרן אַרויס פון הינטער די מיסטן שיריים פון אמאָליקער באַלעבאַטישקייט. נייט ער און קוקט אף די שטעלן מיט סחורה, וואָס האָבן זיך ווידער אַרויסגע־אקערט פון צווישן די חרוב־געוואַרענע געשעפטן. און אף די ווייבער און אידן, וואָס האָבן נאָך ניט אוספּייעט אַראָפּשקראָבן די קעלער־בלאָטע פון זייערע צעריסענע בגדים נאָכן פּאָגראָם און וואָס וואַרפן זיך ווידער אמאָל אינם קרחת פון פּרנסה־זוכערייַ. נייט ער און הערט דאָס באַנייטע רוישן פון אן אייביק־אימפּעטדיקן מענטשלאכן בינשטאָק; נייט ער אַרויס פּאַרביי די לעצטע נידעריקע הייזער אין פּעלד אַריין, פּאַרשלעפּט די פּים אַרוף בארג צום סעדל, פּונוואַנען מ'קען זען ווייט אף יענער זייט שטאָט. זעצט ער זיך אוועק אף א באנק לעבן פּאַרקן פונם סעדל און הערט, ווי אזוי די שטילקייט יאָגט זיך פּאַרביי איבערן פעלד מיט א טויזנט־מייליקער שנעלקייט, און ער ווייל און קען זיך ניט אָפּגעבן קיין חשבון הנפש.

א אידישער בחור איז ניט ביינעשטאַנען אין דער צייט פון נסיון. אן אייגל אידיש קינד, א זון פון יחום און וועלטלאכער למדנות, איז געווען ווי א דינע פּאַרצעלייענע כלי אנטקעגן א שוועלן ערדענעם טאָפּ. די פּאַרצייַלייענע כלי האָט נעפּלאַצט. אין שטויב וואַלגערט זיך די חנעוודיקייט פון אירע לינינן און די צאַרטקייט פון אירע פּאַרבן. וואַר איז שולדיק?

יואל טוט א שמייכל מיט איין זייט מויל, און די קנייטשן ארום נאָז און ליפּן צעציען זיך און וועלן מיאוסער. „פּאַרצעלייענע כלי". „שיינע לינינן". ווי לייכט מען נעפּינט דאָס א פּאַרענט־פערונג אף אזוינס, וואָס מ'טאָר ניט פּאַרגעבן. פּאַרצעלייענע וואַ־זע? חנעוודיקע אויסגעטאָקטע צאַצקעס? עס איז צום לאכן. עס וואָלט נאָך מער ווייַ געטאָן, וועו דאָס וואָלט ניט נעווען אזא חוזק.

יעדער פאסקודנער טרוס אף דער וועלט וועט שטענדיק נעפינען א ליבלאך וועלט צו פארדעקן דערמיט די נאקעטע שאנד. אינ־טעליגענטן — ביכער־לייענער האבן שטענדיק פארטיקע ווערטער על כל צרה שלא תבוא. בפרט נאך אן איידל באלעבאטישער, אין יחוס נעצערטלטער אינטעליגענט...

א טרוס! אט־דאס איז דאס ווארט. מ'דארף כאטש זיין גע־נוג ערלאך מיט זיך אליין. מ'דארף אנרופן דעם אמת באם ריכיטקן נאמען. יואל גאלדבלום האט געמיינט, אז ער איז א טרוימער, א זוכער, א בענקער נאך א נייעם לעבן; יואל גאלדבלום האט זיך גע־האלטן פאר א נאנצן קעמפער, וואס די גרויסע פלאמענדיקע צייט־באוועגונגען האבן אנגעצונדן אין פערל־שיין זיין נשמה. יואל גאלדבלום האט ניט געקענט זיך אליין און האט ניט געפרואווט אראפנעמען די הונדערט שאלעכצן פון שיין־געוועבטע פראזן, א קוק צו טאן אין דעם אמת פון זיין איינענער נשמה.

א קליינקע, איינגעשרומפענע, צעקנייטשטע, שרעקעדיקע חיהלע, מיט אויגעלאך וואס קיפן אומרואיק אהין און אהער, מיט אן עקל וואס דרייט זיך אין א נעבעט נאך לייטזעליקייט, מיט א מארדעטשקע וואס לאכט א חניפהדיק געלעכטערל ווען אימיצער שרייט אף איר אן, מיט א פעלכל וואס ציטערט פון שרעק און מיט א נרייטקייט אומצופאלן און זיך פארשטעלן פאר געפנרט באם אנ־נריף פונם שונא. אזוי האט זיך יואל גאלדבלום געמאלט זיין איי־נענע נשמה. א קינד פון נאט? א פונק פון דעם אוצר פון איי־ביקער שיינקייט? א יונג באשעפעניש, וואס האט נאך ניט פאר־נעסן די הימל־מעלאדיען און ציט זיך צו זיי פונם עמק הבכא?

יואל טוט ווידער א שמייכל מיט איין זייט מויל, טוט א גראב אריין דאס שטעקל אין דער ערד פאר די פים, לייגט אוועק דאס פנים אף די צונויפגעלייגטע הענט אנגעשפארט אפן שטעקן, און ס'דאכט זיך, אז אט דא זיצט א טויזנט־יעריקער זקן און דער שניי פון דער וועלט האט זיך אנגעזאמלט איבער זיין געבויגענעם האלז און נאקן. כמעט אויטאמאטיש, ער וויסט אליין ניט פון וואנען, הויבט זיך אן קייטלען אין מוח דאס בארימטע ליד פון לערמאנטאוו. „א מלאך האט פון הימל א נשמה געטראגן אין טאל פון טרערן און קלאג. דער מלאך האט א לידל נעזונגען דער יונגער נשמה, און אף

אייביק איז פארבליבן אין איר זכרון דאָס זיסע געזאנג אָן וועדטער".

„ארום יואלס וויגעלע זענען מלאכים געשטאנען" — האָט די מאמע געזאָגט. ארום יואלס וויגעלע האָבן מלאכי השלום גע-בראכט הימלישע גדולה. א צעדערבייס איז אויסגעזאקסן יואליס אינם גאָרטן פון זיין פאלק. נעכט געווען איין שייגעץ מיט בריטע פלייצעס, מיט א פיסל פון א טיש אין די הענט, אז דער צערער-בוים זאָל זיך צעפאלן, ווי אָן אפגעבראנטע האלעוועשקע, אזן ס'זאָל בלייבן ליגן אף דער ערד א קופקעלע אש.

„אלצדינג איבערגעבראנט, אלצדינג צעבראָכן אף פיץ-פיצלאך — און וואָס וועט זיין וווייטער? אזן ווי אזוי וועט מען לעבן? אזן וואָס פאר א וועדט האָט דאָס לעבן?"

אן אלטער מענטש מיט אן אויסאלטער נשמה זיצט אזן קוקט אף זיין אייגענעם קבר; זיצט אין העכסט דעם חשבון פון זיין לעבן. ס'שטייט נעשריבן, אז ווען א מענטש איז דערגאנגען צו אזא מדרגה אז ס'לעבן האָט פאר אים ניט קיין זין אזן דער מאָרגן ווייזט אים ניט קיין וועג, זאָל ער אוועקגיין אזן אויפהערן באלעמטיקן גאָט'ס ערד. קאלט, מיושבדיק, ווי א וויטיקער, זיצט יואל אזן טראכט די מחשבה פון טויט. איז דאָס א וועג? איז דאָס אן ענטפער? האָט דערויף זיך געפלאכטן דאָס געוועב פון זיין לעבן, אז ער זאָל עס אויבערשניידן נאָך דער עלטסטער שוועסטער מפלה? איז דאָס וועדט עפעס אונטערן שיין פון אייביקע פראָסט? א מענטש איז נעווען א טרוים — אזן האָט ניט פארטראָגן זיין אייז-נענע פחדנות. כדי צו פארדעקן זיין שענדלאכע מפלה, האָט ער אפגעטאָן אן אנדער עובדה פון א טרוים — זיך געטומען דאָס לעבן. סינדער באנארישן זיך, פארקריכן ווי אונטערן בעט אין דער האָ-פענונג, אז דער טאָטע וועט זיי ניט געפינען. א דערוואקסענער מענטש האָט זיך באנארישט, ווייל ער זיך באהאלטן דאָרט, וואו ניט נאָר גאָט, נאָר אויך ער אליין וועט זיך קיינמאל ניט געפינען. ס'איז מיאוסע עובדה!

איבער יואל'ס קערפער טרייסלט זיך א שויער. אזן דאָס די פרימיטיוו-קערפערלאכע מדה פארן טויט? איז דאָס געשעמט

זיך פֿארן וועג פון אלע טריכן? איז דאָס אן אָנהויב פון א נייער אויסזיכט?

אף די חורבות פון דעם איינעמעם „איך" וואנדערט אַרום דער כחור יואל. מיט קאלטע העמד שפרייט ער אויס פאר זיך די מעילה פון זיין לעבן און מיט קאלטע אויגן לייענט ער א קאפיטל נאך א קאפיטל. ער דאָס זיך נערעכנט פאר א קעמפער — און האָט ניט נעווואיכט וווי אויי מען קעמפט. ער דאָס ליב נעהאט רייוקען — און זיין לעבנשפּס האָט אים ניט נעזיינן קיין וועג צו דאָטעוועזן זי פון דעם אימליך. עך דאָס נעשטואירן דעם מיידל, אז ער וועט זי באשיצן אף לעבן און טויט — און ניט ער האָט איר נעראָטעוועט איר לעבן, ניט ער האָט זי פארבאַרגן אין טויט. ער האָט נעדרשנט צווישן איינעם אין פרעמדע, אז הוינט איז א צייט פון הייסע שטרעמס, אז מען דארף דאָכן נשמות וווי אייזן אין ווילנם וווי שטאָל,—און אלזיין האָט זיך זיין נשמה צעגאסן וווי טייג און ער קען זי ניט צוגויסנעמען און קען פון איר ניט אויסקנעטן עפעס רעכטס. אין ווָאס וויייטער? ווָאס פאר א שלום זאָל ער ציען פון דעם טרויעריקן קדחכל פון נעכטן? ער האָט נערעכנט, אז ער האָט א נוטן קאָפּ אף די פלייצעס. און איצט? אוממעכטיק איז דער מה, אף שטויב צעשאטן איז דער שכל, און ווער וועט אָנ־דייטן דעם וועג פארן מענטשנס נשמה? און וווי אזוי וועט אויפ־שטיין פון אָט־דעם צעטראָטענעם אש דער אומשטערבלאכער פעניקס, — דער פייער־פויגל מיט די נאָלדענע פליגל?

אין א פרעמדער וועלט איז ארומנאנגען יואל. טאטע־מאמע האָבן עפעס נערעדט אין עפעס פארענטפערט אין אימיצן באשולדיקט, און כ'איז קלאָר נעווען, אז זיי קלאמערן זיך אן די ברעקלאך לעבן, ווי מען קלאמערט זיך אין וואכער צו א ברעט אדער א שפּענ־דעל. דער טאטע האָט נעגלעט די שוואַרצע וויידענע באָרד, וואָס האָט זיך פלוצלונג דורכנעוועבט מיט א סך זילבערנע פעדים, נע־נרייזלט די פארשארטע פאות און נערעדט עפעס ווערטער פון אייי־ביקער קלוגשאפט,—אין די ווערטער האָבן ניט נעהאט קיין בא־טייט, ווי דאָס פישטשען פון א פייגעלע אנטקעגן דעם רעש פון א מלחמה. די מאמע האָט נעבונדן דאָס וויידענע טיכל אונטער דער שמאָלער מיידלישער נאָבע, נעשטריקט א זאק מיט ווייסע לאנגע

אויסלע מיוחסריקע פינגער און אימיצן נעטרייסט, און אף אימיצן אויסגעשטרעקט די ווייכע פליגל פון איר מאמעשער פריינטלאכקייט, און מען האט עס ניט געדארפט, און ס'איז נעווען איבערדריסיק און חוזקדיק, ווי אן אלטע קלוגע הון וואלט נעשטרעקט א ווייך פליגעלע צו באשירעמען א משוגענעם הונט מיט אן ארויסגעשטעקטער פארפלינעווטער צונג. גוטע פריינט זענען פארבייגענאנגען אין דעם זע־קרייז, דערציילט נסים ונפלאות פון דער „העלדישער ק.'ער זעלבסטשוץ". דער לערער זיידנבערג האט נאכאמאל איבערגעחזרט דעם אלטן אמת ווענן „אויסניקייט און מאכט"; נעכטיקע „חברים" האבן שוין אנגעהויבן דיסקוטירן און ווילן ניט אנדערש פארטייטשן דעם באטייט פון דעם „איצטיקן מאמענט",—און זייערע ווערטער האבן א פנים ווי א מזל־טוב אין דעם הויז פון אן אבל, און אלט זענען די שמועסן, על־טער פון הונדערטער יארן, און די מענטשן אליין זענען אנגעדרייטע ליאלקעם מיט אפאראטן אינעווייניק. די ספרוזשינע איז אנגעצוינן, דער וואל באוועגט זיך און מיט אים די הענט און די פים און די ציינער. ליאלקעם רייד# און האמפערן זיך און ווערן באגייסטערט און בויגן פלענער, וואס צו טאן מארגן, און מ'איז שוין ווידער מקנא אוינער דעם צווייטן, און דער ווילכבוד, און יענער בארימט זיך מיט זיינע פארדינסטן, און א דריטן קלאפט דאס הארץ, ווארטנדיק אף די וואונדער פון מארגן,—און אן א זייט שטייט א דערוואקסענער מענטש מיטן שניי פון דער וועלט אף זיינע אקסלען, און ער קוקט און קלערט און שמייכלט מיט א קרומלאכן שמייכל, און וויסט ניט וואס ער האט צו טאן מיט אט־די מענטשן. ער ווילאפילו ניט ציען דאס שטריקעלע, וואס מאכט זיי טאנצן. ס'איז א שפיל פאר קינדער, ניט פאר אזוינע, וואס האבן געהערט יענעם ביטערן מיידלשן געשריי: „אוי, יואל, פארוואס האסטו מיך ניט געטויט?"

„א דערוואקסענער מענטש צווישן אנגעדרייטע ליאלקעם..."

יואל נאלדבלום באמערקט אליין ניט, ווי ער צעלאכט זיך אף א קול. „אהא! האסט שוין געפונען א טרייסט! קוויקסט זיך מיט דיין איינענער טראגישער גרויסקייט. פון דיין מפלה האסטו שוין אויפגענייט א שווארצן טעאטראלישן מאנטל, טוסט אים אן אף

איין אסכל, פארוואַרפסט דעם עס אף דעם צווייטן, שטעלסט זיך אוועק אין א פּאָוּז. ס'בלייבט נאָר נאָך זאָלסט רופן אן עולם צו קוקן אף דיין אימפּאָזאַנטער געשטאַלט. אַווי טוט יעדער טרוס, וועַן ער וויל פארגלעטן די אייגענע נישטיקייט". דראָבנע שיט זיך יואל'ס געלעכטערל, ווי ס'וואָלט געלאכט אן אומברחמנותדיקער חטאים־זוכער, וועַן ער כאפט אימיצן בא אן עבירה. עקלדוק איז דער איינגעהאלטענער געלעכטערל,—יואלן ווערט אליין פּריקרע פון זיין בייזער פרייַלאכקייט. „דאָס אליין איז אויך ניט מער ווי א שפּיל מיט זיך", פארצייכנט ער זיך אין זכרון. און נאָך טיפער נראָבן די קנייטשן זיך אריין אין די געלבלאָך־ווייסע באקן.

„מ'דארף אויפהערן שפּילן טראָגעדיע", האָט זיך יואל געזאָגט אין איינער פון אַווינע מינוטן. אָבער דאָס אליין איז געווען א וואָרט אָן אן אינהאלט. יואל איז ארומגענאַנגען ווי א פרעמדער אף דער וועלט, און וואָס הָא ער געקענט טאָן צו דערהויבן זיך איבער זיין אייגענעם אומגליק?

אימיצער האָט א זאָג געטאָן: „דאָס פּאָלק". מ'האָט זיך נע־טרייסט מיט צרת־הכלל. מ'האָט יואלן אונטערגעטראָגן די ווייכע פלעסטערלאָך פון „אתה בחרתנו". פון העלאכע ווייטיקן האָט מען זיך נעוועבט א נאציאָנאלן הייליקן טלית; פון בלוט און מארך, צענאָסן און צעשפּרייט איבער דער נאָרער ערד, האָט מען א קרוין פון מארטירער נעפלאָכטן; די זיפצן און געשרייען און נסיסה־קוויטשערייען האָט מען צונויפגעקליבן אין א הארמאָניש קלאַנ־ליד: „אוי מה היה לנו" — און מ'האָט עס נעגאָסן ווי בוימל אף א וואונד. „וועמען גאָט האָט ליב, דעם שטראָפט ער". גאָט'ס גנאָד איז אויסגענאָסן אפן הייליקן פּאָלק ישראל, און אויב עס לוידט פון נזלנישע הענט, איז דאָס דערפאר, וואָס הויך איבער אלע פעלקער איז דערהויבן דער אידישער גייסט, און שענער ווי אלע גויים לייכט און פינקלט די נרויסע אידישע נשמה.

טרייסט־בוימל האָט מען געגאָסן אף יואל'ס נשמה, אָבער נע־ברענט האָט דער בוימל און געטשאדעט און געבריט די פרישע וואונדן. וואו איז די גרויסקייט? וואו איז די פראכט? א גוי־אישער בחור מיט בלאָע אויגן און בלאָנדע האָר, אן אקס מיט בלוט־פארלאָפענע אויגן און מיט אקסענער גבורה, באפאלט די רויז פון

שרון, די לילית פון יזרעאל. פון די בערג נידערט אראָפּ דער שוואַרץ־געלאקטער אמנון. די שכינה פון צוויי טויזנט יאָר אי־דישע נעשיכטע ליגט אַף זיין געגרזיילטן קאָפּ און לייכט ארויס פון זיינע אידישע אויגן. וואָס איז אים דער ווילדער אָקס? וואָס איז שמשונען דער לייב פון דער מדבר? מיט זיינע צוויי העכט וועט ער אים אָננעמען בא דער מאַרדע און צעריסן אַף צווייען. מיט זיינע שטאַרקע פינגער וועט ער אָנכאַפּן דעם אָקס בא די הער־נער און אים צודריקן צו דער ערד און ברעכן דאָס גענעק, און צוקן וועט די גרויסע חיה אין לעצטער נסיסה און אויסשטרעקן וועט אמנון די זיגרייכע האַנט צו ריווקען, זיין געליבטער, און אַוועקפירן וועט ער זי איבער די פעלדער פון לילית און צווישן די בייטן פון רויזן ארויף, אהין, וואו די צערעדוימער שפּאַרן אונטער דעם אייביק־בלאָען הימל און פון וווייטן גלעט דער בלאָער ים דעם זוים פון דעם הילליקן לאנד....

כי־כי־כי.. יואל לאכט מיט גרינע וועריס. יואל קען ניט איינהאלטן זיין מויל פון עפענען זיך, און זיין האלז פון ארויסוואַרפן בילנדיקע נעלעכטער־זאלפּן, וואָס קלינגען ווי אונטערגעבעט מיט נעווויין. ניין, כאָטש דאָס ניט. כאָטש בלייבן ערלאַך מיט זיך אליין. נאציאָנאלע גלאָריע וועט ניט פארדעקן די מיאוסקייט פון נבלה. אמנון און שמשון און דוד און אנדערע אידן,—אפשר האָבן זיי אמאל געטאָן וואונדער, אפשר האָבן זיי מלחמה געהאלטן מיט די פלשתים און זיי פארטריבן. אויב זיי האָבן אמאל געלעבט, אויב זיי וואָלטן נעקענט א קוק טאָן אַף יואל נאָלדבלום, וואָלטן זיי זיך נעדארפט שעמען איבער אָט־דעם יורש פון אמאליקער שטארקייט, וואָלטן זיי נעדארפט באשיטן מיט אש זייערע קעפּ און זיצן אין קלאָגן: „אוי, וואָס איז געוואָרן פון אמאליקע גבורים!“

טעג און נעכט און וואָכן — און שוואַרץ ליגט אין יואלן דער וווייטיק פון זיין שאנד, און פיבערדיק קלאַפּט דער נעדאנק אָן די טויערן, וואָס צוימען אים אין, און קיל גיסט זיך אַף אלצדינג דאָס טויטע לייכט פון א געשטאַרבענעם נעכטן. דאָס לעבן קלאַפּט זיך אין טיר מיט אומגעדולדיקע שטיכען. דער טאָטע איז קראנק זינט דער פּאָנראָם האָט פארווויסט זיין שטיקל פּרנסה. די מאמע וויינט שטילערהייט אין די ווינקלען און וווישט די טרערן מיטן עק פון

דער זיידענער פאטשיילע. אין שטוב האָט זיך ארויסגעצויגן א פיין־באלעבאטישער דלות — מיט ציכטיקייט, מיט ריין געשיר, מיט זילבער־וויסע טישטוכער — און מיט א קאלטן אויוון יערן צווייטן טאָג, מיט שבתים אָן א שטיקל פלייש און אָן וויסן ברויט. דער טאטע איז קראנק און די מאמע ווייניט,—און יואל וועט דארפן איינשפאנען דעם געבויגענעם רוקן אין דעם עול פון פרנסה,—און ווי וועט ער ארבעטן? און וואוהין וועט ער אהינטאָן די גרויסע משא פון זיין איינענער נשמה?

זעכצנטער קאפיטל

זעקס וואכן נאכן פאגראם האט מען יואלן ארעסטירט און אפ־
געשיקט אין אויעזד.

די אויעזדנע טורמע איז געשטאנען אין עק שטאט, אף א הויכן
פלאץ, וואס האט אראפגעקוקט אין א טאל. דאס לאנד ארום איז
געווען שיין; בוימער האבן געצירט דעם בארג־רוקן אף יענער זייט
טאל. אונטן האט געפלאסן א טייכל. אבער די טורמע איז געווען
א נעסט פון שמוץ, קראנקהייט און זנות.

מ'האט קענן יואלן מיין באשטימטע באשולדיקונג ניט געמאכט.
ס'איז געווען א פארדאכט, אז ער האט זיך באטייליקט אין דער
זעלבסט־שוץ, אבער קיין ענדזיץ איז ניט געווען. דעריבער
האט מען אים ארריינגעזעצט צווישן אונפלאווע ארעסטאנטן, אד־
מיניסטראטיוו, אף זעקס חדשים.

אין יואל'ס קאמער האבן זיך געפונען איין בראידאנע אן א
פאספארט, איין ארטיקער גנב, איין דארף־שייגעץ, וואס מ'האט
אים געפונען א שכור־שלאפנדיקן אין א צעראבעווטער אידישער
שטוב,—אלע דריי גוים,—און א אידיש פופצן־יאריק אינגל, וואס
מ'האט עס נעראפט אפשיקן מיטן עטאפ אהיים, אין געבורט־
שטאט. דער בראדיאנע האט געהאט א קאפ און א פנים פאר־
וואקסן מיט גראלאכע האר — און זיין פארגעניגן איז געווען שפילן
אין קארטן. דער גנב, א בחור פון א יאר פינף־און־צוואנציק, מיט
פעך־שווארצע כוואטסקע וואנצעס, מיט שווארצע, קלארע, סאמע־
טענע אויגן און מיט א פנים וויים, ווי מילך, און רויט, ווי בלוט,
האט אלעמאל, ווי א קאץ, באלעקט די רויטע ליפן און ארויסגע־
שפינן אן א זייט פון צווישן די ציין. דער דארף־שייגעץ איז געווען
א טשאכטאשנער מיט אן איינגעבויגענעם רוקן, בלאנד־קויטיקע

האָר אפן געלבלאכן פנים און א שטארקן ריח פון פערד־מיסט. די דריי זענען שוין לאנג נעזעסן אינאיינעם און האָבן געפילט, אז עס איז זייער טורמע.

דער ארעסט האָט ניט געמאכט אף יואלן קיין באזונדערן אייג־דרוק. ערגעץ האָט אים אפילו נעפרייט, וואָס ער ווערט באפרייט פון זאַרגן פאַרן לעבן און פון מאכן באשלוסן. ער האָט זיך קוים ארומגעקוקט אף דער טורמע און אף די שכנים אין קאמער. ווי נאָר דער גאַראַדאוואי האָט פארשלאָסן די טיר הינטער אים — דער שלאָס האָט הילכיק א קלונג געטאָן אפן נאנצן קאָרידאָר — הט זיך יואל אוועקגעזעצט אין ווינקל אף דער באנק און אראָפגע־לאָזט דעם קאָפ אף די צונויפגעלייגטע הענט. עס איז אים נעווען אלץ איינס — זיצן אין קאמער, צי זיצן אף דער באנק הינטערן בית־עולם. די וועלט איז א טורמע, דאָס לעבן האָט אים ארומגעצאמט מיט הויכע ווענט — און ווער קען נאָך פאר־גרעסערן דעם ווייטיק פון א געפיינישקטער יואלס נשמה?

עס האָט זיך ארויסגעווייזן, אז מ'קען. ס'איז נעווען א גנב סאנקא. דעם ערשטן אוונט, ווען די „פאַווערקע" איז אריבער און די שליסער זענען אוועק צום אנדערן עק טורמע טרינקען דעם טע־לאכן ביטערן טראָפן, האָט זיך סאנקא אונטערגערוקט צום בלייכן יואלן אין ווינקל אפן עק באנק און א זאג געטאָן:

— נו, ווייז אהער דאָס ביסל סאלאמאנדרע.

מיט דעם ווארט האָט דער גנב באצייכנט אלערליי פארמענג, וואָס מ'האָט מיטגענומען אין טורמע.

יואל האָט אויפגעהויבן די אויגן און ניט פארשטאנען.

— אהער די בעבעכס, טייערינקער,—האָט סאנקא געשמוי־כעלט מיט די רויטע מיידלשע לייפן, און א שטורך געטאָן יואלן אין זייט. יענער האָט דערפילט א שטארקן ווייטיק אין ריפ, אבער אזוי ווייט איז ער נעווען פון דער קאמער מיט אירע מענטשן, אז ער האָט נאָר אויספייעט א פרעג טאָן:

— וואָס?

דער פארוואקסענער בראדיאגע און דער מאָנערער שייגעץ האָבן זיך צעלאכט מיט א קינדערשער פרייד, ווי מען לאכט פון א פרייליכער פארשטעלונג אין טעאטער.

— אָט אַ יאָלד!

סאַנקאָס אויגן האָבן אונטער זייער סאַמעט אָנגעהויבן גליען מיט רויטן. ער האָט אויסגעשפּיגן און אַרויפגעלייגט אַ פּוס אף יואל'ס קני. אויידער יענער האָט זיך אומגעקוקט, איז ער געלעגן אפן פּאָל, און סאַנקא האָט פאַנאַנדערגעבונדן זיין בינטל, וואָס איז געווען איינגעוויקלט אין אַ הייסישער געלער קאָלדרע מיט בלאָע קווייטן.

די קאַמער האָט נעלאָכט.

יואל האָט זיך אויפגעהויבן און געקוקט מיט צעמישטע אויגן. זיין פּנים איז געווען נאָך בלייכער. די קני האָבן געציטערט. ער האָט אַ זאָג געטאָן:

— ווי קען מען דאָס? איך בין דאָך פּונקט אזא אַרעסטאַנט, ווי אירי איך וועל זיך קלאָגן!

סאַנקא האָט שוין געהאַלטן אין אָנמעסטן די סאַטינענע בלוזע, וואָס ריווקע האָט אויסגענייט יואלן נאָך באַלד נאָך פּסח. יואל האָט זיך אַ רים געטאָן צו דער בלוזע.

— גיט דאָס אהער, איך וועל באַצאָלן! איר טאָרט דאָס ניט נעמען!

אין סאַנקאָס אויגן האָבן געשפּרונגען רויטע שרים. ער האָט זיך הילכיק צעלאָכט מיט אַ דריבנעם געלעכטער, צונויפגעלייגט די בלוזע און זי אַרײַנגעשטופט צו זיך אין בוזעם. נאָכדעם איז ער צוגענאַנגען צו יואלן און אַרײַנגעשטעקט ביידע הענט אין זיינע קעשענעס:

— אז דו האָסט מיט וואָס צאָלן — צאָל.

און האָט אַרויסגעלעפּט אַ בייטעלע מיט דריטהאַלבן רובל.

יואל איז געשטאַנען, ווי אַ גולם. ער האָט געקוקט אף די אי־ בעריקע אַרעסטאַנטן און ווי ניט באַגריפן, וואָס דאָ טוט זיך. וועו ער האָט דערזען דאָס בייטעלע פּאַרשווינדן אין סאַנקאָס בוזעם, איז ער נעוואָרן צונטער־רויט. ער האָט אויפגעהויבן און אַראָפּגע־ לאָזט די האַנט, געקוקט אף די איבעריקע צוויי אַרעסטאַנטן, גע־ וואָלט איבערלייענען סימפּאַטיע אין זייערע בליקן, נעשמייכלט מיט אַ צעקוועטשטן שמייכל, אַליין ניט באמערקט, ווי ער האָט אַרויס־ נעזאָגט:

— ווי קען מען אזוינס דערלאזן?

סאנקא האט אים געגעבן א זעץ אין גאמבע פון אונטן ארויף. סאנקא איז געווען נידעריקער, אבער בריייטער פון יואלן, און אים איז געווען באקוועם צו דערלאנגען אין גאמבע פון אונטן. יואלס ציין האבן א קנאק געטאן און א בים געטאן א שפיץ פון זיין צונג. פון די ליפן האט גערונען בלוט. יואל האט געגעבן א קרעכץ.

דאס אינגל, ישראליק, האט זיך אפגערופן פון לעבן טיש, אף אידיש, מיט א ציטערדיק קול:

— פעטער, שוויגט בעסער. ס'א רוצח... ער האט הנאה פון קרעכצן...

סאנקא האט אף אים א שיפע געטאן: „שוויג, צעפל!", און זיך אונטערגעבוקט אונטער יואלס זייט. זיינע ליפן האבן זיך געדרייט, ווי רויטע ווערים.

— אז דו ווילסט גיין מסרן, גיי,—אבער פריער זאג אף ודוי פאר דיין פארכאטן גאט.

דער וויץ האט אויסגענומען בא די צוויי עדות.

ס'האט זיך באלד דערהערט א געמאכט־בייזער געשריי פון קאריאר:

— וואס הילכט איר דארט, שאנטראפא! לעשט אויס די אילומינאציע.

מ'האט אויסגעלאשן דעם קראסין־לאמפ, וואס איז געהאנגען פון דער סטעליע אף א דראט. מ'האט זיך צעלייגט אף די נאכעס.

יואלן איז געבליבן דאס קורצע שטיקל נארע בא די פים פון די איבעריקע פיר. וען ער איז געלעגן, האבן די שווייסיקע פאדעש־ווע פון די דריי גויים זיך אנגעריבט אן זיין זייט. זיינע איינענע פים זענען אראפגעהאנגען, ווייל די נארע איז אין דער בריייט נעווען ניט גענוג פארן וואוקס פון א הויכן מענטשן.

אינדרויסן האט געבלאזן א נאך־סוכות־ווינט און געקלאפט מיט א בלעך אפן דאך. ווייט, פון אנדערן עק טורמע, האבן זיך געהערט שטימען, וואס זינגען א לידל. א פייכטע וויסלאבע נאכט האט אריינגעקוקט דורך די גראטעס. יואל איז געלעגן מיט א צו־

געשוואלענער צונג און ס'האט זיך אים געדאכט, אז היינט האט ער איבערגעלעבט א צווייטן פּאגראם. היינט איז דאס ניט געווען ריווקע. אים אליין האט געשמארצט די גאמבע און די צונג איז נעווען ווי א קלעצל.

אבער יואל האט ניט געפילט — ניט די צונג, ניט דעם ווייטיק אין ריפּ. אין יואלן האבן זיך געגאסן הייסע און קאלטע כוואליעס, פון הארצן צו די פיס, פון קאפּ צום הארצן,—כוואליעס פון באליידיקונג, באשעמונג, שאנד. יואלס הארץ האט זיך געווארפן, ווי א דערשראקענער פויגל, יואלס קאפּ האט געגליט ווי א קעסל אנגעהייצט פון אינעווייניק — און צום טויזנטסטן מאל האט ער זיך נעפרעגט: וואס־זשע וועט זיין? וואס איז ער פאר א מענטש? ווי אזוי וועט ער לעבן? ווי אזוי קען ער איבערטראגן די גויאישע נראבע גבורה?

אין יואלן האט זיך אויפגעהויבן א האס צו די גויים—אזוינער, וואס האט געדרעלייווט די נשמה ווי א שארפע אל. יואל האט נעפילט הינטער זיך הונדערט דורות אידן, וואס די גויים האבן זיי נעשלאגן און געקוילעט, און זיי האבן נאר געווויינט און געדאוונט און געשאלטן. יואל האט שטיל אין דער נאכט, צום אקאמפאניימענט פונם ווינט, געשאלטן סאנקאן, געשאלטן די רוצחים, געפּרופט ארויסקריכן פון דעם עלנט דורך בילדער פון אומגליקן, וואס ער האט געוואונטשן אף די קעפּ פון די רוצחים. אן עלטער־זיידע האט אויפגעלעבט אינם היינטוועלטיקן יואל. אן עלטער־זיידע זיצט צו חצות, ווייניט אף צרות ישראל, ווינטשט די תוכחה אף די רוצחים — די גויים. דער ווינט בלאזט. דער אלטער שיט אש אף זיין קאפּ. „ראה נא בעניגו"...

דער ארעסטאנט — דער דארף־שייגעץ — טוט א שטרעק אויס פון שלאף זיין פערד־מיסט־שמעקנדיקן פוס, שפּארט אים אריין אין יואלס זייט. פון איין זייט די וואנט, פון דער אנדערער דער פוס. אף דער וואנט קריכן טאראקאנעס און שורשקען אין דער שטרוי אונטערן קאפּ. דער פוס איז היים און שמעקט שארף, אז עס פארכאפט אזש דעם אטעם. אינדרויסן קלאפּט דער ווינט מיט א בלעך. יואל וויל זיך א ריר טאן און קען ניט. יואל וויל א שטופּ טאן דעם שווייסיקן פוס — איז ער ווי אן אייזערנער קלאץ. יואלן

טוט זיך א מאל אויס זיין בעטל אין דער היים, די ווייסע ציכלאך, די ציכטיקע דעק, געשטריקט פון די איידעלע הענט פון א מאמע א מיוחסת אין אן א י י ד ע ל ע ר אידישער שטוב. יואליק ליגט צוגעדעקט איבערן קאפ. די מאמע נייט אריין אף די שפיץ פינגער, שטעלט זיך אף באם בעטל, האלט איין דעם אטעם, הערט זיך איין, ווי אזוי דער זון שלאפט. די מאמע טראגט א ווייס זיידן טיכל מיט א קנופ אונטער דער מיידלישער גאמבע. דער נוי— דער בראדיאגע—טוט זיך א דריי אויס, מורמלט פון שלאף: „מאכט דיין מאמע די קורווע התונה מיטן הונט'ס זון, און ניי, ווען, צום הונט'ס מאמע...“ יואלס פיס זענען פארגליווערט פון אראפהייננען ניט צוגעדעקט. אין יואלס מידן מארך קריכט א יאוש, קריכט א נייע פאראכטונג צו זיך אליין. וואס איז ער פאר א מענטש?

עס קומען טורמע-טעג, ווי לאנגע מידע שליאכן, אבער יואל האט נאך אפילו ניט דערפילט די טורמע. יואל נייט פון בזיון צו בזיון, פון דערנידערונג צו שפאט. אפן דריטן טאג האט סאנקא דער גנב בא אים אראפגענומען די שיך און געהייסן אנטאן זיינע צעריסענע פאנטאפל. יואל האט זיך נעדונגען און געפאלגט. אפן פערטן טאג האט סאנקא צוגענומען בא יואלן דאס פונט פוטער, וואס די מאמע האט אים איבערגעשיקט דורך היימישע מענטשן: סאנקא איז געזעסן אף דער נארע, בריטלאך, געהאלטן אפן שויס א פריש קארן ברויט, געשמירט פעטע רייפטלאך מיט פוטער און נעזאגט צו יואלן: „טייערע פוטער, זשידאקל, מחיהדיקע פוטער, ווילסט אפשר פארזוכן?“ יואל האט אויסגעשריגן: „טשעפע זיך אף, שווארץ יאר!“ — און דאס האט אין סאנקאן דערוועקט א פארנדעסערטע פרייד.

שפעטער מיט א פאר טעג האט דער בראדיאגע באפוילן יואלן, ער זאל אראפ פון דער נארע. „ס'איז צו קורץ פאר די פיס“, האט ער נעזאגט, „ביסט ניט קראנק צו ליגן אף דער ערד“. יואל האט נענומען דאס ביסל שטרוי און עס אוועקגעלייגט אף דער ערד. די ערד איז געווען קאלט. דעה מאנטל פאר א צודעק האט ניט געווארעמט, בשעת סאנקא האט מאנארכיש געכראפעט אונטער דער היימישער נעלער קאלדרע מיט די בלאע קווייטן. יואל איז ניט נעשלאפן א נאנצע נאכט, ער איז די גרעסטע טייל אפגעזעסן אף

דער הארטער באנק, וואָס איז געווען צו שמאָל און צו קורץ פאר א נעלעגער. אינדערפרי זענען די בלאָע גרויסע רעדער אונטער זיינע אויגן נעווען אזוי גרויס, אז זיי האָבן פארדעקט דאָס גאנצע פנים. פון דעם אינדערפרי אָן האָט יואל אויפגעהערט רעדן. זיינע ליפן זענען פארשטייפט געוואָרן. די אויגן האָבן געקוקט ווי מיט ניי־גיר. עס האָט אויסגעזען, ווי ער קוקט זיך צו צו זיך אליין, ווי ער ווייל דערגרונטעווען, וויפיל קען אויסשייטן א אידיש אינגל, וואָס איז אויסגעוואקסן אין אן אייזעלער אידישער שטוב און האָט אין זיין לעבן ניט אנגערירט א פליג אף דער וואנט.

אין עטלאכע טעג ארום איז דערגאנגען די אָטשערעד צו דער „פאראשע". די פאראשע איז נעווען א קויט־עמער, וואָס איז נע־שטאנען אין ווינקל פארן געברויך פון די ארעסטאנטן. אלע אינ־דערפרי, ווען די שליסער האָבן דערלאנגט קיפיאטאָק (היים וואַ־סער), האָבן די ארעסטאנטן ארויסגעטראָגן און אויסגעליידיקט די פאראשע. מ'האָט עס געטאָן אין דער ריי. יעדעם פרימאָרגן האָט דאָס געדארפט טאָן דער בראָדיאָגע, אָבער אין דער אָנוועזנקייט פון די שליסער האָט ער זיך געווענדט צו יואלן:

— העי, אידעלע, טראָג ארויס די פולע שיסל!

יואל האָט ארויסגעקוועטשט פון צווישן די ליפן:

— און דו?

יענער איז אויסגעוואקסן באם בחור'ס זייט און ארויסגע־האווקעט:

— גיי, גיי, קרעציקער, א־ניט וועט דער שליסער דיך אריינ־זעצן אין קארצער.

די צוויי שליסער, אלטע סאלדאטן מיט צערעפעטע פנימער און שעוואָנאָעס אף די ארבלען, האָבן גוטמוטיק געשמייכלט.

יואל האָט געוואָרט נאָך איין קורצע וויל. נאָכדעם האָט ער אויפגעהויבן און אוועקגעטראָגן די פאראשע. הינטער אים האָבן אלע דריי ארעסטאנטן געהירזשעט.

זיבצנטער קאפיטל

אין אוונט פלעגט זיך אנהויבן די העפלאכקייט מיטן אינגל. סאנקא און דער בראדיאנע זענען געווען צופרידן, וואס דער מזל האט זיי צוגעשיקט א „זאבאווע". די צוויי זענען געווען אלטע טורמע־פוינגל, און זייער סרום־ארבעט האבן זיי ליב געהאט צו דערווערמען מיט מיאוסע ווערטער. זיי האבן נאך פון די ערשטע טעג אן באמערקט, אז דאס מאטערט יואלן מער פון אלצדינג, האבן זיי זיך נעקלינגט צו ריידן וואס מער העפלאך. דאס אינגל איז פון דער באהאנדלונג געווארן אלץ דערשראקענער, כמעט ווי משוגע, און דער־שייגעץ, וואס האט אין דער „זאבאווע" קיין חלק ניט גענומען, האט הויך און קוויטשיק גענאכט פון די קלוגע ווערטער, נעפאטשט זיך אן די קני און אלעמאל אויסגעשריגן:

— אט טיוואלים, אין זייער מארך אריין!

יואל האט געהערט, געזען און געשווינן.

אפן אנדערן טאג נאך דער מעשה מיט דער פראשע, ווען דער טורמע־אויפזיער איז געקומען אין קאמער, האט יואל, ציטערנדיק פון אויפרעגונג, אבער זייער העפלאך, געבעטן, מען זאל אים געבן א באזונדער קאמער.

אף די איבעריקע דריי ארעסטאנטן איז געפאלן אן אומבאוועלאכקייט. שטאר, ווי שטעקנס, זענען זיי געשטאנען און נעקוקט אפן נאטשאלניקס ליפן. נאר בא סאנקאן האבן זיך אויפגעהויבן און אראפגעלאזט די סאמטענע ברעמען.

דער נאטשאלניק האט געפרעגט:

— וואס דארפסטו א קאמער?

יואל האט זיך צעמישט און געענטפערט שטאמלענדיק:

— איך וויל האבן א מענלאכקייט צו לייענען ביכער.

דער נאטשאלניק האט א שמייכל געטאן אונטער די גערוכטע נעשוירענע וואנצעס. דער שליסער האט א קלאפ געטאן מיט די שליסל.

— דא איז דיר ניט קיין אוניווערזיטעט,—האט דער נאטשאלניק נעענטפערט און איז ארויס פון קאמער.

ווי נאר די טיר האט זיך צוגעמאכט, איז געווארן א געלאכטער צווישן די ארעסטאנטן. דער בראדיאגע האט זיך אזש נעהאלטן באם בויך און אונטערגעשפרונגען אף זיינע קורצע פיס:

— ער וויל לייענען ביכער! דער פויל איז אהער געקומען לייענען ביכער! אפשר וויל סטו לייענען אט־דאס?

און א צינישער זשעסט האט פארנרעסערט די פרייל־אכקייט פון דער קאמער.

אבער נאך דער פאווערקע איז צוגענאנגען סאנקא און אים אויפגעווארפן צווויי פעטש:

— נא, דאס איז דיר פארן רערן!

יואל האט אויפגעהויבן די האנט צו באשיצן דאס פנים, אבער א נייער קלאפ אין ריפ האט אים נעצוואונגען זיך איינצובוינן אין דרייען. יואל האט זיך אראפגעלאזט אף דער באנק.

וועז אימיצער וואלט אים דעמאלט ארייננעקוקט אין דער נשמה, וואלט ער מסתמא קיין סך ניט געקענט געפינען. איבער־נעברענט נעוואָרן א סך זאכן. אפגערוקט נעוואָרן אן א זייט די ערינערונג פונם פאגראם. נישטיק און נעבעכדיק האבן אויסגעזען די נריבלעריען פון נאכן פאגראם. קליין און אומוויכטיק האט אויסגעזען יואל אליין מיט זיין „אומשטערבלאכער" נשמה. דאס שמארצן פון די באקן און דער וויטיק אין זייט האבן זיך נעפילט ווי פון דער וויטן, ווי נאר נעזען אין פאנטאזיע. דער צארן קענן די באלוידיקער איז נעווען פארשאטן מיט אש און האט ניט נע־בריט. קאלט, קלאר, מיושבדיק, ווי די נעדאנקען פון אן אלטן מאן אין דער שטילקייט פון דער נאכט, האט יואל זיך אליין געפרענט: ווי לאנג וועסטו דאס טראגן? נעווואוסט האט ער פון מענטשן־שטאלץ, נעווען איז ער אנגעלייענט מיט די ווערק, וואס פארהער־לאכן די מענטשלאכע נשמה, נעהערט האט ער צו א הויז, וואו מען

האָט געהאט דרך-ארץ פאר יענעמס געפילן. געוואוסט האָט יואל, אז אין אים לעבט א שטאַרק געפיל פון מענטשלאכער ווערדע,— א געפיל, וואָס האָט אים אריינגעגעבן ר ח מ נ ו ת צו די בא־ליידיקער און פארמיאוסער. ס'איז געווען מאַרנע, וואָס ער האָט געקענט מ י ט פ י ל ן מיט זייער שלעכטער באהאנדלונג; ער האָט אפט געטראכט, אז ער אף זייער ארט וואָלט בעסער ניט גע־האנדלט. זיין אויפגעקאכט ווערן פון א באליידיקונג, זיין ווען נוקם זיין זיך האָט ער, טיף בא זיך, געהאלטן פאר א נידעריקער זאך. א מענטש איז העכער פאר א חיה. א חיה האָט נאר אינ־סטינקטן. א מענטש האָט א נשמה. א מענטש קען ניט זיין אין כעס אף א חיה. הונדערט דורות זיידעס האָבן געשאַקלט צו אים מיט די קעפ, געבלישטשעט מיט די נאָלדענע עטרות, געמישט די אלטע בלעטער און געלייענט: „לא בחיל ולא בכח"...

אָבער אין אלצדינג האָט זיך אריינגעשניטן דאָס קאלטע שטאל פון דער פראגע:

— ווי אזוי לעבט מען?

א מענטש איז העכער פון א חיה. אָבער א מענטש דארף קע־נען באקעמפן די חיה. וועג א הונט באפאלט דיך אינמיטן גאס, שטיי ניט ווי א גולם, לאז זיך ניט ביסן. א שלאַנג קריכט פאר דיינע פים, א שלאַנג הויבט דאָס קעפל, עפנט דאָס פיסקל, שטעקט ארוים דאס גאַפעלדיקע צונגל, שיפעט... דו האָסט א שטעקן אין האנט. דו ביסט העכער פון א שלאַנג. דו האָסט אן אומשטערב־לאכע נשמה. די שלאַנג ווייסט ניט, וואָס זי טוט. נו, וואָס־זשע?...

אין ווינקל אף דער באנק זיצט יואל מיט פארמאכטע אויגן. די ארעסטאַנטן טרינקן. די ארעסטאַנטן האָבן ערגעץ געקראַגן א שטאַף בראנפן. מ'האָט אריינגעגאָסן אין אינגל אריין א פאר גלעז־לאך — און ער ליגט איצט אף דער נארע און לאכט ווילד און זידלט זיך אף ארעסטאַנטסקע זשארגאָן. סאַנקא האָט אויסגעטאָן זיין רעקל און שיינט מיט א רויטן אונטערשטן העמד, וואָס ער האָט אריבערגעלאָזט איבער די פלודערן. דער דארף־שיגעץ זיצט א בארוועסער אף דער נארע און לאכט אלעמאל הילכיק און זאָגט:

— טיוואָלים, אף מיין וואָרט, געבראָטענע טיוואָלים!

סאַנקא און דער בראָדיאגע זיצן באם טיש אף ביינקלאך,

זופן א גלעזל, נאָך א גלעזל, קושן זיך, זינגען שטילערהייט ארעם־טאנטסקע לידער, זאָגן זיך איינער דעם אנדערן גוטמוטיקע זידלע־רייען, שלוסערצן און פארבייסן מיט א זויערער אוגערקע.

יואל לאָזט זיך אראָפּ נידעריקער אף דער באנק און ס'זעט אויס, ווי ער שלאָפּט. ער וויל ניט זען דעם יום־טוב. ער וואָלט זיך געוואָלט אָפּצאָמען מיט א שווארצער שטילקייט פון אָט־די מענטשן. ער איז מיד. זיין קאָפּ אף דער האנט, וואָס איז אָננע־שפּארט אן באנק, איז שווער און היים.

די חברה הוליעט. דאָס פייכטע גלעזל מיטן נראָבן דנאָ גייט פון האנט צו האנט. דאָס איננל וויינט שוין, כליפּעט שטיל, שילט. דער דאָרף־שייגעץ לאכט.

דער בראָדיאגע זאָגט:

— נעראָרפט אריינשיטן דעם זשידאָקל א זאריאד בראָנפן. אָט וואָלט ער דאָס נעמאכט שטיק.

סאנקא טוט א לעק זיינע רויטע ליפּן, וואָס זענען פייכט פון בראָנפן, און שפּייט אוים אן א זייט מיט א קוויטישקן „צרק".

— א פארשאָלטן פאָלק..

די קאָמער שווייגט א מינוט. אין דער פאוזע הערט זיך דאָס קלינגען פון א גלעקל. מסתמא פאָרט א פאָטשט איבערן שאָסיי אף יענער זייט טורמע.

סאנקא טוט א צווייטן שפּיי, א זוף פונם גלעזל, פארקרימט זיך און זאָגט:

— א פראָקליאָטע פאָלק. איך קען מיט איין האנט פארטרייבן הונדערט פון זיי. איך הויב נאָר א האנט..

דער שיינער אף דער נארע טוט א שאָקל מיט זיינע באָרווועסע פיס, דער ריח פון פערד־מיסט צעגייט זיך איבערן קאָמער. דער שיינער הירשעט:

— כי־כי־כי...

דער בראָדיאגע זאָגט:

— אָבער די זשידאָוואָטשקעס..

סאנקא פארקרימט מיט די ליפּן.

— אפילו די זשידאָוואָטשקעס טויגן אף א קלאָג. ס'איז ניט ווי אונזערע א שיקסע — א האנט און א פוס און א ברוסט איז דאָ

וואָס אַנצונעמען. יענע זענען ווי קעצלאַך. אפן פּאַנראָם האָב איך ערטאפט אייניע, איז אייזער איך האָב זיך צו איר צונעריבט, איז זי געוואָרן אן אָפּגעקאָכטע... א טויטע קאַץ, צו אל־די שוואַרצע יאָר...

דער בראָדיאַגע קראַצט זיינע גראָלאכע האָר אפן טונקעלן פּנים, שלעפט ארויס עפעס פון בוזים, צעקנאַקט עס אפן נאָגל, ווישט אָפּ דעם נאָגל אן רעקל און זאָגט:

— רעדסט אן א שום טאָלק. איך האָב ליב די זשידאַוואַטשקעס. און ווייסטו וואָס כ'וועל דיר זאָגן: זיי האָבן אונז אויך ליב. זיי פּארשטעלן זיך נאָר, אז ס'איז אי־אי־אי.. אָט האָב איך יענעם פּאַנראָם־זונטיק, געדיינקסט, זיך דערקויבערט צו אייניער, איז נו־נו, זי האָט מיר נאָך געהאָלפן... וואויל נאפקעס, זאָג איך דיר, א קילע אין זייער מאמען.

דער דאָרף־שיינעץ האָט זיך אָפּגערופן:

— הי־הי, ביזט א פעפערדיקער טייוול, הי־הי...

יואל איז געלעגן אָנגעשפּאַרט אף זיין האָנט אף דער באַנק און געהערט. יואל האָט דערזען זיין שטאָט מיטן פּאַנראָם. א קליין שטיבל אין עק שטאָט. סווייטן פּארן שטיבל...

אפן אנדערן טאָג האָט ער ניט געוואָלט גיין אפן שפּאציר. ער איז געווען שווייגנדיק, קיין פּרישטיק האָט ער ניט געגעסן. די דריי ארעסטאַנטן מיטן איגל זענען ארויס אין הויף ארײַן. יואל האָט ליב געהאָט אט־דאָס פערטל שעה פון אלײַן־זיין. אינדרויסן האָבן די ארעסטאַנטן גערוישט און ס'האָבן זיך אלעמאָל געהערט די אויסגעשרייען פון די שליסער. דאָ אינעווייניק איז די קאַמער כמעט ווי געוואָרן א היים. ס'איז געווען שטיל. מ'איז געווען מיט זיך. מ'האָט נעקענט פארגעסן אפילו זיך אלײַן. יואל האָט צונעמאכט דאָס פענצטער, כדי זאָל זיין שטילער. יואל האָט ארויסגענומען פון דער קעשענע דעם בריוו, וואָס מ'סאָט אים איבערגענעבן פון קאנטאָר אינדערפרי. א בריוו פון דער מאמען, א גרוס פונם מאטן. אין בריוו איז אריינגעלייגט א קליין שטיקל קארטאָן: די מאמע האָט אויסגעשניטן ריווקע'ס פנים פון א פּאטאַגראפישער גרופּע, וואָס איז געשטאַנען בא אים אין צימער. א קליין ליב פנימעל...

לעבן יואלן איז אויסגעוואקסן סאנקא, וואס האט זיך אומגע־קערט פונם שפאציר דער ערשטער. אפשר איז ער מיט א כיון גע־קומען פריער, כדי צו זיין אליין מיט יואלן. סאנקא דערזעט דאס קארטל. סאנקא טוט עס א ריס פון יואלם האנט. „אהא, א מיידעלע!"

יואל הויבט אויף א האנט און מיט דער גאנצער מאכט טוט ער א האק סאנקאן איבערן פנים. סאנקא איז מער איבערשט, ווי דערשראקן. מיט א קעצישער פלינקייט רוקט ער זיך אונטער און טוט א זעץ יואלן איבערן קין פון אונטן ארויף. יואל פארקנאקט מיט די ציין און לאזט ארא א האנט אף סאנקא'ס קאפ. נאר אמאל און נאך אמאל לאזט ער ארא די האנט. סאנקא איז ני־דעריקער פון יואלן און יענעם איז באקוועם צו קלאפן איבערן קאפ. סאנקא דערלאנגט אים אין ריפ. איבער יואלס קערפער גייט דורך א שארפער ווייטיק, אבער דערפון ווערט ער נאר ווילד. ער לאזט ארויס אן „אה!" און באלד א פויערשע קללה. ער פילט, ווי בא אים שטייען די הער אפן קאפ. ער איז ניט ער. ער ווען באלד אויפגעריסן ווערן פון אינעוויניק. ער קען זיך נאר ראטעווען דורך האמערן מיט די הענט. ער האמערט איבער סאנקאס פנים, סאנקאס אקסלען, סאנקאס ברוסט. ער טוט א האק סאנקאן אין זייט. יענער כאפט אים אן בא דעם ארעם און ווייל אים אויסדרייען אף צוריק. ער האמערט מיטן לינקן ארעם. ער כאפט אן סאנ־קאן באם האלז און גראבט זיך אריין מיט די נעגל. יענער לאזט אף דעם ארעם, קלאפט יואלן אין בויך. יואל זאגט: „או, או" און דערלאנגט סאנקאן מיטן גאנצן כח איבער מויל און נאז. זיין האנט ווערט רויט פון בלוט, דאס בלוט מאכט יואלן נאך ווילדער. ער קלאפט איבער דעם גנבס אויגן. ער זעט שוין גאר ניט. ער וויסט גאר ניט. ער האט זיך איינגעקלאמערט מיט די הענט אין סאנקאס הער און בוינט זיין קאפ צו דער ערד. דער שייגעץ ברומט: „לאז אף, כאלערע, געגנג!" יואל גיט אים א זעץ מיט דער קני אין בויך. דער שייגעץ ווערט שלאבעריק און פאלט צו דער ערד. דער שייגעץ קומט באלד צו זיך און ווייל זיך אויפהויבן. יואל טוט אים א קאפע מיטן פוס.

הינטן האט זיך שוין נעעפנט די טיר. ס'לויפן די איבעריקע

צוויי ארעסטאנטן. דאָס איינגעלע קוויטשעט. די שליסער האָבן זיך אריינגערוקט און שרייען עפּעס. יואל קאָפּעט מיטן פּוס אין־בערן צעבלוטיקטן סאנקא, וואָס דרייט זיך, ווי א וואָרעם. יואלס הענט זענען פּארבלוטיקט. ס'איז דאָ בלוט אף דער פּאָדלאָגע. דער בראָדיאגע כאפּט אָן יואלן פּארן ארבל, שרייט: „העי, קרעציקער, וואָס איז דאָס?" יואל טוט הינטן ארום א רוק מיט דער האנט, און דער בראָדיאגע לאָזט ארויס א סקאוואוטש. דער דאָרף־שייגעץ שטייט און קוועלט.

די שליסער האָבן מיט מי אָפּגעשלעפּט יואלן פּונם גנב. אין צען מינוט ארום איז ער שוין נעזעסן אין קארצער.

א כ צ נ ט ע ר ק א פ י ט ל

דאָס ערשטע, וואָס יואל האָט דערפילט אין דעם שטילן, קילן און האלב־טונקעלן קארצער, איז געווען עקל. אקוראט ווי ער איז אריינגעקראכן אין עפעס אומריינס; אקוראט ווי ער האָט פארשוועכט זיך אליין. די הענט זענען נאָך געווען קלעפיק פונם בלוט, וואָס ער האָט געווישט און ניט געקענט אָפּוואשן מיט דער פאלע פונם רעקל. דאָס רעקל איז געווען צעריסן: איין לאַץ האָט אראָפּגעהאנגען; פון דער לינקער קעשענע איז גענאנגען א ריס. דער קאלנער פונם העמד איז אומגעלומפערט ארויסגעקראכן און געלעגן, ווי א שמאטע, אפן רעכטן אקסל. דאָס לייב האָט נעשמארצט פון די קלעפ, די אונטערשטע ליפ איז געווען צעשפאלטן; איין זייט פנים, דאָרט וואו די פעטש זענען געפאלן זייער נעדיכט, האָט נאָך אלץ געגליט און געבריט. יואל האָט זיך א ציטאויס געטאָן, — דערפון האָבן די אברים אנגעהויבן נאָך שטארקער וויי טאָן, — און דער עקל האָט געגודיעט. עס האָט זיך נעדאכט: ער איז איינגעטונקט אין אייטער. אימיצער שטייט איבער אים און זאָגט מיט רחמנות'דיקן פארוואורף: „זע, וואָס ס'איז פון דיר געוואָרן. א מענטש, א ב ר־ד ע ת, וואָס לעבט מיט א י ד י י ע ן, זאל אזוי פאלן. אדרבא, ווער ב י ס ט ו און ווער איז דער גויעז. ער איז דאָך אפילו ניט אין דער מדרגה פון א מענטשן. ער איז א גרויסע, שטינקענדיקע וואנץ".

יואלן איז געווען פריקרע זיין צעריסענער הולך, זיין צעשפאלטענע ליפ, זיין נאנצע פיזישע צעשלומפערטקייט. ער האָט נעפרואווט ארויפציען דאָס העמד, אויסגלייכן די קליידער, אבער ס'איז אלץ געווען קאפויר. ס'האָט געריסן. ס'האָט געררעט.

איינם איז געווען גוט: די שטילקייט. ער איז געווען אליין נאך עטלאכע וואכן מיט גנבים און בראדיאגעס. קיינער קוקט אף אים ניט. קיינער רעדט ניט קיין אומפלייט. ניטא דער נארישער „האַ־האַ־האַ" פונם שיגעץ. שא. שטיל. אליין. ס'איז קיל. ס'איז גראַ. פאר דעם גראטע־פענצטערל אף דער פלאך פון דער ערד שטייט די וואנט פון אן אנדער טורמע־נעביידע. ס'איז גוט אזוי. זאל קיינער ניט אריינקוקן אהער. זאל מען פון דאנען אף קיין זאך ניט דערפן קוקן.

יואל האט זיך אוועקגעלייגט אף דער באנק, דאס איינציקע מעבל פונם קארצער, און פארמאכט די אויגן. דאס ערשטע מאל אין טורמע איז אף אים געפאלן א טיפער שווערער שלאף, אן זיפצן, אן חלומות.

ווען ער האט ווידער אויפגעעפנט די אויגן, האט פון א זייט, פון א שפאלט צווישן צוויי טורמע־וועגט, קאסע אריינגע־קוקט א רויטער שטראל. דאס האט די זון געהאלטן אין פארניין. דער גראַער קארצער איז געווען אנגעפילט מיט א מאדנע לייכטן ליכט. יואל האט זיך אויפגעהויבן, אויסגעגלייכט די פארקליאק־נעטע גלידער — און האט מיטאמאל דערפילט, אז אים איז גרינג. א פרייד האט פארפלייצט זיין גאנץ וועזן. א פרייד האט ארום־געשפרונגען אין זיינע גלידער.

מיט אן אומגעווענטלאכער קלארקייט האט יואל איצט אי־בערגעלעבט די סצענע פונם געשלעג. זי האט אים מער ניט נע־עקלט. פארקערט, זי האט אים בריטער נעמאכט דאס הארץ. זי האט ארויסגעזופן שמייכלען אף זיינע פארטריקענטע ליפן. איינציקע מאמענטן, וואו ער האט דערלאנגט דעם גנב גאר א נע־לונגענעם קלאפ אדער וואו יענער האט שארף ארויסגעקוויטשעט פון ווייטיק, האבן איצט נעהויבן יואלן אין דער לופטן. ער האט ממש געפילט, אז ער וועט העכער. אין הארצן האט געקילט דער ברי פון אן אומגעריכטן גליק. דאס הארץ האט געטאַכקעט. די אקסלען זענען נעווארן בריטער. דער רוקן האט זיך אויסנע־גלייכט. די זון האט באגילט דעם אויבערשטן טייל וואנט און א שטיק פונם נעווענלבטן צעשפאלטענעם סופיט איבערן קאפ. יואל

האָט דערפילט מיט יעדן טיילכל פון זיין קערפער, מיט יעדן טראָפן פון זיין באַוואוסטזיין:

— ער קען דאָס!

פון אומבאקאַנטע טיפענישן, פון אוראַלטע הייל־ן אין זיין נשמה האָט אַן עלטער־זיידע פון צוריק מיט צען טויזנט יאָר אים אויסגעשטערקט א האָריקע האַנט, שטאַרק, ווי א גראָבע דעמבענע צווייג; שוואַר, ווי א שטיינערנער האַמער; געקוקט פון דעם געדיכטן לויערדיקן וואַלד מיט די גרויסע זיילן־הויכע שטאַמען אינם אייניקל'ס שוואַרצע, טרויעריקע, פאַר'חלומ'טע אידישע אויגן און נעזאָגט:

—זע, ביזט דאָך גאָרניט אזא שלאַבעריקער, ווי דיינע גמראַטאַטעם האָבן דיך געוואָלט מאכן. זע, ס'איז אין דיר דאָך א סך פון אונזער הייסקייט, פון אונזער ניט־טראַכטן, פון אוניזער קלאָפ־און־בייס־פרייד. די אַיידלקייט האָט אונז ניט אַוועקנעטוויט אין דיר. דו ווערסט אונז דערלאַנגען דיין האַנט איבער דעם תהום פון גלות־יאָרן.

און יואל האָט געפילט, אז ער האָט זיך אויפגעכאפט פון א בייזן חלום. אלצדינג, וואָס האָט אזוי צעעמן זיין נשמה, האָט דאָך גאָרניט געהאַט קיין ממשות. ער איז דאָך גאָרניט דער יואל, וואָס ער האָט זיך פאָרגעשטעלט אין זיינע רויבעריקע מחשבות. ער, דער אמת'ער יואל, איז דאָך ביז אהער דא ניט געווען. ער איז אָפּגאָרשט געקומען פון ווייט. ער ווערט ניט פאַרטראָגן א סך זאכן. ער ווערט ניט לאָזן אף דער פאָדלאָגע. ער ווערט זיך ניט לאָזן צונעמען דאָס עמן. ער ווערט ניט שווייגן. ער ווערט ענטפערן מיט דער שפראַך, וואָס די סאנקאס קענען פארשטיין.

ער קען דאָס איצט! ער ווערט זיי ווייזן!

הויך, העכער ווי אלע זיינע יאָרן, האָט יואל געהויבן דעם קאָפּ, און געראַכט האָט זיך אים איצט, אז די קליידער ליגן אף אים ווי אויסגענאָסן, אז די פיס זענען ווי פרענטעם אייזן, אייזנגענראָבן אין דער ערד, אז זיין קולאָק איז געקנאָטן פון הארטן מעטאל, און ווען ער ווערט אים אראָפלאָזן אפן קאָפּ פון א שונא,

וועט אפילו א צעוישעטער אקס מוזן איינבויגן זיין האלז און אפ־לאזן זיין רויב.

און ווי א בליץ שניידט דורך א גאנצן הימל מיט וואלקנס, אזוי האט מיטאמאל איין ווארט דורכגעשניטן דעם תהו־ובהו פון יואל'ס נעמיט:

— ר י ו ו ק ע !

עם האט אים פלוצלונג א זעץ געטאן אין מח דער געראנק, אז ער האט ביז אהער גארניט געטראכט וועגן ריווקע'ן. אזוי פארטאן איז ער געווען אין זיין אייגענער מפלה, אזוי געצוויגן האט אים און געפלעפט די געשטאלט פונם שייגעץ דעם פאגראמשטשיק מיט די בלאנדע האר און בלאע אויגן, אזוי געאייטערט האט ער זיין וואונד דורך מעסטן די אייגענע שפלות מיט דעם חוצפה'דיקן ו ו ע ל ן און ק ע נ ע ן פון א ברוטאלער וועלט,—אז זיין אייגענע מאטערניש האט פאר אים פארשטעלט ריווקע'ן. ריווקע איז פאר אים געווען וויא שאטן. זי איז געווען ווי דער צימער, ווי דער סאמאוואר אינם צימער, וואו די פאגראם־סצענע איז נעשעען. זי איז געווען די סיבה פון זיין אומגליק. דער אום־גליק האט פארשטעלט די ליבשאפט, ווי ער האט פארשטעלט טאטע־מאמע, ווי ער האט פארשטעלט די וועלט.

ערשט איצט איז דער פשוט'ער מענטשלאכער געדאנק ge־קומען אין יואל'ס באוואוסטזיין:

—וואם זענען מיינע מאטערנישן אין פארגלייך מיט דעם, וואם ריווקע האט נעליטן!

און נאך א נעדאנק:

— וואם פאר א קליינינקער, אין זיך איינגעליבטער נפש בין איך, וואם איך האב אליץ נעטראכט וועגן זיך אליין!

און נאך איינער, ווי א הייסער שטאך:

— וואם טוט זי? איך דארף גיין צו איר! איז שוין אפשר צו שפעט?

און ווי ס'האט אויפגעשוואומען אין זיין נעדאנק דאם בילד פון דער יונגינקער ריווקען מיט די חנ'עוודיקע קינדערשע אויגן, מיטן צארטן הויך אף די נערויטלטע באקן, מיט דעם געטרייעם נויג פונם שיין־געפורעמטן קאפ, האט ער שוין נעוואוסט, אז ער קען

מער ניט ווארטן. האָט ער זיך כמעט אליין פארוואונדערט, ווען ער האָט אָנגעהויבן קלאפן מיט בוידע קולאקעס אין דער טיר פונם קארצער.

ער האָט לאנג געקלאפט, ביז מ'איז געקומען פון די אויבער־שטע קאָרידאָרן. ס'איז שוין געווען טונקל, און ווען פון דרויסן האָט דער שליסער אויפגעעפנט דאָס פענצטערל אין טיר, האָט זיך פון דאָרט א גאָס געטאָן א שווארצקייט.

— וואָס הודזשעסטו, כאָלערע!

יואל האָט געענטפערט קורץ און נאָכדרוקלאָך, מיט א קול, וואָס מ'האָט פון אים ביז אהער ניט געהערט אין טורמע:

— הער זיך אויף זידלען, סאָלדאָט! עפן די טיר! איך דארף זען דעם נאטשאלניק!

דער שליסער האָט זיך פארוואונדערט.

— נאָר ניט אזוי חוצפה'דיק, סוואָלאָטש! ס'איז דאָ צייט!

דאָס פענצטערל האָט זיך פארהאקט. יואל האָט אָנגעהויבן בארואבענעוועט אין טיר מיט א נייער פוריע. ס'האָט זיך אויס־גערואכט, אז ניט איין מענטש, נאָר א גאנצע כאָפטע מאכט א טומל. ס'האָט אָפגעקלונגען איבער דער גאנצער טורמע. פונם איינענעם קלאפן איז יואל געווארן אלעמאל ווילדער. ער האָט נענומען די באנק און מיט איר געפויקט אין טיר. ס'האָט גע־בומט ווי קאנאנען־שאָסן. ס'האָט צעטרייסלט די וועגט. פונם סופיט האָט זיך נעשאָטן די שטוקאטורקע.

דאָס פענצטערל האָט זיך ווידער נעעפנט, און א בייזע שטים האָט נעזאָגט:

— הער אויף, הינטיכע'ס זון, א־ניט שיסט מען!

אף איין אויגנבליק, אפשר ווייניקער ווי א סעקונדע, אפשר אזוי שנעל, ווי דאָס לויפן פון א געדאנק, האָט יואל'ן אָנגעכאפט א מורא, אָט פליט אריין א קויל. שוידער. טויט. דער געדאנק האָט ניט אוספייעט אָפשטעלן די הענט. די הענט האָבן געפויקט מיט דער זעלביקער וואוט. יואל האָט זיך נאָר אָפגערוקט אָן א זייט, כדי ניט צו שטיין גלייך פאר דער טיר. זיינע אויערן האָבן קוים געהערט זיין אויסגעשריי:

— שים, סאלאטסקע מארע, אבער איך מוז זען דעם נאטשאלניק.

דער קארצער האט געהודושעט. באלד האבן געקלונגען די פענצטער: דאס האט יואל׳ן געזומען דאס בלעכענע וואסערקווערטל׳ן און דערמיט אויסגעבראכן די שויבן. אין די אויבערשטע קארידארן איז שוין געווארן אומרואיק. ארעסטאנטן האבן גערומט. מ׳האט זיך שוין דערוואוסט, אז עס קלאפט א פאליטישער. די עטלאבע פאליטישע ארעסטירטע, וואס זענען געזעסן אין אויבערשטן שטאק און וואס האבן מיט יואל׳ן קיין פארבינדונגען ניט געהאט, האבן אנגעהויבן שומען, רופן די שליסער. ס׳האט געדראט אויסברעכן אן אלגעמיינער „בעזפאריאדאק״.

שוין אין א האלבער שעה ארום איז יואל׳ן געזעסן אין קאנטאר. ניט ווי א אינגל, נאר ווי א דערוואקסענער מענטש, וואס האט געזעען דעם ביטערן פנים פון לעבן, האט ער ערנסט געענטפערט צו פארשטיין דעם טורמע־נאטשאלניק, פארווארפן ער מוז אים טאקע באלד אפשיקן א לאנגע טעלעגראמע צו ריווקען און פארוואס ער דארף אים זיך לאזן דורכריידן מיט ריווקע׳ן אן ערות, ווען זי וועט אהער קומען. דעם נאטשאלניק איז ניט געפעלן יואל׳ס טאן, אים האט זיך געדאכט, אז אין זיין העפלאכקייט איז דא א באפעל. ער האט געפרעגט:

— און אויב ניט ?

אבער יואל׳ן האט אזוי רואיק געענטפערט, אז אויב מען זאגט אים אפ, איז ער ניט פארענטוואָרטלאך פאר זיך און פאר די פאלגן, און אזא אייזיקער ווינט האט א בלאז געטאן פון די וועטער, אז דער טשינאווניק האט זיך מישב געווען: בעסער ניט דערלאזן צו קיין עקסצעסן; ס׳קען נאך שאדן זיין קאריערע, ס׳איז שוין אזוי אויך געווען גענוג טומל. דער נאטשאלניק האט געענטפערט, אז ער זעט ניט קיין געזעצלאכע סיבה, פארוואס ער זאל ניט דערפילן די בקשה, און צו באווייזן ליבערלע נוגנג, האט ער געהייסן אומקערן יואל׳ן אין זיין פריערדיקער קאמער, „ווייל ער האט שוין באקומען א נענוג שטראף״.

אין קאמער איז יואל פון ערשטן בליק געווארן, אז ס׳וועט אים דא ניט גיין אזוי לייכט, ווי מיטן נאטשאלניק. די

דריי ארעסטאנטן האָבן זיך געמאכט, ווי זיי באמערקן ניט יואל'ס קומען: דער בראָדיאגא מיטן דאָרף־שייגעץ האָבן זיך „געשניטן" אין קאָרטן, ביידע זיצנדיק מיט טערקיש-צונויפגעדרייטע פיס אף דער נארע, און סאנקא איז געזעסן אף דער באנק און האָט זיך נעשפּינלט אין א קליין קיילעכדיק שפּיגעלע, וואָס ער האָט געהאלטן אין די הענט אזוי, אז דאָס ליכט פונם לאָמפּ זאל פאלן אפן גלאָז. קיינער האָט ניט געענטפערט אף יואל'ס „גוטן אָוונט". ווען יואל איז צוגענאנגען צום אינגל אין ווינקל לעבן הרובע און אים פריינטלאָך א זאָג געטאָן: „נו, וואָס מאכסטו, ארעסטאנט?" האָט יענער ניט געענטפערט, נאָר מיט די אויגן א וואונק געטאָן אין סאנקא'ס זייט.

אלע האָבן א שטיק ציים געשווינגן. נאָר איינמאל האָט דער גנב אָפּגערופט דאָס שפּיגעלע פונם וויים־רויטן פּנים, געעפּנט דאָס רויטע מויל און ארויסגערעדט מיט צווישן די בלאנקעריקע ציין:

— אהא, שוין נעקומען.

קיין נוטס האָט דער טאָן ניט פארשפּראָכן. יואל האָט א וואָרף געטאָן אן אויג אף סאנקא'ן און געזען אף זיין פּנים די צייכנס פון דעם אינדערפריעגדיקן שלאָגן. דאָ און דאָרט איז נעווען א בלאָער פלעק. באם לינקן אויער איז נעווען א לאנגער קראַץ, וואָס האָט זיך געצויגן ביז צום האלז. אט־די צייכנס האָט דאָס סאנקא באטראכט אינם שפּיגעלע מיט טיפן אינטערעס.

יואל האָט זיך אוועקגעזעצט אפן טיש — קיין אנדער פלאַץ איז ניט נעווען — און האָט צום ערשטן מאל פארן גאנצן טאג א טראכט געטאָן וועגן זיין לאנג,—א טראכט געטאָן אזוי, ווי דאָס וואלט געטאָן א זייטיקער: קלאָר, קריטיש, קאלט. ביז אהער האָט ער זיך נאכאנאנד גערעגנט; דאָס הארץ האָט אן אן אויפהער געקלאפט; עס האָט אפט פארנאָסן זיינע אויגן מיט עפעס א טונקלס. איצט, ווען דער נאטשאלניק האָט אים צונעזאָגט דערפילן זיין פארלאנג און ווען די ארעסטאנטן האָבן אים געוויזן, אז דער ג ר ו י ס ע ר ק ר י נ איז ערשט פאראויס, — האָט זיך אין אים עפעס בארואיקט. ער האָט נע־

קענט טראכטן. ער האָט זיך אָפגערוקט פון זיך אליין. ער האָט זיך געפרענגט: וואָס איז געשען?

געווען א אינגל אן איידעלער, א טאטנ'ס א קינד. פון קינד־וויז אויף געוואוינט געווען צו ר ו ח נ י ו ת: חומש־מעשיות, דאוונען, אגדות. נעלעבט צווישן מענטשן, וואָס הויבן ניט א האנט, וואָס רירן ניט אָן א פליג אף דער וואנט. נעלעבא אין א וועלט פון ב א ש ר י ב ע נ ע העלדן, ב א ז ו נ נ ע נ ע קעמפער, וואָס האָבן אויסגעזען ווי שאָטנס. געוואקסן א בחור, נעטראכט, געטרויעט, גערעדט, געמיינט אפילו, אז ער קעמפט— אָבער אליץ ניט געוואוסט, אז איינשטעלן דאָס לעבן איז ניט גענוג; ניט געוואוסט, אז א קרבן זיין איז נ י ט ש י י ן, אז א קעמפער דארף מאכן דעם ש ו נ א פאר א קרבן. נו, איז נעקומען די גרויסע פרוף—און דער אידישער בחור איז געווען מאכטלאָז, ווייך ווי טייג, ווייך ווי בלאָטע. א לאנגע צייט האָט ער נעגלויבט, אז ער איז א טרוס, אז ער ק ע ן טאקע ניט שטיין אף דיא ייגענע פיס. איז געקומען איין מאמענט — און עפעס האָט אין אים אויפגעריסן, און ער האָט געענטפערט מיט א פויסט אף א באליידיקונג, וואָס איז ערנער ווי שאנד, הייסער ווי בלוט. ער האָט זיך ג ע ש ט ע ל ט א נ ט ק ע ג ן — און זיין צארן האָט אים געגעבן קראפט. ער האָט געארבעט, ווי אין היץ. ער האָט אליין ניט געוואוסט, וואָס ער טוט: ער האָט פ ר י ע ר געטאָן און נ א כ ד ע ם דערקענט די טאָט. ס'איז אים נעלונגען. אָבער איז דאָס ניט א צופעליקער אינצידענט? איז דאָס ניט אן אויפברויז, וואָס נייט אוועק, ווי א רויך? האָט ער זיך טאקע באמת געענדערט פון א ווייכן א שטיין — אין א א שטייפן א רויעם?

מיט דער אויפריכטיקייט פון איינעם, וואָס איז נעוואוינט אריינצוקוקן אין די חדרי חדרים פון זיין נשמה, האָט יואל בא־טראכט זיך אליין און געפונען, אז ער האָט מורא. עס באדריקט אים די שטילקייט. עס רעדט צו אים בייז דער רוקן פונם ברא־דיאגע, וואָס וואַרפט די קאַרטן מיט א שמיץ און א „האה!". עס ציט זיך א שארפע אל פון סאנקא'ס אויג און שטעכט. סאנקא איז, דאכט זיך, פארטאָן אין שפיגעלע, נאָר ער קוקט סאָסע

ערויס מיט אַן אויגל, וואו דאָס שוואַרצאָפל איז שוואַרץ, ווי א מאַסלינע, און דאָס ווייסל איז גע׳ל. דאָס איינגל איז צו שטיל און צו איינגעהאַלטן אין זיך: קענטיק מ׳האָט דאָ עפעס גע־רעדט און דאָס רעידן איז ניט געווען גוט. ווי וועט ער בייַ־שטיין קענן די אַלע שונאים?

יואל׳ן טוט א שוידער, אָבער ער האַלט זיך איין ניט צו וויַיזן. עפעס אין אים רעוואָלטירט: איז דאָס מעגלאַך, אז ער, מיט זיין פּאַרפיינערטער נשמה און פילזויטיקן גייסט, זאָל ווערן באַדריקט פון אָט־דעם מענטשלאַכן אָפּפאַל? איז דאָס ו ו ע ר ט, אז ער זאָל ווענן זיי טראַכטן, מיט זיי זיך גלייכן, איבערוועגן שאַנסן?

אָבער דאָ טוט יואל א שמייכל — איצטיקס מאָל שוין ניט באַהאַלטענערהייט. ס׳איז א ביטערער שמייכל. ס׳איז חוזק. „אַהא! שוין ווידער געפונען א שירמע, וואו זיך צו באַהאַלטן. די נעטלאַכקייט קען זיך ניט מעסטן מיט דער חיה. דער גייסט איז העכער פונם קולאָק. א וואויל׳ע טרייסט. פריי זיך, יואל. צי זיך אריין אין דיין אומשטערבלאַכער נשמה און הויב זיך מיט איר אין דערהויך, בשעת די סאַנקאַס און די סטיאָפּקעס און די אַנדערע כוליגאַנעס וועלן טאָפּטשן מיט שטיוול דיין אויפגע־טרענטע ברוסט. וואָס קער זיך מיט דיר אַן דיין אויפגעטרענטע ברוסט? אָבער אפשר קער זיך מיט דיר אַן דער אויפגעטרענטער בויך פון דיין יונגינקער זיסער כלה?"

ס׳טוט א הויב יואל׳ן — גלייך ווי מען וואַלט אים א גלי־טאַן מיט הייסן אייזן. שטייף איז ער און שוואַר. זיין קערפּער דריקט שוין מיט א משא אפן טיש. זיינע אַראָפּגעהאַנגענע פּיס זענען אָנגעשטריינגט. ער וויסט, אז ער דאַרף עפעס טאָן. עפעס א קלוגער אין אים וויסט, אז אויב ער וועט ניט ט א ן, איז ער באַזיגט. בעסער אַליין זיין דער אָנפאַלער, איידער הערן די לויערונג פונם שונא אומעטום.

ס׳איז שטיל אין קאַמער. דער היינגלאַמפּ גיסט א געלבלאַך שיין. די טאַראַקאַנעס שאָשקען אַף די וועגט. אינדרויסן שטייט א שווארצקייט פאר די פענצטער. ערגעץ אין אַנדערן עק טורמע פייפט עמיצער אויס א לידל. דאָס איינגל שטייט באַם אויוון און

וואַרמט דעם רוקן און זעט אויס איינגעשלאָפן. לעבן אינגל, אפן עק נאַרע, ליגט א געלע קאָלדרע מיט בלאָע קווייטן, פיין צונויפ־געלייגט, יעדעם פעלדעלע גלייך און גלאַט. דער מאמע'ס קאָלד־רע. סאנקא'ס קאָלדרע. יואל שפרינגט אראָפ פונם טיש. דער טיש טוט א קרעכץ, די באַנק טוט זיך א שאָקל — און סאנקא לאָזט אראָפ דאָס שפיגעלע. יואל גייט צו צו דער נאַרע, טוט א שלעפ די קאָלדרע, זי צעוויקלט זיך, בלייבט ליגן אף דער ערד, נאָר איין ווינקל איז אין יואל'ס האנט. יואל טוט א רוק א צוויי־טע האנט און נעמט ארויס פון אונטער דער נאַרע זיינע שיך. ער וואַרפט די שיך אף דער קאָלדרע. דאָס דויערט איין רגע, סאנ־קא וואקסט אויס הינטער אים און שיפעט:

— אהא! דו אזוי גאָר? חזיר'שע נבלה! וואַרט שוין אויס!

יואל הערט נאָר איין: „ש־ש־ש..."

ער דרייט זיך האסטיק אויס, בלייבט שטיין מיטן רוקן צום אויוון. סאנקא איז שוין לעבן זיין ברוסט, טוט אים א זעץ אין קין פון אונטן ארויף. אין יואל'ס קאָפ זשוזשעט. דאָס פנים איז ווי אין צוואנגען. ער בויגט זיך אָן, טוט א שטויס מיטן קאָפ דעם גנב אין בויך אריין. יענער טוט א טרעט אָפ, קלאַפט זיך אָן מיטן רוקן אָן טיש. יואל הויבט אויף א שיך, גיט אים א וואַרף, טרעפט דעם גנב אין פנים אריין, דער גנב שפרינגט אונ־טער, שיפעט ארויס:

— וואַרט, הינטישע פעל! וואַרט, דרעקישע קישקע!

סאנקא לאָזט זיך צו יואל'ן, ווי א ווילדער אקס. א האָגל פון קלעפ פאלט אף יואל'ס ברוסט. ער בלאָזט אָן די ברוסט, כדי ס'זאל אזוי ניט ווייַ טאָן. ער כאפט אָן דעם גנב פאר א האנט, יענער רייסט זיך אויס. ער הויבט אויף א האנט איבער יענעמס קאָפ. דער שיינער כאפט זי אָן העכער פונם עלנבויגן און טוט זי א דרייַ צוריק. יואל פילט, אז ער וועט שוואַך. ס'איז אים טונקל אין די אויגן. ער מאכט מיט די הענט אָן א טאָלק. פלוצ־לונג דערזעט ער עפעס גאָר דייטלאָך דעם לינקן אויער — א קליי־נער ראָזעווע שיינער אויער אונטער א קוטשמע שוואַרץ־גלאַנצ־דיקע האָר. יואל כאפט אריין דעם אויער אין דער רעכטער האנט, פארקוועטשט די האנט, ציט און רייסט דעם אויער. דער שיי־

נעץ דערפיל‌ט א מורא'דיקן ווייטיק: פונם אויער ציט זיך דער טיפער קרעץ, ווען איז געבל‌יבן פון אינדערפרי. דער קרעץ ריצט מיט צוועקעם איבער זיין האל‌ז. דער שיגעץ טוט א וואַרטשע ווי א צערייצטער חזיר, שאקל‌ט מיטן קאָפּ, דרייט זיך און ווי‌קל‌ט זיך און בייסט זיך ארײן מיט זיינע ציין אין יואל‌ם אַרעם נידע־ריקער פונם על‌נבויגן. ווייסע, שארפע, בל‌אנקענדיקע ציין עסן זיך און בייסט זיך ארײן מיט זיינע ציין אין יואל‌ם אַרעם נידע־טער די ציין רינט שוין בלוט.

אזוי שטייען זיי בוידע כמעט אומבאוועגל‌אך: יואל ציט דעם אויער, דריקט אים, דרייט אים, אט־אט רייסט ער אים אָפּ. סאנ־קא איז אריינגעבוסן אין דעם אַרעם, האל‌ט פארשטשעמעט די ציין. בוידע זענען בל‌ייך. בוידע אטעמער שווער, אָבער מען הערט פון זיי ניט קיין פּאַרע. די קאַרטן־שפּיל‌ער האבן שוין ל‌אנג אוועקגעוואַרפן דאָס שפּיל‌ן, שטייען בא דער נארע, אָנגע־צויגענע, הייסע. דער בראַדיאָגע שיל‌ט שטיל פאר זיך: „אין דיין מאמען, דער הינטישער קורווע, הונדערט טויזנט פויל‌ע כאָל‌יע־רעם". דער בראַדיאָגע האָט קוים ארויסגעשל‌עפט די קאָל‌דרע פון אונטער בוידנס פים און זי ארויפגעוואַרפן אף דער נארע. דאָס איגל כל‌יפעט און פארהאל‌ט זיך דאָס מויל מיט א דינער האנט. יואל און סאנקא ווארן בל‌ייבער, ווארן פארשטיפטער. בוידנס קני ציטערן יואל טוט אף איין רגע א טראכט: „נאָר אויסהאל‌טן, נאָר ניט נאכגעבן דעם וויטיק". דער ווייטיק ווערט הייסער, בראַטיקער, דער ווייטיק גייט איבערן גאנצן אַרעם — אין דער פּל‌ייצע, אין קאָפּ, אין מוח. אל‌צדינג ברענט. אל‌צדינג איז נאָד־ל‌ען, נאָדל‌ען. אוי! יואל וויל א קרעכץ טאָן. אין דעם מאָ־מענט דערזעט ער, אז דער בראַדיאָגע רוקט זיך פון דער אנדערער זייט אף ל‌ייכטע גומענע פים. דער בראַדיאָגע האָט א פארקוועטש־טע רעכטע האנט. עס טוט א ל‌ייכט אין יואל‌ם אויגן. בל‌יק־שנעל ל‌אזט ער ארויס סאנקא'ס אויער, טוט זיך א וואַרף צום בראַדיאָגע, טוט אים א שטויס מיטן על‌נבויגן אין ברוסט. דערביי דערפיל‌ט ער א שטאָך אין דער רעכטער זייט, אונטערן אַרעם. דער ווייטיק איז ניט אזוי שארף, ווי דער בים. אָבער ס'טריפט בלוט פון זיין זייט. יואל זעט דאָס ניט. ער פיל‌ט, ווי דער גנב הא־

מערט אים ווידער פון אונטן אַרויף איבערן קין. דער דאָרף־שייגעץ פּאַטשט זיך איבער די קני און הירזשעט „הָא־הָא־הָא!" דער בראָדיאַגע שילט: „טייוולשער עק" און טוט עפּעס לעבן אים פון דער זייט, וואָס ער קען ניט זען. דאָס איינגל ווייניט אַף א קול: „אוי־אוי־אוי!" יואל דערפילט זיך פלוצים אָנגעכאַפּט פון הינטן: א שטוים, א רוק, א צי, און ער ליגט שוין אַף דער ערד מיטן פּנים צו דער פּאָדלאָגע, אַף זיין רוקן הוליען פּים: אים דאַכט זיך — עטלאַכע צענדליק פּים.

אַף איין אויגנבליק בלייבט יואל ליגן. די פּאָדלאָגע קילט זיין פּנים. פּונם פּנים פּליסט א וואַרימע נאַסקייט. די קלעפּ איבערן רוקן פילן זיך ווי דורך א קישן. יואל ווערט ניט. פּונקט ווי אַריינגעפאַלן אין א פּינצטערן גאָרניט. וועו ער קומט צו זיך, איז ער ווי איינגעשמידט אין שטייפּע אייזנס. אָבער דאָס דויערט איין סעקונדע. עס טוט א קלאַפּ אין מח. עס ווערט זייער ליכטיק. שטרייטן! ניט נאַכגעבן! טאָן!

פּלינק ווי א קאַץ, טוט זיך יואל א דריי, טוט א וויקל דעם קערפּער, ווערפט אַראָפּ דעם בראָדיאַגע, טוט א שטוים סאַנקא'ן, שפּרינגט אויף, שטייט אַף די פּים, טוט א נייעם שפּרונג, פילט, אז אויב ער באַוועגט זיך ניט, פאַלט ער אום. מאַכט אומגע־לומפּערט מיט די הענט. קוקט זיך ארום. שטויסט דערווייל אָפּ די מידע אָנפאַלער. פילט, ווי זיי קלאַמערן זיך איין אין אים: דער בראָדיאַגע פּאָרנט, סאַנקא הינטן. אָט האָט שוין דער גנב אים ארומגענומען, ווי אין ליבשאפט, פרעסט אים צו זיך מיטן רוקן. דער בראָדיאַגע שטופּט אים פון פּאָרנט. ס'בלייבט נאָר איין רגע. יואל טוט א שטרעק אויס די האַנט ארויף, טרעפּט אָן דעם לאָמפּ, טוט אים א שלעפּ, רייסט אָפּ דעם דראָט, דער לאָמפּ טוט א פּאַל אַראָפּ, צעברעכט זיך, באַגיסט אַלע מיט קעראָסין. א לוזשע קעראָסין אפּן פּאָל הויבט אָן ברענען. די שטרייטער שפּרינגען אָפּ פונם פּלאַץ, וואו עס ברענט. די קאַמער שרייט. די גאַנצע קאַמער קוויטשעט אַף א קול: „העלפּט! העלפּט! פּאָ־זשאר!" איין יואל שווייגט. ער איז זייער שוואַך. ער רוקט זיך אָפּ אין וויטסטן ווינקל. ער רייסט פון זיך אַראָפּ דאָס רעקל, וואָס איז באַנעצט מיט קעראָסין.

די קאמער שרייט, דאס אינגל קלאפט אין פענצטערל פון דער טיר און רופט מיט א דין קול'כל: „אוי, אוי, ראטעוועט!" דאס פייער וועלט גרעסער, הויבט זיך שיער ניט אף דער הויך פונם טיש. איבערן קאריאר הערן זיך שוין טריט. מען קלינגט מיט שליסלען. מען עפנט. א שליסלער שרייט צום צווייטן: „וואסער!" צו די ארעסטאנטן זאגט ער בייז: „נייט ארויס אין קאריאר, קלאגעריקע!"

וועז דאס פייער איז אויסגעלאשן און א ניי לעמפל שטייט אפן טיש און די ארעסטאנטן זענען ווידער אינעווייניק, קומט דער נאטשאלניק. ער איז שטרייגנ. ער קלינגט מיט די שפאלן. ער האסט דעם „בעזפאריאדאק". מען האט אנגעהויבן אן אויספארשונג. דער גנב און דער בראדיאגע האבן ניט נעקענט רעדן: ניט געוואוינט געווען צו נאטשאלסטווק. זיי האבן נאר נעקענט זאגן: „אט־דער זשידיוהא האט אנגעהויבן א דראקע, נעמאכט א שרפה". דער נאטשאלניק האט געפרעגט גאנץ שטרייגנ: „וי אזוי האט ער איינער געקענט שלאגן אייך דריי?" יענע האבן געשווייגן, דער נאטשאלניק האט געהייסן יואלן דערציילן.

יואל האט זיך שוין ניט געהאלטן אף די פיס. פון דער רעכטער זייט האט בא אים נעקאפעט בלוט און אנגענעצט זיינע קלייד־ער. דער קאפ האט געשמארצט. דער פנים איז געוואן צע־קרעלט. פאר די אויגן האט זיך אלע ווייל געטונקלט. ער האט נעהערט אלצדינג, ווי אין א חלום. ער האט נאר געוואלט איינס: פארמאכן די אויגן. רוען. וועז דער נאטשאלניק האט זיך געוועגדט צו אים, האט ער קודם געוואלט דערציילן אלצדינג. אבער מידקייט און עקל האבן אים אונטערגעזאגט: „ווער דערציילן? פאר וועמען זיך באקלאגן? עס איז דאך אויך א שונא — אפשר ערגער פון אלע!"

יואל האט קורץ נעענטפערט:

— איך האב ניט ווען צו דערציילן.

דער נאטשאלניק האט אים שארף אנגעקוקט און פארקרימט די ליפן.

— מיט די טיוואלים קען מען קיין זאך ניט דערגיין.

און ער איז אוועק, קלינגענדיק מיט די שפּאָרן. ער איז נעוען צופרידן, וואָס ס'איז ניטאָ וואָס צו טאָן. די ארעסטאַנטן האָט מען ווידער איינגעשפּארט אין דער איינענער קאַמער.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

וועז דער דאָרף־שייגעץ און דאָס איגנל האָבן אויסגעווישט די פּאָדלאָגע און דער בראָדיאגע האָט געבראכט די קאַמער אין אָרדענונג, האָט מען זיך ארומגעזעז, אז יואל זיצט אף דער באנק אָן באוועגונג. זיינע אויגן זענען געוועז פארמאכט. דער בראָדיאגע האָט אַ צופּ געטאָן פּארן ארבל סאנקא'ן, וועלכער איז נעשטאַנען מיטן פּנים צום טונקעלן פענצטערל. יענער האָט זיך אויסגעדרייט. דער בראָדיאגע האָט אים עפּעס געזאָגט. סאנקא האָט נעשאָקלט מיטן קאָפּ אף יאָ.

שפּעט אין דער נאכט האָט יואל אויפגעעפנט די אויגן. ער איז נעלעגן אף דער נארע צוגעדעקט מיט זיין איינענער קאַלדרע. אף דער פּאָדלאָגע זענען געשלאָפן דער בראָדיאגע און דאָס איגנל. די באנק איז געווען צוגערוקט צו דער נארע. אף דער באנק איז נעזעסן סאנקא — א וואכער. איידער יואל האָט געעפנט די אויגן, האָט ער געפילט, אז סאנקא נעמט אראָפּ פון זיין שטערן א נאסע שמאטע, טונקט זי איין אין קוואָרט וואסער און לייגט זי ווידער צו צו זיין שטערן. די שמאטע קילט. יואל עפנט די אויגן. סאנקא טוט א שמייכל — ס'קומט בא אים אויס ווי א קרים — און זאָגט:

— וואָס מאכסטו?

יענער ענטפערט:

— בעסער.

און טוט א צי אריין די לופט מיט א סווישטש.

יואל ווערט וחדער איינגעשלאָפן. ער שלאָפט ביז אינדערפרי. אין ליכט פון פרימאָרגן בויגט זיך איבער אים דער בראָדיאגע און זאָגט, ווי ער שפּייט ארויס די ווערטער:

— א מאלאָדיעץ — איז א מאלאָדיעץ! אז מען פּלאָפּלט ניט ארויס, מען גיט ניט ארויס קיין חברים... נו, ביזטו אונזער איינער.

און דער בראדיאגע דערלאנגט אים א בלעכענע טאס מיט שיטערער טיי און א שטיק ברויט.

יואל הויבט אויף א שווערע האנט און טוט א טאפ זיין זייט. די זייט איז איבערגעבונדן מיט א האנדטוך און איז שטייף פאר־קרעמפעוועט. אונטערן האנטוך איז א ריין טיכל — א שטיק אויסגעשניטן פון א העמד. יואל טראכט, אז ארעסטאנטן ווייסן, ווי זיך צו באגיין מיט א פארוואונדעטן חבר. ווידער טראכט ער, אז אט—זיי זענען נאדניט אזוינע ווילדע. ער האט נאר ניט געוואוסט, ווי זיך מיט זיי צו באגיין. ער ווייסט שוין.

א שמייכל באלייכט זיין פנים. א רואיקער שמייכל פון א רואיק נעמיט.

ווען ריווקע ווייסט ניט, אז זי גייט זען יואל'ן, וואלט זי אין אט־דעם הויכן מאן מיט די בלאע פלעקן אפן פנים ניט דער־קענט איר אמאליקן חתן. יואל איז העכער געוואקרן, זיין פנים האט זיך אויסגעצויגן און געוואקרן אסקעטיש־דין; די חנ'עוודיקע אינגלשע ליפן זענען פארהארטעוועט געוואקרן, און ארום מויל, אף ביידע זייטן, האבן זיך די קנייטשן שוין איינגעגעסן אף אייביק.

ריווקע האט יואל'ן ניט געזען פונם פאגראם־טאג אן. ווען ניט די פארצוויפלטע טעלעגראמע פון טורמע, וואס האט ג־זאגט, אז איר קומען איז פאר אים א זאך פון לעבן אדער שטארבן, וואלט זי צו אים איצט ניט געקומען. פרעגט מען זי, וואלט זי אפשר גאר ניט געזאגט, אז זי איז ברוגז. ריווקע איז נאך געווען צו יונג און צו פול מיט יוגנטלאכער פארגעביקער גוטסקייט, אז זי זאל קענען אף אימיצן טראגן א הארץ. ס'האט איר פשוט ווי געטאן, וואס יואל האט זי פארלאזט. זי האט ניט געקענט פארשטיין, ווי עס קומט, וואס ער איז געבליבן אויסער איר לעבן גראד אין אזא צייט, ווען זי האט אים אזוי שטארק נעדארפט האבן. ריווקע איז נאך נעווען אזוי איינפאך אין איר רייניקייט, אזוי אפנמוטיק אין אירע באגריפן וועגן גוטס און שלעכטס, אז אויב זי אליין האט זיך ניט געפילט שולדיק, האט זי ניט געקענט פארשטיין, פארוואס אנדערע קוקן אף איר מיט נייע אויגן.

א קינד איז געווען ריווקע. א מאַרגן־ליד האָט זיך געהאַט געוועבט אין איר בלוט און געווקט צום לעבן יערן אָטאָם פון איר וועזן, אָבער דעם באַריט דערפון האָט זי ניט געוואוסט. דאָס געשלעכט אין איר האָט זיך נאָך ניט דערוואַכט. דער אָנפאַל פונם בלאָנדן שייגעץ יענעם פאָגראָם־וונטיק איז שטיבל אין עק שטאָט איז געווען א גרויל, אן עקל — אָבער נאָר א פיזישער בראָך. די נשמה איז נאָך געווען אזוי בויגיק און אומדערפארן, אז אויב מען נעמט דאָס קינד אריין אין לִיבנדיקע העגט און מען רינגעלט עם ארום מיט ווארימקייט און טרייסט, און מען גיט דעם צו פאַרשטיין, אז א פיזישער איבערפאל מאכט נאָך ניט א מענטשן פאר אויס מענטש, וואָלט דער גרויל בישלאַכוויוויז פאר־שוואונדן און די יוגנט וואָלט ווידער אויסגעשפרייט אירע צע־קנייטשטע, אָבער ניט געבראָכענע פלינל.

ווי האָט דאָס צארטע ריווקעלע געביינקט נאָך איר יואל'ן יענע ערשטע טעג! זי האָט זיך דאָס אליין ניט געזאָגט, אָבער ס'איז דאָך געווען אזוי נאטירלאָך, אז יואל זאָל קומען צו איר אין איר אומגליק, אריינקוקן אין אירע דערשראָקענע, ניט־פאר־שטייענדיקע אויגן, ארויפלייגן זיין גרויסע ווייסע האנט אף אירע ווייכע האָר און זאָגן: „ריווקעלע, ס'איז דאָך נאָר ניט געשען. א מענטש איז דאָך ניט שולדיק, וועו א וואָלף באפאלט אים אין וואַלד". ריווקעלע וואָלט ארָאפגענומען זיין האנט פון איר קאָפ און זי צוגעפרעסט צום קלאפנדיקן הערצל; ריווקעלע וואָלט אפשר א ווייַן געטאָן, היים און אימפעטריק, ווי עס ווייַנען שטארק־באליידיקטע קינדער, אָבער שפעטער אביסל וואָלט זי שוין נע־שמייכלט דורך טרערן, זי וואָלט נעקוקט אף איר העלד מיט נאסע אויגן און געטראכט, אז ער איז פאַרט דער בעסטער מענטש אף דער וועלט. ריווקעלע וואָלט אף אים ניט אַרויפגעווארפן די שולד פאר יענעם בייזן טאָג. ניין. אין פיין און צעברָאכנקייט האָט זי דעמאָלט זיך אויפגעהויבן פון איר בלוט און ארויסגע־זיפצט: „אוי, יואל, פארוואָס האָסטו מיך בעסער ניט געטויט!" אָבער אזוי ערגן דאָך קינדער אפילו צו זייערע טאטעס אין א שווארן ווייטיק. ריווקע האָט ניט געטראכט פון זיין שולד. ריוו־קע איז אליין אויך געווען א אידישע טאכטער, און בא אידן ווייסט

מען, אז א גוי איז שטארקער. מען טאר ניט פאראיבל האבן אף א אידישן יונגען מאן, וואס ער האט זיך ניט געשטעלט קענן גוי. אין לערער זיידנבערג'ס ביכלאך האט מען געלייענט פון מענטשן, וואס לעבן ווי פרייע אדער שטארבן ווי העלדן,—אבער די ביכלאך זענען געווען א שיינע מעשה, און דער פאגראם איז געווען אף אן אמת. אין פאגראם זענען גויים שטארק און אידן שוואך און דערשראקן — און אז מ'איז אפילו אין זעלבסטשוץ, איז מען נאך אויך ניט אזוויי געווענט, ווי א געזונטער שכורער גוי. וואס קען מען טאן.

ריווקעלע האט נאך געהאט אזא אומגעשעדיקטע נשמה, אז „וואס קען מען טאן" וואלט פאר איר געווען א געזונגער תירוץ. ריווקעלע האט ניט געוואוסט פון נאציאנאלער ערע, פון מוזן באצאלן מיטן לעבן פאר א באלידיקונג, פון מוזן אדער ברעכן א וואנט, אדער ברעכן דעם קאפ. ריווקע האט ניט געוואלט ווייסן פון די אלע אומגליקלאכע זאכן. ריווקע האט זיך געוואלט טרייסטן, אפזיפצן, אפווייגען, אפוואשן די טרערן— און וויידער בלישטשען מיט א ליכטיקן אויגל, וויידער טראגן שפילעוודיק דעם יונגען קערפער, וויידער הערן דעם יום־טוב, וואס האט זיך געהאט אנגעהויבן פערלען אין איר נשמה. דערויף וואלט זי געדארפט איר גאנצע משפחה מיידלאך און אינגלאך. דערויף וואלט זי געדארפט יואל'ן. אבער פארוואס קומט ער ניט — יואל?

אין טאטנס שטוב איז נעווען אזוי אומעטיק. די היימישע לופט האט געשטיקט. טאטע־מאמע האבן ניט גערעדט. א היינטיקער איד — דער טאטע, א רוסיש־רויידער און א גאנצער מאכער באם וואקזאל. איז פארוואס האט ער פלוצלינג געמומען אריינקוקן אין גרויסע העברעאישע ספרים? וועלן האט ער באוויזן ארויסצושלעפן פונם דנא פון דער אלטער שאפע די פארשטויבטע בענד מיט די געלע בלעטער, און וואס האט ער אין זיי געפונען, וואס ער זיצט איבער זיי ביז שפעט אין דער נאכט? דער טאטע שווייגט, די מאמע האט אנגעהויבן רופן ריווקעלע'ן „קינד": „קינד, וועסט עפעס עסן?"; „קינד, ס'טוט דיר וויי דער קאפ?" און פון דעם „קינד" האט ריווקעלע אף זיך אזא רחמנות.

טאטע־מאמע גייען ארום ווי אונטער א שווערער דעק. דער טאטע האָט ערגעץ ארויסגעקראָגן א פרום ניגונ'דל, אזוינס, ווי מען זינגט צו סליחות, און טאָג ווי נאכט ברומט ער עס אונטער דער נאָז, קוקנדיק אין ספר. ס'פארכאפט באם הארצן. „מדת הרחמים עלינו התגלגלי—ולפני קונך תפלתינו הפילי" בעט זיך דער ניגון מיט א קינדערשער הינ־נעבונג. און דער טאטע שאקלט זיך איבער די בלעטער אף פארנט און רעכטס און אף הינטן און לינקס און פארמאכט גאָר אמאל די אויגן. דערפון ווערט זייער טונקל אין שטוב.

די מאמע קאָכט און באקט און ראמט און נייט — אָבער אין מארק ארײן איינקויפן נייט זי ניט. די מאמע הייסט זיך דער הענדלערקע ארײנטראָגן אלצדינג אין שטוב ארײן. די הענדלער־קע בריינגט אן עוף און פיש און קארטאָפל און א הויפט קרויט, און אז זי קומט ארײן, וואַרפט זי אויגעלאך אף אלע זייטן. די מאמע פארשטעלט איר דעם וועג, לאָזט זי ניט ווייטער פונם פא־דער־צימער, אָבער די אידענע שארט זיך אלץ צו דער טיר פון עס־שטוב, שטרעקט אויס דעם קאָפ, הערט זיך איין. די מאמע האָט שוין איינמאל געבעטן ריווקעלע'ן אוועקגיין אין שלאָף־צימער, ווען זי האָט דערזען די אידענע פאר דער שטוב. ריווי־קעלע האָט נעפאָלגט. ריווקעלע פאלנט אלצדינג. אָבער ערשט שפעטער, באטאָג, האָט זיך אין איר אויסגעפורמט א גערענק: הייסט עס, אז זי דארף זיך אויסבאהאלטן פון מענטשן?

דער טאטע זינגט אונטער דער נאָז, די מאמע איז פארטאָן, ארום מיידל האָט מען ארומגעשטעלט אן אומגעזעענע צאם—און זי איז אפגעטיילט פון טאטע־מאמע און פון דער וועלט. מען רעדט מיט איר ניט, מען פרענט זי ניט, ווי דאָס איז נעווען. עס באקומט זיך, אז מ'האָט פאר איר א ביסעלע מורא. אקוראט ווי זי איז אפגעטיילט פון טאטע־מאמע און פון דער וועלט. עס רעדן. אירע טריט זענען נעווארן פארזיכטיקער. איר אויער— אננעשטריינגט. איז זי דאָ נאָר א פרעמדע?

אין נעוויינטלאכע צייטן וואלט זי אפשר ניט דערהערט יע־נעם נערוויש אין קיך. ס'איז נאָר ניט נעווען קיין נערוויש. ס'איז נעווען ווי קנוילן שטילקייט וואלטן זיך געשטויסן איינער אן

צווייטן. אָבער ריווּעקעלע האָט נעווּאוסט, אז עפּעס טוט זיך. ווען זי איז אריינגעקומען אין קיך, האָט זי געפּונען די מאמע אין ווינקל צווישן אויוון און פּאָליצע, מיטן פּנים צו דער וואנט. די מאמע האָט זיך געקלאפּט מיט בוידע קולאקעס אין קאָפּ, געריסן זיך די האָר און שטיל־שטיל־שטיל נעשריגן: „אוי־אוי“ און זיך נעוואָרנן מיטן געשריי. ריווקעלע האָט דערזען צוויי זשמוטן גראָבע האָר פּאַרקוועטשט אין די פינגער פון דער מאמע'ס הענט. ריווקעלע האָט שוין ניט געזאָגט נאָרנים. זי האָט קוים צייט געהאט אריינצוגיין אין זאל און מאכן דעם טאטן א צייכן, ער זאל גיין. דערן האָט זי ניט געקענט, און געפּענט האָט זי די אויגן בא זיך אין בעטל, א נאָסע פון אָנגעשפּריצטער וואסער. באם בעטל איז געזעסן די מאמע — שוין א צוגעקעמטע און אן איינגעשטילטע, אקוראט ווי קיין זאך וואָלט ניט געשען.

שפּעטער קומט א פּאַרטאָג. אינדרויסן איז א טויטע תשרי־נאכט און די וועלט איז א בית־עולם. אינעווייניק הערן זיך שאָרכן, סקריפּעריין, קראצעריין — אקוראט, ווי טויזנט אומבאקאנטע באשעפענישן וואָלטן ארומגעוואַנדעלט איבער דער שטוב, געקראכן דורך דער פּאָדלאָגע, גענישטערט אפן בוידעם, געלויערט אין קוימען. ריווקעלע ליגט אף איר בעטל אן אויסגעצויגענע, א שטילע, אן איינגעהערטע. זי הערט איצט אלצדינג. זי ווייסט, אז טאטע־מאמע שלאפן ניט. זייער צימער איז אפּגעטיילט פון אירן דורך דער בריט פון קאָריאָר, אָבער זי הערט, ווי זיי רירן זיך, ווי עס סקריפּעט דעם טאטנס הילצערן בעטל, ווי די מאמע קירעוועט זיך פון איין זייט אף דער צווייטער. ס'איז שטיל אין שטוב. ס'איז שטיל אינדרויסן. עס נאָגט ערגעץ א מויז, אָבער אז ריווקעלע וויל, הערט זי דאָס נאָר ניט. ריווקעלע הערט זיך איין צו טאטע־מאמע. ריווקעלע ז ע ט יערן ריר. דער טאטע זעצט זיך אויף, לאָזט אראָפּ די פיס, שטעקט זיי אריין אין די שטעקשיך, שפּאַרט אן דעם עלנבויגן אפן נאכט־טישל באם בעט. די מאמע קירעוועט זיך אוים אף דער רעכטער זייט, שפּאַרט אן דעם עלנבויגן אפן קישן און דעם קאָפּ אף דער האנט און קוקט אפן טאטן אין דער גראָער טויטער נאכט. ביידע שווייגן. מען הערט, ווי דאָס גאנצע הויז פליט אינם שטראָם פון דער נאכט.

די מאמע טוט א רעד ארויס אין דער נאכט ארײן—און איר קול איז זייער ווייך:

— מ'זאל כאטש ווײסן, אז זי טראגט ניט...

דער טאטע שווייגט, רוקט מיט די שטעקשיך איבערן פּאל, נאכדעם זאגט ער:

— פרענן א דאקטאר.

די מאמע רופט זיך אפּ:

— וואס וועט א דאקטאר העלפן?

דער טאטע זאגט זייער באהוטזאם:

— קען שוין העלפן.

די נאכט ווישט אפּ אלצדינג. די נאכט שווימט האסטיק, האסטיק. די מאמע:

— ווי און ווינד איז מיר, צו וואס מ'האט דערלעבט...

פונם טאטנס בעט הערט זיך א זיפץ.

ריווקע ליגט א גלייכע, אן אויסגעשטרעקטע, ביז'ן האלז פאר־דעקט מיט דער קאלדרע — און ס'איז איר קאלט. אינדערפרי באַ־ווענט זי זיך שוין לאנגזאם. זי איז עלטער. זי איז שווערער. זי איז אליין. וואו זענען די חבר'טעס? וואו איז די פרייליכע יוגנט כאפּטע? וואו איז יואל? פארוואס קומט ניט יואל?

נאכדעם איז שבת באטאג — און צוויי מומעס באווייזן זיך אין שטוב. די מומעס זענען זעלטן געקומען צו גאסט, מ'האט זיי געזען אפשר איינמאל אין יאר. די מומעס האבן צונויפגעצויגענע ליפּן און אנטשלאסענע פנימ'ער, און זיי וויסן אלצדינג. די מומעס טרינקען קוואס, קנאקן ניס, בייסן געשמאק די זויערע עפּל, ריידן א סך, דערציילן אלע פּליאטקעס פון אלע קרובים, אלע חתונות, ברית'ן, לויות, גט'ן, ווער מיט ווען ס'לעבט א גוט לעבן און ווער ס'נארט דאס ווייב און האט א „פּאליובאוניצע" אפּ דער גויאישער גאס. נאכדעם ווערן זיי אנטשווינגן, און נאכדעם זאגט איינע, די וואס מיטן ווערצעלע באס לינקן אויער:

— און וואס טראכסטו מכוח ריווקע'ן?

די מאמע ווערט פינצטער. בא ריווקע'ן טוט א טיפּ אין האַרצן.

די צווייטע מומע זאגט:

— וואָס וועסטו מיט איה אויסציען דאָ אין שטאָט, וואו אלע ווייסן?

די מאמע שווייגט נאָך אלץ.

די ערשטע מומע זאָגט:

— משפחה שמועסט, אז ס'וואלט גלייבער נעווען ארויספאָרן אין אן אנדער שטאָט, וואו מ'קען זי ניט, וועסטו גיכער קריגן א שידוך; פאר אונז דאָ וועט אויך זיין ווייניקער בזיון, ווי זאָגט דער נוי: „יאק נע באטשילי אָטשי...“

די מאמע ווינקט צו די מומעס אף ריווקען, די מאמע בעט זיך בא זיי מיט די אויגן: לאָזט צורו. די מומע מיטן וועריערע לאָזט זיך ניט שטערן:

— וואָס איז דאָ פאר סעקרעטן, — זאָגט זי. — א מיידל דארף ווייסן, וואר זי איז.

די מאמע ווערט אָנגעצונדן, טוט זיך א הויב אויף, ציטערט פון קאָפ ביז די פים, שטרעקט אויס א האנט צו דער טיר:

— נייט אייך געזונטערהייט. לאָזט מיך צורו. ווער בעט בא אייך טובות. נייט, נייט ש ו י ן...

די ווייבער זענען ברוגז, בינדן די זיידענע פאטשיילעס, קוקן מיט באדויער אף דער וואָרעניע מיט וואסער, וואָס מ'האָט נאָך ניט אוספייעט „נעניסן“, גייען אוועק און זאָגן בא דער טיר:

— דאָס האלט זיך נאָך גרויס בא זיך. מען טאָר נאָר ניט זאָגן א וואָרט... א שיינער יא טעבע דאָס...

אף ריווקען לאָזט זיך אראָפ א כמאָרע, ווישט אף די פרייליכקייט, פארוועלקט די יוגנט, לייגט זיך אין הארצן מיט שטויב. אלצדינג ווערט גרא און נעבעכדיק. ס'איז ניטא וואָס צו טאָן. אן אומבאוואוסטע קראפט נעמט זי ארום, וויקלט זי אין טונקעלע טיכער, בעט איר געלענער מיט איינזאמקייט, פליסטערט איר אין אויער אומבאקאנטע שוידער־זאכן, וואס האבן ניט קיין נאָמען. א סך זאכן האבן איצט ניט קיין נאָמען. ווי אזוי זאָל מען אנרופן די אויגן, וואָס מ'האָט געוואָרפן אפן מיידל, וועז זי האָט איינמאָל ניט אויסגעהאלטן און ארויס אין גאס זיך דורכגיין? וואָס זאָל מען זאָגן אפן לערער זיידענבערג, וואָס אז זי האָט אים באגעגנט אין אוונט לעבן מייזל'ס פריוואט־ביבליאָטעק, האָט ער זיך שנעל א

דרייאויס געטאן און זיך אפגעטראגן אין א זייטיקן געסל? און וואס איז מיט יואל'ן? פארוואס קומט ניט יואל?

גייען טעג און וואכן — און איינגעשרומפן און אויסגעצערט איז דעם מיידל'ס נשמה. ערגעץ שטייף צונויפגעפרעסט, ווי א נוטע קליינע ספרוזשינקע, ליגט די יונגע לעבנס־פרייד, ליגט די יוגנט. אבער פארקוועטשט איז זי פון אלע זייטן, געסט הארטע, אומגעבעטענע האבן זיך אריינגעקליבן אין דעם קינדערשן וועזן, טעג ווי א קללה און נעבט אן אן ענטפער. נידעריקער, נידעריקער פאלט די כמארע, קאלטער אטעמט זי אין ווארימען הערצל, קאלטער ווערט די וועלט. פון ערגעץ איז געקומען צוגיין דער פ ח ד. ריווקע האט שוין מורא פאר מענטשן, מורא פאר אלצדינג. ארום ריווקען שטייען אומבאוואוסטע געשטאלטן און שטרעקן צו איר די האריקע הענט. ריווקע וויל זיך שוין ניט ראנגלען. ריווקע איז אליין. די אויסנוועלט איז אפגערוקט פון איר. אפילו די ניים וועגן יואל'ס ארעסט איז איר שוין ניט אזוי וויכטיק. עפעס גרעסערס און שערקלאכערעם טוט זיך מיט איר.

יענער פאגראם - טאג איז געווען צו אומגעריכט, אז ער זאל מיטאמאל ברעכן א מענטשן. צוויי און דריי טעג און א וואך נאכן פאגראם איז נאך ריווקע נעווען די זעלביקע, ווי פריער. צווישן ליבשאפט און פארזיכט וואלט זי אפשר קיינמאל ניט דערפילט קיין ענדערונג צו שלעכטן. אבער די כמארע איז געקומען, זיך איינגענסען אין איר בלוט, זיך אויסנעמישט מיט איר מארך — און אויפגעשטאנן איז פון העסלאכע בלוטיקע זאמען יענער זונטיק, און נעוואקסן איז ער, ווי עס וואקסט א פארזיט־פלאנץ אף א בוים, ווי עס וואקסט ווינד־פלייש אף א קראנקען קערפער. און פאר'סמ'ט איז געווארן ריווקע.

ס'קומען טעג אנגעפילט מיט איבערלעבן יענע גאליק־שמוציקע מאמענטן. ס'דראט פון אומעטום די פיגור פון א ריז — אן אקס מיט צעווילדעווטע בלוטן, מיט א כוח צו צעקוועטשן. ס'קוקן פון אלע זייטן בלאע אויגן אונטער א קוטשמע ווייסע האר, אזן די אוינן לעבערן די קליידער, פארברענען די דעקן, קריכן אין קערפער, קלייבן אוים אלע באהאלטענע ווינקלען — אנטפלעקן, פאר'מיאום'ן, פארסארפען. ניטא קיין רעטונג. אין גלוט פון שאנד וויקלט זיך

דאָס יונגע מיידל. די פּיין פון באַלייִדיקטער ווייבלאַכקייט פּרעסט האַרט צונויף אירע ווייסע ציין, צעעפנט אירע ליפּן אין עפּל־גרימאַסע, גייט זיך דורך איבער איר הויט מיט אַן אייז־קאַלטן אייזערנעם פּרעסל. די הויט ווערט פּאַרגליווערט און קאַלט, בשעת אינעווייניק גליט אין איין אָרט א קויל און ברענט צום שרייען.

ניטא שוין די אומשולדיקע ריווקע. ס'ליגט א פּרוי — א קרבן. ס'ליגט א קערפּער, וואוהין די יונגע נשמה האָט אריינגעקוקט, דערזען דעם חורבן, דערפילט דעם שפּיי — און געוואָרן אַלט. מיט א פּלוץ איז אָפּגעשפּרונגען די נשמה. געבליבן איז א הפקר־דיקער קערפּער — צעטראָטן מיט די פּיס, צעפּלעטשט ווי אַן אראָפּ־געפאַלענער עפּל אונטער א פערדישער קאָפּיטע, צעלייגט פּאַר דער גאנצער וועלט, דאָס באַהאַלטנסטע אָפּג דאָס שענסטע פּאַר־מיאוסט — הפקר, הפקר.

אין א געלבלאָך־פּוילער לוזשע פּלושקעט זיך די חנ'עווריקע ריווקע. פּוילע וואַסערן פּאַראומריניקן די מאַרמאָר־ווייסע הענט, די ציכטיקע גלאַטע הויט. פּוילע שטינקענדיקע גוסן דערגייען ביזן האַלז, קריכן צו די ליפּן, שפּאַרן זיך אין מויל אריין,—טרינק, זופּ, וועלג זיך, אומרייניע, שלינג און ווער דערוואַרגען! צען טויזנט שפּאַט־אויגן קוקן פון אויבן און פון אַרום און אַרום, הונדערט טויזנט ברודנע הענט שטרעקן זיך, באַטאַפּן יעדן גליד, קריכן אי־בער די פּיס, איבערן בויך, שפּאַסן א שפּאַס צום ברעכן, צום אויס־ברעכן די גאנצע אינגעווייד. פון דער כמאַרע קריכט ארויס א ג־לעכטער: „הע־הע־הע" און „כא־כא־כא!" „ווילסט אפשר נאָך?"

וועג עס גייט אַוועק דער קרייז פון היץ, בלייבט דער טויט. ווייס, קריידוויים איז דאָס פּנים פון א מיידל, וואָס האָט איר גורל דערזען. דין, ווי פּאַפּיר, איז די הויט אַף די באַקן. רויט־געשוואָלן זענען די ליפּן, וואָס וועלן ביסלאַכווייז בלאָ. דער קערפּער ליגט אַן אויסגעצויגענער אפּן בעטל, אַן אריינגעגראָבענער אין געלענער, מיט א טויט־מידקייט אין יעדן מינדסטן אבר. די מידקייט וואַקסט, טיפּט זיך, פּרעסט, מורשט, ווייטיקט, טוט אָן גסיסה־פּיין, און נאָך אמאָל און נאָך אמאָל, איצט שוין פון אויפּגעשמיסענעם באַוואוסטזיין, פּרענט ריוור־קע אין דער איינזאמקייט אריין:

— אוי, יואל, פארוואס האסטו מיך בעסער ניט געטויט?

צו דער זעאונג אין טורמע איז געקומען אן אומבאקאנטע דאמע. אירע הער זענען געווען צוריקגעקעמט פונם שטערן, און דער שטערן איז שוין ניט געווען גלאט און העל, נאר באהויבט מיט אן אנזאג אף עלטער. איר האלז האט זיך דין געהויבן פונם טונקעלן קלייד, אירע הענט זענען געווען בלאס, די פינגער — ווי מיט א כיון אויסגעצוינגן, ווי די פינגער פון א טשאכאטשקעם פידלער. איר פינגר איז געווען צו שמאל פאר קלייד.

דער נאטשאלניק האט צוגעפירט יואל'ן צו דער דאמע, זיך העפלאך פארנויגט מיט א וואוי־יונגערישן שמייכל, א זאג געטאן: „אט איז אייער קאוואליער" און ארוים פון דער קאנטאר, לאזנדיק צוויי וועכטער בא דער טיר.

וועז די טיר האט זיך פארמאכט הינטער יואל'ן מיט ריווקען, האבן זיי ניט געקוקט איינער אפן אנדערן, נאר זיך געזען אן אויגן. ריווקע האט געוואוסט, אז איר איינגלשער יואל איז פארשוואונדן, אז דער מענטש, וואס שטייט פאר איר, האט א סך איבערגעטראגן און געפינט זיך ערגעץ אין דער מאכט פון זיינע געראנקען. יואל האט געפילט די גאנצע פיין פון א פארוואגלטער מיידעלשער נשמה, וואס זוכט און קען ניט געפינען קיין וועג און קיין ענטפער. ביידע זענען זיך געווען אביסל פארפרעמדט. דער אמאליקער צובונד איז געבליבן אין קאפ, אבער די אינטימע אפנהערציקע נאנטקייט איז פארשוואונדן. מ'האט געדארפט אפ'ס ניי קניפן פעדים. די הערצער האבן זיך באוועגט אין אנריר פון שרעק. וואס וועט זיין?

יואל האט זיך נעזאגט, אז מ'טאר זיך ניט שרעקן. מ'דארף טאן דאס, וואס ס'איז נויטיק. יואל איז צוגענאנגען און ארויסגעקוקט דעם מיידל אין פנים און דערזען אירע בריט־געעפנטע הערשאענע אויגן און דערזען די אויסגעברענטע טונקלקייט אונטער די אויגן, און געזען די פרעמדקייט, וואס דער טיפער וויטיק האט אויסגעשפרייט אף זיין געליבטער, און געזאגט מיט אן ערנסטן קול:

— זיי מיר מוחל. איך בין זיך שלעכט באגאנגען מיט דיר. איך בין געווען א טרוס און א ענאאיסט.

די פראסטע וועלטער, געזאגט מיט א נייער מענלאכער אי־בערצייגונג און דער אלטער אינגלשער געטרייששאפט, זענען געווען

ווי א שליסל צו דעם קוואל פון ריווקע'ס ווייטיק. דער קוואל האָט זיך געעפנט און ארויסגעשטראָמט אין טרערן און שלוכצן. דאָס מיידל האָט פארדעקט די אויגן מיט די הענט, געוויינט אזוי, ווי זי האָט נאָך קיינמאָל ניט געוויינט. זי האָט אליין ניט געוואוסט, וויפיל ווייטיק עס האָט זיך איינגעפרעסט אין איר פארמוטשעט נעמיט. צום ערשטן מאָל נאָך יענעם טאָג האָט ריווקע געווויינט אזוי פריי, אזוי אימפעטדיק און אזוי היים. אין איר אויסברוך האָט זי ארויסגערעדט די ווערטער, וואָס האָבן די גאנצע צייט נעגעסן איר הארץ:

— אוי, יואל, פארוואָס האָסטו מיך בעסער ניט געמויט!...

און ניט אזוי דער זין פון די ווערטער, ווי זייער טאָן, זייער זיך צוגערירט צו יואל'ס נשמה. עס האָט אים דורכגענומען. ער איז ווי אויפגעהויבן געוואָרן אין דער לופטן. ער איז צוגעגאנגען איין טריט נעענטער צו ריווקען, זי אָנגעכאפט פאר דעם אָרעם און ארויסגעפלאָקערט:

— איך וועל אים טויטן! איך שווער דיר בא מיין לעבן, אז איך וועל אים טויטן. ס'איז נאָך ניט שפעט.

און ניט אזוי דער זין פון די ווערטער, ווי זייער טאָן, זייער אימפעט האָט א ווארים געטאָן ריווקען, זי ארומגענומען מיט א האַרציקער געטרייישאפט, און בשעת זי האָט געהאלטן דעם קאָפ אף יואל'ס ברוסט, זיך געטוליעט און געוורעט אין אים, ווי עס טוליעט זיך א קראנק קינד צו דער מאמען, און בשעת זיינע הענט האָבן פארזיכטיק און מיט גרויסער צערטלאכקייט זיך געהאלטן ארום איר האלז און פלייצע, וואָס האָבן זיך געשאקלט פון כליפען, האָט יואל געוואוסט, אז דער איבערברוך אין זיין לעבן איז געקומען, אז אָט־די ווערטער: „איך וועל אים טויטן" זענען ניט אומגעריכט, נאָר זיי דריקן אויס דאָס, וואָס ס'האָט שוין לאנג זיך געזאמלט אין זיין באוואוסטזיין. מיט דער קלאָר־זעענדיקער ערלאכקייט, וואָס האָט זיך בא אים פארשטארקט די לעצטע חדשים, האָט יואל געוואוסט, אז דער צוזאָג צו טויטן דעם שונא איז ניט א פארגיליטיקונג פאר ריווקען, אז ער אליין דארף דאָס האָבן, ער אליין קען אָן דעם ווייטער ניט לעבן. טויטן דעם שונא ווערט דער צוועק און די פארענטפערונג פון זיין לעבן. אפווישן דעם פלעק פון זיין

שאנר, האָט ער נעוואוסט, איז ניט מענלאך, פונקט ווי ס'איז ניט מענלאך אָפּצומעקן דאָס, וואָס ס'איז איינמאל געשען. א קוק טאָן מיט א ריין געמיט אף יענעם פּאָגראָם-טאָג און יענער סצענע אין שטיבל, האָט ער נעוואוסט, וועט ער קיינמאל ניט קענען. אָבער כדי ווייטער צו לעבן, דארף ער האָבן אן אָנהאלט. כדי צו קענען זיין ריווקען א חבר, דארף ער זיך אויפהויבן פון זיין שפלות. ער וועט נעפינען און טויטן יענעם אָקס מיט דעם טויט אף די ליפן. על וועט זיך פּאר אים שוין ניט דערשרעקן. ער וועט אים באַנעמען אן אנדער מענטש. דער איבערבוך פון די צייטן איז נעקומען.

ריווקע איז געשטאנען איינגענורעט אין יואל'ס ברוסט און נעהאלטן א האנט אף זיין אקסל מיט אן אומבאוואוסטער מיידלשער נראציע, און יואל האָט געהערט, ווי עס נייט א פרישע בישורה דורך די קאנאלן פון זיין בלוט, ווי עס קנוילט זיך נייע קראפט אין דעם צוקוילטן קערפער, ווי ס'וועלט לי כ ט י ק. יואל האָט געוואוסט, אז די גאנצע צייט האָט ער זיך געגרייט צו יענעם אקט: צוליב דעם האָט ער זיך געשטעלט קעגן די ארעסטאנטן אין טורמע, צוליב דעם האָט ער געוואלט פּארהארטעווען זיינע הענט און זיין הארץ און 'זיי מאכן שטיין-שוואר. צוליב דעם וועט ער ווייטער נייַן איבער אָנגענליטע שפּיציקע שטיינער. און זאל ער צעריסן און צעבלוטיקט ווערן אפן וועג, זאל דאָס הארף בא אים פּלאצן פּאר מורא צי פּאר לידנשאפט — ער וועט טאָן זיין פליכט.

מאָדנע! דאָס וואָרט „פליכט" איז פּאר אים איצט געווען א טרייסט, א צוזאָג אף דערלייזונג, ווי א שטיקל ערד אינמיטן צעבושעוועטע וואסערן. ער וועט טאָן זיין פליכט. ער ווייסט, וואָס ער האָט צו טאָן. ער האָט דאָס געוואוסט די גאנצע צייט.

ריווקע האָט שוין געבליפּעט שטילער, שוין געהאט אויסגעווייַנט די אויבערשטע, איבערפליסנדיקע, ווייטיקדיקע טרערן, שוין עפּעס נעשעפּטשעט אין די קנייטשען פון זיין צעריסענעם רעקל: „כ'האָב אזוי געבייגט... דו ביסט ניט געווען" — און יואל האָט זי פעסטער ארומגענומען מיט א האנט, געגלעט אירע האָר מיט א צווייטער, און געטראכט, אז אלצדינג איז איצט אזוי ק ל א ר, אזוי א י י נ פּ א ך. געווען איז אלצדינג צעבּאָרן, צעמישט,

צוזאמענגעשטויסן; ריווסע איז געווען אזוי ווייט, דערווייטערט, פארנעבלט. זיין אייגענער גייסט איז אים געווען פרעמד; זיין גע־דאנק האט ארומגעוואנדערט אין פארוואלאזטע פלעצער. איצט איז ער מיט זיך. ריווסע איז מיט אים. ס'איז גרינג. ס'איז דירעקט.

ער וועט אים טויטן.

ער האט דעם כח.

וועו דער נאטשאלניק איז שפעטער מיט א האלבער שעה נעקומען ענדיקן די „זעאונג"—דעם נאטשאלניק האט הנאה גע־טאן פון זיין גוטסקייט און ס'האט אים געשמעקט די ראמאנטיש־קייט פון די צוויי יונגע געליבטע, וואס זעען זיך אין טורמע־—האט ער געפונען א מיידל, וואס איז פון אלט צוריק געווארן יונג און וואס צוויי חן־גריבעלאך האבן זיך באווייזן אף אירע גערויטלטע באקן אונטער נאך ניט אויסגעטריקנטע טרערן; און ער האט גע־פונען א יונג, וואס זיין פנים איז נאך בלאסער געווארן אונטערן שוואַרצן, ניט לאנג אויסגעשפראצטן בערדל, און זיינע אויגן זענען געווארן קעלטער, ווי דעמאלט, וועו ער איז געזעסן אין קאנטאר און געזאגט, אז ער איז ניט פאראנטוואַרטלאך פאר דעם, וואס וועט נעשען. דער נאטשאלניק האט ליב געהאט לייענען ראמאנען, און קוקנדיק אף יואלן, האט ער ניט ווילנדיק א טראכט געטאן, אז ער זעט אויס, „ווי א אידישער מארטירער". יואל האט א דריק נעטאן ריווסע'ס האנט און ניט געזאגט מער קיין וואַרט. אבער אז ער איז צוריקגעקומען אין קאמער און סאנקא, איצט זיין פרייַנט און באוואונדערער, האט אים אף שפאס א רוק נעטאן מיט א קולאק אין זייט און א זאג נעטאן:

— אט א גליקלאכער בחור, האט זיך געזען מיט זיין מיידל...

האט יואל צוגענומען זיין האנט און ניט געענטפערט גארניט. יואל איז געזעסן אף זיין באליבטן פלאץ אין ווינקל אף דער באנק און געטראכט. וועו די איבעריקע ארעסטאנטן האבן זיך נאכדעם צערעדט און איבער עפעס זיך געאמפערט אף דער נארע, האט יואל זיך איינגעבויגן צו סאנקא'ן און אים געזאגט שטיל:

— ווייסט, סאנקא, איך דארף דאך נאך טויטן א מענטשן...

סאנקא האָט ניט פארשטאנען, וועגן וואָס ער רעדט, אָבער ער האָט געענטפערט וואויליונגעריש:

— אף אזא קאטאַרזשניק, ווי דו, מעג מען זיך ריכטן. א שטילינקער — און אזא באנדיט..

און ער האָט אליין ניט געוואוסט, אז ער האָט גוט געטאָן יואל'ן מיט אָט־די אומבאוואוסטע ווערטער.

ניינצנטער קאפיטל

יואל זיצט אין טורמע, און עס בליבט אים נאך אפשר דריי אדער פיר חדשים. יואל האט שלום געמאכט מיט ריווקען — און ווי באלד ער גייט ארוים פריי, ווערט זי זיין ווייב. יואל האט געוואונען די אכטונג פון זיינע קאמער-חברים, אין טורמע איז ער געווארן עלטער, צייטיקער, פעסטער אין אומגאנג מיט מענטשן. פארוואס־זשע ליגט אים אלץ נאך א משא אפן ברוסט-קאסטן? פארוואס שטארט ער באנאכט אין דער פינצטערניש ניט־זעענדיקער־הייט? און די בלאע לעכער אונטער זיינע אויגן — פארוואס ווערן זיי טונקעלער און טיפער?

נאך ניט אריבער איז אין יואל'ן די אינעווייניקסטע מלחמה. א זון פון דורות, וואס דער ק א פ האט בא זיי געארבעט מער ווי דער א ר ע ם, שטייט ער אן א זייט פון זיך אליין — און באטראכט און צוויפלט און פרענט. א ציל האט זיך דער בחור יואל נעשטעלט אין זיין לעבן; א ווארט האט ער געגעבן זיך מער ווי דעם קרבן ריווקען: ער וועט טויטן דעם פאג־ר א מ ש ט ש י ק. א הייסער גלויבן אין זיך האט אים אויפגע־ווירבלט אף א ווייל און געמאכט אלצדינג פראסט און ליכטיק און גרינג: ער וועט טויטן דעם באפאלער. אבער וועט ער קענען אויס־פירן אט־דעם שטאלצן צוזאג? וועט אים קלעקן שטאל צו שמירן דאס מעסער?

די טורמע שלאפט. א בלעך קלאפט זיך ערגעץ אינם ווינט— און ס'קלינגט ווי א זיפץ פון א קראנקער חיה. דער דארף־שויגעץ האט אנגעפלויט די קאמער מיט א ריח פון מיסט,—און יואל קא־טשעט זיך אונטער דער קאלדרע מיט פארמאכטע אויגן, זעט ווי א שורה ווייסע און נעלבלאכע פונקען שניידט איבער אן אנדער שורה.

פילט דאָס שנעלע קלאפן פון א העמערל בא זיך אונטער די לינקע ריפן — און מיטאמאל טוט א קאלטע לופט זיך א גאָס איבער זיין נאנצן קערפער. פון דער קאלטקייט ווערט אלצדינג אויסגעשניצט־קלאָר. יואל נעמט אראָפ פונם קאָפ די קאלדרע, קוקט אריין אין דער וויסלאכער טורמע־נאכט, וואָס גיסט זיך פון הינטער די גראָ־טעס — און א שמייכל פארדרייט זיינע ליפן.

„א טראגישע פיגור", זאָג ער זיך. „א שלאָפלאָזער העלד. לינט און ווארפט זיך אין אנגסטן און גיסט זיך אָפּ מיט שוויים. א קעמפער פאר מענטשלאכער ווערדע".

און א פארדרום שפרייט זיך אויס אין זיין געמיט, כמעט א חוזק איבער אט־דעם בחור, וואָס האָט ערשט נעכטן זיך געלאָזט פאטשן אין פנים און היינט ווי ל ער ניין טויטן א מענטשן.

„פראָזן. פראָזן. אויסגעוואקסן אין ווערטער. ארומגעשפּו־נען מיט פסוקים. „א שטאלצער צוזאָג". „שטאל אף א מעסער". נארישקייטן. וועג א מענטש איז א מ ע נ ט ש, דארף ער ניט קיין מליצות. וועג ער ווייסט, וואָס צו טאָן מיט א מעסער, ניצט ער ניט אזוינע חויכע מעטאפּאָרן. יענער שייגעץ יענעם זונטיק פארנאכט האָט ניט געוואוסט דערפון. ער האָט געוואָלט און געטאָן און אָפּגעטאָן און ג׳עפּטר׳ט — און ווער ס׳האָט זיך אים געשטעלט אין וועג, איז געווען אז־ווי איז אים!"

אין א ביטערער כוואָליע פון זעלבסט־געשפּעט באָדט זיך יואל אין זיין איינזאמער אנגסט, באָדט זיך און טרינקט זיך און ווערט שיר ניט פארכלינעט.—און באלד שטייט ער ווידער אָן א זייט, טייטלט מיט די פינגער אף דעם זיך־אליין־פאראכטנדיקן בחור, וואָס קנוילט זיך ווי א וואָרעם אין דער שטיל פון דער נאכט, ווייזט אף זיין צערישנקייט און קנייטשט מיט די פליעצעס.

„א אידישער בחור האָט זיך ליב צו גריבלען אין זיך. דער ויידע האָט זיך נעגריבלט אין מהרש"א, דער טאטע האָט זיך פאר־טיפט אין „הצפירה", דער בחור איז פארטאָן אין נשמה־פראָבלע־מען. פאפירענע מענטשן; ליבהאָבער פון קשיות און תירוצים — אין א וועלט פול מיט ליבהאָבער פון בלוט און פלייש".

און א בילד טוט א זעץ יואלן אין מוח און מאכט אים שיר ניט בלינד. ער זעט די סצענע יענעם זונטיק. ער לעבט איבער די מא־

מענטן פונם אָנפאל און חיה'שן באגער און חיה'שער באפרידיקונג. ערשט איצט דערלויבט ער זיך פאַרצופירן פרטים. אין דער צייט פון זיין פרישער אנגסט איז יענע נאנצע סצענע אים נעווען ארומגע־וויקלט מיט א רויטלאכן רויך, פון וואנען ס'האָט ארויסגעקרעכצט דער נסיסה־רוף: „אוי, יואל, פארוואָס האָסטו מיך בעסער ניט נעטוט?" אין דעם רויך האָט זיך געווארפן א ריזיקע פאַרמע פון עפעס א געשטאלט מיט ווייסע האָר און אָקסענער גבורה. אָבער מער האָט דער נעדאנק ניט געוואלט פארנעמען. דער נעדאנק האָט נעהאט צו טאן מיט יואל'ן און מיט זיין מיאוס'ער אָנמאכט. איצט ערשט, וועו ס'איז נעווען דער באשלום אָפצוראמען יענע נעשטאלט פון דער וועלט, האָט יואל'ס נעדאנק זיך דערלויבט צו־צוגיין נעענטער, פאנאנדערבלאזן דעם רויך, דערזען דעם אקט גופא, דערזען מאָמענטן — אין יעדער איינער איז נעווען א שניט אין פרישן פלייש, און האָט נעצויגן די אדערן מיט אָפצוויינגעם. ריווי־קע איפ־די הענט פונם בלאָנדן שכור'ן גוי מיט דער פינע אף די ליפן, מיט מאן־קראפט אין א העסלאכן אנשטרייגנג.

נעווען בילדער, וואָס האָבן פארפאלגט, ווי א מציע. נעווען די לאנגע שווארצע זאקן, וואָס האָבן דערגרייכט איבער די היפטן. אין די שווארצע דינע זאקן איז נעלעגן דאָס פיינלאך־זיסע נעריי־ז פון מיידלשן לייב. דורך די אויסגעהעפטע לעכלאך, וואָס האָבן ווי טרויבן־היינלאך זיך פאנאנדערגעלייגט איבערן דינעם נעווענ, האָט ארויסגעקוקט אן איידעלע הויט, גלאט בא די קנעכל, פאר־הויכט מיט צארטע נאָלדענע הערלאך אף די ליטקעס. יואל, דער שעמעוודיקער בחור מיט די נעלייענטע ליבע־סצענעס אָנגעפיקע־וועט אין מוח, האָט מורא נעהאט טראכטן וועגן דעם לייב הינטער די זאקן, האָט זיך באנוגט מיט גלעטן די שווארצע זאקן מיט זיינע פארפלאמטע שווארצע אויגן. נאָר איינמאל, וועו ער האָט געפירט ריווקען אף א שיפל און ס'האָט זיך פלוצלינג אָנגענאָסן א סך וואסער אפן דנא, און זי האָט, זיצנדיק, אומבאוואוסט, א רוס נעטאָן ארויף דאָס קלייד, האָט ער נעזען די צוויי זאקן ארויינגע־טוליעט אין אירע ווייסע פיס העכער פון די קני. יואל איז בלינד געוואָרן פון יענער זעאונג. ער האָט דעם רעשט פונם טאָג ניט ג־קענט קוקן אין ריווקע'ס אויגן, און באנאכט, אז ער איז נעלעגן

אליין אף זיין געלעגער, איז א פייער געגאנגען פון די ווייסע פים, באדעקט מיט שווארצע זאקן — און א קעלט האט זיך אלעמאל געאגסן פון יואל'ס הארץ ארא צו די פינגער פון זיינע פים און צוריק איבערן רוקנביין צום הארצן. יואלס הארץ האט א גאנצע נאכט געסטוקעט אין זיין ברוסט־קאסטן, און פים מיט זאקן האבן אף אים פון אלע זייטן געקוקט אין דער פינצטער.

איז געקומען דער גרויסער גוי און האט מיט איין שווערער לאפע א רים געטאן דאס קלייד אן א זייט, און א נעם געטאן דעם פום העכער פון דעם ארט, וואו דער זאק האט זיך געענדיקט, און א בויג געטאן דעם פום אן א זייט — האט דער זאק זיך ארא־פגע־גליטשט צום קני, און דער פוס איז געלעגן אף דער פארנעצטער פאדלאגע און געציטערט אונטער א שווערער משא,—געהויבן זיך, געפאלן און געציטערט....

זענען אזוינע בילדער נעגאנגען מיט יואל'ן, וואו ער איז נע־ווען; האבן זיי נעהאט א דערעסענע קלארקייט באטאג און באנאכט, אין שלאף און אף דער וואך. האבן זיי אננעצונדן יואל'ס מוח און ארומגענומען זיינע אויגן מיט טשאד. א רויטער רויך האט זיך אננעצויגן און אפגעטרעטן און ווידער געקומען, און אז מ'האט אים צעטיילט אף צווייען און אפגערוקט, איז געבליבן א נייע סצע־נע פול מיט עקלדיקער פרישקייט.

פון צווישן רויטלאכן רויך האט זיך געהערט דאס ברומען פון א חיה — און פיזיש האט יואל געפילט די נאנטקייט פון! יענער שווערער פיגור, און ס'איז געווען א דערלייכטערונג צו טראכטן, ווי אזוי ער שטעקט אריין א שארף דין מעסער אין יענעמ'ס האלז אונטער דער נאמבע, ווי אזוי עס גיסט זיך ווארים בלוט איבער דעם מעסער, און די שווערע געשטאלט בויגט זיך און טוט א פאל. א שטורך מיטן פוס טוט דער אידישער בחור יואל יענעם געפא־לענעם גוי און ווי זיך מער ניט אומקומען אפן פנר. „פנר".

און פון ערגעץ אינעווייניק קייקלט זיך ארויף און צעלייגט זיך קרייזנווייז א געלעכטער. „אך, ס'ארא העלדישע פאזע! פאר־טיקערהייט אריבערגענומען פונם קינף. אך, ווי די באנק־קווע־טשערס האבן דאס ליב צו טראכטן מיט שאבלאנען! א שטורך

מיטן פוס! ניט געקוקט אי[illegible]אק!" יענער
די אייגענע מיאוס'קייט...[illegible]ע: „וואס
און אלצדינג ווערט אי[illegible] יואל
באגרייפלאכער ווייטיק מי[illegible] זיך
מונג און וועלט דערטרונק[illegible]
תהו־ובהו פון צעווירענע[illegible]
דאס הארץ איז פארקע[illegible]
אזוי שווער, אז מ'וואלט[illegible]
לאקעס איבער די שלייפן[illegible]
אין בויך־ווייטיק. אבער די ה[illegible]
רויטלאכער רויך איז געדיכט און [illegible]
הארצן, פארשטאפט די לונג. מען קען ניט אטעמען.
גוט געווען ניט פילן....

אז יואל קומט צו זיך פון דעם אפגרונט און דער רויך גייט אוועק, זעט ער ריווקע'ן אן אנטפלעקטע, א הפקר'ע — און ער גלוסט זיך, און ער קען זיך ניט אפהאלטן פון טראכטן וועגן זיך אליין, יואלן, אין קערפערלאכער נאנטקייט מיט דעם צע'־הפקר'טן לייב, און ער איז זיך מיאוס, שפיין־מיאוס, און ער וואלט זיך נעוואגט די שענדלאכסטע ווערטער, ווען ס'וואלט ניט געווען אזוי פאסקודנער בזיון. ער וויסט אף געווים און ער פילט מיט יעדן אבר, אז ביז וואנען יענער גוי וועט לעבן אף דער וועלט, וועט ער ניט ארויס פון דעם עקלדיקן בזיון. סיי־ווי וויסט ער ניט, ווי ער וועט לעבן.

און וואו איז דער גוי? וואס איז דאס פאר א באשלום צו טויטן א מענטשן, וואס מען וויסט אפילו ניט, וואו אים צו געפינען? אפשר האט ער, יואל, טאקע אזוי גרינג אנגענומען דעם באשלום, וויל ער האט געוואוסט, אז ס'איז שווען צו געפינען דעם שייגעץ? דערקענען וועט ער אים, דאס איז באשטימט; זיין פנים וועט ער שוין ניט פארגעסן. אבער וואו איז ער? און וואס וועט זיין מיט אים אליין, אויב ער וועט אים שוין טויטן?

מיט אומדערבארעמדיקן אמת זאגט זיך יואל, אז ער וואלט ניט געוואלט איינשטעלן זיין לעבן. וואס פאר א זין האט צו טויטן יענעם, וועלן ער אליין וואלט געדארפט שטארבן מיטן קרבן? ווי

אליין אף נעמ האבן פון דער רו און דעם זעלבסט־אכט, וואס בארעמט דארף אים ברייגגען? ער וועט זיך פאר'גנב'ענען צו גענגי אנפאלער, ער וועט אים אויסשפיאנירן א לאנג צייט; ער צוט נאך אים נאכגיין, ווי א שאטן, באטאג און באנאכט, ביז ער וועט קענען זיינע גענוואונהייטן, זיין לעבן־שטייגער, זיינע באקאנ־טע. ער וועט אים טרעפן איינעם אליין אינמיטן פעלד, נייז—אין וואלד, ווייט פון מענטשן. ער וועט זיך צו אים פאר'גנב'ענען פון הינטן און אים אריינזעצן א מעסער אין האלז־און־נאקן. ער וועט אים זאגן: „אט־דאס איז דיר פארן אידישן מיידל". און טאמער וועט יענער זיך אויסקירעווען און אים באפאלן מיט זיינע שטאלענע הענט? און טאמער וועט יענער זיין שטארקער?

יואל הויבט זיך אויף, ווי גרויס ער איז, טאפט זיינע מוס־קולן, פילט זיין יוגנטלאכע שטארקייט, פילט די פארגרעסערטע גע־וויכטיקייט פון זיין קערפער,—און אף איין מינוט ווערט אים אינ־געלש־לייכט. ער קען! ער האט כח! ער איז ניט ערגער פון א גוי. ער איז נאר קלוגער פון אים — און דאס וועט העלפן.

און יואל לאזט זיך אוועק שמועסן מיט זיינע קאמער־פריינט וועגן פאגראם און וועגן די דערפער, וואס האבן זיך אין אים באטיי־ליקט. ער קען זיי ניט געבן צו פארשטיין, פארוואס א פאגראם איז שלעכט, און ער וויל זיי ניט אויפבריינגען קעגן זיך. לאזט ער זיי ריידן פריי לויט זייערע באגריפן. זענען זייערע מעשיות א פאר צו יענעם זונטיקדיקן אנפאל און טראגן דעם זעלביקן העם־לאכן ריח. יואל ווערט געווארן, אז ס'האבן זיך באטיילִיקט גויים פון אפשר פופציק וויארסט ארום און ארום, אז ס'זענען געווען צו עטלאכע גויים אפילו פון נאך וויטערע דערפער און אז אין שטאט איז יענעם זונטיק געווען ניט וויניקער, ווי טויזנט. אים שרעקט ניט די צאל. ער וויסט, אז ווען ער גייט פון דארף צו דארף, וועט ער סוף־כל־סוף אנטרעפן אפן רעכטן. ער וועט גיין, ו ו י י ל ע ר קען אנדערש ניט לעבן.

און בשעת ער טראכט אזוי, הערט ער, ווי דער דארפישער שיגעץ דערציילט א מעשה וועגן א פארגוואלטיקטער זעכציק־יא־ריקער אלטער. ס'עפוש'ט פון דער מעשה, יואל'ן פארקוועטשט עס דאס הארץ, ס'פארכאפט אים דער אטעם, ער שפרינגט אויף, ער

שרייט מיט א באנומען קול: „וועך שטום, פאסקודניאק!" יענער קוקט אים אן פארוואונדערט און רופט זיך אפ חכמ'עוואטע: „וואס גוואלדעווסטו, מ'האט דאך ניט געטשעפעט דיין כאיקען". יואל וויל אים פארפארן אין דער נארישער צורה, אבער ס'איז א שאד זיך פאר'מיאוס'ן די הענט. יואל'ן ווערט די קאמער און די גנבים־קאמפאניע מורא'דיק נמאס. ער דערפילט, אז ער האט שוין לאנג געווארט אנהויבן א קאמף פאר א בעסערן פלאץ, נאר דער וואונטש האט זיך נאך ניט געצייטיקט. איצט וווייסט ער, אז די צייט איז געקומען. ער הויבט אן קלאפן אין טיר און הויבט אויף אפ די פיס די נאנצע טורמע. ער וויל זיצן מיט די פאליטישע. ער איז אליין א פאליטישער ארעסטאנט, און מ'דארף אים ניט האלטן מיט אונאלאווע. די קאמער־חברים זענען ברוגז, נאטשאלסטוואס סטראשעט און דינגט זיך און מאכט זיך ניט וויסנדיק, און יואל וווייסט מיטן וויסן, וואס קומט פון אינעווייניק, אז ער מוז נאכאנאנד ע פ ע ס ט א ן, אז ער מוז זיך שטעלן קענן א־וועלכן שונא עס זאל זיך ניט טרעפן, אז אין באווענונג, צוזאמענשטויס, צוזאמענקלאמער מיט אלע מעגלאכע שטרויכלער איז פאר אים די ישועה. אזוי איז גרינגער. מען דארף ניט טראכטן.

די פאליטישע זענען געזעסן אפן אויבערשטן שטאק אין דרייקאמערן, וואס זענען א נאנצן טאג ביז זיבן אזייגער געווען אפן אין קארידאר. די פאליטישע האבן געקענט גיין איינער צום אנדערן און צוזאמען לייענען און דיסקוטירן. ס'איז נעווען ניט מער ווי א פאר צענדליק, אבער נאך דער אפגעשלאסענער אונאלאוונער קאמער האט זיך יואל'ן אויסגעווייזן, אז דא איז א מאסע. מ'האט באנענט יואל'ן מיט א פריילאכן ברוך־הבא און מיט א באמבאר־דיראווקע פון פראגן. אייניקע האבן געקענט, אז דאס איז א נייער, אקארשט געקומען פון דרויסן, און אז מ'איז געווארן נע־ווארן, אז דאס איז דער זעלביקער ארעסטירטער, וואס האט עט־לאכע מאל געמאכט דעם גרויסן אומרו, האט מען אים ערשט ברי־דערלאך געדריקט די האנט, געגעבן טיי, פארנעשלאגן וואורשט מיט קארענעם ברויט, אנגעבאטן פארבאטענע פאפירקעס, און זעליק דער קירזשנער, א יונגער בחור מיט וווייסע האר און וווייסע ברעמען,

א פּלאפּלער און א ווינט־אין־פּעלד, האָט א זאָג געטאָן מיט התּלהבות:

— נו, האָט איר דאָס אָפּגעשפּילט א חתונה בא אונז אין טור־מע. מאָלאָדיץ, אף מיינע נאמנות.

יואל האָט זיך געפּילט ווי א שטיקל העלד און געשעמט פּאר דעם, וואָס מען לויבט אים.

אָבער אז מ'האָט אָפּגעגעסן די געמיינזאמע „קאָמונאלע" וועטשערע פּאר פּאוערקע, און מ'איז זיך נאָכדעם פּאנאנדערגענאנגען אין די קאמערן און פּארשלאָסן געוואָרן אפן שלאָס, און די דריי ארעסטאנטן פון יואל'ס קאמער האָבן אָפּגעזונגען דעם „וויכרי ווראָשדעבניע" און „הולּיעט, הולּיעט", און זיך אויסגעצויגן יעדערער אף זיין בעטל — לייענען אָדער לאָטן א בגד, האָט איינער פון די דריי, דער מענטש מיטן לאנגלאכן שוואַרצן בערדל און לאנגע, זייער לאנגע ווייסע פינגער, זיך אוועקגעזעצט לעבן יואל'ן אף זיין בעטל באם פענצטער און אים אנגעהויבן אויספרעגן, צו וועלכער ארגאניזאציער ער האָט געהערט, וואו ער האָט געארבעט און פּאַרוואָס ער איז אַרײַנגעפאלן אין טורמע,—און יואל האָט זיך דערפּילט קלײן און קינדיש, א חדר־אינגל צווישן גרויסע. יואל האָט איינגעטלאָך ניט געהאָט וואָס צו דערצײלן. וואו האָט ער געארבעט? וואָס האָט ער, געטאָן? ער האָט געלייענט ביכלאָך בא זיידנבערג דעם לערער, ער האָט געטרוימט וועגן קעמפּער־מאַרטיראר; דריי וואָכן האָט ער זיך געלערנט שיכן, און אז ס'איז געקומען צום נויטיקן מאָמענט, האָט ער זיך פּארלוירן. פּאַרוואָס האָט מען אים אַרײַנגעוועצט? ער ווייסט אליין ניט.

אזוי שמערצלאָך איז יואל'ן געווען צו ענטפּערן אף די פּראגן, אז דער עלטערער געפּאנגענער, חבר זינגער האָט מען אים גערופן, האָט דערפּילט א פּלוצלימדיקע סימפּאטיע צום יונגען מענטשן און נעענדיקט דעם שמועס מיט די ווערטער:

— נו, מילא, רעוואָלוציאָנערן ווערן ניט געבוירן; איר האָט נאָך צייט צו טאָן ארבעט.

און האָט אליין דערפּילט די באַנאַלקייט פון זיינע ווערטער.

ווען יואל האָט זיך ביסלאָבוויז ארומגעקוקט אין טורמע, האָט ער געפונען, אז דער גרעסטער טייל זענען, ווי ער, צופעליקע

מענטשן: א לערער, וואָס מ'האָט בא אים געפונען ביכלאך; א פּאָר ארבעטער, וואָס מ'האָט זיי פּאַרנומען אין אויבערפּאל אף א פּאַר־זאמלונג, צווישן זיי זעלטיק דער קירזשנער, פּיר פּוערים, באשולדיקטע אין אגראַר־אומרוען, עטלאָבע אידן אַרעסטירט אין פּאָגראָם־צייט. די דאָזיקע מענטשן זענען אלע געווען פּאַרשטענדלאך, נערעדט קלאָר און פּריי וועגן דער סיבה פון זייער געפּאַנענשאפט, און ס'האָט אויסגעזוכן, אז זייער לעבן איז אן אָפּענער בוך. ס'זענען אָבער געווען צוויי צוויישן זיי, דער חבר זינגער און אן אנדערער חבר, סאמסאָנאָוו, א ברייט־בייגערדיקער רוס מיט א צעוואקסענער רויטער באָרד און קלייען אפן אָפּן־פּרייגנטלאכן פּנים, וואָס מ'האָט נעקענט זען, אז זיי געהערן צו אן אנדער סאָרט מענטשן. די דאָזיקע ארעסטירטע האָבן, קענטיק, א סך געזען אין זייער לעבן, געווען אין גרויסע שטעט, אן א שיעור געוואוסט און געלערנט. זיי האָבן שטענדיק נערעדט צווישן זיך — און דאָס וואָרט „אַרגאַניזאַציע" האָט זיך אפט אריינגעוועבט אין זייערע געשפּרעכן. איינמאל האָט יואל נעכאפט א פראזע, וואָס זינגער האָט געזאָגט סאמסאָנאָוו'ן: „ווי אַזוי די פּאַרטיי וועט הייסן", און יואל, שוין ניט קיין קינד, האָט זיך געמוזט פרעגן, ווי אזוי די „פּאַרטיי" וועט דערנייַן צו אָט־די צוויי מענטשן און ווי אזוי קענען זיי מיט איר רייַדן. דער עיקר: הייסן א מענטשן אין טורמע האָט יואל'ן אויסגעזען אומפּאַרשטענדלאך און פול מיט צויבער־באדייטונג.

ס'האָט אָבער נעדוירעט א לענגערע צייט, ביז ער האָט געסמייעט צוגיין צו סאמסאָנאָוו'ן און רייַדן מיט אים וועגן ארגאניזאציע און פּאַרטיי.

דערווייל האָט ער זיך ביסלאכווייז באקאנט מיט די איבעריקע ארעסטאנטן און האָט זיך נעוואונדערט, וואָס זיי אלע וווייסן מער פון אים און רייַדן צו אים אזוי, ווי עס וואלט זיך נאָר ניט מענלאך געווען פּאַרצושטעלן, אז ער זאל ניט וויסן די אלע זאכן. יואל האָט זיך געשעמט אויסזאגן, אז ער וויסט ניט אָבער צוויי־דריי מאל שפּאצירן אין קאָרידאָר מיט זעלטיק דעם קירזשנער האָבן אים באקאנט געמאכט מיט דער סטרייק־אַרגאניזאציע און מיט די פראפעסיאנעלע פּאראיינען פון די ארבעטער אין דער נאנצער

נעגנט. די ארבעטער האבן אליין ניט פיל געוואוסט, מערסנטם געוועז מאסאוויקעם, אבער זיי האבן געהאט די דערפארונג פון פראקטישער ארבעט — און דער אבסטראקטער בוך־מענטש יואל האט זיך דאָ צום ערשטן מאל באגעגנט מיט די פאקטן פון ארגאניזאציע־לעבן. דאָם וואָרט „ארגאניזאציע" האט בישלאכווייז אנגעוואָרן זיין מיסטישע באדייטונג און אנגעפילט געוואָרן מיט קאנקרעטן אינהאלט. א סך אנדערע פאליטיש־סאציאלע באגריפן האבן אויפגעהערט צו זיין וועלטער און אויפגעלעבט ווי רעאלע זאכן.

און דאָס האט ער זיך אנגענומען מיט הארץ און געבעטן סאמסאנאוו'ן אים דערלויבן איבערקוקן זיינע ביכער. אי זינגער, אי סאמסאנאוו זענען מיט אים געזעסן אין איין קאמער, און דאָם קעסטל מיט די בענד האט שוין לאנג צוגעצויגן יואל'ס אויגן. סאמסאנאוו האט זיך געוואונדערט, וועז יואל האט אים געבעטן לייענען יענעם דיקן און שווערן בוך; ער האט זיך ניט געקענט פארשטעלן, אז אט־דער שטילער בחור, וואָס וועלט רויט, וועז מען רעדט צו אים, און וואָס קען, דאכט זיך, קיין צוויי וועלטער ניט רעדן, זאל פארשטיין אזא גרונטלאכע סאציאלאגישע ארבעט. אבער אז ס'איז אוועק עטלאכע טעג און ער האט געפרענט יואל'ן, וואו ער האלט, און האט דערהערט די ענטפערן אין געוואָר געוואָרן די צוויפלען, וואָס האבן זיך דערוועקט באם יונגען לעזער, האט ער שוין מיט אים אנגעהויבן דיסקוטירן, ווי מיט א גלייכן, און שעה'ן נאך שעה'ן פלענן זיי איצט ארומשפאצירן אין קאריאָר און אין הויף און רעדן וועגן ערנסטע פראגן. סאמסאנאוו, א געבוירענער פון צענטראל־רוסלאנד, האט זיך אפט געוואונדערט, אז נאר צווישן די געטא־אידן געפינט מען אזוינע פלינקע קעפ, וואָס פארלויפן דעם פארשער אפריער און פארדייען א גראנק, וועז זיי האבן נאר גהערט די ערשטע פאר וועלטער. סאמסאנאוו האט ניט געוואוסט פונם אידישן וואָרט „עלוי" און האט זיך ניט פארגעשטעלט, אז אט־דער אפנערישענער הויכער בחור מיט דעם שוואַרצן בערדל, וואָס האט אקארשט אנגעהויבן שפראצן אה זיינע באקן און נעמאכט דאָס פנים אויסזען קויטיק, איז א קינד פון אן אידישער לעלער משפחה, וואו איין דור לומדים האט געשטאמט פון א צווייטן.

און יואל איז צום ערשטן מאל אין זיין לעבן געשטאנען באם קוואל פון ערנסטן וויסן און געשעפט מיט א פולער האנט און זיך נעפילט אלע מאל רייכער. אף א צייט האט די נייע ברייטע אי־דייען־וועלט ארויסגעשטויסן בא אים דעם פריערדיקן טונקל, און א פרייד איז געבוירן געווארן אין אים — די ריינע פרייד פון אנריר מיט די גרויסע שאפנדיקע גייסטער. ערגעץ האט יואל געוואוסט, אז דאס אלטע איז ניט פארשוואונדן, אז וועלן די צייט וועט קומען, וועט ער דארפן דאס פריערדיקע ארויפאסן אין דעם סיסטעם פון זיין נייעם וועלט־קוק, אבער דערווייל איז געווען אזוי פיל צו לער־נען און נאך מער צו טרעפן פון לערנען און נאך מער אנצו־וענדן דאס דערפארענע צו די דערשיינונגען פום לעבן. יואל האט ניט באמערקט, אז ער איז געווארן מיט סאמסאנאוו'ן א גוטער פריינט און אז צווישן זיי קניפט זיך עפעס, וואס וועט איבערלעבן די טורמע.

און דאן איז נעקומען דער אינצידענט מיט חבר בארסקי. איינגעטאפט האט מען דאך ניט געוואוסט, ווי אים אפיציעל צו בא־צייכענען, בארסקי צי אבראמאוו, ווייל מ'האט בא אים געפונען צוויי פאספארטן, און ביידע פאלשע, איינעם אפן נאמען פון אברא־מאוו'ן, און איינעם אפן נאמען פון בארסקי'ן. ארעסטירט האט מען אים אפן וואקזאל, וואו דער זשאנדארם, א געוועזענער שפיצ־ן אין א גרעסער שטאט, האט אים דערקענט אף דעל פלאטפארמע, כאטש ער האט ניט געוואוסט זיין אמת'ן נאמען. מ'האט אים ארויינגעפירט אין זשאנדארמסקע צימער און צו אים צוגעשטעלט צוויי פאליציייסקע, ביז ס'וועט באשלאסן ווערן, וואס מיט אים צו מאכן. אין צימער האט דער געפאנגענער זיך א וואנדע געטאן מיט דעם רוקן אף דער ערד, געמאכט מיט די הענט און פיס אין דער לופט — און געקייט. דאס האט ער פארניכטעט געפערלאכע פא־פירן. ער האט געשטאפט די פאפירלאך אין מויל ארויין, געקייט און געשלונגען; די פאליציייסקע האבן אים געוואלט אפשטעלן, זיך נעווארפן צו אים, אבער ער האט געבויטשעט מיט די הענט און פיס און זיך ניט געלאזט נעמען, „ווי א זשוק זיך געווארפן" אינמיטן קאמער. ערשט ווען אלע דאקומענטן זענען געווען צוקייט און איינגעשלונגען, האט ער זיך אויפגעשטעלט און לאכנדיק געגעבן

די פאליציייסקע די הענט. מ'האט אים אנגעטאן קייטן—און אזוי, א געקייטלטן, האט מען אים געבראכט צו פירן אין טורמע. ער האט גלאכט, פרייאך און קונדעסעוואטע, ווען ער האט דערציילט די ארעסטאנטן די געשיכטע. ער האט פשוט געקוואלן פון זיין אייגענעם איינפאל. ניין, טוט נאר א טראכט: קיין איינציק פאפיר'ל ניט ארייננעפאלן; ס'וואלט דאך געווען אן אומגליק פאר דער פארטיי־ארגאניזאציע פון עטלאכע צענטערן!

נאך א גרעסערער שפאס איז פאר אים געווען דער געשפרעך מיטן נאטשאלניק. „ווי זאל מען אייך פארשרייבן?", האט דער נאטשאלניק געפרעגט. „ווי אזוי איר ווילט", האט דער ארעסטאנט געענטפערט. „ווי הייסט ער?", האט דער טשינאווניק בייז געפרעגט דעם זשאנדארם מיט די פאליציייסקע. יענע האבן געזאגט, אז ער האט צוויי פעסער: בארסקי און אבראמאוו. דער נאטשאלניק איז געווען צעמישט. זיין טורמע-נעזיץ האט ניט געווואוסט פון אזוינע פאלן. „טא ווער־זשע פארט איז ער?", האט ער אלץ נעפארשט דעם זשאנדארם, און יענער האט אפגענעבן „טשיעסט" און סאלדאטיש רעפארטירט: „ניע מאגו זנאט, וואשע בלאגראדיע!" (איך קען ניט וויסן, אייער וואויל־נעבוירן) — און דער צטראנגער און אומבאהאלפענער נאטשאלניק האט זיך געבעטן באם ארעסטירטן, ער זאל אים אן עצה געבן, ווי אזוי צו פארשרייבן. ערשט ווען יענער האט אים פארגעשלאגן דעם נאמען „ניעפאמניאשטשי" — אווינער, וואס געדיינקט ניט קיין משפחה — א גוטבאקאנטער אויסדרוק אין טורמע־פראקטיק, האט דער נאטשאלניק זיך געפונען באפרידיקט און אים געהייסן אפפירן אין קאמער.

דאס אלץ האט דער נאסט דערציילט מיט א פרייאכקייט און מיט א לייכטן גענויט, אקוראט ווי צו אים אליין וואלט דאס נאר ניט געהאט קיין שייכות. יואל האט געהערט און מיטגעלעבט די סצענע און געפילט דעם גרויסן ערנסט הינטער דעם אומגעלומפערטן קאמעדיע־שפיל, און געוואוסט, אז ניט אזוי גלאט איז דעם מענטשן אפגענאנגען זיין דרינען מיט די פיס, ווי א זשוק, אפן רוקן — וועגן דעם האבן דערציילט צערראפעטע העכט און א קראץ אפן שליף פארבונדן מיט א טיכל. אבער דאס האט דער נאסט ווי נאר ניט באמערקט. דאס האט ניט געהאט קיין באדייט. זיין

אייגענע פערזאָן, זיין געזונט, זיין געפאָנגענשאפט, זיין קומענדי־קער גורל האָבן ניט געהאט קיין באדייט. די פארטיי האָט ניט געליטן! די ארגאניזאציע — גערעטעוועט!

יואל האָט געהערט און זיך געוואונדערט, וואָס העלדן אין לעבן זענען אויס אנדערש, ווי העלדן אין די ביכער. יענע טראָגן ליכט־מאנטלען און וואנדערן אף גאָלד־געפלאסטערטע וועגן. די טוען זיך א וואָרף מיטן רוקן אף א שמוציקער פארשפיגענער פאָדלאָנע, טוי־טשען מיט די פיס די פאָליציייסקע אין די בייכער אריין, כאפן זיך מיט די פינגער פאר דעם שיידל פון דעם פאָליציייסקע'ס שווערד— און קייען און שלינגען און וואַרנן זיך און קייען וויטער.

יואל הערט און קוקט און עפנט די אויגן.

און אז די קאמערן האָבן זיך שפעטער פארשלאָסן, און די דרי —דער גאסט, סאמסאָנאָוו און זינגער—האָבן זיך אוועקגעזעצט אין א ווינקל רעדן, און יואל, א ניט־וויל־נדיקער עדות, האָט פון זיין בעטל מער נעזען, ווי געהערט, מיט וואָס פאר א זשעדנעקייט די צווויי לעצטע האָבן זיך א וואָרף געטאָן אפן ערשטן מיט פראגן, און דער אנגעקומענער האָט געענטפערט בפרטות וועגן מענטשן און שטעט, פראָגראמען און פלאטפאָרמען, צוזאמענפאָרן און קאָנפע־רענצן, דומע־דעפוטאטן און סעקרעטאריאטן, קאָמיטעטן און אפּא־זיציעס, זשורנאלן, צייטונגען און פראקציע־שטרייטן, — ווי האָגל זענען גפאלן אלערליי פראגן, און גיך און מיט קענטעניש זענען געקומען די ענטפערן, און אמאל האָט א וויץ א בליץ געטאָן און מענטשן האָבן זיך פרייליך צעלאכט, און אמאל איז די נייס געווען טרויעריק, און שווער־ערנסט האָבן זיך די פנימ'ער פארפינצ־טערט, — איז אז יואל האָט דאָס אלעס געזען און געהערט און פארשטאנען די פלאָמענדיקע דאָרשט, מיט וועלכער די צווויי היגע האָבן זיך צוגעכאפט צום ברייננער פון אזוינע נייעס, וואָס אף אנ־דערע וועגן האָט מען זיי ניט נעקענט באקומען, און אפגעשאצט די טיפקייט פון דער איצטיקער איבערלעבונג אט־א־דא, איז ווינקל פון דער קאמער, באם ליכט פונם פארריכערטן קערָאסין־לאמפּ אינמיטן א קאלטער פראסטיקער פארוואָגלטער נאכט,—האָט יואל געוואוסט, אז ס'איז דא זאכן, וואָס רעוואָלוציאָנערן האלטן זיי טויזנט מאל העכער פון זייער אייגענער פערזאָן, אז דער איך טרעט דא אף און

באהאלט זיך פאר דער; וויכטיקייט פון די געמיינזאמע פארכאפנ-
דיקע פארטיי־אינטערעסן, און אז דערין איז דאָ א וואונדערבאר
גליק. יואל האָט מקנא געווען די מענטשן פאר זייער גליק.

אף מארגן האָט סאמסאָנאָוו מיט אים קיין צייט ניט נע-
האט צו שפאצירן. די דריי האָבן נעהאלטן איין לאנג־אויסגעצוי־
נענע קאנפערענץ, מ'האָט נעשריבן רעזאלוציעס, מ'האָט זיך נע־
דונגען פאר יעדן וואָרט, מ'האָט ציטירט עקאָנאָמישע און פאליטי־
שע ביכער, מ'האָט קוים צייט נעהאט אראפצושלינגען א ביסן. וועו
יואל האָט באגעגנט סאמסאָנאָוו'ן אין קאָרידאָר און אים נעזאָגט:
„איר זענט נאָך היינט נאָרניט געגאנגען שפאצירן", האָט יענער,
אן איינגערער, ווי שטענדיק, א בלישטשע געטאָן אף אים מיט די
פריינטלאכע קלייען איבער א רויטער בארד אין ארויסגעזאָגט:

„ער, ברודער, וואָס ווייסטו, ווי אינטערעסאנט עס איז איצט
אין דער פארטיי!"

און יואל האָט געזען, אז כאָטש אט־די מענטשן זענען נע־
פאנגען, לעבן זיי מיט דער גרויסער וועלט און זענען א טייל פון א
גרויסן. נאָך פריער האָט אים סאמסאָנאָוו קלאָר געמאכט, אז א
רעוואָלוציאָנער שטעלט ניט אף זיין ארבעט אין טורמע, אז די
טורמע איז אן עטאף אפן וועג פון א קעמפער,—און יואל האָט
מקנא געווען די מענטשן און געטראכט, אפשר וועט ער אמאל אויך
ווערן א פארטיי־מענטש,—און יואל האָט זיך נעטראכט, אז אויב
אזא פאגראָם־איבערפאל מאכט זיך מיט סאמסאָנאָוו'ן, וואלט ער
אן טענות דערשאָסן דעם שייגעץ און אים באלד פארגעסן און גלייך
אוועק אין פארטיי־קאָמיטעט צו טאָן די נויטיקע ארבעט.

די דריי ארעסטירטע רעוואָלוציאָנערן האָבן אין יואל'ס אויגן
באקומען א נייי אויסזען. עס האָט זיך אים געדאכט, אז זיי געהערן
צו אן אנדער מענטשהייט. ערגעץ, האָט ער געוואוסט, איז דאָ א
וועלט מיט אייגענע אינטערעסן, מיט אן אייגענעם אינעווייניקסטן
פייער, מיט אן אייגענער לופט, וואָס מאכט מענטשן שטארק ווי
אייזן. ערגעץ איז דאָס דאָ, נאָר נאָענט, אבער ער, יואל, קען דאָס
נאָך ניט דערגרייכן. ער קען דאָס נאָר טרעפן. אויסדערווייטע,
אנגעשטאָלטע אין קאמף, ווייסן, ווי אריינצוגיין אין אט־דער וואונ־
דערבארער וועלט. אזוינע מענטשן, ווי דער צוויי־נעמענדיקער

אבראמאוו־בארסקי, האבן דעם שליסל. אווינע מענטשן, ווי סאמ־סאנאוו און זינגער, פילן זיך דאָרט אין דערהיים. דער פאקט איז, אז דאָס איז זייער היים. אומעטום זענען זיי נאָר אף א וויי. דאָרט, אין יענער שטריינגער היים, זענען זיי שטענדיק מיט הארץ און נשמה, מיט הארץ און נשמה.

יואל, וואָס האָט נאָך אלץ ניט אפגעווישט פון זיך דעם וואלקן פון שטעטלשע טרויערייען, לאזט זיך אוועק מאלן א וואונדער־קינגרייך. אין יענעם לאנד וווייסן מענטשן ניט פון מורא, אין יענעם לאנד זענען אלע ברידער, איינגעקרעמפעוועט אין א באנד פון היים־בלוטיקן פארלאנג. אין יענעם לאנד גייט ארום אברא־מאוו־בארסקי, דער מענטש מיט די לאכנדיקע אויגן, און הערשט ווי א מלך, און סאמסאנאוו און זינגער זענען זיינע מיניסטארן. אין יענעם לאנד הויבט אבראמאוו־בארסקי אויף די האנט און פון אלע זייטן פליען קוילן אפן פאנראָמטשיק מיט די בלאָנדע האָר און בלויע אויגן, און טויט און מאכטלאָז לינט דער גרויסער אָקט אף דער ערד און וועט שוין קיינמאל קיין שלעכטס ניט טאָן.

און וווייטער טוט עס א ברי אין יואל'ס מוח, און מיט א פעס־טער האנט רייסט ער אראָפ פון זיך אט־די אלע מאנטלען פון קינ־דערשע פאנטאזיעס, און מיט א פארצווייפלונג זאָגט ער זיך אליין: „וועל איך זיך קיינמאל ניט אויסלערנען קוקן דעם לעבן גלייך אין די אויגן? ביז וואנען פארט וועל איך זיין א גרעזעלע, געבוינן פונם ווינט אהין און אהער?" און ווידער הויבט זיך אויף דאָס בילד פון יענעם זונטיק, און אן אייזן, א גליענדיק אייזן האָט זיך ווידער אנגעריבט צו אן אנגעווייטיקטער וואונד, און עס שמארצט שוין ווידער, עס שמארצט טיף, ביז אין די וווייטסטע און פארבאָרגנע־סטע שפאלטן פון דער נשמה. און בלייך און בלייכער וועלט דאָס פארקרימטע פנים, און קויטיקער זעט עס אויס אונטער די שווארצע הערלאָך, וואָס שפראָצן איבער די באקן און אז מ'טוט א קוס פון דער זייט אף יואל'ן, דערמאנט מען זיך אן א לערנער, א פאסטער, וואָס איז עטלאכע נעכט אויף־געווען איבערן ספר און וואָס פיי־ניקט זיין גוף מיט ספונגים, כדי צו דערגרייכן עפעס א טיפן סוד, וואָס דער אָפשיין פון אים גלאנצט אין זיינע שווארצע אויפגע־פלאמטע אויגן.

און אזוי רוקט זיך יואל אוועק אין א ווינקל פון דער טורמע און באהאלט זיך אין זיין אייגענעם טונקל און זעט שוין נאָרניט, און עס וואונדערט אים שטארק, און ער דארף זיך ווי ארויסרייסן פון טיפן שלאָף, ווען דער נייַ־אָנגעקומענער גאסט מיט די צוויי פאסאפּאָרטן באווייזט זיך לעבן אים און הויבט מיט אים אָן רעדן, ווי נאָר אן אלטער פריינט. דער גאסט הייסט שוין ניט אבראמאָוו און ניט בארסקי. די גאנצע טורמע האָט אים שוין אָנגעהויבן רופן „חבר סאשא", און מיטאמאל איז דער מענטש הוימיש געוואָרן מיט אלעמען, און ס'האָט זיך אויסגעדאכט, אז יעדער איינער האָט אים נעקענט שוין א סך יאָרן. קיין זאך האָט חבר סאשא ניט געפרעגט, אף קיינעם ניט ארויפגעצוואונגען זיין אויפמערק־זאמקייט, און דאָך האָט זיך עפעס נאָר אין א קור־צער צייט באשאפן אזוי, אז ער האָט נעקענט יעדן איינעם פון די ארעסטאנטן, געוואוסט פארוואָס ער זיצט, פארשטא־נען, וואָס עס טוט אים ווי, און מיט יעדן אזוי געוועדט, אז ס'זאל אים גרינגער ווערן אפן הארצן. ניט געווען קיין באוואוסטזיניקער טרייסט־ברייַנגער—חבר סאשא. אָבער אזוי איבערגעפילט איז ער געווען מיט לעבן, אזוי געשפּראָצט האָט דאָס לעבן פון אים און געשפּריצט אין אלע זייטן, אזוי פול מיט יונגטלאכער מענטשן־פריינטשאפט איז ער געווען, ניט קוקנדיק אף זיינע 32 יאָר און אף די פופצן יאָר אין דער באווענונג, אין טורמע און אין סיביר, אז ער האָט פשוט אריבערגענאָסן פון זיין איבערפלום אין אנדערע מענטשן, און האָט מען נערעדט מיט אים, איז אלצדינג געוואָרן גרינגער און שענער.

עפעס נאָר אין א קורצער צייט האָט די טורמע זיך ארומנע־רינגלט ארום חבר סאשא'ן, ווי ער וואלט געווען אלעמען'ס א גוטער ברודער. זעלינ דער קירזשנער, מיט די ווייסע האָר, האָט זיך נאָר ניט געקענט פון אים אפּלויבן: „אט א יאָט, זאג איך דיר, שוין איינמאל א יאָט!" — האָט ער זיך פארכלינעט אפשר זיבן מאל אין טאָג, און איז נאָכגענאנגען חבר סאשא'ן, ווי א קאלב נאָך א קו. אָבער אפילו די עלטערע און ערנסטערע ארעסטאנטן, און אפילו די, וואָס האָבן זיך ווייניק אָנגעקערט מיט פּאָליטיק און מיט פּארטייען,

האָבן עפעס ווי פרייליכער אָפגעאָטעמט, ווען חבר סאשא האָט זיך אַוועקגעזעצט מיט זיי רעדן.

חבר סאשא האָט געקוקט אף יואל'ן און געלייענט אף זיין פנים יענעם געשריי, וואָס רופט צו הילף אין א נייסטיקער נויט. חבר סאשא איז ניט געווען קיין פילאָנטראָפ. מענטשן, האָט ער גערעכנט, זענען פאר אים נאָר אף אַזוי פיל וויכטיק, אף וויפיל זיי זענען מאטעריאל פאר דער רעוואָלוציאָנערער פּאַרטיי. אָבער חבר סאשא אליין ניט געווואוסט, אז, זוכנדיק מאטעריאל פאר זיין פּאַרטיי, האָט ער אויסגעפילט אן אינעווייניקסטן דראנג פון זיין אייגענער נשמה,—א צוריר צו די באהאלטענע סטרונעס פון מענטשן. אפשר האָט חבר סאשא ניט געווואוסט, אז אין אים לעבט א דיכטער.

און אזוי איז געשען, אז יואל האָט צום ערשטן מאל אין זיין לעבן געפונען א מענטשן, וואָס ער זאל אים קענען דערציילן. חבר סאשא האָט ניט געפרענט, און יואל האָט ניט געפילט, אז ער גיט זיך ארויס. אָבער שוין האָט חבר סאשא דערציילט, לאנג און מיט פייער, ווי שוואר עס איז צו ווערן א רעוואָלוציאָנער. „מיינט ניט, אז דאָס טוט זיך פון היינט אף מאָרגן. א מענטש אין רעוואָלוציע האָט זיך אינגאנצן באפרייט פון זיין סביבה. א מענטש אין רעוואָלוציע ווערט ווי נייגעבוירן. און ווער ווייסט ניט, ווי שוואר עס זענען די וועגן פון געבורט?"

די בריידע נייעז ארום איבערן הויף, די אנדערע ארעסטאנטן שפילן אין אָגענים און אין אנדערע באוועגלאכע שפילן, יואל און סאשא שפאנען אינם שאטן פונם הויכן מויער, דאָרט, וואו עס שפאלן פאַרטריקנטע גראָזן פון אונטער דעם האלב־צעמאָלצענעם שניי. סאשא האלט זיין האנט ארום יואל'ס פליצעם, און עס רעדט זיך אזוי, אקורא ווי יואל וואלט אים געפרענט א ברודערלאכע עצה.

„רעוואָלוציאָנערער מוט איז דאָך אויך א זאך, וואָס מען דארף דאָס דערווערבן דורך פראקטיק. יעדער מענטש האָט בטבע מורא פאר געפאר. מער נאָך ווי כאָרן טויט, האָט מען מורא פ א ר ן א ו מ ב א ו ו א ו ס ט ן. אף א רעוואָלוציאָנער אין די ערשטע יאָרן פון זיין ארבעט לויערט דאָס אומבאוואוסטע. אים דאכט זיך, אז א נאנצע וועלט מיט שרעקן שטייט ארום יעדן ווינקל־

נאָס און שטראָקט צו אים אויס אירע הענט. איך נעדיינק, אז איך בין געווען א סטודענט, און האָב דאָס ערשטע מאָל געטראָגן איבערן נאָס א פּעק פּראָקלאַמאַציעס,—געווען א שיין, עלענאַנט פּעקעלע, איינגעבונדן אין א גוטן פּאַפּיר מיט א שנירעלע, ווי אָקאַרשט פֿרויס פון א ערשט־קלאַסיקן געשעפט, אזא פּעקעלע, וואָס מען קען זען אין די הענט פון טויזנטער מענטשן אין גאַס,—האָט זיך מיר אויסגעווויזן, אז אלע קוקן אף מיר, און איך האָב געפּוסט אף יעדן גאַראַנווי, וואָס איך האָב נאָר באגעגנט אין גאַס. אויב מ'האָט מיך דעמאָלט ניט ארעסטירט צוליב מיינע פּראָדעכטיקע בליקן, איז עס דערפּאַר, וואָס קיינער האָט זיך באמת ניט אומגעקוקט אף א יונגען סטודענט מיט א פּעקעלע אין די הענט. וואָס איז דאָס נעווען? מוטלאָזיקייט? ניין. פּשוט, כ'האָב ניט געהאט קיין פּראָקטיק. וועו איך האָב זיך צוגעוואוינט, האָב איך שוין געטראָגן א סך גענפערלאָכערע זאכן. אין 1905 איז מיר שוין אויסגעקומען טראָגן א טשעמאָדאן מיט א פּאָר אָנגעלאָדענע באָמבעס, און איך פּארזיכער אייך, אז איך האָב ניט געפּילט נאָרנישט. זיך צוגעוואוינט. א מענטש ווערט געוואוינט צו אלצדינג. מען דערציילט, אז די ערשטע עטלאכע טעג אפן שלאכט־פעלד פילט זיך א סאלדאט שרעקלאָך, אבער נאָך דער ערשטער שלאכט, מיט די אויפרייסונגען, מיט טויטע און פארוואונדעטע, ווערט ער רואיק. ער קען שוין אפילו שלאפן אינמיטן שלאכט־פעלד. ער קען רואיק רויכערן א פּאפּיראָס, וועו ניט וויט פון אים שטאַרבן מענטשן. מיר זענען אלע סאלדאטן".

יואל גייט ארום מיט חבר סאשא'ן, פילט זיין פרייַנטלאכע האנט ארום זיינע פלייצעס, פילט די וואַרימקייט און די אויפריכטיקייט, וואָס גיסן זיך פון יענעם, ווי ליכט פון א ברענענדיקן שייטער־הויפן, און ס'ווערט אים גרינגער. אן אפּשיין פון רויטקייט באווייזט זיך אף די בלייכע, אויסגעצערטע באקן. דער קנייטש ארום די ליפּן ווערט אביסל אויסגעגלייכט. איבער די קעפ ליגט א ווינטערדיקער הימל מיט א בלאָס־גראָלדענער זון. די לופט איז קלאָר און בייסנדיק, און יואל דערפילט, אז ער איז יונג.

אין אָוונט זענען די קאמערן פארמאכט, ס'ברענט דער קערא־

סין־לאמפ אפן טיש, אין עק. די איבעריקע חברים שלאפן שוין, און סאשא און יואל האלטן אין איין רעדן:

„איכ'ל אייך דערציילן פון מיינע ארעסטן", זאגט חבר סאשא. „איך זאג אייך, אלצדינג וועגדט זיך אן פראקטיק. און וואס הייסט פראקטיק? דאס הייסט, אז קיין זאך איז אייך ניט ניי. איר ווערט ניט פארלוירן. איר ווייסט שוין, ווי זיך צו האלטן. איך געדיינק, מ'איז דאס ערשטע מאל געקומען צו מיר מיט אן אביסק. איך בין געווען „ריין". אין הויז איז ניט געווען קיין זאך. א חוץ אן אנגע־שריבענע פראקלאמאציע, וואס איך האב געהאט צוגעגרייט פארן שלאף און האב געוואלט אפטראגן אין דרוקערייי אף מארגן. איך האב די פראקלאמאציע געהאט אוועקגעלייגט אף מיין נאכט־טישל לעבן בעט. אפן נאכט־טישל איז געשטאנען א ליכט אין א לייכטער, און ס'זענען געווען צוגעגרייט שוועבלאך. ס'איז בא מיר געווען אפגעמאכט, אז טאמער קומט מען באנאכט, צינד איך אן א שווע־בעלע, און אין א האלבער מינוט איז דאס שטיקל פאפיר פארברענט. דאכט זיך פשוט, הא? נו, איז אז מ'האט אנגעקלאפט אין טיר אזוי ארום צוויי באנאכט — איך האב גוט געוואוסט, אז אין יענער צייט קומט קיין אנדערער ניט, נאר די זשאנדארמעריע,—איז שטעלט זיך פאר, וואס ס'איז געשען. איך האב זיך אזוי פארלוירן, אז איך האב אן דער פראקלאמאציע פשוט פארגעסן. ס'האט מיר פלוצ־לינג א קלאפ געטאן אין מוח, אז אפשר האב איך ניט באהאלטן אן אומלעגאלן בוך, וואס איז געשטאנען אף מיין עטאזשערקע די לעצ־טע פאר וואכן. איך האב זיך א וואנדף געטאן צו דער עטאזשערקע און געמומען זוכן צווישן די ביכער. ס'האבן מיר געציטערט הענט און פיס, און ס'האט זיך מיר אויסגעדאכט, אז טאמער געפין איך ניט דעם אומלעגאלן בוך, בין איך פארלוירן. איך האב אראפגע־נומען פון די פאליצעס איין בוך נאכן צווייטן, געמאכט א גרויסע אומארדענונג. דערווייל האט מען שוין געקלאפט אין טיר, וואס ווייטער אלץ העכער. איך האב זיך איינגאנצן פארלוירן. אין מיין נאכט־העמד, מיט א צעשויבערטן קאפ, אינמיטן א בארג צעשוי־בערטע ביכער, האב איך מסתמא אויסגעזען קאמיש. איך זאג אייך, איך וואלט אליין איצט געלאכט פון א יונגן רעוואלוציאנער, וואס האט אזא פנים. נו, וואס מיינט איר? מ'האט אויסגעבראכן

די טיר. ס'האבן זיך ארײַנגעוואָרפן צו מיר אין צימער פינף זשאַנדאַרמען מיט אַן אָפּיצער, און אַזוי ווי איך האָב געזוכט אין די ביכער, איז בא יענע געבליבן, אז דאָ איז טאקע באהאלטן דער גאנצער סוד. מ'האָט יענע נאכט איבערגעמישט דאָס לעצטע אין די ביכער. אף דער פראקלאמאציע, וואָס איז געלעגן זייער פיין צונויפגעלייגט אין פירן אפן טיש־קעסטל, צוגעפרעסט פון אויבן מיטן לייכטער, האָט זיך קיינער ניט אומגעקוקט. מ'איז אוועקגענאנגען מיט גאַרנישט. ס'איז ניט געווען קיין שום סיבה, פאַרוואָס מיך ארעסטירן. מיין זוכן צווישן די ביכער האָב איך דערקלערט מיט עפעס א בבא־מעשה. אז די טיר האָט זיך פארמאכט הינטער די זשאַנדאַרמען און איך בין געבליבן אליין, און די אויפרעגונג האָט זיך ביסלאכווייז באַרואיקט, און איך האָב שוין געקענט טראכטן וועגן אריינקריכן צוריק אין בעט אריין און זיך לייגן שלאָפן, האָב איך ערשט דערזען די פראקלאמאציע אונטערן לייכטער. דאָס פאַפּירל איז געווען א סך גרעסער פונם לייכטער און האָט ארויסגעשטעקט פון אלע זייטן. איך בין זיך מודה, אז איך האָב זיך צעלאכט אף א קול, און נאָך עד־היום, ווען איך דערמאָן זיך אַן יענעם עפיזאָד, קען איך זיך ניט איינהאלטן פון לאכן. אט־דאָס הייסט אייך אומדערפארענע רעוואָלוציאָנערן".

און חבר סאשא צעלאכט זיך הילכיק און קינדערש, און הגם יואל'ן דאכט זיך, אז ס'איז נאָר אזא מעשה קיינמאל ניט נעשען— ערגעץ טיף בא יואל'ן איז דאָ אזא קאָנטראַל־אפּאראט, וואָס וויסט שטענדיק דעם אונטערשייד צווישן עכט און אומעכט—פונדעסטוועגן איז ער דאנקבאר סאשא'ן פאר זיינע רייד, וויל ער וויסט: אין זיי איז דאָ א קערן פון אמת, וואָס איז פאר א־ם וויכטיק.

און ס'גייט אוועק א־,טאָג און נאָך א טאָג, און כאטש יואל האָט ניט דערציילט חבר סאשא'ן, פארוואָס מ'האָט אים ארעסטירט, און חבר סאשא וויסט באמת ניט די פרטים, איז מען שוין טיף אין א שמועס וועגן פאָגראָם. עס רעדט זיך לייכט. ס'באקומט זיך אזוי, ווי אימיצער וואָלט מיט א נעניטער האנט פאנאנדערגעוויקלט פארפלאָנטערטע קנויל. וועגן מען באלויכט עפעס פון דער זייט, פון אן אלגעמיינעם שטאנדפונקט, וועלט דאָס איינציקע און גרויסע איינגעשרומפן צו דער מדרגה פון א פאקט צווישן

פאקטן. דאס טרייסט נאר אף א ווייל. מ'קען ניט אפמיקן דאס איינציק־ארטיקע, וואס האט פאר א מענטשן אן איינגנטימלאכע באדייטונג. א מיליאן סאלדאטן פארוואונדעט אין קריג,—א מיליאן, א ציפער, אבער די פערזענלאכע וואונד פון דעם איינצלנעם סאלדאט איז פאר אים אליין ניט איין מיליאן־חלק פון אנדערע וואונדן, נאר זיין אייגענע, נאענטע, וואס האט פארקריפלט זיין לעבן. פון־דעסטוועגן ווערט גרינגער צו פילן, אז דער אייגענער אומגליק איז נאר א טייל פון אלגעמיינעם אומגליק, אז דאס גרויסע, וואס איז געשען מיט דיר אליין, ווערט קלאסיפיצירט און אריינגעשטעלט אין געוויסע אלגעמיינע ראמען. און אזוי גייט שוין חבר סאשא ארום מיט יואל'ן איבערן קאריאר אין א ווינטערדיקן נאכמיטאג, וועו אין דרויסן הודזשעט די זאוואדכע און אינעווייניק האבן זיך אלע ארעסטאנטן פארנורעט אין ביכער.

„א פאגראם", זאגט חבר סאשא, „דאס איז ערגער, ווי קריג. אין א פאגראם זענען מענטשלאכע נשמות אזוי פארקריפלט און פארדרייט, אז ס'איז מעגלאך דאס ווידערצוטו. וואס קענט איר פארלאנגען פון מענטשן, וואס מ'האט זיי איינגעשאפרט אין איינגען ארט און מ'קומט זיי שעכטן? וואס פאר א זין קען דא האבן דער ווידערשטאנד פון א פאר מענטשן קענן א צעוישעטער, ליידנשאפטלאכער מאסע? גיט מיר דעם גרעסטן קריג־העלד, דעם גרעסטן קריג־סטראטעגיקער, שטעלט אים אוועק אינמיטן א שטעטלשן פאגראם, און ער וועט זיך פארלירן. זיין נשמה וועט ווערן אזוי אויסגעקרימט, אז אפשר וועט ער זיך נאר שטעלן דאוונען אינמיטן דער שחיטה; אפשר וועט ער אנטקעגנגיין די שונאים מיט אויסגעשטרעקטע הענט און מיט א ווארט פון געבעט אף די ליפן. וואר קען וויסן? טויזנטער אומגעדאכטע מעגלאכקייטן ליגן באהאלטן אין אונזערע נשמות. אין נאר מלא צייטן ווייזן זיי זיך ניט. אין א משוגענער לאגע קריכן זיי ארויס פון זייערע באהעלטענישן און מאכן פון א מענטשן א תל. איך זאג אייך, עס איז גרינגער צו זיין א רעוואלוציאנער אין פארטיי־ארבעט, אויידער צו זיין א פראסטער איד אין פאגראם. דארט איז דא א באשטימטער שונא און אן אויסגעארבעטע טאקטיק און באשטימטע קאמף־חברים. דא איז אלץ ווילד און פארדרייט און פאנטאסטיש..."

יואל הויבט אָן שטיל און איינגעהאלטן ציטערן פון קאָפּ ביז די פיס, און פון די צעקרימטע פּארטריקנטע ליפּן קוועטשט זיך ארויס די פראגע:

„און אז מ'האָט באליידיקט א מענטשנ'ס אייגענעם כבוד? און אז מ'האָט פּארשוועכט דאָס ליבסטע?"

חבר סאשא דערפילט דעם וויי-נעשריי, וואָס צע־רייסט דאָס הארץ. חבר סאשא ווערט ערנסטער. ער האלט אין זיינע הענט א צאפּלדיקע מענטשלאכע נשמה. ער האלט זי אין זיינע פינף פינגער און זי ווארפט זיך און פלאטערט אין אנגסט. פּאָרזיכטיק, חבר סאשא, דאָס זענען ניט קיין אלגע־מיינע אקסיאָמען. דאָס איז א מענטש, אן אייניציק-אייגענער. ער רופט נאָך הילף.

חבר סאשא טראכט א ווייל און ענטפערט לאנגזאם:

„איך גלויב ניט אין נקמה: דאָס איז ניט קיין פּרינציפּ פון דער פּארטיי. כ'וויים אָבער, אז פּאָרן איינציקן מענטשן איז אמאל ניטא קיין אנדער אויסוועג. טויטן דעם אָנפּאלער ניט צוליב נקמה, נאָר צוליב זיך אליין. איך קען ניט דערקלערן אָט־די גערעכטיקייט, אָבער איך וויים, אז דאָס איז גערעכט. איך אליין וואלט אנדערש ניט נעטאָן".

יואל פילט, וויא פעסטע, פריינטלאכע האנט גליטשט זיך פון זיין אקסל אין דער ליינק פונם אָרעם, דערגרייכט זיין האנט, טאפּט אָן די פינגער, נעמט זיי אריין אין דער ליינק און גיט זיי א גוטן, פעסטן דריק. יואל ענטפערט דעם דריק, און מער ווערט נאָרניט נערעדט. יואל'ן איז ווידער אלץ גרינג, אזוי גרינג און אזוי פראָסט. דער וועג איז אָפן. די פראגן געלייזט. אין א שעה ארום זיצט ער טיף פּארטיפט אין אן ערנסטן בוך, און עס דאכט זיך — דאָס איז א יונגער תלמיד, וועלכער שלינגט גירעק דאָס נייע וויסן. אזוי פּארזונקען איז ער אין דער געדאנקען־וועלט, אז ער זעט אוים בארואיקט, שטיל, גליקלאך. א מאָדנע יונג פייערל טאנצט אין זיינע אויגן אונטער די לאנגע, שוואַרצע וויהעס, וועו ער הויבט זיי אויף פונם בוך א קוק צו טאָן אף דעם פּאר־גראטעטן פענצטער. ער לעבט, בריט און פולבלוסטיק, אין דער נייער וועלט, וואָס עפנט זיך פאר זיין נשמה.

ס'איז נעקומען א צייט, ווען יואל האָט אף דער פראקטיק דערזען, אז אויך די טורמע איז א פעלד פון רעוואָלוציאָנערער ארבעט.

די דריי וויכטיקסטע ארעסטאַנטן—סאמסאָנאָוו, זינגער און סאשא מיט די צוויי פעסער—האָבן באשלאָסן צו אנטלויפן. מ'האָט זיך נענומען גרייטן — און יואל איז געווען פון די ווייניקע, וואָס מ'האָט זיי ארויסגעצויגן אין דער געוואָגטער אונטערנעמונג.

ס'זענען אוועק טעג פול מיט אויפרעגונג, נעכט פול מיט פיבעריקע שמועסן, לאַנגע שעה'ן פון טשאטעווען, לויערן, היטן. מ'האָט פריער פון אלץ געדארפט באקומען פון דער שטאָט די אינסטרומענטן — דריי קלייניע שארפע זעגלאָך, וואָס שניידן מעטאל. די זעגלאָך האָט מען אריבערגעשיקט אין די איינבונדן פון דריי דיקע ביכער, וואָס האָבן זיך באקומען אף סאמסאָנאָוו'ס נאָמען. אבער די זעגלאָך האָט מען ערשט געדארפט ארויסשטעלן אין רעמלאָך, כדי צו קענען זיי ניצן. דאָס האלץ פאר די רעמלאָך האָט מען אָפגעשפאָלטן פון די שייטלאָך, וואָס מ'האָט מיט זיי נעהייצט דעם אויוון. געשניצט האָט מען דאָס האלץ מיט קליינע מעסערלאָך, און אזוי ווי קיין באלמלאָבעס איז מען ניט געווען, האָט נעדויערט אפשר דריי טעג, ביז מ'האָט באקומען איין רעכט זעגל. די איבעריקע צוויי האָבן זיך איבערגעבראָכן, ווייל מ'האָט זיי שלעכט ארויסגעפאסט אין די רעמלאָך.

מיטן זענעלע האָט מען געדארפט איבערשניידן די גראטעס אינם פענצטער פון דער קאמער, וואו די דריי ארעסטאַנטן זענען געזעסן. געטאָן האָט מען דאָס אזוי. נאָך פאָוועקע, אזוי ארום 8—9 אין אָוונט, ווען אלצדינג פלעגט זיך באראויקן אין טורמע און די וועכטער פלעגן אלע אוועקגיין אין עק קאָרידאָר—געווען צוויי אפן אויבערשטן שטאָק און צוויי אונטן, א חוץ אן „עלטערן", וואָס פלעגט אליין ניט שטיין אפן וואָך, נאָר קומען א קוק געבן אף דער אָרדענונג און באלד אוועקגיין — פלעגט איינער פון די ארעסטאַנטן זיך שטעלן בא דער טיר הערן, צי גייט ניט עמיצער, און די אַנדערע פלעגן זענן. מיטן זענן האָט מען געדארפט וואַרטן, ביז דער הויף־וועכטער, וואָס גייט ארום מיט א ביקס ארום און ארום דער גאַנצער נעביידע, זאל פארשווינדן פון דער זייט הויף.

ס'איז געווען פיינלאך־פאוואליעריקע ארבעט. מ'האט ניט געטארט מאכן קיין גערוישׂ. ווידער און אבער האט מען געמוזט שמירן דאס איינציקע זענגלע מיט חזיר־שמאלץ—איבערגעלאזט פון א זונטיקדיקן מיטאג—כדי ס'זאל ניט סקריפן. „מ'דארף גלעטן די גראטע, ניט קראצן", האט סאמסאנאוו געזאגט מיט א שמייכל אין זיין בלאנדער בארד ארײן,—און יואל האט געמוזט צוגעבן, אז ער האט קיינמאל ניט געהערט אזא שטיל זענגן פון מעטאל. אמת, מ'האט לאנגע אוונטן „געגלעט" א פרענט, וואס אזוי וואלט מען אים געקענט איבערזענגן אין פינף מינוט. מ'האט זיך נעדארפט היטן ניט נאר פאר די וועכטער, נאר אויך פאר די ארעסטאנטן פון די איבעריקע קאמערס, ווייל זיי זענען געווען אן ערב־רב און מ'האט זיך אף אייניקע פון זיי ניט געקענט פארלאזן.

געטאן האט מען אזוי. איינער א חבר איז געשטאנען און ארויסגעקוקט אין פענצטער. כדי דער הויף־וועכטער זאל ניט ווערן פארדעכטיק, האט דער ארויסקוקער זיך שטענדיק געבוטן. דער ארויסקוקער איז אויך געווען דער זענגער. ער האט געווארט, ביז דער וועכטער וועט פארשווינדן הינטער דער זייטיקער וואנט פון דער טורמע, כדי אנצוהויבן זענגן. אמאל פלעגט דער וועכטער נאר ניט ווען אוועקגיין פון דעם זייט הויף — האט מען ניט געקענט זענגן. דעמאלט פלעגט זיך א חבר אוועקזעצן אפן טיש און נאכאמאלגן דעם וועכטער פון אינמיטן קאמער. גוט איז נאך, וואס יענער האט געהאט א טבע צו קלאפן מיט די אונטערגעקאוועטע שטיוול און מיטן פריקלאר פון דער ביקס איבער די גרויסע פלאכטער-שטיינער פונם הויף, אזוי אז מ'האט אים געקענט ניט נאר זען, נאר אויך הערן. אין עטלאכע אוועקנט האט זיך בא די ארעסטאנטן אזוי אנטוויקלט דאס גהער, אז זיי האבן נאך די טריט אלעמאל געוואוסט, וואו דער וועכטער געפינט זיך.

בשעת'ן זענגן איז א צווייטער חבר געשטאנען בא דער טיר און זיך איינגעהערט, וואס ס'טוט זיך אין קארידאר. די וועכטער, צוויי פון אויבן, איינער פון אונטן, האבן געוויינטלאך געשפילט אין קארטן און אמאל געמאכט א כוס'ע אין עק פון קארידאר, וואו עס איז געשטאנען א באנק לעבן בריטן פענצטער. פון יענעם פענצטער האבן זיי געקענט זען, וועז דער הויף־טויער עפנט זיך

און עמיצער פון נאטשאלסטוואָ קומט אומגעריכט. פון עק קאָרידאָר ביז דער טיר פון יואל'ס קאַמער איז געווען א דרייסיק טריט. פון דאָרט האָט מען כמעט ניט געקענט הערן, וואָס עס טוט זיך אין קאַמער. דער חבר בא דער טיר האָט נאָר געדארפט היטן, טאַמער נעמט זיך א וועכטער גיין איבערן קאָרידאָר,—האָט מען אָפגעשטעלט דאָס זעגן.

ס'איז געווען א געמוטשעטע ארבעט. אלעמאל האָט מען זיך אָפגעשטעלט, אלעמאל האָט עפעס געשטערט. אָט האָט דאָס זעגל זיך פארטעמפט,—מ'האָט געדארפט א פייל, מ'האָט זי באקומען פון שטאָט, מ'האָט נענומען פיילן, עס האָט אזוי געסקריפעט, אז מ'האָט געקענט הערן איבער דער טרומע,—האָט מען זיך ווידער געמוטשעט. אָט האָט דער הויפ־וועכטער זיך אָפגעשטעלט און לאַנג אריינגעקוקט גראד אין דעם פענצטער. איז דאָס מעגלאַך, אז בא אים האָט זיך דערוועקט א חשד? בעסער שוין ניט זעגן ניט היינט אין אוונט, ניט מאָרגן. אָט האָט דער קרימינאל־ארעסטאַנט, דער פאָרלאָגע־וואַשער, געלאָזט וויסן, אז מען גרייט זיך מאכן אן „אָביסק" אין די קאַמערס. וואָס טוט מען, אויב דאָס איז אמת? וואו באהאלט מען דאָס זעגל?

מיט מי און מאטערניש און הארץ־קלאפ האָט מען געוויגן די נראטע. כדי ס'זאל זיך ניט אזוי הערן איבער דער טורמע, וואָרום מ'האָט דאָך פאָרט געשניטן אייזן מיט שטאָל, איז געבליבן, אז אייניער פון די ארעסטירטע זאָל „שומען". דער גורל איז געפאלן אף יואל'ן, וואָס איז אין טורמע געווען באקאַנט פאר א לערנער. יואל האָט נענומען שטודירן א לער־בוך אף א קול. ס'איז צוניץ געקומען דער גמרא־נגון און די געוואוינטשאפט צו לערנען אין דער הויך. יואל האָט אָנגעהויבן „קנאקן" איבער זיין פאָליטישער עקאָנאָמיע, ווי א קאנארים. צוויי מאָל איז אפילו דער וועכטער געקומען פרענגן, וואָס ער מאכט דא פאר א טומל, אָבער יואל האָט זיך פארענטפערט, אז ער „לייענט". „אזוי לייענען האָב איך נאָר געהערט א דיאק אין קלויסטער, אי דאָס אויך נאָר, ווען ער איז הונגעריק", — האָט דער וועכטער זיך געבייזערט. אָבער פון דעמאָלט אן האָט יואל געקלונגען איבער דער טורמע, ווי א גלאָק, און פארהילכט דאָס זעגן.

וועז מ'האָט איבערגעשניטן דעם ערשטן פּרעגט און דעם שניט פּאַרקלעפּט מיט צעקנאָטענעם שוואַרצן ברויט, כדי ס'זאָל זיך ניט זען פון דער ווייטן, איז אין קאָמער געווען א יום־טוב. וועז דער צווייטער פּרעגט איז שוין אויך געווען איבערגעשניטן, האָט מען ערשט גענומען ערנסט רעדן וועגן דעם וועג צו אַנטלויפן. ביז דעמאָלט האָט די זאַך אויסגעזען צו ווייט, אומרעאַל. איצט האָט מען שוין נעדאַרפט אויסארבעטן פּרטים.

מיט איין זאַך איז מען געווען באַוואָרנט. הינטער דער טור־מע, אפן שאָסי, וועט וואַרטן א בריטשקע מיט צוויי גוטע פערד אָפּצופירן די אַנטלאָפענע. אין אזוינע פופצן מינוט קען מען גרייכן דעם צענטער פון דער שטאָט און פון דאָרטן אָפּפירן די חברים אין א זיכערער קוואַרטיר. / דאָס איז שוין אלץ נעווען צוגעגרייט פון פריער. ס'האָט זיך נאָר געפרעגט, ווי קומט מען פון די איבער־נעשניטענע גראַטעס צו דער בריטשקע. דורך די גראַטעס קען מען ארויס אין הויף, דער הויף איז אָבער אַרומגערינגלט מיט א מויער. מען דאַרף אריבערקריכן דעם מויער. דאָס וואָלט אפשר אויך ניט געווען אוממעגלאַך, ווייל מען קען זיך שטעלן איינער אפן אַנדערנ'ס אקסלען און העלפן דעם לעצטן מיט א שטריק אָדער א גאַרטל. גייט אָבער אין הויף ארום א וועכטער מיט א ביקס און א פייפל. אין די קאַריאַרן זענען אויך דאָ וועכטער. אַנטלויפן ניט־באַמערקטער־הייט איז ניט מעגלאַך.

מ'האָט געפּלאַנעוועט און גערעכנט און נעמאָסטן — און מ'איז געקומען צו דער איינשטימונג, אז אויב מען נעמט ניט צו דעם הויף־וועכטער, איז ניטא קיין אויסוועג. אמת, מען קען אים באפאלן און בינדן, דאָס איז גאָר ניט אזוי אוממעגלאַך. טאָמער געלינגט זיך אראָפּלאָזן אין הויף אריין, בשעת יענער איז אף דער אַנדערער זייט טורמע, קען מען זיך צו אים פאַר'גנב'ענען פון הינטן, אים קודם־כל פּארבינדן דאָס מויל און אים לאָזן לינן. מ'האָט געטאָן אזוינע זאכן אין אַנדערע טורמעס. איז דאָס אָבער א זייער ניט־זיכערע אונטערנעמונג. איין נעשריי—און אלץ איז פאַרלוירן. און ווי קען מען ארויס פון קאמער אין הויף—נאָנצע דריי ארעסטאַנטן—און די אינעווייניקסטע וועכטער זאָלן דאָס ניט באמערקן?

טראכט מען און מ'וועגט יערן שאַנס און מ'וויסט די גאַנ־

צע צייט, אז מען טאר נישט דורכפאלן, וואָרים אזא געלעגנהייט טרעפט זיך זעלטן, און טאמער גערעט דאס איצט ניט אפ, וועט מען די דריי, מסתמא, איבערפירן אין א גרעסערער טורמע, וואו די שמירה איז שטרענגער. קלערט מען אן מ'איז שטארק באאומרואיקט — און עס שווימען ארויף פלענער, איינער פאנטאסטישער פונם אנדערן, און מען לאזט זיך אריין אין דיסקוטירן אזוינע מאניפולאציעס, וואס ס'איז קלאר פון אנפאנג אן, אז זיי זענען ווי ארויסנעמען איין געווינס־נומער פון צווישן א מיליאן לייריקע נומערן. אז מ'איז שוין אינגאנצן אויסגעמאטערט און פארצווייפלט, ווערט מען אלע אנטשווינגן.

דעמאלט דערמאנט זיך יואל, וואס מיט אים אליין איז געשען. ווען ער האט אויפגעהויבן דעם טומל אין דער אוגאלאוונע קאמער, זענען זיך צונויפגעלאפן אלע ווענטער, אפילו דער, וואס שטייט אינדרויסן. אין קארצער אריין האבן אים געשלעפט ניט ווייניקער ווי דריי ווענטער. דער קארצער געפינט זיך אף יענער זייט טורמע, און אויב מען נעמט אהינצו אן ארעסטאנט, ווערט דער הויף־ווענטער מסתמא מיטגיין. דאכט זיך, אז ער האט אפילו דעם שליסל פונם קארצער. איז אויב מען מאכט איצט א גרעסערן טומל...

די חברים כאפן באלד אויף די מעגלאכקייטן פון אזא פלאן. מ'אנטוויקלט אים. מען שטעלט זיך פאר אלץ נייע פרטים. עס ווערט קלאר, אז אן אומארדנעונג דארף מען מאכן ניט אין דער קאמער, וואו מ'האט איבערגעזעצט די גראטעס, נאר אין אן אנדער טייל טורמע, כדי אפצוציען אהינצו די ווענטער. די אומארדענונג דארף פארקומען אין אזא נאכט, ווען דער נאטשאלניק איז ניטא אין טורמע—ער פארט אין שטאט אריין, אין קלוב—וועלן אים די ווענטער דארפן טעלעפאנירן, וועט דערווייל אוועקגיין מער צייט. עס ווערט אויך קלאר, אז אויב דער הויפט־ווענטער ווערט פארבלייבן אינדרויסן, וועט מען אים מוזן באפאלן און בינדן.

עס שטייט אויף די פראגע, וויפיל ארעסטירטע זאלן אויפהויבן דעם טומל, און זינגער איז דערפאר, אז ניט ווייניקער ווי צוויי זאלן אף זיך נעמען דאס שטיקל ארבעט, וויל אין צווייען וועט די אומארדענונג אויסזען גרעסער. אבער סאמסאנאוו נעמט דאס ווארט

און דערקלערט מיט זיין רואיקער, ווייכער שטימע, אז מען טאר ניט איינשטעלן צוויי חברים, ווייל אויב דאס אנטלויפן וועט אפגעראטן, וועט מען דאך דעם טומל־מאכער באשטראפן מיט א שווערער שטראף, איז אן עבירה צוויי ארעסטאנטן. און וואס איז שייך דעם טומל, וועגדט זיך דאס אף דעם חבר: אויב ער וועט קענען אנט־וויקלען א געגוג-גרויסן טומלדיקן פראטעסט — דער טומל מוז אנ־נעמען די פארמע פון פראטעסט קעגן דער טורמע — וועלן זיך די ארעסטאנטן פון די איבעריקע קאמערן במילא אפרופן, וועט זיך אויפהויבן א ספאנטאנע מאסן־אומרואיקייט, וועלן די וועכטער פארלירן די קעפ — און דאס וויל מען דאך דערגרייכן.

די פינף ארעסטאנטן פון יואל'ס קאמער — סאשא, זינגער, סאמסאנאוו, יואל, און דער פינפטער, א ווייניק־אויפגעקלערטער, אבער געטרייער ארבעטער, — זעען איין די ריכטיקייט פון אט־דער טענה. עס בלייבט מאכן א טומל און עס בלייבט, אז דעם טומל זאל מאכן איין חבר.

און עס טוט זיך ניט ווילנדיק א פרעג: ווער זאל אף זיך נע־מען די ארבעט? און די פינף זיצן און שווייגן א וויל. דער קליי־נער קראסין־לאמפ ברענט מיט א רויטן פלעמל און רויכערט. די טורמע שלאפט שוין. אינדרויסן איז קאלט און ווינטיק, פון דעם דאך פאלן שטיקער אונטערגעשמאלצענעם שניי. דורך דעם ווינט הערן זיך דאך די פוסטריט פונם וועכטער אין הויף. ער גייט און קלאפט מיט דער ביקס איבער די שטיינער. אדער אפשר נארט דאס דער אויער? אזוי פיל אוונטן זיך ארויסגעהערט אין יענע רו־איקע שווערע טריט. וואס וועט זיין אין א צוויי־דריי טעג ארום?

יואל דערפילט פלוצלינג א כוואליע, וואס נעמט דורך זיין גאנץ וועזן. ס'איז ווי מ'וואלט ארויסגענאסן אין זיין ברוסטקאסטן עפעס א ווארימע שטייפע קראפט. ס'איז ווי א פעסטע האנט האט אים אנגענומען אינעווייניק און הויבט אים.

יואל זאגט זייער רואיק:

— איך וועל מאכן דעם טומל.

סאמסאנאוו טוט א שמייכל אין די בלאנדע וואנצן — און מען וויסט ניט, צי איז ער צופרידן, צי איז בא אים דא א ווייכער ברי־דערלאכער חוזק. דער ארבעטער עפנט זיינע אויגן מיט פארוואונ־

דערונג און ס'דאכט זיך, אז ער צווייפלט אין דער גאנצער אונטער־נעמונג. זינגער פרופט קלאָר מאכן, אז ניט דוקא א חבר פון זייער קאמער דארף מאכן דעם טומל: מ'קען אפריידן מיט איינעם, וואָס זיצט אין אן אנדער קאמער; מ'קען נעפינען א חבר.

יואל הערט און אים דאכט זיך, אז מ'גלויבט אים ניט, אז מען קוקט אף אים, ווי אף א זייטיקן אומזיכערן מענטשן. אין יואל'ס באקן טוט א זעץ אן אומדערטרעגלאכע היץ, יואל'ן איז שווער צו אטעמען. ער האלט מיט דער ווייסער האנט פעסט איינגעקלאמערט דעם ראנד פונם טיש, כדי זי זאל ניט ציטערן. חבר סאשא לייגט ארויף זיין האנט אף יואל'ס—און ס'ווערט גרינגער. חבר סאשא רערט ארויס מיט א קול פון איינעם, וואָס גיט אָף באפעלן:

— יואל דארף מאכן דעם טומל. ס'איז זיין רעכט — און מיר פארלאָזן זיך אף אים.

מער ווערט דעם אוונט ניט גערערט. מ'דארף נאָך דערוועגן דעם לעצטן פון די פיר פרענטן. מען דארף צוגרייטן די קלויידער, צונויפבינדן די גארטלען, וואָס מ'וועט זיך אף זיי אראָפלאָזן פונם אויבערשטן שטאָק. מען דארף באוואָרענען הונדערט אנדערע זאכן. מען דארף ארויסנעמען פונם באהעלטעניש די פאָר הונדערט רובל, וואָס די דריי ארעסטאנטן האבן געהאט צוגעגרייט פאר אזא פאל: מיט א הונדערטער קען מען אמאל אָפקויפן א שפיאָן. חבר סאמסאָנאָוו לייגט צונויף אלע זיינע ביכער אין איין קעסטל און זאגט יואל'ן, אז אזוי ווי ער קען זיי סיי־ווי ניט מיטנעמען פון דער טורמע, שיינקט ער זיי אים — און זאל ער האבן הנאה. יואל דערפילט זיך גוואלטיק רייך און הויבט אן גלויבן, אז סאמסאָנאָוו'ס ניט־לאנגיקער שמייכל האט ניט געהאט אין זיך קיין חוזק. מ'לייגט זיך באלד אין די בעטן, כדי די טורמע זאל ניט באמערקן, אז אין דער קאמער איז עפעס ניט גלאטיק [illegible]בער קיינער שלאפט ניט. מען שווייגט און מען דרייט זיך פון איין זייט אף דער אנדערער און צום טויזנטסטן מאל גייען פארבי אינם מוח די איינצלהייטן פון דעם קומענדיקן אקט.

און ס'קומט אן אוונט — אינדרויסן גיסט א קאלטער רעגן און אין טורמע בלאנדזשען שאטנס—און יואל בעט זיך אין גרויסן קלאָ־זעט. א געזעץ אזא פארען אין טורמע, אז נאָר אין אויסנאם-פאלן

און נאָר נאָך א סך בעטן פירט מען באַנאַכט ארויס דעם ארעס-טאַנט אין וואָטערקלאָזעט: „ניט קראַנק", זאָגן די וועכטער, „צו באַגיין זיך מיט דער פּאַראַשע". יואל קלינגט לאַנג און דינגט זיך לאַנג, ביז מען לאָזט אים ארויס פון זיין קאַמער צו גיין אין קלאָ-זעט. מיט אים גייט דער אלטער וועכטער זאַכאַראָוו מיט דער רוי-טער קלינער נאָז צווישן א וועלד פון גראָע שטעכיקע האָר. זא-כאַראָוו פּאַרשליסט די קאַמער הינטער זיך מיט יואל'ן און הויבט אים אָן פירן. מען דאַרף זיך נעמען רעכטס, נאָכדעם ווידער רעכטס, נאָכדעם ארויפגיין דריי טרעפלאָך און נאָכדעם עטלאָכע טריט לינקס. יואל גייט אריין אינם קליינעם פאר'עפוש'טן צימער, וואו די אויסגעאַסענע סמאָלע פּאַרטויבט ניט דעם שלעכטן ריח. זא-כאַראָוו בלייבט פאר דער טיר און יואל באַטראַכט דאָס פּאַרגראַטע-טע פּענצטער, די אויסגעשמירטע וועגט, וואָס זענען אמאל געווען וויס, דעם שטייגערנעם צעריבענעם פּאָל. דאָס הארץ קלאַפט בא אים אזש נאָנט צום האלז—און ער זאָגט זיך, אז מ'דארף זיך נעמען אין די הענט אריין, מ'טאָר ניט זיין אזוי צעטראָגן. ס'נייט אוועק נאָך א מינוט — און זאכאַראָוו קלאַפט שוין אין טיר. יואל ענט-פערט מיט א בייזער: „וואָס האָסטו ניט קיין צייט? מאך ניט אזא טומל!" זאכאַראָוו ענטפערט: „זיי ניט עזות'דיק, קום ארויס". יואל שווייגט א מינוט. זאכאַראָוו טוט אן עפן די טיר פון דרויסן, יואל טוט זיך א וואַרף צו אים מיט א געשריי: „מען לאָזט זיך איפלו ניט אנטאָן! באַנדיטן! בלוט-זויגער! הענקער!"

יואל שרייט אף א קול — און פילט שוין, אז ער איז טאקע בייז, אז ער קען ניט איבערטראָגן די וועכטער מיט דער טורמע מיטן היטן. יואל וויסט אליין ניט, אז ער איז מקנא די חברים, וואָס וועלן היינטיקע נאכט אנטלויפן. יואל האָט פיינט דעם אלטן זאכאַראָוו'ן, וואָס זיין נעזל איז נאָך רויטער געוואָרן און אליין איז ער אפילו ניט פּאַרוואונדערט פון אזא אומגעריכטן דיסציפלין-ברוך: קענטיק, געוואוינט צו אלצדינג. זאכאַראָוו נעמט אים אָן פאר דער האנט — יואל טוט א ריס אויס די האנט און שרייט זייער הויך: „דו סמייעסט מיך ניט אָנרירן מיט א האנט! סמייעסט ניט אָנרירן!" זאכאַראָוו איז שוין אָנגעצונדן און שרייט פון צווישן אויפגעשטעלטע גראָע חזיר-האָר: „הינטישער זון, וער רירט דיך

אן!" יואל'ן איז מיאוס אט־דער פנים מיט די חזיר־האָר און ער הילכט ארויס: „האָסט קיין פראָוו ניט צו שילטן, האָסט קיין פראָוו ניט צו שילטן, הענסער־קנעכט!"

זאכאראָוו טוט אים א נעם אן באם אָרעם און טוט אים א שטופ פאראויס. יואל שפּארט זיך איין מיט די פיס אין דער פאדלאָגע און רירט זיך ניט פון אָרט. זאכאראָוו זאגט: „ביסט אראָפּ פונם זינען, הינטישע נשמה?" און ניט אים א זעץ מיט דער פויסט אין ברוסט. יואל'ן טוט דאָס ניט שטאַרק וויי, אָבער ער כאפט אן זאכאראָוו'ן באם עלנבויגן און ציט אים ארונטער דעם אָרעם, שיפּנדיק: „אהא, וועסט זיך נאָר שלאָגן, דו אלטע ראַץ?!" זאכאראָוו ווערט גלי פאר כעס און זאגט: „טאָמער פאלגסטו ניט, איז דאָ א רעוואלווער". יואל הויבט אויף א קול און שרייט איבער דער נאנצער טורמע: „חברים, מען וויל מיך שיסן!"

אין די קאמערן הויבט זיך אן א טרעוואָגע. ס'הערן זיך קולות דא און דארטן. זאכאראָוו פייפט מיט א פייפעלע און באלד קומען צו ניין נאָך צוויי וועכטער. זאכאראָוו זאגט זיי: „דער זשידאָק איז אראָפּ פונם זינען. ער שלאָגט זיך און שילט זיך". יואל רייסט זיך אריין אין די רייד און שרייט: „ליגנער! דו האָסט דער ערשטער זיך אָנגעהויבן טשעפּן! וואָס האָסטו צו מיר? וואָס האָט איר אלע צו מיר?"

פון די קאמערן הערן זיך שוין אויסגעשרייען: „מען שלאָגט!" „ווער?" „אן אנפאל!" „חברים!" די וועכטער שרייען: „רואיק דארטן, האלאדריגעס!" — און דאָס פארגרעסערט דעם רעש. אייניגער פון די וועכטער, פאלעי, גייט צו יואל'ן און שטעלט אים צו א קולאק צום פנים. פאלעי איז אן אקאָרשט אויסגעדינטער סאל־דאט, א שייגעץ פון א יאָר דריי־און־צוואנציק, מיט בלאָנדע האָר און קאלטע גראָע אויגן. פאלעי שיפּעט ארויס פון צווישן ווייסע פארשטשעמעטע ציין: „הער דו, זשידיוהא, אויב דו הערסט ניט אויף, מאך איך פון דיר א קאשע". יואל'ן דאכט זיך, אז דאָס איז ניט פאלעי, נאָר יענער שייגעץ מיט די ווייסע האָר, וואָס האָט זיך אריינגעריסן צו ריווקע'ן אין איינעם א פארשלאָטענעם זונטיק. יואל זעט די איינענע ווילדע חיה, דעם איינענעם צעפלאָמטן קוק, וואָס זעט שוין גאָרניט. יואל'ן נעמט דורך א שארפער שטאָך, וואָס

פארהאמעווענט דאָס בלוט אין יעדן אָדער. ווידער די איינענע בלוטיקע חיה. יואל ווארט ניט און טוט א שטוים פון זיך דעם שיינעץ, אזש יענער, ניט געריכט זיך אף אן אָנפאל, טאנצט צו־ריק עטלאכע טריט און שטויסט זיך אן מיטן רוקן אן א טיר פון א קאמער. פון דאָרטן דערהערט זיך א ריטשען פון א צענדליק קולות. אין דער זעלביקער מינוט קנאלט א שאָס: דאָס האָט א פערטער ווענטער, לויפנדיק פון אונטערשטן שטאָק, דערווייל אויסגעשאָסן אין דער לופטן. עס לויפן שוין נאָך ווענטער. עס קומט דער הויף־ווענטער מיט דער ביקס. זאכארָוו זאָגט אים: „גיי, פטאכין, טעלעפאָניר דעם נאטשאלניק אין קלוב אריין, זאָג אים, אז ס'איז א בונט". יענער נייטן אווענק אין קאנטאָר, קלינ־נענדיק מיט דער ביקס איבער די טרעפ.

די טורמע הודשעט שוין, פון אלע עקן קלאפט מען אין די טירן. ווענטער לויפן פון טיר צו טיר, שרייען: „שטיל! שטיל!" און באגעגענען אומעטום צערייצטע דערשראָקענע פנימ'ער, פול מיט טויטלאכער אומרו. נאָר אין דער קאמער, ווו יואל איז גע־זעסן, איז אלצדינג רואיק. אף די בעטלאָך פון סאמסאָנאָוו'ן, זינ־נער'ן און חבר סאשא'ן ליגן פיגורן איבערגעדעקט מיט קאָלדרעס: דאָס האָט מען אומיסנע אזוי אויסגעלייגט די קליידער און די שטרוי־זעק, אז ס'זאל אויסזען ווי שלאָפנדיקע געשטאלטן. נאָר דער פינפטער ארעסטאנט, דער ארבעטער, איז געווען וואָך און רואיק ארויסגעקוקט דורכן פענצטערל אין טיר — אָבער ער האָט קיין טומל ניט געמאכט. דאָס האָט ער צוריק אריינגעשטעלט די פרענטעס, ווען די דריי האָבן ארויסגענומען פארן אנטלויפן.

ארום יואל'ן האָבן זיך פארזאמלט פיר ווענטער. יואל איז געשטאנען מיט דער פלייצע צו דער וואנט און געקוקט, ווי א וואלף ארומגערינגלט פון יענערס. אין זיין אויסזען איז נעווען עפעס אזוינס, ווען האָט באאומרואיקט די ווענטער. פאלעי איז נאָך אמאל צוגענאנגען און ארויסגערעדט: „אויב דו הערסט ניט אויף די אומארדענונג, ווועסטו פארזוכן אייזן". יואל האָט געענטפערט מיט א הויך קול: „האסט קיין רעכט ניט מיר צו סטראשען. ווען האָב איך געטאָן?" א דריטער ווענטער האָט זיך אריינגעמישט מיט א רואיקן קול: „אבער ווען ווילסטו?" יואל האָט נאָכאנאנד גע־

שריען: „איך וויל איר זאָלט מיך לאָזן צורו! איך וויל איר זאָלט מיך לאָזן צורו! איך קען שוין מער ניט! וואָס האָט איר צו מיר!"

דער דריטער וועכטער האָט א וואונק געטאָן צו די איבעריקע: „נעמט אים". מ'האָט זיך א לאָז געטאָן צו יואל'ן, מען האָט זיך איינגעקלאמערט אין זיינע הענט און פיס, אבער ער האָט זיך געוואָרפן און געפֿאַרפֿלט און געדריגעט און מ'האָט אים ניט געקענט אוועקשלעפן פונם אָרט. דער טומל פונם שטרייט האָט דערווייל פֿארשטאַרקט דעם טומל אין די קאמערס. מיט נייער רציחה האָבן די וועכטער זיך געוואָרפן אף יואל'ן, געשלעפט אים איבערי קאָרידאָר, אבער יענער האָט זיך איינגעקלאַמערט אין א רער לעבן די טרעפ און זיך ניט געלאָזט אָפֿרייסן. מ'האָט אים געקלאפט מיט די שוועדן־שיידלאָך איבער די פינגער; מ'האָט אים געצויגן פאר די פיס; ער איז ווי צוגעפרוירן געוואָרן צו דער רער. „אָט א פארפלוכענעש! אזא פאסקודנע צרעת!" האָבן די רואיקערע געדעט. אבער פאלעי איז שוין אריין אין א משוגענער בלוט־דאָרשט. פאלעי האָט געהאמערט מיט בוידע קולאַקעס איבער יואלס פלייצע. די קלעפ זענען געפאלן שווער און געדיכט. יואל האָט אזוי פארקוועטשט די ציין, אז דער פנים האָט זיך געפילט ווי געפרוירן אויזן. יואל האָט שוין ניט געשריגן, די ארעס־טאנטן האָבן נערעוועט און די וועכטער זענען געלאָפן איבער די קאָרידאָרן. יואל האָט זיך געהאלטן אָן דער רער מיט פארגליווערטע ווייסע פינגער וואָס זענען שוין געוואָרן בלאָ.

ער האָט געפילט, אז ער וועט שוין לאנג ניט אויסהאלטן, ווען ס'איז געקומען דער הויף־וועכטער מיט דער ביקס און געזאגט: „דער נאטשאלניק הייסט אריינזעצן דעם בונטאָוושטשיק אין קאַרצער, די איבעריקע זאל מען בארואיקן אין די קאמערס". א שטראל פון פרייד האָט דורכגענומען יואלן: מען וועט זיך ניט אומקערן צו זיין קאמער. מען וועט אים שלעפן אין קארצער. ער האָט נאוואסט, אז איידער מ'וועט אים דערשלעפן, וועט אוועק אפשר ניט ווייניקער ווי פופצן מינוט. ער וועט זיך ווערן אף יעדער טרעפ און בא יערן קער. דער הויף־וועכטער וועט גיין מיט זיי.

ס'האָבן געשמארצט די הענט און ס'האָט געשטאָכן אין זייט,

אבער א פרייד האט נעווארימט און נעגלעט. ס'וועט זיין כח. ס'איז דא דער ווילן. ער וועט ראטעווען די דריי חברים.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

ערשט אינדערפרי האט מען אנטדעקט דאס אנטלויפן פון די דריי ארעסטאנטן. אנטדעקט האט מען דאס צוליב דעם, וואס קיינער, אחוץ דעם ארבעטער, האט ניט געגומען קיין קיפיאטאק און וואס די דריי פיגורן האבן זיך ניט אויפגעהויבן פון די בעטן צו דער אינדערפריענדיקער פאוועקע. מען איז אריין און מ'האט געפונען די אוסגעצוינענע שטרוי־זעק און מ'האט באטאפט און דערזען די איבערגעזעצטע גראטעס. אין צען מינוט ארום איז פאר־לעי ארויין צו יואל'ן אין קארצער און אים געשלאגן מיטן הענטל פון דעם רעוואלווער, ביז ער האט געשטילט זיין רציחה. ווען ער איז אוועק, איז יואל געלעגן אף דער פאדלאגע אין א בלוטיקער נאסקייט.

צום צווייטן מאל האט זיך יואל באגעגנט מיט האוריל'ען אין דער גרויסער שטאט, וואוהין ס'זענען אנגעקומען די עט־לאצע הונדערט סאלדאטן פון האוריל'ע'ס פאלק, נאכדעם ווי זיי זענען אוועק פונם לאגער, פארכאפט א צוג און געצוואונגען דעם מאשיניסט צו פארן אין דער ריכטונג אף כארקאוו. יואל איז שוין געווען א מיטגליד פונם באלשעוויסטישן שטאט־קאמי־טעט און אן אנגעזעענער טוער.

זיין וועג צו באלשעוויסטישער פארטיי־ארבעט איז נאך יענעם געשלאג אין טורמע בא סאמסאנאוו'ס, זינגער'ס און סא־שא'ס אנטלויפן שוין ניט געווען ניט קיין לאנגער און ניט קיין שווערער. פון דען קארצער האט מען יואל'ן אריבערגעפירט אין שפיטאל, וואו מ'האט אים איבערגעבונדן די וואונדן און דערלויבט ריווקע'ן זיצן בא זיין בעטל אלע נאכמיטאג. די אינווויניקסטע אברים זענען בא אים ניט געווען געשעדיקט, נאר איין ריפ איז געווען איבערגעבראכן און די הויט צעקארבט אפן שארבן און איבערן נאנצן קערפער. דריי טעג נאכן אנט־לויפן, וען ריווקע איז צום ערשטן מאל ארויין אין קראנקן־צימער, האט זי נאר נעזען צוויי טונקעלע אויגן צווישן א בארג פון וואטע און באנדאזשן. יואלס קאפ איז געווען אויפגעלאפן

און די ליפן אזוי געשוואלן, אז ער האט מיט זיי ניט נעקענט רירן. נערעדט האט ער כמעט נאר ניט — אבער די אויגן האבן גליקלאך געשמייכלט. קיינמאל אין זיין לעבן האט זיך יואל ניט נעפילט אזוי רואיק, באַרואיקט, באַפריידיקט אין אייג־קלאנג מיט זיך, ווי אין יענע רעגנדיקע און קאלטע טעג פון סוף ווינטער אין דעם גראָען אומפריינטלאכן טורמע־לאזארעט, וואס האט אויסגעזען ווי א מאַרג. וועו ריווקע איז געקומען — מ'האט איר נעלאזט וויסן פון דער טורמע דורך נוטע פרייַנט — האט ער זיך אפילו נעוואלט אויפזוצען, אבער די נאך־ניט פאר־היילטע וואונדן האבן צופיל נעשמארצט. דערפאר האט ער ארויסגענומען ריווקעס האנט אין זיינע פארגרעבט־נעוואָרענע הארטע דאלאניעס, וואס זענען נעווען באדעקט מיט א סך קראצן, נעגלעט די מיידלשע פינגער און ארויסגעהעשעט פון צווישן די אומנעלומפערטע גרויסע ליפן.

— האסט עפעס נעהערט?

יענע האט ארויפנעלייגט איר האנט אף זיין אָרעם, אריין־נערוקט די אנדערע האנט אפן קישן אונטער זיין קאָפ, אריינגע־קוקט אין זיינע גרויסע אויגן, וואס זי האט זיי קיינמאל אזוי גרויס ניט נעזען, און געענטפערט, פארשטייענדיק פונם ערשטן וואָרט וואס ער מיינט:

— אודאי. די נאנצע סביבה רעדט דאך דערפון. אלע דריי פארשוואונדן, ווי אין וואסער. בא אונז אין שטאט דער־ציילט מען זיך אן נסים, זיידנבערג דער לערער...

אבער יואל האט ניט נעוואלט הערן די מיינונג פון זיי־דנבערג דעם לערער. דורך יואלן איז דורכנעגאנגען דער בליץ פון א גרויסער בשורה. סאמסאנאוו, זינגער און סאשא זענען טאקע אפן רעכטן אמת אנטלאפן. אויב מען האט זיי ניט נע־כאפט די ערשטע נאכט, וועט מען זיי שוין ניט כאפן. העי, ווי עס הויבט זיך דאס הארץ, ווי עס צאפלט אונטער דעם גיפס־באנד!

יואל טוט א צי ריווקען צו זיך, נעמט אריין איר ליבן קאָפ אין זיינע הענט און זאגט:

— אוי ריווקע, ווי נוט!

און מער רעדט ער שוין ניט דעם טאָג. ס'איז ניטאָ וואָס צו רעדן. אלצדינג איז איצט אזוי פארשטענדלאך.

ריווקע רעדט אויך ניט. ריווקע איז ניט קיין מענטש פון חקירות, אבער מיטן הארצן פילט זי, אז אָן א שיער האָט זיך נעענדערט אין יואל'ן, אז דאָס איז אן אנדער מענטש, אן על-טערער און א גרעסערער, וואָס ניט נאָר זי האָט אים ליב, נאָר זי האָט פאר אים אביסל מורא און צוליב דער מורא ווערט ער איר נאָך ליבער. ריווקע איז צופרידן, וואָס זי קען זיצן עטלאכע שעה און קוקן אף יואלס צעבייסלטע פיננער און פון צייט צו צייט אים אריינרוקן א שטיקל שאקאלאד אין מויל אריין. וועו אירע פיננער רירן אָן זיינע ליפן, דאכט זיך איר, אז ער קושט זיי — און זי ווייסט שוין מיט איר נאנצן וועזן, אז זינט ער איז נעווארן א נ ד ע ר ש, איז ער צערטלאכער צו איר, איז ער פול מיט לאסקע, — און טאקע צוליב דעם ווערט ער איר ליבער.

מ'דארף ניט רעדן — און א שעה נאָך א שעה גייט אוועק אינם גראָען לאוארעט-צימער, וואו ס'לינן און הוסטן נאָך זיבן האריקע וואקס-נעלע ארעסטאנטן, — און דאָס, וואָס עס וועבט זיך צווישן די צוויי יונגע מענטשן, איז שטארק און ליטער און פיינלאך-זיס.

מען דערציילט זיך וועלטן — אָן ווערטער, וואָרום ווער-טער זענען א שאלעכץ, וואָס פארדארבט דעם קערן. אבער אז דער שליסער קומט און קלינגט מיטן בונט שליסלען און זאָגט מיט געמאכטער שטרייקזיט — מען קען ניט זיין אף דער אמת'ן שטרייק מיט ריווקען — „אנו, בארישנא, נענוג נעהאסטיעט זיך, צייט אהיים", בוינט יואל אָן ריווקעס קאפ צו זיך און שפּטשעט איר אריין אין אויער:

— איך וועל האלטן מיין צוזאָג, זעסט: איך קען.

און כאָטש ריווקע'ן ווערט קאלט פון די ווערטער, ווייל זיי דערמאָנען איר, אז וואָס ס'איז געווען קען מען קיינמאל ניט אויסמעקן און ניט פארגעסן, פילט זי דאָך, אז וואָס יואל ווען טאָן, איז רעכט. און נאָך פילט זי, אז ער איז א י-

ר ע ר, א מאן, — א באשיצער, אף אזא אופן, ווי ער איז דאס קיינמאל ניט נעווען.

און ס'גייט אוועק נאך עטלאכע טעג — און יואל ווערט נעוואר, אז א דאנק דעם, וואס מען האט אים צו'ממית'ט און מ'האט מורא פאר א סקאנדאל אין דער עפנטלאכקייט, און א דאנק דעם, וואס נאטשאלסטוועו ווי ניט ווייזן דער וועלט, ווי אזוי די ארעסטאנטן האבן זי געלאזט מיט א נאז, ווערט מען אף אים ניט מאכן קיין משפט פאר העלפן די ארעסטאנטן אנט־לויפן. מען האט זיך נאר באנוגנט מיט צוויי וואכן קארצער, וואס ער איז אפגעזעסן נאכן ארויסגיין פון לאזאראעט. אבער אויך דער קארצער איז שוין געווען גרינגער, וואורום מען האט צוגעלאזט עסן, וואס ריווקע האט געשיקט פון דער פריי, און צעטעלאך פון אויבערשטן שטאק זענען אנגעקומען צו עטלאכע א מאל.

אז יואל האט זיך ענדלאך אומגעקערט אין טורמע, אין זיין נעווענזענעם קאמער, האבן אים אלע ארעסטאנטן באגעגנט מיט א נייעם דרך־ארץ. אים אליין האט זיך געראכט, אז ער האט א רעכט אף דער טורמע, ער האט זיך שוין מער ניט געפילט, ווי א נעיאגטער, נאר ווי איינער, וואס שטייט העכער פון נאטשאל־ניקעם מיט זשאנדארמען. און געוואוסט האט ער, אז וויפיל מ'וועט אים שוין ניט פלאגן, דא און אנדערשוואו, און וויפיל ווייטיק זיין קערפער זאל ניט ליידן, וועט אט דאס ה ע כ ע ר־ז י י ן שוין בלייבן זיין אייגנס. און טאקע צוליב דעם האבן אי די וועכטער, אי דער נאטשאלניק אף אים געקוקט מיט אנ־דערע אויגן. דער אלטער זאכארָוו האט צו אים איינמאל אין אוונט ארײַינגעשמייכלט אין קאמער אריין און געזאגט אזוי אז אנדערע זאלן ניט הערן:

— נו, א שטיקל ארבעט האט איר אפגעטאן — איר אין נומער 9. ריין נעראבאטעוועט — א פארגעניגן.

דאס אלטע פאליציייסקע הארץ האט דערפילט אכטונג צו די מענטשן, וואס האבן געהאט די קלוגשאפט און דעם מוט אפצונארן און באקעמפן אים און זיין גליכן — און אנטלויפן.

אליין האט זיך יואל געזומען צו די ביכער מיט נייער

התמדה. א גאנצע קאסטן מיט ביכער און א סך בענד, וואס זענען אין קאסטן ניט אריין, האט אים איבערגעלאזט סאמסאנאוו. ס'איז געווען א סך וואס צו לייענען און צו טראכטן — און די איבעריקע צייט, וואס ס'איז אים נאך פארבליבן צו זיצן אין טורמע, איז ער טאג און נאכט געזעסן איבער די ביכער. אבער אויך די ביכער האבן צו אים איצט נערעדט אנדערע ווערטער. זיי זענען שוין מער ניט געווען אבסטראקט. זיי זענען ניט געשטאנען אויסערן לעבן. אף שריט און טריט האט איצט יואל'ס צייט אין טורמע, ווי אזוי צו האנדלען, ווי צו אראנזירן מענטשן אין קאמף.

און אז דער ווינטער האט זיך נעענדיקט און מיט אים יואל'ס צייט אין טורמע, און ווי באלד די טירן פון דער טורמע האבן זיך פארהאקט הינטער אים מיט א קנאק, און ריווקע האט, א שמייכלענדיקע און א ליכטיקע, אים נעפירט איבער די גאסן פון דער גרויסער אויזדנער שטאט, וואס זענען פאר דער צייט פון זיין זיצן איר געווארן אזוי גוט באקאנט — האט דאס לעבן אים ארומגענומען מיט א סך הענט און נעפארערט און געמאנט. דער טאטע איז שוין לאנג געווען קראנק — געהוסט און אויסגעגאנגען פון טאג צו טאג, און איצט, מיט דער ווסנע, איז געווארן קלאר, אז ער איז פארביי. די מאמע, וואס האט צוליבן טאטנס קראנקהייט אפילו קיין אייניציק מאל ניט געקענט קומען אים זען אין נעפאנגענשאפט, האט זיך אף אים ארויפגעווארפן מיט א געוויין און א געיאמער, ווי נאר ער איז אראפגעקראכן פונם וואגן, נאך איידער אפילו ער איז אריין אין שטוב, און דאס איז געווען אזוי אומגעריכט אין דער שיינער אידענע, וואס האט געטראגן אין איר באנעמען די איידלקייט פון א חשוב'ער משפחה. דער טאטע איז גלעגן אן אויסגעלאשענער, מיט א סך גראע האר אין דער שווארצער צעווארפסענער בארד און מיט גריבער אין די באקן. דער טאטע האט שוין קיין כח ניט געהאט פאר פרייד און טרויער. ער האט נאר געזאגט: „ברוך הבא, זון" — און שפעטער האט ער צוגעגעבן מיט דעם דראמאטישן טאן פון זייער קראנקע מענטשן, וואס ווילן דורך דעם ווייזן די ערנסטקייט פון זייער קרייזנק: „איצט מעג איך שוין

רואיק שטאַרבן. איך האָב אַף וועמען איבערצולאָזן די מאַמע".

דער טאַטע האָט ניט לאַנג געלעבט. וועז מ'האָט אים יענעם העלן וועסנע־טאָג באַגראָבן אָפן בית־עולם, וואָס איז געוועז באַשאָטנט פון גרויסע בוימער מיט פרישע אָקאַרשט צעוואַקסענע שמעקעדיקע בלעטער, האָט יואל זיך געוואונדערט, וואָס וועט מיט אים ווערן. דאָס לעבעדיקע לעבן איז נעווען אַנדערש פון דעם, וואָס מ'האָט זיך געמאַלן אין טורמע. דאַרט, איבער סאַמאָוואָוס ביכער, האָט זיך אויסגעדאַכט, אז מען דארף נאָר וועלן — אוז דער וועג פון קאַמף ליגט אַן אָפענער אוז א גלייכער. דאָ איז געווען א פאַרווייגטע אַלט־געוואָרענע מאַמע אוז א יונגע לימטיקע רייזקע, וואָס ער איז פאַר זיי א קוואַל פון לעבן. דאַרט האָט זיך אויסגעדאַכט, אז וועז מ'האָט נאָר כח, איז אַלץ מעגלאַך, דאָ האָבן זיך געשטעלט גאַנץ וואַכעדיקע, אָבער זייער בייסיקע פראַגן פון פרנסה, דירה־געלט, חובות. מען דארף וועלן א פאַרדינער.

אין דער קליינער היימישער שטאָט איז ניט געווען וואו צו פאַרדינען. דער לערער זיידנבערג האָט פאַרגעשלאָגן: אוראָקן, — אָבער די מלמדות איז יואל'ן געווען ניט צום הארצן. אפשר האָט אים אָפגעשטויסן דער ביישפיל טאַקע פון דעם זעלביקן זיידנבערגן, וואָס האָט פאַרבראַכט זיינע יאָרן אַן א זייט פון דער גרויסער וועלט אוז וואָס איז פאַרבליבן א סענטימענטאַלער טרוימער. יואל'ן איז איצט פריקרע געווען צו הערן סיי זיידנבערגס התפעלות, סיי זיינע קינדערשע פראַגן. אף זיידנבערגן האָט יואל ערשט געקענט אָפשאַצן, ווי אומבאַהאַלפן ער מיט זיינע חברים — די אַנדערע שטעטלדיקע יונגעלייט — זענען געווען צוריק מיט א יאָר, מיט זייערע צימער־שמועסן אוז לעבערלאַכער זעלבסטשוץ. ער האָט געזען, אז מיט די אַלע יונגען איז אים איצט שווער צו רעדן. ער האָט זיי געפרופט דער־קלערן דעם זין פון פאַרטיאישקייט אוז פון אויסגעהאַלטענער רעוואָלוציאָנערער ארבעט, אָבער יענע האָבן געזאָגט: „דאָס איז צו שמאַל; ווי קאָן א מענטש זיך איינשפאַנען, ווי א סאַל־דאָט?" — אוז בכלל האָט זיך זיי אויסגעדאַכט, אז דאָס אַלץ איז עפעס זייער ווייט אוז עס האָט ניט קיין האַפט. זייער

שטארק האבן זיי געוואלט וויסן, וואס ער האט געטאן אין טורמע — כ'האבן זיך געהערט וועגן דעם אומקלארע קלאנגען — אבער יואל האט זיך ניט געוואלט ארייגלאזן אין די זאכן.

איז געבליבן ארויספארן אין דער נובערנסקע שטאט מיט דער מאמען און מיט ריווקע'ן. אבער דערווייל, איידער מען האט אויספארקויפט דאס באלעבאטישקייט און זיך צוגעגרייט צו דער נסיעה, איז זיך יואל נעגאנגען אף זיינע אייגענע פאר־באַרגענע וועגן. יעדן זונטיק, וועז פויערים פון די ארומיקע דער־פער זענען געקומען אין שטאט אריין, איז ער ארומגענאנגען אי־בערן מארק, ארייגעשמעקט אין די אומלענאלע, אבער גאנץ אפענע קרעטשמעס, געשטאנען לעבן דער מאנאפאלקע — און גע־קוקט. יעדן אינגערן פויער האט ער באטראכט פון קאפ ביז די פיס. טויזנטער גויים זענען אזוי פארבייגענאנגען פאר זיינע ערנסט־פארטרכאטע אויגן. אמאל פלענט ער ארויסגיין אויסערן שטאט מיט א בראונינג, וואס איז אים געבליבן פון דער פאנ־ראם־צייט, און זיך געלערנט שיסן. איינער אליין האט ער גע־איבט זיין האנט און מיט פרייד נעפונען, אז זי וועלט אלעמאל פעסטער. שפעטער האט ער נענומען ארויסגיין איבער די דערפער. דער מאמען און ריווקען האט ער געזאגט, אז ער דארף זיין אין אויעזד־שטאט צוליב די פאפירן. אליין האט ער טאג־איין, טאג־אויס נעשפאנט איבער די ארומיקע דערפער אין אלץ א גרעסערן קרייז. אומעטום האט ער זיך אפגעשטעלט, געקוקט, געפרעגט, געשמועסט מיט אידן און גויים. אין קע־שענע האט ער די גאנצע צייט געהאלטן דעם אנגעלאדענעם בראונינג. נענאנגען איז ער אן מורא, פאר קיינעם זיך ניט פארשטעלט, ניט געזוכט קיין תירוצים. גייט זיך א מענטש איבער דערפער — א אידישער בחור מיט א שווארצן יונגן בערדל און מיט איינגעפאלענע באקן, א אידישער הויכער בחור מיט אפגעריבענע קלייד־ער און אביסל אן איינגעבויגענעם רוקן, — גייט ער זיך פון דארף צו דארף, שטעלט זיך אף אף נאכט־לענער אין א קרעטשמע אדער אין א גויאישער שטוב, טוט אויס אף באנאכט די קלייד־ער מיטן רעוואלווער, וואס ער טראגט

אים אין קעשענע — און לאָזט סיין גוי נישט דורך אָן א קוק און א פרעג אין די אויגן.

וואָלט עמיצער אין יענער צייט געקומען און געפרעגט: „וואָס טוסטו, יואל? האָסט א מאמען און א מיידל, וואָס דו האָסט זיי צונעזאָגט פארזאָרגן דאָס לעבן — וואוהין־זשע גייסטו און וואָס זוכסטו איצט אין די דערפער?" — וועו עמיצער פרעגט יואל'ן אזא פשוטע דירעקטע פראגע, וואָלט ער מסתמא אליין קלאָר ניט געענטפערט, ניט קוקנדיק אף זיין פייאיקייט זיך אָפצוגעבן דין וחשבון פאר זיין אייגענער נשמה. יואל האָט נאָר נעוואוסט, אז ער נעפינט זיך אין די הענט פון א גרעסערער מאכט, וואָס ער האָט איבער איר נישט קיין שליטה... יואל האָט ג ע מ ו ז ט טאָן דאָס, וואָס ער האָט געטאָן. צוליב דעם האָט ער געליטן די לאנגע וואָכן פאר זיין ארעסט; צוליב דעם האָט ער איבערגעטראָגן די טורמע; צוליב דעם האָט ער מיט זיך אויסגעקעמפט די גרויסע קאמפן.

וועו עמיצער וואָלט געקאָנט לייענען די נ י ט־א ו י ס־ג ע פ ו ר ע מ ט ע געדאנקען פון דעם יונגן וואנדערער, — דאָס, וואָס האָט בלינד, אָבער מעכטיק געפאָכט אין די בריימ־קייטן פון זיין נשמה — וואָלט ער געפונען, אז דער ח ו ב, וואָס ער איז שולדיק זיך און ריווקען, איז בא אים גרעסער ווי די פליכט צו זאָרגן פאר איר וויטערדיקן לעבן, אז דער פלעק, וואָס ברענט נאָך אלץ אין דעם בנין פון זיין וועלט, מאכט פאר אים אוממעגלאָך צו פילן זיין רעכט אף לעבן. דאָ, אין דער באַאַנטער היימישער סביבה, וואו יעדע גאָס און יעדע קלייט האָבן דערציילט פון יענעם אומגליקלאכן זונטיק, האָט דאָס ברענט נאָך שמערצלאכער און הייסער.

אָבער יואל האָט אין דער צייט ניט געטראכט קיין פורעמטע געדאנקען. ער האָט נעוואוסט, אז ערגעץ, דאָ ניט וויים, לעבט א שייגעץ מיט וויים האָר און בלאָע אויגן, אן אָפּס מיט א וויילדער גבורה און מיט א בלינדער, אומבאצווינגלאכער רציחה. ער, יואל, האָט געדארפט געפינען דעם שייגעץ. ער האָט אף אים קודם כל געדארפט א קוק טאָן. אפשר וועט ער גאָר צו אים ריידן. אפשר וועט ער אויספרופן, וועו עס איז שטאר־

קער. אבער אויך דאָס האָט זיך יואל ניט געזאָגט אף קלאָר. ער האָט געראַרפט זען דעם בלאָנדן שייגעץ, ער האָט אים געזוכט און ניט געקענט געפינען.

אז ער האָט אזוי געבלאָנקעט איבער דערפער און וועגן, האָט מיט אים איינמאל אָט־וואָס געטראָפן. ער איז געגאַנגען אף א שמאָלער סטעזשקע צווישן צוויי וועגט הויך־אויפגעשפרָצטן קאָרן. עס האָט געשיינט די זון און עס האָבן געצווירקעט היישעריקן אין דער תבואה. דאָ און דאָרט האָט א בלאָ קאָרן־בלימל זיך איינגעפאסט, ווי א בלאָער שטערן, אין דעם גראָלאָך־גרינעם קאָרן־געוועב. די סטעזשקע איז געווען שמאָל און די ערד ווארים אונטער די פיס. אף יואלן איז אָנגעפאלן יענע זיסע מידקייט, וואָס האָט אף א צייט אָפגעשטעלט דאָס האַסטיקע לויפן פון זיין מאַרך־אָפּאַראַט און מיט א ווייכן שלייער צוגעדעקט זיין אויסגעמאַטערטן קערפער. ער האָט זיך צוועקגעזעצט באַם וועג, מיט דעם רוקן צו א קוסט, און זיך געלאָזט פאַרווינגן פון דעם גרינעם גראָז־גערודער. אויפגעכאפט האָט ער זיך פון א שטורך. א שייגעץ איז געשטאַנען איבער אים אפן וועג און געקאָפּעט אין די פיס מיט זיינע שווערע שטיוול. יואלס לייכטער דרעמל איז אראָפּ אין איין רגע. יואל האָט זיך אויפגעהויבן, אריינגעלייגט די האַנט אין קעשענע און אָנגעשטעלט אפן שייגעצ'ס פנים דעם רעווָאלווער. דער שייגעץ איז געווָארן בלייך. זיין פאַרבראַנטער פנים האָט זיך פאַרקרימט. יואל האָט געווואוסט — ס'איז א פרעמדער שייגעץ, ניט זיינער, ניט די חיה מיט די ווייסע האָר. אָבער יואלן האָט געעקלט פונקט אזוי, ווי ער וואָלט באַגעגנט דעם אמתן שונא.

יואל האָט נעזאָגט:

— לאָז אראָפּ די הענט.

דער שייגעץ האָט שלאָבעריק און הכנעה'דיק אראָפּגעלאָזט די הענט

יואל האָט אריינגעלייגט דעם רעווָאלווער אין קעשענע און נעזאָגט:

— קום צו נעענטער.

דער שייגעץ האָט זיך מיט וואַקלדיקע טריט צוגערוקט נאָר

נאָנט. דער שיינער האָט דערזען יואלס אויגן און האָט זיך פאר זיי דערשראָקן מער ווי פארן רעוואָלווער.

— ווילסט זיך שלאָגן מיט מיר אף קולאָטשקעס ? קום! איך וועל זיך מיט דיר שלאָגן.

דער שיינער האָט פלוצלונג א פאל געטאָן אף די קני און ארויסגעשטאָמלט:

— הארעלע, האָב רחמנות, איך האָב, חלילה, גאָר ניט נעמיינט. הארעלע, איך וועל מער ניט...

אמת'ע טרערן זענען גערונען פונם שיינעצ'ס אויגן, נערונען איבער די זון־פארברענטע ברוינע באקן. דער שיינער האָט זיך געציילעמט און נאָכאנאנד געלייגט פאקלאָנעס: זיך גרוינן פאראויס און זיך אויסגעגלייכט און וויידער געבוינן.

יואלן איז געוואָרן פריקרע דער נאנצער עסק. ער האָט א שפיי געטאָן און אוועק ווייטער. באלד איז ער פארשוואונדן אין קאָרן, אף א וועגדונג פונם וועג. דער שיינער האָט זיך לאנג נאך מורא געהאט אויפצוהויבן און האָט נאָכדעם געגלויבט, אז ער האָט אין פעלד באגעגנט א ניט־גוטן אין דער נעשטאלט פון א שוואַרצן דאָרן אידן מיט אויגן ווי רערער און א בארד ווי פעך".

וועו יואל פלענט קומען אהיים פון זיינע וואַנדערונגען, האָט די מאמע געפרענט, וואָס הערט זיך אין אויעזה, און יואל האָט נעדארפט אויסטראכטן אלערליי נייע שווערקייטן מיט די פאפירן, כדי ווייטער צו קענען אוועקגיין. אָבער ריווקע האָט ניט געפרענט נארניט. נאך דעם טויט פון יואלס פאטער האָט ריווקע זיך אינגאנצן באזעצט מיט יואלס מאמע. די צוויי פרויען האָבן זיך שנעל צוגעבונדן איינע צו דער אנדערער און זיך געהאט א סך צו דערציילן. יואלן האָט ריווקע געפילט אן ווערטער. עס איז איר שווער געווען צו שיידן זיך מיט אים ; וועו ער איז ניט געווען אין דער היים, איז א קאלטער שטיין געלעגן אין איר נשמה, אָבער זי האָט זיך שוין געהאט אויסגעלערנט שווייגן. זי האָט געוואוסט, אז מען דארף יואלן לאָזן גיין זיין וועג. זי האָט אויך געוואוסט, אז אין אים פארנעמט זי אלץ א נרעסערן פלאץ.

אין יענע זוכענישן האָט יואל דעם בלאָנדן שיינעץ ניט גע־
פונען

ס'איז נעקומען די צייט פון אָפּפאָרן אין דער נרויסער שטאָט — א צייט פון זאָרג וועגן מיטגענומענע שטיקלאך מעבל און קלומקעס, און נעזעגענישן, און גיין אפן פאָטער'ס קבר, און נעוויין און זיפצן און ווינשעוואניעס פון פרייַנט און באַ־
קאַנטע. יואל האָט דאָס אלץ דורכגעמאכט ווי א זייטיקער. יואל האָט אלץ נעפילט, אז ע פ ע ס האָט ער ניט אויס־ נעפירט, אז עס בלייבט א לאָך, א חסור אין זיין לעבן. וועגן מ'האָט זיך אריינגעזעצט אין פור און די וועלבעס אף ביידע זייטן וועג האָבן נענומען שווימען אף צוריק און די מאַמע איז געזעסן מיט נאסע, אלט־געוואָרענע קינדערשע אויגן, האָט יואל מיט א פאַרשטייפטן קוק אלץ נאָכגעפאָלגט יערן גוי אין פעלד, יערן גויאישן וואָגן — געזוכט און ניט געפונען געפינען דאָס, וואָס ער האָט געדאַרפט. און אזוי מיט א לידיקייט איז ער אָננעקומען אין דער גרויסער שטאָט.

ס'האָט לאַנג ניט נעדויערט, ביז ער האָט נעפונען א שטעלע אין א בוך־געשעפט. וועגן די ברויט־פראָגע האָט אויפגעהערט מאַטערן און אין געדונגענעם קליינעם שטיבל אף א זייטיקער נאס האָט ריווקע נענומען ארויסרופן נייע שמייכלען אף דער מאַמע פנים און בויען א נעסט פול מיט וואַרימקייט און צארטקייט — דאָס יונגע פּאָר האָט שטיל חתונה געהאַט, נאָך אייַדער מ'האָט פּארלאָזן די היימישע שטאָט — האָט זיך יואל מיט נייַעם אימפּעט אריינגעוואָרפן אין די ביכער. ער האָט איצט געהאַט אן א שיעור ביכער. עס האָבן זיך פאַר אים געעפנט נאַנצע וועלטן מיט ביכער. ער האָט נעשפּרייט ארעמס און נעשוואָ־ מען אין א ים פון נייע קענטענישן, געעפנט נייע, אלעמאל בריי־ טערע האָריזאָנטן, און וואָס מער ער האָט געטרונקען, אלץ שטאַרקער איז געוואָרן זיין דורשט.

יואל האָט זיך אויסגעלייכט אין זיין נייער סביבה, נע־ שיילט פון זיך די פראָווינציעלע שאלאַכץ, געוואָרפן זיך אף אלצדינג, וואָס דער קולטור־צענטער האָט נעגעבן: טעאַטער, שמועסן פון אָננעקומענע באַקאַנטע לעקטאָרן, קורסן פאַר דער־

וואקסענע. אָבער באלד האָט ער געפונען, אז זיין פאַנטאזיע האָט זיך געמאָלן מער און בעסערס, אז געפאָדערט האָט ער גייסטיקע שפּייז פּאר דערוואקסענע ערנסטע מענטשן, בשעת דאָ האָט מען מער אינזינען געהאָט אומאַנטוויקלטע האלב-קינדערשע אינטעלעקטן. פון אָט-דעם באַוואוסטזיין איז יואל געוואקסן אין די אייגענע אויגן, און וואָס מער ער איז געוואקסן, אלץ מער האָט ער פון זיך געפאָדערט און אלץ ווייניקער איז ער געווען צופרידן.

איינמאָל, ארום סוכות-צייט, שטייט ער אין בוך-געשעפט איבערגעבויגן איבער אן אקאַרשט-אָנגעקומענער איבערזעצונג פון אן ענגלישן פילאָזאף — ס'איז גראָד ניט געווען קיין קונים, און די איבעריקע אָנגעשטעלטע האָבן זיך געוויילט מיט בלעטערן די נייע אילוסטרירטע זשורנאלן — וועז ער האָט דערפילט עמיצנס האַנט אף זיין פלייצע. ער טוט א קוק און דערזעט סאשא'ן. ער מאַכט ניט קיין וועזן — נאָר די אויגן טוען א לייכט. ער פרעגט, וואָס דער גאַסט וויל, און בשעת יענער רעדט מיט אים און דינגט זיך, כלומרשט, וועגן א בוך, זאָגט ער אים אן אַדרעס, וואו זיך צו טרעפן.

יענעם אָוונט איז מען שוין געזעסן אין הויז בא א חבר, געטרונקען טיי, געוועלט זיך וועגן דער טורמע. עם זענען געווען דער באַלעבאָם פון קוואַרטיר, זיין ווייב און אי-רער א ברודער, יואל, ריווקע און „סאשא", וואָס האָט איצט שוין געהייסן יעפים. דער באַלעבאָם פון קוואַרטיר און זיין ווייבס ברודער זענען געווען פּאַרטיי-חברים. ריווקען האָט יואל געבראכט, וויל ס'איז לאַנג געווען אָפּגערעדט צווישן זיי, אז זיי טיילן אלצדינג אין זייער לעבן. סאשא-יעפים האָט דערציילט, וואָס ס'האָט מיט אים און סאמאָנאָוון און זינגערן געטאַרפן, נאָכדעם ווי זיי זענען ארויס דורכן טורמע-פענצטער, ווי אזוי זיי האָבן געפונען א לייזיקן הויף אן א שומר, ווי אזוי זיי האָבן זיך געדראפעט איבערן טויער, וואו מען האָט געקענט שטעלן א פוס אף דער קליאמקע מיטן שלאָס און אזוי ארום ארויפקריכן אף דעם הויכן מויער. זינגער האָט זיך צעקאליע-טשעט די הענט און סאמאָנאָוו האָט צעריסן א פלודער, אָבער

אין צען מינוט ארום איז מען געווען אף יענער זייט — און היידא! די בריטשקע איז געשטאנען פארטיק.

חבר סאשא־יעפים האָט גלאכט מיט א גוטמוטיקן פרויילאכן געלעכטער און געזאגט:

— וועדלינ מיר זענען נאכדעם געוואָר געוואָרן, האָט מען נאָר קיין בריטשקע ניט געדארפט. מיר וואלטן געקענט זעקס מאל גיין פֿאוואלינקע הין און צוריק אין שטאָט אריין צופוס, אויידער די טייערע קעפ האבן זיך דארטן געכאפט. איר האָט פֿארקאכט א גוטע קאשע, חבר יואל, נישקשה, איר מענט זיך מיט איר באריימען.

און כאטש יואל האָט נעברענט פון שעמעווריקייט, האָט חבר סאשא דערציילט פון אנהויב אן די מעשה מיט יואל'ס „טומל" און „אומארדענונג" און ווי אזוי ער האָט פארהאלטן א נאנצע כאפטע שליסער. חבר סאשא האָט גלאכט, זיך געקאטשעט פאר גלעכטער, ווי דאָס וואלט געווען א מארנע שפיצל, א העכסט־וויציקער שפאס פון א נרויסן קונדס. צום סוף, ווען סאשא האָט אויסגעמאלט די לאנגע נעזער, וואָס די וועכטער האבן געדארפט באקומען, דערזעענדיק שטרוי־זעק אנשטאָט ארעסטאנטן, האָט שוין די נאנצע קאמפאניע גלאכט הארציק און פרייליך.

אבער אז דער אוונט האָט זיך נעהאלטן אין ענדיקן, האָט סאשא אפגערופן יואל'ן אן א זייט און אים געפרעגט, וואָס טראכט ער צו טאן. יואל האָט געענטפערט מיט יענער קינדערשער אויפריכטיקייט, וואָס נאָר סאשא האָט ארויסגערופן בא מענטשן, אז ער האָט שוין לאנג נעטראכט וועגן ארויינטרעטן אין דער פארטיי, אז ער האָט זיך פאקטיש נעגרייט דערצו די נאנצע צייט, אז טיילווייז צוליב דעם איז ער אריבערגעפאָרן אין דער נרויסער שטאָט, אבער ס'איז דאָ מניעות...

—איר מיינט: פסיכאלאגישע? — האָט סאשא געפרעגט.

— ערנער, — האָט יואל געענטפערט, און א ווייטיק האָט זיך נעליינט אף זיין בלאסן פנים אונטער די שווארצע הערלאך.

סאשא האָט קורץ און שארף ארויסגערעדט:

— נאָך אלץ די פאָנראָם־נעשיכטע?

יואל האָט א הויב-געטאָן דעם קאָפּ און א ברען געטאָן סאשאָן מיט די אויגן.

— וואָס ווייסט איר פונם פאָגראָם?

סאשא האָט געענטפערט זאכט און לאַנגזאם:

— טייערער יואל, איך האָב א סך ארויסגעלייענט פון אייערע רייד. איך ווייל איך נאָר זאָגן, אז די פּאַרטיי האָט נאָכגעפאָלגט אייער האַלטונג סיי אין טורמע, סיי שפּעטער. איך אליין בין דאָ נאָר צייטווייליק, אָבער דער היגער קאָמיטעט ווייסט וועגן אייך.

בא יואלן האָט איין קלאַנג אויפגעפאַלאַמט אף די ליפּן:

— נו?

סאשא האָט געענטפערט:

— אָט זעט איר דאָך; איך בין געקומען צו אייך. עס איז צייט.

— און דאָס געוועזענע?

— לאָזט עס. גלויבט מיר, עס וועט פון אייך ניט צוועקגיין. אָבער מ'טאָר דאָך ניט זיצן און וואַרטן...

ביידע האָבן געשוויגן — און די שטילקייט האָט געהילכט מיט אומציילויקע רופן.

יואל האָט נעזאָגט:

— און מיין אייגענער כאראקטער ?

סאשא האָט זיך שוין אף אן אמת געערגערט.

— הערט, זייט ניט קיין קינד און ווארפט צוועק די אינטעליגענטישע גריבלעריייען. דאָס הייסט — זיך צופיל געצאַקעט מיטן אייגענעם איך. אדרבא, זאגט איר אליין, האָט איר דען ניט באוויזן, אז איר טוינט פאר דער פּאַרטיי? זייט ערלאַך מיט זיך...

וועו די צווויי האָבן זיך אביסל שפּעטער פּאראיניקט מיט דער איבעריקער קאָמפּאַניע, האָבן זיי געהאַט עפּעס בשותפות, וואָס ס'האָט בוידע געמאכט אויסזען ווי היטער פון א גרויסן געמיינזאמען סוד. יואלן איז נעוועו פריילאך, ווי פון ווייַן, און דאָס הארץ האָט נעקילט און געטיאַנקעט, ווי איידער מען שפּרינגט אריין מיט א הייסן קערפער אין א קאלטן טייך.

אין זיין פארטיי־ארבעט האָט יואל אויסגענוצט דאָס בוך־געשעפט פאר אדרעסן און פאר באגעגנישן פון רעוואָלוציאָנערן. אין סאָלדאטן האָט מען ניט גענומען, ווייל ער איז געווען א שפייזער פון אן אלטער מוטער. אין קריגס־צייט האָט מען אים גערופן אף זעקס וואָכן זיך לערנען מיליטער־דינסט, אָבער צום „פראָנט" האָט מען אים ניט „אוועקגעטריבן". מיט דער צייט איז ער געוואָרן א פיגור אין דער ארטיקער באוועגונג — א באָליבטער רעדנער אף ארבעטער־פארזאמלונגען און א קונצי־קער לערער אין פראָפאגאנדיסטישע קרייזן. אין דער צייט פון אָקטאָבער־איבערקערעניש האָט ער גלאָט און פרידלאך דורכגע־פירט די נאציאָנאליזאציע פון זיין בוך־געשעפט און פון די אנ־דערע ביכער־זאמלונגען אין שפאָט.

ס'איז געווען שפעט אין הערבסט, און דער פארטאָם האָט גראד געהאט א זיצונג אין דעם געוועזענעם גובערנאטאָרסקע הויז — מ'האָט אויסגעארבעט פלענער צוזאמען מיט דער פראקציע פון ארטיקן אויספאָלקאָם וועגן איינשטעלן ארדנונג אין די פאר קאָנפיסקירטע פאבריקן — וועז מען האָט אָנגעקלונגען פון דער באן־סטאנציע און געלאָזט וויסן, אז ס'איז אָנגעקומען א צוג מיט א פיר־פינף הונדערט פרייוויליק־דעמאָביליזירטע סאָלדאטן אחוץ ציווילע פאסאזשירן; אז דער צוג איז געבליבן שטיין, ווייל עס האָט זיך צעבראכן א ראד; אז די סאָלדאטן האָבן זיך ארויסגע־שאָטן פון די וואגאָנעס און באפאלן די סטאנציע ווי היישעריקן; אז זיי זעען אוים ווילד, אומארגאניזירט און דעמאָראליזירט און אז, לויט אלע סמנים, שמעקט דאָס מיט א פאָגראָם. דער קא־מענדאנט פון דער סטאנציע האָט געמעלדעט, אז שנעלע שטארקע מיטלען זענען אומבאדינגט נויטיק, ווייל די סאָלדאטן האָבן א סך ביסען און א פאר פולעמיאָטן.

קיין רויטע ארמיי איז אין שטאָט נאָך ניט געווען. די אָרד־נונג האָט זיך געהאלטן אף קלייע גרופן רויטע גווארדייצעס, וואָס האָבן זיך ארגאניזירט אין אָנהויב אָקטאָבער. דאָס זע־נען געווען ס'רוב רעוואָלוציאָנערע ארבעטער, וואָס האָבן גע־וואוסט, ווי זיך צו באגיין מיט א ביקס. זיי, צוזאמען מיט דעם ארטיקן קאָמיטעט פון דער קאָמוניסטישער פארטיי, האָבן דורכ־

געפירט די איבערקערעניש צוריק מיט עטלאכע וואָכן. נעוועז אין שטאָט א פאָלק סאָלדאטן, האָט ער זיך דעמאָביליזירט נאָך אין די ערשטע טעג פון דער נייער אָרדנונג.

א כאָפטע פון פיר־פינף הונדערט אויסגעהונגערטע, פאַרבי־טערטע און אומדיסציפלינירטע סאָלדאטן מיט נעוועז אין די הענט איז נעוועז א סכנה פאַר דער שטאָט. אחוץ דעם שאָרן, וואָס זיי האָבן אלייז נעקענט אָנטאָן, האָבן זיי נעקענט אויפ־מונטערן די בורזשואזע עלעמענטן. נעוועז א גאנצע מאסע אום־צופריד־ענע — סוחרים, קרעמער, גלחים, אן ערבֿ־רב — וואָס האָבן ארויסגעקוקט אף א געלענהייט צו פאַרטרייבן די נייע הערשער.

ווי נאָר ס'איז נעקומען די נייעס פונם וואָקזאל ווענן דער כאליאסטרע סאָלדאטן, האָט עפעס ווי א ספרוושינע זיך אויס־נעגלייכט אין יואלן. ער האָט דערפילט, אז זיין טאָג איז נע־קומען. „א פאָגראָם — דאָס נעהערט צו אים" — איז נעוועז זיין ניט ארויסגעזאָגטער נעדאנק. א פאָגראָם האָט ער שוין נעוואוסט, ווי מען באקעמפט, האָט ער דען ווענן דעם ניט גע־טראכט חדשים און יאָרן? זיין פנים איז נעוועז בלאָס, אָבער זיין קול נעשטעלט און פעסט, ווען ער האָט זיך אויפגעהויבן און נעזאָגט דעם פארטיי־קאָמיטעט:

— דערפאָלג ווענדט זיך אן שנעלקייט. מיר דארפן ניט לאָזן די אָנגעקומענע דערפילן זייער מאכט. ס'איז א גענער־לאכער עלעמענט. אלע אונזערע קרעפטן דארפן קאָנצענטרירט ווערן אין דעם פונקט פון זייער שארפסטן אָנפאל. אונזער אר־בעט דארף אָנגעפירט ווערן פון איין האנט. איך שלאָג פאָר: אן דעבאטן אויסקלייבן א פאראנטוואָרטלאכן פירער. טוט דאָס שנעל: ס'איז טייער א מינוט.

מ'האָט זיך איבערגעקוקט. איינער אן עלטערער חבר האָט א פרעג נעטאָן:

— וועסטו איבערנעמען די קאָמאנדע?

א בליץ איז דורכגענאנגען איבער יואלס קערפער. ער האָט שטרייגג געענטפערט:

— יאָ, איך וועל דאָס טאָן.

אין א מינוט ארום איז שוין די זיצונג געשלאסן געווארן, כדי צו לאזן יואל ארגאניזירן די זעלבסטשוץ.

ס'האבן געקלונגען טעלעפאנען. עס האט געארבעט דער טעלעגראף. שלוחים זענען געלאפן אין אלע ריכטונגען. דאס האט יואל געשיקט רופן די קאמוניסטן פון דער שטאט. אויל־ניק, אפן וועג פארשפילענדיק די ספראנדזשקעס פון זיערע אמוניציע־גארטלען, קלאפנדיק מיט צוויי־דריי ביסן אף איין פלייצע, זענען געלאפן די פארטיי־מיטגלידער צום הויז פון פאר־טיי־קאמיטעט. ס'האט זיך אויסגעשטעלט אין רייען. ס'האט באקומען אנווייזונגען, ווער ס'איז דער קאמאנדיר פון יעדער גרופע.

ס'זענען אנגעקומען רייטערס פון דער פייערלעשער־סטאנ־ציע. ס'האט אוועקגעשיקט עטלאכע רויטע גווארדייצעס ברייג־נען צו פירן מיט גוואלד די פערד פון אלע איזוואשטשיקעס, וואס מען קען נאר קריגן אין א קורצער צייט. באלד האבן שוין פופ־ציק רייטער געבילדעט די קאוואלעריע פון דער זעלבסטשוץ. גע־וען א מאדנע פארשיידנארטיקע קאוואלעריע, מיט פארשיידנאר־טיקע פערד און אן מיליטערישער איבונג. אבער רייטער האבן דאך בעסער געטויגט, ווי פוסנייער, אף נאכצופאלגן די באוועג־נונגען פונם שונא.

דער וואקזאל איז געלעגן אין עק שטאט ניט ווייט פונם „ניז". דער ניז איז נעווען א שטאט־טייל, וואס איז געלעגן אונטערן בארג. פונם ניז צום הויפט־טייל פון שטאט האט געפירט א בריטער נע־שלייננלטער וועג, וואו ס'זענען אויך געגאנגען טראמווייען. דעם הויפט־טייל פון שטאט, האט יואל נעווואוסט, קען איין גרופע פון פופציק מענטשן פארטיידיקן אנטקעגן פינף הונדערט: מען שטעלט נאר אויף א באריקאדע אפן אויבערשטן ראנד און מען שיסט פון הינטער איר אף די, וואס געפינען זיך אונטן. דעם הויפט־טייל איז שווער נעווען צו נעמען און ניט וועגן אים האט זיך יואל געקימערט. פון אנהויב אן האט יואל באשלאסן, אז אין ניז דארף די הויפט־שוץ זיך קאנצענטרירן. אין ניז האבן ס'רוב געלעבט אידן. דארט זענען אויך געווען אידישע געשעפטן, וואס מען פלענט צוליב זיי קומען אפילו פון דעם הויפט־טייל: שפייז־קראמען, פיש־סקלאדן.

צעלניק, פּארטיקע קלײדער. דער הויפּט־טײל איז געווען רייכער פּונם ניז, אָבער יואל האָט געוואוסט, אז די אומגעבעטענע געסט וועלן ניט האָבן קיין נערוולד צו זוכן די רייכערע נאָסן: וועלן נעמען, וואָס ס'טרעפט זיך, דערהויפּט נאָך וועז זיי דערזעען אידישע נאָסן.

צום ניז האָט זיך יואל אַ לאָז געטאָן מיט דעם ביסל אָננעזאַמלטע קרעפּטן. אין דער זעלביקער צייט האָט ער אָפּגעשיקט עטלאָכע פּארטיי־חברים אין די אידישע ארבעטער־קלובן פּונם ניז צו רופן, וועמען ס'לאָזט זיך, כאָטש ס'איז געווען א קלײנע האָפענונג עמיצן צו געפינען, וואָרים באָטאָג האָט מען אין די קלובן געטראָפן נאָר ווייניק מענטשן.

פּונם וואָקזאל האָט זיך געדוקט אן אויסגעהונגערטע סאָלדאָטסקע מאסע. ווי נאָר מ'איז ארויס פון די וואגאָנעס (עטלאָכע זענען געבליבן לינן אף דער פּאָלאָנע אונטער די ביינק—טויטע אָדער אזוינע קראנקע, אז זיי האָבן זיך שוין ניט געקענט רירן), האָט מען זיך א לאָז געטאָן אין בופעט. דער בופעט פון 1טן און 2טן קלאָס איז געווען פּארמאכט. אין בופעט פון דעם 3טן קלאָס איז געווען צו פּארקויפן קאָלבאסע, טאראנקעס און שווארץ ברויט. און איין רגע האָט די מאסע אָפּגעשטופּט דעם בופעטשיק מיט זיין קעלנער אן א זייט — און עפּעס נאָר שנעל זענען ניט געבליבן ניט די וואורשטן, ניט די פיש, ניט דאָס ברויט. די סאָלדאטן האָבן דאָס אלעס צעריסן אף פּיץ־פּיצלאָך און אראָפּגעשלונגען און נאָר צעריצט דעם הונגער. אייניקע האָבן זיך א וואָרף געטאָן צום שנאפּס, אויסגעטרונקען און נאָך מער געווארן דאָרשטיק. עפּעס האָט א זעץ געטאָן אין קאָפּ אריין. עפּעס האָט אונטערגעהויבן די מאסע, אקוראט ווי אלע זענען געווארן שכור, כאָטש געטרונקען האָט נאָר א קלײנע צאָל. דער קאָמענדאנט מיט זעקס רויטע גווארדיי־צעם האָט זיך אריינגעריסן אין בופעט, געפּרואווט עפּעס רעדן צו די בויאנעס. יענע האָבן ארומגערינגלט די אָננעקומענע און עפּעס נאָר אן מי בא זיי אָפּגענומען די ביקסן און זיי אליין אביסל „צעקנייטשט". געטאָן האָט מען אלצדינג שטיל, אקוראט ווי מ'האָט קיין צייט און קיין כח ניט געהאט צו שרייען.

אייַדער די וואָקזאל־נאטשאלסטווע האָט זיך ארומגעקוקט, זע־

נען שוין די סאלדאטן דורכגעאנגען דורך אלע צימערן פונם וואק־
זאל, אריינגעקוקט אין דער בילעטן־קאסע, אויפגעעפנט און ארויס־
געשארט דאם ביסל געלט, א טייל צעווארפן אף דער פאדלאגע, א
טייל פארשטופט אין די קעשענעס, ארייז אין די צווייי הילצערנע
הייזער, וואו עס האבן געוואוינט די באן־באאמטע, ארויסגעשלעפט
עטלאכע ברויטן, א פאר טעפ חזיר־שמאלץ, עטלאכע פאר שיך: גע־
קייעט, געשפיגן, געענטפערט מיט א „שוויג, מכשפה" אף די גע־
שרייען און זידלעריין פון די באלעבאסטעס, — און אלץ געוואלן
בייזער. סאיז געווען ווי א סטארע וויבדע חיות האבן זיך אויסגע־
ריסן פון זייערע שטייגן, לויפן ארום, שמעקן מיט די שארפע נעזער,
נישטערן און קענען אלץ ניט געפינען, וואס זיי דארפן. א טייל
סאלדאטן האבן זיך א לאז געטאן איבער די פראכט־וואגענעס,
וואס זענען געשטאנען אף די זייטיקע רעלסן: געעפנט קירן, גע־
קראכן ארויף און אראפ — און אלץ נאר ניט געפונען.

א שטיקל לעבן איז אריין אין דער מאסע, וועו דער גרעסער
יאקים איז פלוצלונג געקומען צו לויפן פון א זייט און א געשריי
געטאן: „אהער, כלאפצעס!" דער גרעסער יאקים האט זיך געהאט
אפגעטיילט פון די איבעריקע און געזומען אויספארשן די געגנט.
עט הינטער דער סטאנציע, אפן וועג צום ניין, האט ער געפונען צוויי
אפענע אידישע שפייז־געשעפטן — איינע אף אין זייט, די אנ־
דערע אף דער אנדערער זייט שאסיי. „אהער, כלאפצעס!" האט
ער געשריגן מיט א הויך הייזעריקלאך קול — און חברה האט פאר־
שטאנען, אז ער האט עפעם רעכטס. די גאנצע קאמאנדע האט
זיך א וואנדף געטאן נאך יאקימ'ען. מ'איז דערגאנגען צו די קראמען.
אף די אויפגעמאכטע לאדנס זענען געשטאנען פלאיעס מיט קוטיקע
צוקערקעס און פלעשער קוואס. ארום די טירן האבן זיך געפארעט
אן עלטערער איד פון אין זייט, א יונג בחור'ל פון דער צווייטער:
זיי האבן זיך שוין געהאט גענומען פארשליסן די געשעפטן אויס
מורא פאר די גענסט. די סאלדאטסקע מאסע האט זיך אריבערגע־
גאסן איבער ביידע קראמען, ווי א גרויסע כוואליע איבער א קארטן־
שטיבל באם ים. אין איין מינוט איז שוין ניט געבליבן גאר ניט
פון די ביידע קליטן, מ'האט אפילו צענומען די ברעטער, פון
וועלכע זיי זענען געווען צונויפגעשלאגן. אונטער די חורבות, האלב

צעטרעטענע, זענען געלענגן די אידן און קוים געזשיפעט. ס'איז געווען א גליק, וואס זיי האבן זיך פארקוועטשט צווישן די ברעטער, אניט וואלט מען זיי אף טויט צעטרעטן מיט די פיס. פונם גאנצן ביסל פארמענגן איז גארניט געבליבן אחוץ א קרענצל ציבעלעם, וואס דער געזונטער סאכאטש האט פאר שפאס אויפגעהאנגען בא זיך איבערן האלז. די סאלדאן האבן געלאכט, אבער ס'איז נעווען א קאלטער אומצופרידענער געלעכטער. די מאסע האט נאך אלץ ניט געשטילט איר הונגער נאך שפייז און פרויען־לייב. די מאסע האט זיך ערשט אנגעהויבן צעווינגן.

נאכן פאגראם פון די קלייטן איז דער געלער יאקים געווארן דער פירער. זיין געלער קאפ מיטן קאשקעטל פארדראסט אן א זייט האט וויי געפלאמט אין דער אומפריינטלאכער אסיען־לופט. זיינע נרויסע לאנגע הענט האבן עפעס געשארט אין דער לופטן. ער האט זיך שארף ארומגעקוקט און דערזען פון דערווייטנס די ערשטע גרויסע הייזער פונם ניז. ער האט א מאך געטאן מיט די הענט, ווי עפעס א ווילדער פויגל וואלט געפאכט מיט זיינע פליגל, ער האט א קאמאנדעווע געטאן „האידא, כלאפצעם, אהינצו!" און די כלאפצעם זענען נענאנגען.

מ'איז נעווען טויט־מיד, הונגעריק, בייז; מ'האט געהאט צעקיילטע פיס, צעביסענע קערפערס, א פינסטערע משא אף דער נשמה. ס'האט זיך נעוואלט א הוליע, א פרייד, א דערקוויקענישן, עפעס אזוינס, וואס ס'זאל זיין אי שארף, אי היים—און וואס מער מ'האט זיך „געבאלעוועט", אלץ שווערער איז געווארן די משא אף דער נשמה. ס'האט אויסגעזען, אז פון אלע האט נאר איין יאקים באמת הנאה.

האוורילע מיט זיינע עטלעכע חברים פונם פאלקאוואי קאמיטעט זענען נענאנגען צווישן דער מאסע. דער נאנצער אפשטעל מיט דעם איבערפאל אף דער סטאנציע האט זיי געטראפן אומגעריכט. ערשט איצט, אפן וועג צום ניז, האבן זיי זיך צונויפגעקליבן אין איין בינטל און, גייענדיק, געהאלטן א מיליטערישע בראטונג. זיי 'זענען געווען אפשר זיבן־אכט צווישן א מאסע פון עטלעכע הונדערט. זיי האבן געקענט רעכענען אף דריי־פיר צענדליק 'מער באוואסטזיניקע, וואס וועלן זיך צוהערן צו זייער שטים. אבער דאס

אלץ איז געווען אזוי ווייניק אין פארגלייך מיט דעם המון. יענער האט געגליט אין א טונקעלן וויסטן חלום. מ'האט שוין אפשר גאר ניט געטראכט וועגן זיך: מ'האט זיך געפילט אין די ׳ענט פון עפעס אן אומבאקאנטער מאכט, וואס שטויסט און פירט און באפעלט. וואס קענען עטלאכע צענדליק ניכטערע מענטשן אויפטאן קעגן אזא שכרות, וואס איז שטארקער פון וויין? א פאר פון די חברים האבן געראטן פארזיכט: זיי האבן מורא געהאט, אז טאמער מישן זיך די קאמיטעט־מיטגלידער אריין און פרואוון אפשטעלן די מאסע, וועלן זיי פאלן די ערשטע קרבנות. „די סאלדאטניא זוכט נאר אן אויס־רייד אויסצוגיסן איר ווילדן צארן", האט אינער געזאגט. „זעט איר דען ניט, ווי זי דארשט נאך בלוט?" אן אנדערער האט פאר־געשלאגן זיך אומבאמערקט אפטיילן פון די איבעריקע און אוועק אין שטאט אריין צום פארטיי־קאמיטעט, העלפן די פארטיי־חברים זיך שטעלן קעגן די סאלדאטן. אבער האוורילע האט דאס אלץ אוועקגעמאכט מיט דער האנט. „זעסט דען ניט", האט ער געזאגט מיט זיין לאנגזאמער פויערשער שפראך, און אן אויסדרוק פון אומ־געווויינטלאכן ערנסט איז געלעגן אף זיין פארברוינטן פנים, וואס דאס האט נאך העלער אויסגעזייכנט זיינע בלאנד־וויסע האר. „זעסט דען ניט, אז ס'איז טייער א מינוט. מיר קענען ניט אוועק־גיין און מיר טארן ניט בלייבן מיט צונויפגעלייגטע הענט. ניט צו־ליב דעם זענען מיר דאך געגאנגען מיט דער סאלדאטסקער מאסע. מיר דארפן טאן אונזער פליכט". און אזוי פיל זיכערקייט און רו־איקער אנטשלוס איז געווען אין האוורילע'ס האלטונג, אז די איבע־ריקע האבן צוגעשטימט — און ס'איז געבליבן: באם ערשטן שטא־טישן הויז וועט האוורילע זיך שטעלן קעגן דער מאסע און רופן צו ארדענונג — און די קאמיטעט־חברים וועלן אים אונטערשטיצן פון צווישן דער מאסע.

הארט באם שאסיי, וואס האט געפירט פונם וואקזאל, איז ge־שטאנען א גרויס פירשטאקיג הויז. פונם שאסיי צום הויז האט מען געדארפט אריפגיין אף עטלאכע שטיינערנע טרעפ. דאס הויז איז געווען באוואוינט פון עטלאכע צענדליק אידישע משפחות. ס'איז געווען ניט איין הויז, נאר דריי: איינס מיטן פנים צום שאסיי, איינס הינטן, מיטן פנים צום ערשטן הויף, און איינס נאך ווייטער,

מיטן פנים צום צווייטן. די פענסטער פון ערשטן שטאָק אין דעם הויפּט־בנין זענען געווען פאַרגראַטעט פון דרויסן: א שמירה פאַר גנבים. אין הויז אריין האָט געפירט איין גרויסער אַרייננאַנג אינ־מיטן, וואָס האָט זיך פאַרשפּאַרט אַף אַן אייזערנעם טויער. אין די הויפן פון דעם הויז יואל פאַרזאַמלט זיין זעלבסט־שוץ, כדי פון דאַנען צו מאַכן דעם ערשטן אַנטשיידנדיקן אָנפאַל. מ'האָט נע־קענט פאַראויסזען, אז די סאָלדאַטן וועלן באַפאַלן דאָס הויז. ס'איז געבליבן, אז א טייל פון דער זעלבסט־שוץ וועט פאַרטיידיקן פון אינעווייניק דעם טויער, א טייל וועט אַרויס דורך א טירל אינם הינטערשטן הויף, זיך פאַר'גנב'ענען באַם זייט פון דעם הויז און אָנפאַלן אַף די פאַגראַמטשיקעס פון הינטן. אַרומגערינגלט פון צווויי זייטן, האָט מען גערעכנט, וועלן זיי זיך גיכער פאַרלירן.

א פינצטערע ברומענדיקע מאַסע האָט זיך געצויגן איבערן שאָסיי, פאַראויס איז געגאַנגען יאַקים און געבראַכט מיט די געלע האָר און געמאַכט מיט די אומגעלומפּערטע לאַנגע הענט. לעבן אים איז געגאַנגען דער נידעריקער ריז סאַכאַטש מיטן קראַנץ רויטע צי־בעלעס אפן האַלז. די מאַסע איז געווען שווארץ, חושך, פאַרבלאָ־טיקט, פאַרליזיקט — און האָט נאָר געקענט שילטן מיט טויטע קללות. פון דעם שילטן איז ווי גרינגער געוואָרן אפן הארצן.

יאַקים האָט ניט באַמערקט, ווי האַוורילע האָט זיך אַרויסגע־רוקט אין דער פעדערשטער ריי. יאַקים האָט געפילט, אז ער איז היינט דער גאַנצער מאַכער. ער האָט אפילו געפּרואווט זינגען א כוואַטסקע סאָלדאַטיש לידל, אָבער די סאָלדאַטן האָבן אים ניט אונטערגעהאַלטן — און ער איז באַלד איבערגעגאַנגען צו א קונדע־סעוואַטן געשפּרעך מיט זיין פרייַנט סאַכאַטש'ן. לעבן גרויסן פיר־שטאָקינן הויז האָט ער זיך אומגעקוקט אַף זיין „באַסע קאַמאַנדע" און א זאָג געטאָן עפעס וועגן „א טאַפּ טאָן די אידישע בעבעכעס", אָבער איידער ער האָט באַוויזן צו ענדיקן, איז שוין האַוורילע אַרויפגעשפּרונגען אַף די טרעפּ און זיך אַוועקגעשטעלט פאַר דער מאַסע. היים און געדיכט האָט געהודושעט זיין פויערש קול:

— העי, בחורים, אָט־דאָס הייסט בא אייך פרייהייט? וואָס זענט איר: ראַזבאָינקעס, וואָס?

אזוי אומגעריכט איז געווען דער אויסרוף, אז א טייל סאל־דאטן האבן זיך אפגעשטעלט, א טייל האבן זיך געטופקעט מיט די פיס אף דעם שאסיי און ניט געוואוסט, וואס צו זאגן. פון צווישן דער מאסע האבן זיך אפגערופן די קאמיטעטשיקעס:

— פראסים, פראסים, מיר בעטן: רעד!

אבער שוין האט יאקים א מאך געטאן מיט די לאנגע אומגע־לומפערטע הענט און א נעשריי געטאן:

— וואס ביסטו דא פאר א נאטשאלניק? וואן! ניטה קיין נאטשאלניק! דאלאי!

די מאסע האט אונטערגעכאפט מיט א הודושעריי:

— דאלאי׳ נאטשאלניקעס! דאלאי!

סאלדאטסקי מי־שברך׳ס האבן אנגעפילט די לופט. האוריל׳ע האט נאך אמאל אויסגעשריגן:

— העי, רעביאטא, ס׳איז דאך אונזערס, אלצדינג אונזערס, וועמען וועט איר רויבן? אבער דא האט א הילך געטאן פון יאקימ׳ס זייט:

— בעי! בעי זשידא!

די מאסע איז שוין געקראכן איבער די טרעפ. די מאסע האט זיך גערוקט צום טויער. האוריל׳ע האט ארויסגעכאפט זיין רעוואל־ווער און אויסגעשריגן: שטיי! און אויסגעשאסן אין דער לופטן. אבער שוין זענען אף אים געקראכן סאלדאטן מיט פריקלאדן. די קאמיטעט־חברים האבן זיך געמומען רוקן פון הינטן, כדי צו דערגיין צו האוריל׳ען אים העלפן אין דער נויט. ס׳האבן זיך דערהערט שיסעריי־ען אין המון. האוריל׳ע האט מיט דעם רעוואלווער גע־קלאפט איבער די קעפ פון צוויי סאלדאטן, וואס האבן אים געהאלטן מיט די פריקלאדן אין די ריפן. האוריל׳ע האט נעקאפעט מיט די פיס און געשטויסן מיט דעם לינקן קולאק און מיטן רעוואלווער און האט זיך געזאגט, אז נאך אביסל — און ער וועט פאלן. טאמער פאלט ער, איז אויס: מ׳וועט אים צעטרעטן אף טויט. האוריל׳ע האט שוין איצט געקעמפט פאר זיין אייגן לעבן.

אין דער מינוט האט זיך דערהערט פון דער זייט א נייי גע־רויש. פון הינטערן הויז, האלטנדיק זיך בא די וועגט, איז אנגע־קומען יואל מיט צוויי צענדליק פון זיין זעלבסט־שוץ. ווי א וויכער

האָבן זיי זיך דורכגעטראָגן פארביי דעם הויז. מיט א מעכטיקן אימפעט האָבן זיי זיך א וואַרף געטאָן צום געזעמל באם טויער. וואָס שנעלער און אימפעטיקער דער אָנפאל, האָבן זיי געוואוסט, אלץ גיכער וועט ער שונא זיך פארלירן.

אָן דעם שפּיץ פון אלעמען איז געלאָפן יואל. זיין בלאסער פּנים איז געוואָרן נאָך בלאסער, ווי שטענדיק, זיינע נאָז־לעכער האָבן געציטערט; זיינע אויגן האָבן זיך געעפנט אין א מין מאָדנע פארוואונדערונג: ס'האָט אויסגעזען, אז ער קוקט ארויבער־אלצדינג, אין א ניט־הינער וועלט. אָבער די אויגן האָבן ארויינגענומען יעדן פּרט פונם קאמף. ווי אן אייזערנער קלין, האָט זיך יואל אריינגע־שטופּט אין דער מאסע, געשטופּט, געוואָרפן מענטשן אף רעכטס און אף לינקס, געטרעטן אף פיס, אריבערגעוואָרפן, זיך איבער צו־נויפגעקייטלטע הענט, געהאקט מיט א פויסט אהער און אהער, ניט קוקנדיק. געפילט, אז זיין האָנט ווערט נאס, א וויש געטאָן די האָנט אינם בלויזן קאפ — דאָס היטל שוין לאָנג פארלוירן — נערוקט זיך ווייטער. געפילט דעם ריח פון שווייס, ערד, מאכאָרקע, שווערן אומריינעם אטעם, געכאפט א האק מיט א פויסט אין פּא־טילניצע, דערפילט א שארפן וויטאק — און נערוקט זיך ווייטער, צום טויער, נענטער צום טויער.

באם טויער האָט ער דערזען דעם שייגעץ, וואָס האָט פאר־גוואלטיקט ריווקען אינם טאָג פונם פאָגראָם. דער זעלביקער שיי־געץ מיט דעם זעלביקן לידענשאפטלאך־פארפלאמטן פּנים, מיט די זעלביקע האָר. ער איז דא. ער איז ווידער אין פאָגראָם. יואל נעמט ארויס זיין רעוואָלווער פון דער קעשענע — ס'איז אומבא־קוועם צו שלעפן דעם רעוואָלווער אין דער געדיכטער מאסע. יואל שיסט אויס צוויי מאל אין דעם שייגעצ'ס ברוסט. ער זעט, ווי דער שייגעץ טוט זיך א שאקל. יואל ווייסט: ער האָט נעטראָפן.

אין דער מינוט עפנט זיך דער טויער און א גרופּע זעלבסט־שוץ־יונגען מיט א רויטן פענדל אין האָנט און מיט א פלאקאט: „מיר ווילן אייך אויפנעמען ווי געסט. מיר זענען אלע ברידער"— רייסט זיך ארויס פונם הויף און טוט א שטופ די מאסע אף צוריק. די סאָלדאטן ווערן ארונטערגעוואָרפן פון די טרעפ און שטייען שוין ווידער אפן שאָסיי. יאקים דער געלער שרייט אויס: „וואָס האָט

איז דאָ צו הערן? דאָס זענען אלץ זשידאָווסקי נאימיטי (אידישע משרתים)". אבער איינער פון קאמיטעט טוט אים א האַק איבער דער מאָרדע און זאָגט מיט כעס: „איך וועל דיר ווייזן אידישע משרתים, דו הונט". יאקים באוואשט זיך מיט דער יושקע און פאלט. דאָס ווירקט אף די סאָלדאטן.

פון שטאָט איז דערווייל אונטערגעפאָרן א גרופע באוואָפנטע רייטער, וואָס האבן זיך אוועקגעשטעלט אן א זייט. דראָענדיק האבן א קלאַפ געטאָן די שלעסער פון די ביקסן.

אף איין מינוט זענען אלע געבליבן אָן באוועגונג. אין דער מינוט קריכט ארויף פונם שאָסיי אף די טרעפ א סאָלדאט מיט בלאָע אויגן און בלאָנד-וויסע האָר, איינער פון די, וואָס מ'האָט זיי אקאָרשט אראָפגעשטויסן פון פארן טויער. דער שיינער קריכט אף אלע פיר. ער איז, קענטיק, פארוואונדעט, וויל ער לאָזט נאָך זיך צייכנס פון בלוט. ער הויבט זיך אויף אף די וואקלדיקע פים— און מען זעט, אז זיין פנים איז טויט-בלייך. ער אָטעמט שווער. ער באפט זיך אָן מיט די הענט אָן א דערבייאיקער פארענטשע, כדי ניט צו פאלן. וועלן ער קען שוין ווי ניט איז שטיין, טוט ער א הויב אויף די רעכטע האנט און ס'וערט שטיל, טויט שטיל. ער זאָגט לאנגזאם:

— חברים, אָט-די מענטשן זענען אונזערע בריידער. זיי זענען פונקט אזוינע ארבעטער און פויערים, ווי מיר. זיי האבן דאָ אומ-געוואָרפן די מאכט פון די פריצים און קאפיטאליסטן, ווי מיר האבן דאָס געטאָן אין פאלק. זיי מיינען ניט קיין בייז. זיי וועלן אייך באהאנדלען ווי ברידער. איר זענט עלנט, נאקעט און הונגעריק— זיי וועלן אייך געבן שפייז און קליידונג און א וואוינונג און א מענ-לאכקייט צו פארן ווייטער.

דער עולם שווייגט. האוורילע טוט זיך א קירעווע צו די שטאָט-מענטשן — און דעם ערשטן דערזעט ער יואל'ן. ער פרענט אים:

— זאָג, וועט איר אונז אלעמען אויפנעמען, ווי געסט?

יואל ענטפערט:

— מיר גיבן אייך אונזער ארבעטער-וואָרט.

האוורילע טוט א זופ לופט און א שפיי מיט בלוט און זאָגט

מיט די לעצטע כוחות:

— געגוג דאָס בלוט פון איין מענטשן. געגוג.

די סאָלדאַטן מורמלען זייער הסכמה. דער בייזער גייסט איז פארשוואונדן. ס'הערן זיך אָפגעריסענע ווערטער: „וואָס־זשע", „אז מיט גוטן", „מיר מיינען דען עפעס", „אויסגעהונגערט זענען מיר", „קענן איינענע — ניט"...

האוורילע טוט א פאל אף די הענט פון יואל'ן מיט צוויי אנדערע אונטערגעלאָפענע חברים.

יואל'ס הענט ציטערן, אף זיין פנים איז א טיפער ווייטיק; זיינע אויגן זענען פארבראנט אין גלוט פון א לויידנשאפטלאכער פראגע. אָבער ער באהערשט זיך, ער גייט צו צום ראנד פון די טרעפ און זאָגט מיט א שטרייג דייטלאך קול:

— איך בין דאָ קאָמיסאר. וועגן יעדער אומצופרידנהייט זיך וועלן צו מיר. יעדער איינער פון מיינע מענטשן זאל נעמען מיט זיך א צענדליק סאָלדאַטן-נעסט און זיי באזארגן מיט קווארטיר און עסן. יעדער איינער פון אייך איז פאראנטוואָרטלאָך פאר מיר. וועגן פארוואונדעטן חבר וועל איך אליין זארגן. גייט.

יואל און נאָך צוויי טראָגן אריין דעם גע'חלש'טן האוורילען אין הויז אריין, מען לייגט אים אוועק אין בעט אין איינער פון די קווארטירן. אין הויז וואוינט א דאקטאָר. באלד איז ער דאָ באם קראנק'ס בעט. ער באטראכט דעם פארוואונדעטן און שאקלט מיטן קאָפּ.

— צוויי קוילן אף דורך און דורך. דאָס איז בעסער, אידער זיי וואלטן געבליבן שטעקן אין די לונגען.

בא האוורילע'ס בעט זיצט יואל און קוקט — און א פיין־גרימאסע פארקנייטשט זיין בלאסן פנים.

האוורילע איז געלעגן אין בעט, האלב־שלאָפנדיק, האלב זעענדיק חלומות אפן וואר. ס'האט געשעלעשטשעט די אָסאָקע, און דער טאטע האט ארויסגעטראָגן פונם וואסער די דערטרונקענע מאמע. די מאמקע איז געלעגן אף דער לעושאנקע אין הויז, אן אָפּגעוואשענע און אָננעטאָנענע אין יום־טוב'דיקע קלייד. דער טאטע איז געזעסן אָננעשפּאָרט מיטן עלנבויגן אפן טיש און געקוקט מיט פארסארפענע אויגן.

ניין, ס'איז ניט דער טאטע. ס'איז עמיצער א פרעמדער מיט צוויי שווארצע גרויסע פארסארפעטע אויגן, וואס פארנעמען דאס גאנצע פנים. די אויגן טאפן, וועקן, לאזן ניט שלאפן. האוורילע טוט זיך א קירעווע, כדי בעסער צו זען די אויגן. אין זיי טוט אים א שטאך. ער בלייבט ליגן מיט צוגעפאלענע אויגן־לעפלאך און טראכט שוין פון גאר נישט.

עס גייט אוועק א צייט — און האוורילע שוועבט ווידער צווישן וואר און שלאף, צווישן וואר און חלום. ס'קומן ארום טיש עטלאכע פאר אויגן. עס זענען זיך עפעס באקאנטע מענטשן. זאל עס זיין סאכאטש מיטן צעשויבערטן קאפ? וואו איז יאקים? פארוואס פארט ניט דער צוג? פארוואס שטייט דער וואגאן אזוי רואיק? אין וואגאן זענען דא קליינע פענצטערלאך. דורך זיי שיינט אריין די זון און פאלט אף האוורילע'ס פנים. האוורילע זעט באם פענצטער יענע פאר גרויסע פרעגנדיקע צעסארפעטע אויגן. וואס ווילן זיי?

עס קומט דער דאקטאר און זאגט, אז מען דארף דעם קראנקן אריבערפירן אין שפיטאל. ווער איז קראנק? האוורילע איז א קאמיטעט־מענטש. ער דארף וויסן, ווער עס איז קראנק. האוורילע ווייל זיך אויפהויבן אף זיין עלנבויגן — און א הייסע ראד עסט זיך איין אין זיין ברוסט מיט לאנגע דינע פייערדיקע צוועקעס. האוורילע טוט א קרעכץ און ווייסט שוין גאר ניט.

האוורילע עפנט אן אויג, ווען מען טראגט אים אף א באנק־בעטל איבערן טרעפ. עמיצער זאגט: „פארזיכט". האוורילען איז אומבאקוועם צו ליגן מיט די פים העכער פונם קאפ. ער ווייל רעדן, אבער די צונג איז שווער אין זיין מויל. אלצדינג דרייט זיך, ווי א ראד אין א ראד. אז מען שטעלט זיך אף, הערט ער: „קיינעם ניט צולאזן צום קראנקן, אפילו די נאנטסטע פריינט, ביז ער וועט זיין אינגאנצן אויסער געפאר".

עפעס א ווייכע האנט אין א וויסן ארבל טוט זיך אלייג אף האוורילע'ס בעטל, טוט א גלעט די פייכטע וויים־בלאנדע האר. האוורילע פארזינקט אין א ווייכער בלאלאכער כוואליע פון גאר־נישט.

ערשט אין א פאר וואכן ארום קען ער זיך שטעלן אף די פים.

און ערשט וועז ער נייט צום ערשטן מאָל ארויס אין שפּיטאָל־קאָ־רידאָר, באַגעגנט ער יענע צוויי גרויסע צעסמאָליעטע אויגן. די אויגן געהערן דעם בחור, וואָס האָט אויסגעשאָסן אין האָוורילען אין טאָג פונם סאָלדאָטן־אָנפאָל. צוויי מאָל אויסגעשאָסן ראַפּטאָם, וויל ער האָט ניט געוואוסט, ווער עס וויל פּאָנראָמעווען און ווער עס שטעלט זיך אנטקעגן.

א שמייכל, א בלאָסער שאָטן פון א שמייכל באַווייזט זיך אף האָוורילע'ס באקן, וואָס זענען איצט טייגיק־מאט און באַוואקסן מיט רויטלאכע האָר. ער הינקט צו אף זיינע שוואכע פים אָון שטעלט זיך אוועק פאר יענעם בחור.

— האָסט מיר נוט איינגעטיילט, חבר, — זאָגט ער מיט א פריי נעמיט. — נו, מילא...

דער אידישער בחור מיט די שוואַרצע אויגן און שוואַרצע נע־קרייזלטע הערלאָך אפן פנים ענטפערט ניט. נאָר זיינע אויגן לייגן זיך אריין, ווי קאלטע שטיינער, אין דער נשמה. האָוורילע וויל דאָס אלץ דערקלערן מיטן שיסן. האָוורילע זאָגט:

— נישקשה, איך וועל זיין געזונט. דער דאָקטאָר זאָגט. נעווען נא וויליאט (דורך און דורך)... צוריק רעדנדיק, האָסט דאָך נעטאָן, וואָס דיין פליכט האָט געפאָדערט..

דער בחור גייט צו אייז טריט נעענטער, קוקט אריין זייער אָנגעשטריינגט אין האָוורילע'ס אויגן, רעדט ארויס פון צווישן האַרט־צונויפגעפרעסטע ליפן:

— האָסט מיך ניט דערקענט?

האָוורילע שאָקלט מיטן קאָפּ אף ניין און וואונדערט זיך, וואָס יענעמס פנים איז אזוי פול מיט עסנדיקן צער.

יענער טוט א שטופּ אריין זיין קאָפּ אין האָוורילע'ס פנים און כריפעט ארויס:

— דערקענסט ניט? דערקען!

האָוורילען איז אומהיימלאָך. עס טוט אים פלוצלונג א קלאָפּ אין מח, אז ער האָט ערגעץ, אמאָל, געזען דעם דאָזיקן אידישן בחור. אמאָל, שוין לאנג. האָוורילע וויסט אויך, אז ער האָט פיינט געהאט וועגן אים צו טראכטן. אָבער ווער איז דאָס? ווער קען דאָס זיין? וואָס וויל ער?

האוריליע ענטפערט מיט זיין קיילעכדיקער פויערשער רואיקייט:

— איר זענט מיר קענטיק, חבר, אבער איך ווייס ניט, וואו איך האב אייך געזען.

יענער האלט א קולאק פארקוועטשט אונטער זיין אייגענער נאמבע, ווי ער וואלט זיך אליין געוואלט געבן א שטויס, פון אונטן ארויף. ער ווארט אזוי א שטיקל צייט. ער זאגט:

— נעדיינקסט ניט?

— ניין!

— ביסט אפשר אמאל געווען אום זונטיק אין א אידיש שטיבל?

האוריליען טוט עס א טרייסל פון קאפ ביז די פיס. ער שפרינגט כמעט אונטער אף זיינע אומזיכערע פיס. ער זאגט ארויס מיט א הייסער הייזעריקייט, כמעט ווי ער זאגט א סוד:

— דאס ביסטו דער בחור פון יענעם מיידל?

און ער הערט א קאלטן אפגעשניטענעם ענטפער:

— יא, דאס בין איך.

א ווייליע שווייגן ביידע. מעסערס שניידן די לופט צווישן זיי אף שטיקער. בליצן קרייצן זיך דורך אין אלע זייטן. עס ווירבלען זיך אנפאלן, אפשטויסן, ראנגלענישן, קערפערס געבויגענע אין קאנוואלסיעס, אן אייזיקע שווערקייט בינדט די גלידער, פרירט די גלידער. טויט, לעבן, אפגרונט, שוידער — וואס איז דאס?

האוריליע טוט זיך פלוצלונג א שפאר־צו יואל'ן, כאפט אים אן בא דער האנט העכער פונם קנעכל. האוריליע זאגט שנעל, שנעל, ווי א זאך, וואס מ'האט איבערגע'חזר'ט טויזנט מאל:

— הער, ברודער, איך בין שולדיק, איך בין שוער שולדיק. איך האב קיין זאך ניט געוואוסט. איך בין געווען א חיה מיט חיות גלייך. איך האב געמיינט, אז מען מעג...

האוריליע'ס קול רייסט זיך איבער פון צופיל אנשטרייננונג. ער לייגט אריין זיינע אלע אפגעשוואכטע כחות אין יעדן ווארט. ער רעדט ווייטער:

— וואס ס'איז געווען איז געווען, אבער איך בין שוין אן אנדערער. איך פארשטיי שוין בעסער. איך קוק מיט נייע אויגן.

איך ווייס, אז ס'איז געשען א פארברעכן. איך האָב וועגן דעם געמעלדעט דער פארטיי. איך האָב ניט באהאלטן. איך האָב...

האוורילע איז שוין שטום, דערוואָרנען פון זיינע ווערטער. ער סאפעט שוואר. אין די פארוואונדעטע לונגען כריפעט עפעס מיט א סווישטש. האוורילע שטייט און קוקט אין יואל'ס פנים מיט בלאָע קינדערשע פארטרויערטע אויגן.

יואל ענטפערט — און די קעלט פון דער וועלט פארשטייפט זיינע ווערטער. יואל זאָגט:

— איך ווייס. איך האָב געזען דיין פארטיי־בילעט. נעפונען אין דיינע קלייַדער. אָבער וואָס פאר א רפואה איז דאָס קענן יענער מכה? וואָס העלפט מיר דיין פארטייאישקייט א י צ ט, אז דו האָסט ד ע מ א ל ט פארשוועכט א לעבן?

האוורילע איז צעמישט. ווי פריטשמעלעט. זיין פויערשער מח האָט זיך נאָך מיט אזא פראגע ניט באשעפטיקט. זיין מח ארבעט פאוואָליע. מען קען, בלייבן שולדיק פאר אן א מ א ל י ק ע ר שלעכטיקייט, כאָטש מ'האָט זיך נאָכדעם געביטן. פלוצלונג ווערט האוורילען קלאָר. ער בויגט זיך אריבער צו יואל'ן און ברענט אים מיט אימפעטדיקע ווערטער:

— נו, וואָס-זשע, נא, טויט מיך. נעם דיין נאגאן און שיס. קום ארויס אין דרויסן, אויב דו ווילסט ניט דא. איך וועל ניט זאָגן א וואָרט. קום, שיס. כ'האָב פארדינט.

יואל רוקט זיך אָפּ א טריט פאר אָט־דעם צעוישעטן אימפעט. יואל שטייט שוין מיטן רוקן צום פענצטער פון קאָרידאָר. ער רעדט מיט א ביטער געלעכטער:

— קאָמעדיעס. דו ווייסט גוט, אז איך וועל ניט שיסן. איך האָב שוין נעפרואווט—וועסטו דאָך, וואָס ס'איז געוואָרן. און ווידער, וואָס טויג מיר דיין טויט? נעדארפט טויטן יענעם...

אויך אָט־דער נעדאנק איז האוורילען נייי. האוורילע דארף אים איבערקייען אין זיין לאנגזאמען מוח. זיין פנים איז אָנגעכמורעט, ווי בא איינעם, וואָס מאכט אין קאָפּ א שווערן חשבון. אים דאכט זיך, אז דער חבר מיט די שווארצע אויגן רעדט צו אים רעטענישן. פלוצלונג טוט ער זיך א גלייך אוים, הויבט אויף א

האנט, ווי ער וואלט אין איר געהאלטן א בלאנקע שווערד, טוט א זאג מיט א הויך גלייך קול:

— הער נאר דו! ווייסטו, אז איך קען נאר צו ד י ר האבן א טענה? ארבה, וואס האסטו מיך געלאזט? פארוואס ביסטו געוועזן אזא לויפענער גולם? ע־ער! ווען עמיצער פרואווט צוגיין צו מ י ר מיידל—די ערד וואלט ער בא מיר געקייעט! הענט און פיס וואלט איך דעם הונט צעבראכן! און דו...

די ווערטער פאלן אף יואל'ס קאפ, ווי שארפע פיילן. יואל בויגט דעם קאפ נידעריקער. יואל לאזט זיך אוממעכטיק ארא־פאפ אף א באנק פונם קארידאר, פארשטעלט דאס ארא־פאפנעבויגענע פנים מיט די הענט. ער שווייגט. האוורילע שווייגט.

עס נייט אוועק א צייט — אפשר א מינוט, אפשר א יאר. ביידע שווייגן. וואס זאל מען רערן?

יואל פילט, ווי א ווארימע האנט לייגט זיך אף זיין אקסל און א קיילעכדיקע פויערשע שטימע בעט זיך:

— נו, חבר, נו, ליבינקער. פארפאלן. וואס־זשע זאלן מיר טאן. צוריקקערן דאס געטאנענע קען מען ניט. און מיר ביידע זענען דאך שוין אנדערע מענטשן. טא זיי־זשע מיר מוחל. אינם נאמען פון אונזער ניי לעבן, האב אף מיר רחמנות, זיי מיר מוחל, חבר...

יואל נעמט ארא־פאפ די האנט פון זיין אקסל, שטייט אויף, טוט א פאר מיט די פינגער איבער די באקן פון אויבן ארא־פאפ—דערפון ווערן זיי שטייפער, טויטער.

יואל זאגט:

— ניטא וועמען צו פארנעבן. ניטא ווער ס'זאל בעטן מחילה. איך מיט דיר קער זיך ניט אן. ניי דיר דיין וועג. לאז מיך צורוי. איינם ווי איך דיר זאגן: האסט מיר צוויי מאל נעבראכט א וויסטע מפלה: יענעם מאל דורך דיין אנפאל, היינטיקס מאל דורכדעם, וואס איך האב ניט בא וועמען צו מאנען... ניי — לאמיר זיך מער ניט זען אין אונזער לעבן.

יואל זאגט דאס ארויס זייער רואיק, זייער באשטימט. אבער ער נייט ניט אוועק. ער פילט: עפעס איז נאך אלץ ניט דערזאגט, ניט דערטאן. וואס ?

האוורילע שפּאַרט זיך אָן מיט די הענט אָן דער באַנק, כדי צו קענען שטיין. האוורילע טראַכט אַ ווייַלע, נאָכדעם פרעגט ער מיט אַ קינדערש־תמימות'דיקן טאָן:

— ברודער, טו מיר אַ טובה: זאָג מיר נאָר איינס, האָסט מיט איר חתונה געהאַט?

יואל פּאַרשטייפט זיך. און טוט אַן ענטפער, ווי אָפּגענאַקט:

— ניט דיין געשעפט.

האוורילע באַטראַכט אים מיט אומשולדיקע בליקן. האוורילע איז פּוּל מיט צערטלאַכער וווּיכקייט:

— וואָס הייסט: ניט מיין געשעפט? אפשר דאַרף איך איר העלפן טראָגן דעם אומגליק, וואָס איך בין אין אים שולדיק?

יואל האַקט אָפּ ביז:

— דאַרפסט ניט.

האוורילע מאַכט אַן אומאַנטשלאָסענעם זשעסט מיט דער האַנט.

— ליבינקער, זאָג מיר: איז נעווען אַ קינד?

יואל טוט זיך אַ ריס אין דער הויך, אַ פּאָר מיט די קולאַקעס אין דער לופט. יואל קוויטשעט:

— טייוול! הער אויף מוטשען! הער אויף שיטן זאַלץ אַף די וואונדן! אוי!

האוורילע האַלט אים שוין ווידער באַם אָרעם, רעדט פּאַר־לוירענערהייט:

—נו, נו, טייערער כ'האָב דאָך גאָרניט געמיינט. מ'איז דאָך אַ מענטש, בלוט און פלייש. איך וועל מער ניט. אָבער איינס, נאָר איינס בעט איך דיך: אפשר קען איך זי זען? אפשר קען איך בא איר אויסבעטן מחילה? הא, כ'האָב דאָך אַ רעכט דערצו! זאָג דו אַליין!

יואל איז שוין רואיק. זיין פּיגור איז גלייך. זיינע הענט ציטערן ניט. יואל זאָגט געשעפטלאָך:

— בעסער זי זאָל דיך ניט זען. איך וועל איר ניט דערציילן פון אונזער באַנעגעניש. זי ווייסט ניט, וועמען איך האָב געשאָסן. עס איז פּאַר איר געזינטער זי זאָל ניט ווּיסן. און דו, וויבאַלד דו קענסט נאָר — פּאָר אַוועק.

יואל לאָזט זיך ניי צו דער טיר אין עק פון קאָרידאָר. ס'איז באַטאָג. דער קאָרידאָר איז לוידיק און מאָדנע ליכטיק: אינדרויסן פאַלט א שניי. הילכיק קלינגען יואל'ס טריט אפן נעפּאָלירטן אספאַלטענעם פּאָל. אָט פּארשווינדט ער שוין באַלד דורך דער טיר.

— שטיי! שטיי! — הערט זיך האָוריליע'ס קול.

ער בלייבט שטיין. האָוריליע לויפט צו אים מיט אן אויס־נעשטרעקטער האַנט. האָוריליע זאָגט:

— ליבער חבר, אזוי קען מען זיך דאָך ניט שיידן. איך האָב דאָך נאָך וואָס מיט דיר צו רעדן.

יואל קוקט מיט שטייף־געוואָרענע אויגן. יואל'ס ליפּן באַוועגן זיך, קנייטשן זיך אין פּיין. ער וויל עפּעס זאָגן, טוט א מאַך מיט דער האַנט — און גייט צו דער טיר.

אינמיטן קאָרידאָר שטייט האָוריליע אין געלן שפּיטאָל־כאַ־לאַט — און טראַכט. זיין פּנים איז פּארצאָגט. די האַנט איז נאָך אויסגעשטרעקט אין דער לופט. האָוריליע איז אוינער אליין.

אינדרויסן פאַלט א שניי — און דערפון איז אין קאָרידאָר מאָדנע ליכטיק.

JEWISH PUBLIC LIBRARY TORONTO

DATE DUE

JUL 9 1951	AP. 4. 56
SEP 11 1951	My 20. 56
FEB 18 1952	Aug 16. 56
MAY 26 1952	Dec. 8-56
JUL 14 1952	Jan 21. 57
AUG 18 1953	Feb. 11. 57
OCT 21 1952	OCT 29 57
APR 7	NOV 19 57
JAN 11	9 58
APR 28 1953	
JAN 29 1954	
MAR 9	

MK

Toronto Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT
21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it.

A fine of 4 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

NOV 16 '59 M
NOV 28 '60
MAR 20 '61
APR 12 '61
JUN 7 '61
31 '64
16 '64
MAY 25 '64
MAY 20 '65
7 '66
FEB 23 '67
MAR 11 '67
5 '67
24 '67
24 '67
8 '71
17 '73

AUG 2 '73
JAN 28 '74
FEB 5 '76
MAR 20 '76
OCT 6 '81
MAR 7
NOV 11 1984
AUG - 7 1985
OCT - 3 1985
JUN 16 1988
SEP - 1 1988
JUL 11 1989
OCT 23 1992
MAR 25

75

ספריית עמנואל לעם יהודי
TORONTO

בעל

אלגין, מ.

האוורילע אוך יואל

אלג

Fic.

#261

JUN 26 79
DEC 21 [illegible]
NOV 1 1 1984
APR 2 8 1994